

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת חוקת תשפ"ב

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת חוקת תשפ"ב..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר 1
"יומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום"..... 1

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ... ח
מה היה חטאו של משה במי מריבה? שהכה את האבן או 'שמעו נא המורים'?..... ח

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'תורת רפאל', עיה"ק ירושלים יא
מיתת האדם יא

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי יד
מדוע אהרן לא התפלל לביטול העונש?..... יד

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר יז
עבודת השם..... יז

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"א"ס, בני ברק יט
הלכות תחנון..... יט

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' ... נ
פניני עיון בפרשת חוקת..... נ

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"א"ס נד
עמידת המלך לכבוד הס"ת וס"ת של מלך..... נד

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב נח
"הר הכרמל" שעל יד ימה של טבריה..... נח

ימה של תורה / הרב ישראל מאיר העריס סב
'פאו חשבון'! - עצתם של העשירים הרוחניים..... סב

- יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' סז
- ויחנו במדבר סיני (י) - שיטות תנאי ואמוראי דס"ל כרבי יוסי דבז' לחודש
- ניתנה תורה..... סז
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב ע
- ודברתם אל הסלע - שנה עליו פרק אחד..... ע
- לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער) .. עו
- הקדמה לחדשים תמוז ואב ואלול מפי ספרים וסופרים..... עו
- מאור שעשועי - תפילה לעני / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך' פג
- "צעקתנו"..... פג
- עיניו למטה ולבו למעלה..... פד
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד פו
- חוק הבריאה חובת העמל והמאמץ בחיי האדם..... פו
- מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד צד
- "כי הם חיינו"..... צד
- מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות' צו
- גפן ותאנה - מי חשוב יותר..... צו
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית צח
- המלחמה האחרונה..... צח
- מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית קז
- עונש נשיכת השרפים..... קז
- מינוי אלעזר בריבוי בגדים בחיי אהרן..... קז
- נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל קט
- החיים מלאים נסיונות..... קט
- עצי שיטים / הרב שמואל יוסף שטרן, מח"ס 'אוצר נחמד' ושא"ס קיא
- על מה נענש משה רבינו שלא להיכנס לארץ ישראל..... קיא

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'ארני פז' על סוגיות הש"ס קטו
טעם בפרשת פרה להורות שטעם המצוות הוא ציווי ה' ולא טעמים קטו

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפריר ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן ... קיז
פניני תרגום יונתן פרשת חוקת קיז

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי קל
אדם כי ימות באהל קל

פרשה למעשה - בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית
הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית קלב
אכילה ושתיה קודם התפילה - בחול ובשבת קלב

צוף התורה / הרב נעם לטר, נו"נ בישיבת מיר, ירושלים קמב
מלחמת סיחון ומואב ההיסטורית ומלחמת רוסיה אוקראינה היום קמב

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר קמו
פנימיותו של אדם קמו
פרשת קרח במבט חינוכי קמו

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער קמט
תפלת הבדלה ועדת קרח קמט

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס
'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים קנב
הרגיל לפתוח פיו בדברים בטלים, ודאי "טמא הוא" בדיבור לשון הרע
וניבול פה קנב
וימת עם רב - זה צלפחד, לפי שדיבר לשון הרע באלהים ובמשה קנב
דברי חיזוק נלהבים לשמירת הלשון מפרשת השבוע - מהגה"צ רבי שריה
דיבלצקי זצוק"ל קנג

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי
ניו יורק קנד
סוד ה'שיריים' שבכוחו להציל את כל העולם כולו! קנד

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קס
'אשרי איש שלא ישכחך' | ביאור שורש 'חטא' קס

חינוך..... קסג

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

קסג.....

[להקדישני..... קסג](#)

חידות..... קסה

חידות - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס

לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... קסה

[שאלות לפרשת חקת..... קסה](#)

[חידותא דאפטרותא חקת \(שופטים יא\)..... קסה](#)

[תשובות לפרשת קרח..... קסה](#)

[חידותא דאפטרותא קרח \(שמואל-א יא-יב\)..... קסז](#)

מלה צפונה / הרב יוסף שפר..... קסט

[חידה לפרשת חוקת..... קסט](#)

[פתרון חידת 'מלה צפונה'..... קע](#)

אספקלריא לדף היומי..... קעב

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת..... קעב

[הרב יוסף דב הרצוג, ניו יורק..... קעב](#)

סיפור..... קעז

"מתוך ההפיכה" - סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק..... קעז

[פרק קי"ד "משלוח מפתיע לסנטור"..... קעז](#)

סיפורים על מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל / הרב אליעזר קרביץ..... קפו

[סיפורים נפלאים על מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל \(10\) - נרשם לפני פטירתו](#)

[של מרן..... קפו](#)

אספקלריא לפרשת חוקת תשפ"ב

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
"יומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא
נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום"
במדרש שוחר טוב נאמר: "אמר ר' ברכיה, אף אבותינו הראשונים קבעו את המשנה, שהיו
יושבים ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום".
למה הכוונה?

חלק מהמפרשים (מהרי"ב, רמ"ג, ועוד) נוקטים:

שהכוונה לקיץ וחורף. כשהיה לילה ארוך או יום ארוך הם נצלו אותו ללימוד.
יש שצינו בזה למה שהמדרש אומר (במזמור י"ט) שמתקופת ניסן עד תקופת תמוז היום
"לווה מן הלילה", ומתקופת תשרי עד תקופת טבת הלילה "לווה מן היום".
ואולי אפשר לקשר זאת עם מה שנאמר בעירובין (סה.), שאחר הדיון אם הלילה נברא
לשינה או לגירסא, אומרת הגמרא: "רב אחא בר יעקב יזיף ופרע", ומפרש רש"י: "היה קובע
לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום
ופורע קביעות עתו בלילה".

*

והרא"מ כתב פירוש אחר לדברי המדרש:

שהכוונה שקבעו ללמוד בהתחלת היום קודם שיאיר היום, וכן בהתחלת הלילה מעט
קודם הלילה.

לפי דבריו יש כאן מקור מדרשי לעניין הקבלי הנשגב לחבר יום ולילה בלימוד התורה -
ואכן כך מפרש רבי חיים פאלאג'י זצ"ל בספרו "חיים טובים", שעניינו על פי הזוהר הקדוש
לקשר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום.

ראה בזוהר הקדוש פרשת בשלח, דף מו ע"א.

*

אם נתבונן בלשון המדרש נראה שדברי רבי ברכיה פותחים ב"אף", דהיינו - דבריו באים
להוסיף על מה שנאמר במדרש קודם לכן.

נביט אפוא בדברי המדרש שקדמו למאמר זה, והנה נאמרו שם דברי בר קפרא "כל מי
שהוא קורא שני פרקים שחרית וערבית קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה". פירוש זה מוציא

מכלל ההבנה הרווחת ש'יומם ולילה' פירושו 'כל היום וכל הלילה', וקובע פירוש חדש: שההקפדה היא ללמוד 'גם' ביום ו'גם' בלילה, מבלי להתייחס למשך הזמן.

מעתה נראה, שכוונת רבי ברכיה לומר, שגם אבותינו הראשונים היו מקפידים ללמוד 'גם' ביום ו'גם' בלילה, ולכן כאשר קבעו את משנתם בשעות היום - היו דואגים להתחיל בעוד לילה, וכאשר קבעו את משנתם בשעות הלילה - היו דואגים להתחיל בעוד יום.

*

אגב, יצויין שבעצם הלשון 'קבעו את המשנה', יש שפירשו שהכוונה לומר: אבותינו הראשונים שחיברו את ששת סדרי המשניות.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

מה היה חטאו של משה במי מריבה? שהכה את האבן או 'שמעו נא המורים'?

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישְׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם (כ, יב)
סתירה בדברי רש"י

א] מפרשי התורה האריכו לבאר ולדון מה היה חטאו של משה, וכאן נעמוד על הסתירה בדברי רש"י בזה.

הנה בחומש כותב רש"י (פסוק יא-יב): "לפי שלא צוה המקום להכותו אלא "ודברתם אל הסלע", והמה דברו אל סלע אחר ולא הוציא, אמרו שמא צריך להכות כבראשונה, שנאמר (שמות יז, ו) "והכית בצור", ונודמן להם אותו סלע והכהו. שאילו דברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים, מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום, קל וחומר אנו".

ומאידך בסנהדרין (קא, ב) כותב רש"י: "שבעון שאמר "שמעו נא המורים" נענש ולא נכנס לארץ ישראל". והכונה למש"כ רש"י (לא, כא) שבג' מקומות בא משה רבנו לכלל כעס ובא לכלל טעות, א] שם על אלעזר. ב] שמיני למלואים שנאמר (ויקרא י, טז) "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר". ג] ב"שמעו נא המורים" ויך את הסלע, ע"י הכעס טעה.

וכן פירש רש"י (דברים לג, ח) עה"פ "תריבהו על מי מריבה": "נסתקפת לו לבוא בעלילה, אם משה אמר "שמעו נא המורים", אהרן ומרים מה עשו".

וכבר עמד בזה המהרש"א (סוטה יב, ב) שדברי רש"י סותרים מה היו סיבת חטאו של משה רבנו.

[וראה ברא"ם (כ, יב) שכותב: דלאו דווקא נקט רש"י שם "שמעו נא המורים", אלא נקט רישא דקרא, וסמך אסיפא דקרא. וגם מפני שכאשר אמרו "שמעו נא המורים" התחיל החטא, שאלמלא לא כעסו לא באו לכלל טעות, כמו שפירש רש"י בפרשת מטות (להלן לא, כא) אצל "ויקצוף אלעזר על פקודי החיל"].

כל מה שעשה אברהם ע"י שליח עשה הקב"ה על ידי שליח

ב] ומה שנראה ליישב בזה, ונקדים במה שמעיר בספר חנוכת התורה, מה היה העונש שמשה רבנו דבר אל הסלע ולא הכהו, הרי חז"ל (ב"מ פו, ב) אומרים: "אמר רב יהודה אמר רב, כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו, וכל מה שעשה אברהם על ידי שליח עשה הקב"ה לבניו על ידי שליח. "ואל הבקר רץ אברהם" "ורוח נסע מאת ה'", "ויקח חמאה וחלב" "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים", "והוא עומד

עליהם תחת העץ" "הנני עומד לפניך שם על הצור", "ואברהם הולך עמם לשלחם" "וה' הלך לפניהם יומם", "יוקח נא מעט מים" "והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם". הרי מבואר, שמחמת מה שאמר אברהם "יוקח נא מעט מים" על ידי שליח, גם ישראל קיבלו את המים ע"י שליח.

וממילא קשה, שהרי שכינה היתה מדברת מתוך גרונו של משה, וא"כ אם משה ידבר אל הסלע הרי זה כאילו הקב"ה בעצמו מדבר אל הסלע, והיה יחשב כאילו קיבלו מהקב"ה בעצמו, והיה הכרח שלא ידבר משה אל הסלע.

אלא שאומרים חז"ל שכל הכועס שכינה פורשת הימנו, וממילא מכח מה שאמר "שמעו נא המורים" פרשה ממנו שכינה, ואז בא לכלל טעות. דמכיון שפרשה ממנו שכינה שוב היה צריך לדבר אל הסלע ולא להכותו, ואילו לא היה בא לכלל כעס לא היה בא לכלל טעות, כי אז באמת אילו לא היה כועס נותן היה הדין שלא ידבר.

ועפ"ז מיושב היטב שאין סתירה בין דברי רש"י, ואדרבה שני הדברים משלימים זה את זה, כי רק מכח מה שבא לכלל כעס וטעות ופרשה ממנו שכינה - היה צריך לדבר ולא להכותו, ולכן נענש על זה.

ביאור המקראות בתהלים

ג] ומוסיף החנוכת התורה, לבאר את לשון המקרא בתהלים (קו, לב) שנאמר "וַיִּקְצִיפוּ עַל מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בְּעִבּוּרָם" - שהכונה שמכח מה שישראל הקציפו על מי מריבה, מחמת כן הרע למשה בעבורם, שמחמתם עלתה רעה למשה שנתגלגל מזה שהכה את הסלע ונגזר עליו מיתה בחו"ל. והגם שהיה מוכרח שלא ידבר, על זה אמר (שם, לג) "כִּי הִמְרוּ אֶת רוּחוֹ" - מלשון "המר ימירנו" שהחליפו את רוחו, כי השכינה נסתלקה ממנו אז, משום הכי "וַיִּבְטֵא בְּשִׁפְתָיו" דהיינו שלכן היה יכול לדבר אל הסלע ולא להכותו.

דברי המהר"ל

ד] ויש להעמיק בזה עוד במה שכותב המהר"ל בגור אריה, ואלו דבריו: "אמנם כאשר תדע האמת, כי שני החטאים מה שאמר "שמעו נא המורים" וכן מה שהכה את הסלע פעמיים, הכל חטא אחד. ומפני שרבים נבוכים בפירוש ענין זה, ולא ידעו לעמוד על אמיתת החטא, יש לפרש החטא הזה.

דע, כי החטא של משה ואהרן כדכתיב בקרא "יען אשר לא האמנתם בי להקדישני וגו'", ודבר זה מה שהכו פעמיים אל הסלע כאשר נעשה להם נס, כי זהו יציאה מן האמונה, כי עשו מעשה זה דרך כעס, ומי שעושה מצות השם דרך כעס, בפרט כאשר נעשה להם נס כזה כמו שעשו הם שאמרו "שמעו נא המורים", וכן שהכו אל הסלע, אין זה אמונה. כי האמונה הוא מי שבוטח בו יתברך, אין לו בו רק שמחה, שזה ענין אמונה שמאמין בו ובוטח בו, ועם הבטחון השמחה. אבל עם הכעס אין כאן אמונה. ומה שהכו פעמיים יורה זה על מעוט האמונה ובטחון בו, ולכך הוא כועס. ודבר זה ידוע, כי מי שאינו מאמין ובוטח בו יתברך בבטחון גמור, הוא בכעס ובמכאובות.

וכאשר אמר השם יתברך אל משה להוציא מים מן הצור, היה להם לעשות באמונה בו יתברך, שהרי השם יתברך עושה נס כזה לישראל להוציא מים מן הסלע, ואז היו רואים הבטחון בו יתברך מה שהוא עושה עם הנבראים. והיה למשה ולאהרן להתחדש באמונה ובטחון יתירה, ואז היו עושים בשמחה (והם) עם הנס הגדול שעשה השם, שהיה ראוי לחדש להם אמונה ובטחון בו יתברך, והיה ראוי להם להוסיף אמונה ובטחון, והיה ראוי להם השמחה.

ואל תאמר, הרי לא היה הכעס רק על ישראל, הנה אין זה קשיא, כי עם האמונה נתחדש שמחה, לא כעס, ולפיכך לא היה כאן אמונה. וזה שאמר "יען אשר לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל", כי אם עשו את הדבר באמונה, והיה להם שמחה במצוה זאת, שעם כל אמונה שמחה, לפי שהוא בטחון בטובו יתברך, היה זה קדושה לעיני ישראל שיש להאמין ולהיות בוטח בו כאשר היה עושה נס.

והנה שני הדברים, האחד מה שאמר "שמעו נא המורים", ומה שהכו בצור פעמיים, הכל היפך האמונה. ולכך תמצא פעמים אומרים רז"ל שהחטא מה שהכה צור פעמיים, ופעמים אומרים שהחטא מה שאמר "שמעו נא המורים", והכל ענין אחד, שבשעה שעשה השם יתברך נס להם, היה להם להוסיף אמונה ובטחון, ועם האמונה ובטחון אין כאן כעס.^א

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

^א יש לציין גם מה שכותב המשך חכמה: "ולחורות מוסר לבני ישראל, כי הסלע הוא מתפעל מן הדיבור האלקי. והמה המרו את רוחו, והדיבור האלקי לא פעל בהם להיות נכנעים לעבודתו יתברך ולעשות ככל מוצא פי ה'. ולפי זה היה מהיאות כי בני ישראל יכיננו את עיניהם להיות פקוחות לראות את הדיבור האלקי, ויקדשו חוש הראות לראות דבר קדשו. וזה "ודברתם אל הסלע לעיניהם" - שיכיננו עיניהם. אבל משה מכעסו על העם אמר "שמעו נא המורים", ולא צוה על הכנת חוש הראות, ולכך לא פעל הדיבור האלקי מאומה, והיה צריך להכותו, וזה עון למעלת משה, לא לזולתו. ואין לתפוס כי הדיבור היה ממשה, כי זה לא יסופק, שכבר אמרו חז"ל שכינה מדברת מתוך גרונו של משה. וזה היה להם לאות כי השכינה היא שרויה בקרבו, וכל מה שמדבר בשם השם, הכל הוא כשומע מפי הקב"ה. ולכן בודאי היה בזה חיוק האמונה בלבב בני ישראל. "ולא האמנתם" הוא פועל יוצא - שלא השרישו אמונה בלבב בני ישראל".

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'תורת רפאל', עיה"ק ירושלים

מיתת האדם

זאת התורה אדם פי ימות באהל (יט, יד)

המיתה מעלה או חסרון

בשבת (פג:): אמר ריש לקיש, אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. וכן פסק הרמב"ם (ת"ת פ"ג הי"ב) 'אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן, ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל'.

ובתנחומא (נח ג) 'שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה, אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל, לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על התורה שבעל פה, שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול'.

וכבר תמה החתם סופר (שבת שם) שהרי מקרא זה נאמר בפרשת טומאת מת, ומה עניינו לעסק התורה? ויש להאלים קושייתו, כי משמעות פשוטו של מקרא הוא, שהמיתה היא חסרון, עד שגורמת להביא לידי החמורה שבטומאות, ואילו הדרש הופך את המיתה למעלה, שבה תלוי קנין התורה.

והחתם סופר יישב, שכבר שנינו (ידיים ד ו) 'אומרים צדוקים, קובלין אנו עליכם פרושים, שאתם אומרים, כתבי הקדש מטמאין את הידים, וספרי המירם [-אפיקורסות] אינם מטמאין את הידים. אמר רבן יוחנן בן זכאי, וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד, הרי הם אומרים, עצמות חמור טהורים, ועצמות יוחנן כהן גדול טמאים. אמרו לו, לפי חיבתן היא טומאתן, שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרודות. אמר להם, אף כתבי הקדש לפי חיבתן היא טומאתן, וספרי המירם שאינן חביבין אינן מטמאין את הידים'. הרי שריב"ז

² וידוע ליישב, שפרשת פרה נאמרה לכפר על מעשה העגל, ובעטיו נשברו הלוחות, וזכו ישראל ליגיעת התורה, שלא היתה קיימת בלוחות הראשונות שהלומד בהם אינו משכח, ונמצא שבאותה עת זכו לעיקר תורה שבעל פה, שביגיעתה ימות האדם באהל, ועם זאת גם המיתה שבה על ידי מעשה העגל, כי בעת מתן תורה נאמר 'אני אמרתי א'להים אתם', ורק ע"י העגל נאמר 'אכן כאחד האדם תמותון', כמבואר בע"ז (ה). נמצא איפה שלכך הודמנו שני עניינים אלו לבקתא חדא. וראה עוד בסמוך.

³ וכעין קושיא זו הובא בשם מהר"ל (בהספד, בסוף גו"א במדבר), אם המיתה לצדיק אינה נחשבת חסרון אלא מעלה, אם כן למה המת מטמא, ולמה הרחיקה התורה את הכהנים מן המת, בהכרח ששי חסרון במיתה. וכתב שהמת נבדל מן החיים, וכל הקרב אל דבר שהוא מרוחק מהעולם, הרי אף הוא מתרחק, וזה הוא ענין הטומאה, ויבואר להלן.

ביאר שלפי מעלת הקדושה בחיים, כך גודל הטומאה אחר מיתה, וזהו גם חידוש הכתוב בפרשת טומאת מת, שלא יאמרו שקדושת העמל בתורה מטהרת גופו, ואף במיתתו לא יטמא באהל, וקמ"ל שאדרבה לפי מעלת קדושתו תגדל טומאת גופו במותו.

ודברות קדשו, של ריב"ז, טעונים טעם ודעת, מה טעם הכלל, ש'לפי חיבתן היא טומאתן'. ועוד, כי מצינו במדרש (משלי ט, הובא בתוס' ב"מ קיד:): שאליהו הנביא עסק בקבורת רבי עקיבא, והיה נושאו על כתפיו, ושאלו רבי יהושע הגרסי הלא כהן מר, ואסור לכהן ליטמא למת, ואמר לו אליהו אין טומאה בתלמידי חכמים ולא בתלמידיהם, ולמה לא יטמאו, הלא 'לפי חיבתן היא טומאתן'.

טומאת מת מעת קבלת התורה

וכבר כתב האור החיים כאן, שבני ישראל הורמו הובדלו משאר האומות באמצעות קבלת התורה, ועל כך נאמר 'זאת חקת התורה', כי ע"י שקבלו תורה, נעשו עם בני ישראל דבר שהרוחניים השפלים תאבים להדבק בהם, להיותם חטיבה של קדושה עליונה בחייהם גם במותם בחייהם, והמשיל ענין זה לאדם שהיו לו שני כלים, א' מלא דבש, והשני מלא זבל, והוציאם לחוץ, זה שמלא דבש מתקבצים אליו כל הזבובים והרמשים, ואילו כלי הזבל יתקבצו אליו רק קצת רמשים, וכן אדם מישראל שמת, כיון שהוא מלא קדושה מתוקה ועריבה, הרי בצאת נפשו, כיון שהתרוקן הגוף, יתקבצו הקליפות לאין קץ, שהם כוחות הטומאה, התאבים תמיד להדבק בקדושה, ולכם מטמא אף באהל, אבל גוי שהוא מושלל מהקדושה, אין הטומאה קיימת אלא במגע, כי היא בחלק הממית הנדבק בגוף בלבדי.

וכעין זה הביא במלאכת שלמה (אהלות פי"ח מ"ז) מספר חן טוב, שכתב בשם האר"י נפשות ישראל חוצבו מתחת כסא הכבוד קדושות המה, וידוע שסביב רשעים יתהלכון ומתאווים להדבק עם הקדושה, שאין להם אורה, שרשעים בחשך ידמו. וצד הטומאה באה מכח הקליפות החיצונות, ובעוד האדם חי לא יוכלו ליגע בו בגופו ממש, שאור הנשמה מכה עיניהם כאור שמש כי תהל בעיני האדם, שיכהו עיניו מרוב אורה, אבל אחר יציאת נשמתו רוצים להדבק בכלי שנשתמש בו קודש, שנשאר בו קצת ניצוצי אור, לכן באין לחול על גופו, ומשם נמשכה טומאת מת לאדם המת יותר מנבלת בהמה, כי כאיש גבורתו, להיותו איש יש בו קדושה בחיים, וזה ההפרש בין כנענים לישראל, יען שהישראל בחיים קדוש הוא לאלהיו, ובמותו יחפצו בו החיצוניים להדבק בו, אבל הכנענים הרשעים שבחייהם קרויין מתים, אין בגופם נפש קדושה כדי שירחקו מהם בחייהם, אלא אדרבה הוא חלקם בחיים, ואחרי מותם רחקו מעליהם^ד.

^ד ואמנם בטומאת מתי עכו"ם נחלקו רבי שמעון וחכמים. (יבמות סא.) שרבי שמעון אמר שאינן מטמא באהל, כי נאמר 'אדם כי ימות באהל', וקיי"ל אתם קרוים אדם, ואין עכו"ם קרויים אדם, וחכמים אומרים שמתמא במגע ובמשא ובאהל, ופסק הרמב"ם (טומאת מת פ"א הי"ג) שאין עכו"ם מטמא באהל, אך מטמא במגע ומשא, וראה הגהות מיימוניות שם, אך תוס' (ב"מ קיד:) נקטו שלהלכה עכו"ם מטמא באהל.
^ה מקור דבריהם הוא בזהר.

ובדבריהם ניתן טעם לכלל ש'לפי חיבתן היא טומאתן', אך לאידך התעצמה התמיהה, למה לא יטמאו תלמידי חכמים במותם, והלא 'לפי חיבתן היא טומאתן'.

למה אין הגוף עולה לעולם העליון

אמנם דברי תורה עניינם במקום אחד ועשירים במקום אחר, וכבר ביאר האור החיים גם עני זה (במדבר כא יז) 'שעיקר תכלית שכר האדם במצותיו ואושריו אינם אלא בעולם העליון, אבל בעולם הזה אינו מקום השגת אושר הרוחני. ומעתה הכרח הוא להסתלק האדם מן העולם הזה להשתלם גמוליו כיד ה' הטובה, ומה שאנו רואים שהמיתה נסבבה על חטא האדם, שזה יגיד שזולת זה היה האדם חי תמיד, ותאמר אם כן יהיה האדם חסר גמולו הטוב, לזה אמרו בעלי הסוד כי זולת החטא היה האדם עולה לרקיע ודר בעליה ובחצר. וזה לך האות, אליהו הנביא שעלה השמימה להשתלם גמולו, ולא טעם טעם מיתה, והגוף הן אמת שאינו יכול לעמוד בעליה העליונה, הגם שנזדכך הגוף ועמד בגדר רוחני, אף על פי כן בערך רוחניות עליון יחשב לגשם, אלא שאמרו ז"ל (זוהר ח"א רט.) שאליהו ז"ל בהגיעו לגלגל חמה, שם נפשט מגופו והניח אותו בגלגל חמה וכשהוא יורד למטה לובשו ויורד בו. ואמרו ז"ל עוד שכשנתן ה' תורה לישראל בהר סיני נעשו ישראל בני חורין מהמיתה וחזרו להיות כאדם קודם שחטא דכתיב חרות על הלוחות, ואמרו ז"ל (שמו"ר מא) אל תקרי חרות אלא חירות ממלאך המות, וכיון שכן בעת הגיע תכלית שלימותם היו עולים גוף ונפש ופושטים גופם בגלגל חמה כאליהו'.

הרי שהכלל האמור ש'לפי חיבתן היא טומאתן', הוא רק אחר חטא אדם הראשון, בו הוצרך הגוף לשוב לעפרו כדי להזדכך ולהתקן, אך לולי החטא, היה גוף האדם ראוי לעלות עם הנשמה, כמאמר הכתוב במתן תורה 'אני אמרתי א'להים אתם', ולא היתה חלה בו טומאת מת, שבאה מחמת פרידת הנשמה מן הגוף, שנעשה ככלי שפרחה ממנו הקדושה, והחיצוניים משתוקקים לשיירה, ואם כן כל עניינה של טומאת מת התחדש רק מחמת חטא העגל, עליו נאמר 'אכן כאחד האדם תמותון'.

מעתה, אין תימה על הסתירה בין פשוטו ומדרשו של הכתוב 'אדם כי ימות באהל', כי אף שפשוטו מורה על חסרון המיתה, הרי מה שדרש בו ריש לקיש, 'אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה', הוא פנימיות ענין המיתה, כי על ידה 'זולת החטא היה האדם עולה לרקיע ודר בעליה ובחצר', וכך הוא 'חקת התורה', ולכך רבי עקיבא שהיה שורש תורה שבעל פה, והשלים השגתה התלויה ביגיעת 'אדם כי ימות באהל', לא חלה טומאה בגופו.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי **מדוע אהרן לא התפלל לביטול העונש?**

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישְׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם (כ, יב)

יש להתבונן, שהנה גם על משה וגם על אהרן נגזרה הגזרה שלא יכנסו לארץ ישראל, אך בעוד שלגבי משה מצאנו בחז"ל (מדרש אגדה דברים ג', ילק"ש פ' וילך רמז תתק"מ) שהתפלל תקט"ו תפילות (כמנין 'ואתחנן'), כדי להעביר את רוע הגזירה ולהיכנס לארץ, הרי שלגבי אהרן לא מצאנו שיוזכר באיזה מקום שהתפלל אפילו תפילה אחת. והדבר אומר דרשני, מדוע לא התפלל גם אהרן.

ואמנם על שאלה זו עמדו רבים מן המפרשים, וטרחו לבאר בזה בדרכים שונות. נראה ילקוט מעם לועז פרשת ואתחנן; תולדות יצחק (לדודו של הבית יוסף); צדה לדרך, וילקוט יוסף (פינצ'י, תר"ב) מערכת מ' אות ו'; מדבר קדמות להחיד"א ערך אהרן; ילקוט דוד; תורת חיים, ועוד]. אך לכאורה יש להבין מהי כלל הקושיה, שכן איזו הוכחה ישנה שאהרן לא התפלל על כך - עד ששואלים מדוע לא התפלל!?

מכל מקום, תשובה פשוטה לדבר מדוע אהרן לא התפלל, ניתן למצוא בדברי רש"י בתחילת פרשת ואתחנן, על הפסוק 'בעת ההיא', שפירש בזה הלשון: "לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, דימיתי שמא הותר הנדר". כלומר מאחר ומשה כבר זכה להיכנס לחלקם של השבטים שבעבר הירדן - לכן היה סבור שהותרה השבועה ושוב יוכל לבטל את הגזרה לחלוטין - על ידי תפילה. ואם כן מובן אפוא, שכלפי אהרן לא היתה קיימת סברא זו, שהרי מת עוד קודם לכיבוש ארץ סיחון ועוג, ועל כן לא היתה לו סיבה לדמות שתופר השבועה. אולם הרמב"ן שם חולק על רש"י, ומפרש ש"בעת ההיא" היינו מיד בשעה שנגזרה הגזירה. ולפירושו עדיין יש מקום לשאלה הנ"ל; באם אהרן לא התפלל - מאיזה טעם נהג כך?

מהלכים רבים ושונים נכתבו על כך בספרים, כאשר יש גם לדון בדבריהם. הפעם נעסוק רק בשתיים מן הדרכים ביישוב הקושיה, ומה שיש לדון בהם.

א. רצה למנוע לזות שפתיים

רבים מן הספרים הקדושים הנ"ל הביאו לבאר שהטעם שאהרן לא התפלל, הוא משום שהיה כהן, וכדי שלא יאמרו שהסיבה שרוצה להיכנס לארץ כי חפץ הוא במתנות שיתנו לו בארץ. [שהרי איתא בסוטה (יד.) שהסיבה שמה היה חפץ להיכנס לארץ היתה בכדי לקיים את המצוות התלויות בארץ], ובכדי להסיר מעליו עקשות פה ולזות שפתיים - לא התפלל להקב"ה שיכניסו לארץ. ע"כ.

והנה ענין זה שרועי ישראל מנעו עצמם מתפילה בכדי להסיר מעליהם לזות שפתים, מצאנו גם אצל משרע"ה בסוף פרשת בהעלותך, שכאשר התפלל על מרים אחותו שנהיתה מצורעת, כתוב (במדבר יב, יג) ויצעק משה אל ה' לאמור קל נא רפא נא לה. והביא על כך רש"י מדברי הספרי: מפני מה לא האריך משה בתפילה, שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפילה. ד"א שלא יאמרו בשביל אחותו הוא מאריך בתפילה אבל בשבילנו אינו מאריך. הרי לנו שמשום טעם זה שלא יאמרו העדיף משרע"ה למנוע עצמו מלהאריך בתפילה.

אך ראיתי מקשים על ביאור זה שמה שאהרן לא התפלל להכנס לארץ היה מחמת החשש שיאמרו שחפץ במתנות כהונה, דהרי גם משה היה לוי, ומדוע לא חשש שיאמרו שמתפלל להיכנס לארץ כי חפץ הוא במעשרות.

והנה על שאלה זו יש לענות בפשיטות, דהא איתא בנדרים (לח.) דמשרע"ה היה עשיר, ומה יוסיף לו כמה מעשרות. [בניגוד לאהרן שמקבל כ"ד מת"כ], וכן לא היה חשש שיחשדוהו שרצונו להכנס כדי לאכול מפריה (עיין סוטה יד. וכי לאכול מפריה הוא צריך?!), דהרי פרישותו היתה ידועה, שכן היה כבר ג' פעמים ארבעים יום רצופים ללא לחם ומים.

אך לכאורה עדיין צריך ביאור, שכל התירוץ הנ"ל שייך לומר דוקא לגבי תפילה שמתפלל בפני אחרים, [וכמו גבי משרע"ה דכתיב 'ויצעק' והיה בפני אחרים], שאז יש מקום להצריך למנוע לזות שפתים, אולם לגבי תפילתו של אהרן הכהן להיכנס לארץ ישראל, עדיין היה יכול לבקש על זה בינו לבין קונו, מבלי שיראוהו אחרים שמתפלל על כך, ומנין יש לכולם לדעת על מה הוא מתפלל? ורק משרע"ה היה לו ענין מיוחד לגלות את אונם של בני"י על ריבוי תפילותיו, כמו שאומר 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא' וגו'. ועוד צ"ב, שלכאורה כל החשש מ'לזות שפתים' שייך לומר דוקא כשמרבה בתפילה, דומיא דמשרע"ה דלא הרבה בתפילה משום לזות שפתים, אבל לומר שלא יתפלל כלל מהאי טעמא לכאורה אין לזה הבנה, ואדרבה, אם לא יתפלל כלל על כניסתו לארץ ישראל עלול הדבר להיראות כזילותא דארץ ישראל חלילה.

ועל כרחק צריך לומר שהפשט הוא שמה שאהרן לא התפלל הוא מחמת החשש שמא אצלו עצמו יש נגיעה כזו, וכל כוונתו בכניסתו לארץ ישראל הוא בעבור קבלת מתנות הכהונה, אבל לא משום מניעת "לזות שפתים". [אך יש לעיין אם באופן זה ישנה חסרון בתפילה עד כדי שעדיף לא להתפלל על זה כלל].

ב. הגזירה על שניהם יחד

רעיון נוסף ביאר בזה ראש ישיבת חברון, הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין זצ"ל, שרק לאחר מיתת אהרן, סבור היה משה שיתרצה הקב"ה להכניסו לארץ, שכן אמר להם "יען לא האמנתם בי להקדישני, לכן לא תביאו את הקהל הזה". וסבר משה שהגזירה 'לא תביאו' היינו דוקא שניהם ביחד, אבל כאשר מת אהרן - שוב הותר הנדר, על דרך שאמרו בגמרא (נדרים יז:), שבועות כח:), שאם אדם נשבע לאסור על עצמו אכילת תאנים וענבים - חלה השבועה רק על שניהם יחדיו. עכ"ד.

אלא שעדיין צריך ביאור הסברא בזה, שהרי אהרן היה רק נטפל למשה במי מריבה, עד שמקשים מדוע בכלל נגזר גם עליו עונש, ואיך יתכן שדוקא על אהרן היה העונש מוחלט, ואילו למשה הקב"ה ימחל.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

עבודת השם

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב)

רש"י בתחילת הפרשה מביא שהשטן ואומות העולם, שואלים את ישראל מה היא מצות פרה אדומה, ומה טעם יש בה? ועם ישראל עונים: "גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה". וצריך להבין מה תירצנו בכך לשטן ואומות העולם? הרי זה מה שהם שאלו, "מה טעם יש בה"?

אבל זה בדיוק התשובה שלנו אליהם, אנחנו לא עובדים את הקב"ה מכח הבנתינו, בגלל שגם השכל הפעוט שלנו מכיר בתועלת שיש בקיום המצוה, אנחנו מקיימים מצוות רק בגלל המצוה יתברך ויתעלה, אך ורק מפני ש"גזירה היא מלפני". ואפילו מצוות מובנות, לא חלילה בגלל זה אנחנו מקיימים אותם, אלא רק בגלל ש"קדשנו במצוותיו וציוונו". וכמאמר הכתוב "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי" וגו'. ואומרים בשם רבי חיים מבריסק, שאפילו "לא תרצח" הוא לא מהטעם הפשוט שאנו מבינים!

וראיה לכל זה, מה שאמרו המלאכים להקב"ה שישאיר את התורה בשמים והם יקיימו אותה. ואיך הם יקיימו לא תרצח, ציצית, כשרות, וכל התרי"ג? אלא ראיה שאין לנו השגה מה זו תורה ומה זה מצוה! אבל זה משהו שמלאכים יכולים לקיים! ויותר מכך אומרים חז"ל - שהקב"ה בכבודו ועצמו מקיים את המצוות!! ולכן אנחנו מקיימים רק בגלל שהקב"ה אמר ולא בגלל הבנה! ואשרינו ואשרי חלקנו שאנחנו מבצעים הוראות רוחניות כל כך של הקב"ה בעצמו!!

ובאמת כמה טיפשות היא לקיים רק מה שהשכל הפיצפון מבין, ושתיים רעות נמצא בזה: (א) זה ממעט מאוד את עומק ורום המצוות, אם השכל המגושם ה'מחדש בטובו בכל יום תמיד' מתכוני בישול וכדומה הוא זה שמבין אותה. (ב) כל מה שהשכל מבין הוא ממתנת חינם שנותן לו השם יתברך, אז כמה מגוחך הוא להתריס כלפי שמיא שנקיים רק את מה שאנו מבינים, וכי מהכן אנו מבינים את הקצת שאנו מבינים? לא מהטיפטיפונת שטפטפו לנו מלמעלה? אז מה הרובוט מתערב בהחלטות של המתכנן שלו? וכמה בושה ובזיון יהיה לקבוצות כאלו בעולם האמת ובימות המשיח, כשתמלא הארץ דעה את השם, ונקבל מושגים מה זה שמירת התורה, מה זה רצון השם, ומה היה לנו הזדמנות לקיים.

וההיסטוריה מוכיחה בלי הפסקה איזה פנים יש לתורות ואידיאאות המסתמכות על שכל האדם.

והאור החיים הקדוש (דברים כו ב) כותב "שצריך כל מפעלות הטובות שעשה יהיו על פי דבריהם, כאומרו "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט" וגו'... שזולת זה הגם שיעשה כל מצוות שבעולם ישרף הוא והם!"

והקב"ה יזכנו לבטל רצוננו מפני רצונו, ולעשות רצונו בלבב שלם.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

לפרשת קרח בחו"ל:

הלכות תחנון

ויפלו על פניהם (טז, ד)

וכתב ברבינו בחיי (שם) שהוא המקור לדין נפילת אפים בתפילה,

וכתב שם עוד ברבינו חיי, ודע כי ענין נפילת אפים בתפילה יש בו שלש כוונות, האחת למורא השכינה, והשנית להראות צער והכנעה, והשלישית להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו, האחת למורא השכינה כדי שיתלבש בזה בושת וצניעות כי כסוי הפנים מדרכי הענוה והבושת ולפי שכוונת המתפלל שהשכינה כנגדו, וכענין שכתוב (תהלים טז ח) שויתי ה' לנגדי תמיד תקנו בטכסיסי התפלה כסוי הפנים והכל ליראת ה' יתברך וכו', השנית להראות צער והכנעה והוא כי הנופל על פניו מצטער ונכנע וההכנעה מעיקרי התשובה ואז תפלתו מקובלת והקב"ה חושש על צערו וממלא שאלתו וכו', והשלישית להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו והוא כי הנופל על פניו מכסה עיניו וסותם פיו, והוא מסכים במחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו, ואינו יודע דרכיו ועניניו ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקדוש ברוך הוא מסכים על ידו עיי"ש.

וראה עוד בדברי הרבינו בחיי שם ד' שכתב שע"י נפילתו על אפיו של משה רבינו נענש קר, ומכאן המקור להא דאיתא בגמ' בב"מ דף נט ע"ב שרבן גמליאל מת כשנפל ר"א על פניו יעו"ש.

ומה דילפינן ויפלו על פניהם, כן כתב בריקאנטי עה"פ שם, שנרמז כאן סוד גדול דנפילת אפים כי לעולם צריך לכוין בתחינה, וטוב לעשותה אחר התפילה, בסוד סומך גאולה לתפילה וכו' עכ"ד.

ואמנם הטור (סי' קלא) למד ממה שנאמר משה ואתנפל לפני ה', וכן נראה מדברי הזוה"ק והו"ד במג"א סימן קלא סק"ה זוה"ק תרומה דף קכח ע"א ששם מבואר שנפילת אפים הוא אחרי התפילה וז"ל: כיון דמטו לשים שלום וכו' לא אצטריך בר נש ולא אחרא לאשתכחא תמן ולא למשאל שאלתין אלא אצטריך למנפל על אנפין, מ"ט בגין דההיא שעתא וכו' ובעי כל בר נש למכסף מקמי מאריה ולחפא אנפוי בכסופא סכי ולאכללא נפשיה בההוא וכו' וכרוזא נפיק וקארי ואמר עלאין ותתאין אסהידו סהדותא מאן איהו דעביד נפשאן וזכי לחיבייא וכו' עכ"ד וביפה ללב סימן קלא.

והרוקח (סימן שכד) כתב דילפינן דין נפילת אפים ממה שנאמר לגבי שלמה, וכתב לאחר שמתפללין נופלין על פניהם לתחנה דכתיב ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפילה והתחנה הזאת, אלמא תחינה אחר תפילה עכ"ד.

והגר"א (אסתר ח' ג) כתב דילפינן ממה שאסתר התפללה אומרה תחנון בנפילת אפים יעו"ש, [ולדבריו לכאורה ילפינן דאף נשים חייבות בנפילת אפים].

ובשבלי הלקט (סימן ל) כתב דילפינן מהא שמצינו בגמ' בברכות דף לא ע"א שאמרו עליו על רבי עקיבא שאדם מניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחאוות, שהוא משום נפילת אפים.

ובסידור רבינו שלמה מגרמזי"א (סימן מ) כתב דילפינן דין נפילת אפים ממה שמצינו בגמ' בברכות דף טו ע"ז פלוני בתר דמצלי אמר הכי, היינו נפילת אפים יעו"ש.

מקור הלכות תחנון

איתא בגמ' בתענית דף יד ע"ב, ובמגילה דף כב ע"ב, ובבא מציעא דף נט ע"ב, ובירושלמי ע"ז פ"ד ה"א רב מפקד לבית רב אחא, ר' אמי מפקד לאינשי ביתיה כד תהוון נפקין לתעניתא לא תהוון רבעין כאורחכון רבי יונה רבע על סיטריה רב אחא רבע על סיטריה עכ"ד.

ומ"מ אינו מנהג חובה, וכמו שכתב בשו"ת הריב"ש סימן תיב שנפילת אפים אינה חובת תפילה אלא מנהג שהיה גם בימי חז"ל, וכתב להוכיח כן ממה דאמרו בגמ' במגילה דף כב ע"ב ובב"מ דף נט ע"ב על רב ועל רבי אליעזר בן הורקנוס שלא נפלו על פניהם, ומחמת כן יש מנהגים חלוקים על ימים מסויימים אם נופלים על פניהם, וכתב שם שכן הוא דעת רבינו יצחק אבן גיאת ורב שר שלום גאון שנפילת אפים רשות, יעו"ש, וכן כתב בטור בשם רב נטרנואי גאון שנפילת אפים רשות, וכן כתב בב"י, וכן כתב ברמ"א סימן קלא סק"ה לדינא. וכן כתב בשו"ע הרב, בזה"ל: עיקר נפילת אפים הוא מנהג שנהגו כל ישראל מימות עולם, ואעפ"כ אינה חובה אלא רשות לכן כל הלכותיהי תלויות במנהג כמו שיתבאר עכ"ד.

ואולם ביפה ללב (סימן קלא סק"ב) כתב שלפי דעת הזוה"ק אמירת נפילת אפים חובה, יעו"ש, וכן כתב בכף החיים (שם סקנ"ג) שלפי דעת האריז"ל נפילת אפילם חובה יעו"ש, ובמעלת נפילת אפים כתב בחסד לאלפים סימן קלא בזה"ל: וכל איש הירא את ה' במצוותיו חפץ לא יעבור מלעשות נפילת אפים כתיקונו כי כן הוא תקנת חכמים ויש בזה צפוני סודות ואף כי אין איתנו יודע מעשה ידינו כוננה עלינו עכ"ד, ועיין עוד במש"כ בזה בספרו פלא יועץ ערך נפילת אפים.

בחובה להסמיך את התחנון לשמו"ע ובגדר נפילת אפים

הנה איתא בגמ' בב"מ דף נט ע"א שאשתו של רבי אליעזר מנעה מר' אליעזר לומר תחנון כי חששה שתפילתו תתקבל, וכתב שם בשיטמ"ק בשם חידושי הריטב"א וכי לא זזה ממנו כל היום, ותירץ הריטב"א שמכן מוכח שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינו של תפילה בין תפילה לנפילת אפים, [ואמנם יש לעיין כיצד הפסיקה אותו, אם הוא איסור להפסיק, ועיין].

ולדינא כתב בשו"ע סימן קלא ס"א כתב שאין לדבר בין נפ"א לשמו"ע, ובמשנ"ב סק"א כתב שדוקא שעוסק בדברים אחרים אל בדיבורים בעלמא לית לן בה, ובמשנ"ב בסימן נא סק"ט כתב שלא ידבר ולכאורה משמע שאסור כל דיבור, וכן כתב בכף החיים סק"ג שלדברי הזוהר הקדוש אפילו שיחה בעלמא אסור, ומדברי הבית יוסף משמע שכתפלה ארוכה דמי וכן כתב בלבוש וכן כתב בשער הכוונות דף נא שאסור להפסיק כלל ואפילו בשתיקה אסור, ואף שמשמע שמה שאסור בין תפילת החזרה לנפ"א דוקא פעם שתפילת החזרה היו יוצאים בה יד"ח אבל היום אסור לדבר מהשמו"ע שהתפלל וכן כתב הגר"ח קניבסקי זצוק"ל באורחות יושר סימן ל' הלכה כו וכן כתב בדעת נוטה ח"א תשובה שעט, וש"אסור לדבר כלום כן כתב בערוך השולחן בסעיף ט' וכן כתב בפרי מגדים משב"ז סק"א שאף שאומרים תחינה בלבד כמנהג הספרדים אסור לדבר.

ויש לדון בכ"ז ע"פ מה ששאלתי להגאון רבי אלחנן פרץ שליט"א מתי בני ספרד יאמרו תחנון שמתפללים אצל בני אשכנז, ואמר לי שיכולים להתחיל לומר וידוי וכו' אחרי שמו"ע, ואמנם עתה שאלתי בזה למו"ר הגר"ע פריד שליט"א האם יהיה אפשר לומר אחרי השמו"ע, ולא אחרי החזרה, דאף דהחזרה מישיך שייכא מ"מ סו"ס אינה כתפילה עצמה, ואמר לי דסו"ס לא יהיה אפשר לומר התחנון לפני החזרה, אבל מ"מ אמר לי שאת הידוי והי"ג מידות יהיה אפשר לומר לפני שמו"ע.

בדין נפילת אפים בלחש ושנפ"א היא מישיך שייכא לשמו"ע

והנה נשאלתי לפני כמה שנים ע"י ידידי הגר"ח מלין שליט"א מח"ס שלמי חיים וש"ס, בזה"ל, האם יש מקור למה דנהוג עלמא לומר נפילת אפיים בלחש? ולמה שלא יאמרוהו בקול כמו כל התפילה? אחי נ"י הראני רק מש"כ בבן איש חי פר' כי תשא שנה א' סעי' יג "והנה פה ערינו בגדא"ד כו', אין נוהגים לשים פניהם על זרועם כו' אלא רק אומרים המזמור בלחש". אך זה גופא צ"ע מה המקור ומה הענין ללחוש התחנון. גם עוד מצא בס' משנה הלכה (סי' קל"א סק"א) שכתב "ונראה די"ל שמי שרוצה לנהוג כן אין בזה משום לא תתגודדו [-אם יאמר המזמור לדוד אליך], כיון שאומרים כן בלחש". ע"כ שאלתו.

ושוב ציינת לי מש"כ לך זקנך הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה, סנה"מ ירושלים) בענין אמירת תחנון בלחש: בנוגע לתחנון בלחש. לכאורה הוא משום דזה כחלק מהתפילה שלו. דהרי נפסק סי' קל"א דאסור להפסיק בין שמנ"ע לנפ"א. וכ' האג"מ או"ח ח"ג סי' פ"א [עיינתי בזה כשהיה נוגע למש"א לחכ"א דלכאורה האומר סליחות אחר התפילה בבה"ב לא יאמר תתקבל ואכמ"ל] וז"ל ונפ"א נחשב מעצם התפלה דשמ"ע, דהא אסור להפסיק בין שמ"ע לנפ"א, ולכן א"א לומר תתקבל קודם נפ"א, (ונראה שמטעם זה אין אומרים כלל קדיש לאחר שמ"ע קודם נפ"א דהוא כמו באמצע סדר התפלה ממש וקדיש אומרים אחר גמר דבר כמו אחר פסד"ז שהוא גמר דבר) עכ"ל.

והרי כ' הטור קל"א וכ"כ בכלבו סי' י"ט, והובא במ"ב סק"ט וז"ל "לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כמו שעשה משה רבינו ע"ה שנא' ואשב בהר וגו' ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתנפל לפני ה' וגו' ומאחר שאין בנו כח

להתפלל בע"א אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה וכו' וראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה מה נעשה בעמידה (של"ה ואחרונים)". הרי קמן דמענין תפילה הוא. ויתכן בגלל זה המנהג דיאמרו בלחש כדיליף מחנה דתפילה בלחש 'וקולה לא ישמע' ברכות ל"א א'. וראיתי שגם בתשוה"נ ח"ג סי' נו צידד דכן טעם המנהג" - עכ"ד. ע"כ לשון שאלתו.

והשבתי לו בזה"ל: הנה כמו שהבאת דהוא מענין התפילה כן מוכח גם מדברי הריקאנטי פ' קורח וז"ל ובפסוק ויפלו על פניהם נרמז סוד גדול בנפילת אפיים כי לעולם צריך לכוין בתחינה וטוב לעשותה אחר התפלה בסוד סומך גאולה לתפלה לחבר את האהל להיות אחד מפני שהרמז לשכינה וכו' ע"כ והביאור הוא שהרי ענין סמיכות יוצר לעמידה גאולה לתפלה.

הנה הרמב"ם בפרק ה' הלכה א' כתב שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין, ואלו הן עמידה ונוכח המקדש ותקון הגוף ותקון המלוובשים ותקון המקום והשוויית הקול והכריעה והשתחויה, ואח"כ בהלכה יג יד כותב השתחויה כיצד אחר שמגביה ראשו ישב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים שירצה וכו' ומותר לאדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר ע"כ, ומשמע מדבריו להדיא דנפילת אפים הרי הוא כחלק מן תפילת שמו"ע.

וכן מוכח מהא דאיתא בב"מ דף נט ע"ב אימא שלום דבתיהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה, והקשה הריטב"א האיך אפשר שלא תזוז ממנו כל היום, ותירץ שמכאן ראייה שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנפילת אפים, ומה שאמרו שלא הייתה מניחתו ליפול על אפיו היינו שהיתה שחה עמו בדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנפילת אפים ואז שוב אם היה נופל לא היתה תפילתו כ"כ נשמעת ע"ש, וכן כתב בב"י בשמו, וכתב, שם שכן כתב מהר"י אבוהב בשם ספר צרור החיים (עמ' יח) דמהאי עובדא שמעינן שאין להפסיק בין תחנה לתפילה, וכן הביא שם מהאורחות חיים שכתב שכולה כעין תפילה אריכתא דמי, וכתב שם שכן כתב בספר אוהל מועד (שער התפילה דרך ג' נתיב ב') ע"ש. וכע"ז מבואר בחידושי הרא"ה בברכות (דף לב) אולם שם משמע דלא הוי כ"כ חסרון, מ"מ מוכח דהוא שייך לתפילה.

ולדינא כן מוכח מהא דפסק בשו"ע סימן קלא סעיף א' בזה"ל: "אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים".¹

¹. ומה שיש להקשות שהרי במשנ"ב (סימן קלא סק"א) הביא מש"כ באחרונים, "ודווקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה בעלמא לית לן בה. וכל שכן דלדבר קדושה, כגון מה שמפסיקים בתחינות, כגון והוא רחום, בודאי מותר להפסיק. ואפילו בתוך נפילת אפים, גם כן מותר לענות אמן יהא שמיה רבא וכל דבר קדושה", וא"כ מוכח דהוא לאו כתפילה אריכתא ממש, וכתב לבאר בספר עולת כהן (אות יד) משום שאף היכן שהפסיק בדברים מכל מקום חשיב המשך התפילה. או שאף שלכתחילה נתקן לומר את התחנון סמוך לתפילה, כדי שיהיה תפילה אריכתא, מכל מקום אף אם לא סמך את התחנון לתפילה, יאמר תחנון שלא בתורת תפילה אריכתא. ונפקא מינה בזה, אם לא אמר בתפלת שחרית תחנון, אם יאמר אחר התפילה. דהכא ודאי אין לומר דהוא כתפילה אריכתא, אך אם התחנון לא נתקן דווקא באופן של תפילה אריכתא, יש לומר דישראלים אף אחרי תפילתו, ע"ש עוד שדן בכ"ז.

והנה בביאור הב"י בגמ' בב"מ שיש חסרון בדיבור בין תפילה לנפילת אפים, הקשה בישועות יעקב מה החסרון בכך הרי אף בתפילה עצמה הדין הוא שרק היכא ששה בכדי לגמור את כולה הוה הפסק ואי הכי מפני מה חשיב דמה דשחה עמו להפסק, וכתב לתרץ, דהוה רק דין לכתחילה שלא להפסיק ואם הפסיק שוב אין תפילתו מתקבלת, וביאור סברתו נראה דס"ל דהוה רשות וא"כ זה תלוי בו אם הוא רוצה שתפילתו תתקבל אז לא יפסיק אבל אין בזה איסור מדינא ודו"ק, אולם למעשה כתב שם שבשח במזיד הוה הפסק אפילו היכא שלא שהה לגמור את כולה, ועובדא דר"א הוה דשח במזיד, ומ"מ מסיק לדינא שזה רק לכתחילה, ולפי דבריו דהוה רק לכתחילה, אך מ"מ אכתי י"ל כמו שבארנו בדבריו, כיון דהוה רק רשות אבל אם הוא רוצה שתתקבל תחינתו, א"כ הוה כמו תפילה אריכתא.

והנה בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ג' סימן נו) הביא את הראיה מדברי הרמב"ם ולכן כתב לבאר שאומרים את התחנון בלחש משום שהוא חלק מן התפילה.¹

אולם ממש"כ בשו"ת הריב"ש (סימן תיב) מוכח דהיא אינה מחוב התפילה, שהביא מש"כ רב נטרונאי גאון והביאו גם בטור שם, ואם היה מחובת התפילה, ח"ו שהיה הצדיק ההוא נמנע ממה שיהיה חובה בעבור אשתו. ואע"פ שהכוונה שם, שהיתה לוקחת אותו בדברים, עד שהיה רבי אליעזר שוכח מליפול על פניו. מכל מקום אם היה חובה, היה זריז ונשכר בה, ולא היה שוכחה בכל יום, וע"כ הוכיח הריב"ש דנפילת אפים רשות ולא חובה, ולכן

¹ כתב לפי דברינו יתבארו שינויי המנהגים שנהגו לומר תחנון בלחש דוקא כמו בתפלה וא"ש כמ"ש לעיל ומוכח ברמב"ם שזהו שייך לתפלה רק מסיים בתחנה ולכן אין לדבר בין התפלה ונפילת אפים כמבואר בשיטמ"ק ספ"ד דב"מ ובאחרונים ששייך עוד לתפלה וכמ"ש והספרדים אומרים וידוי מיד לאחר חזרת הש"ץ שבזה התפלה מתקבלת יותר ואח"כ נופלים על פניהם והאשכנזים אומרים בב' וה' והוא רחום לפני תחנון כדי לעורר רחמים קודם, ושמעתי טעם לדבר שבנוסח ספרד מקדימין ליפול מיד שבשהייה עלולים להסיח דעת ואזי אין תועלת בנפילת אפים כ"כ וכמבואר בש"מ הנ"ל וכמ"ש בשו"ע קל"א סעיף א' ונהגנו להקפיד לומר מיושב דוקא וכמבואר במחבר קל"א סעיף ב' לאומרה מיושב ולא מעומד והטעם ע"פ קבלה, ועיין ברבינו בחיי פרשת קרח עה"פ וישמע משה ויפול על פניו סוד הענין דברים נוראים בזה ובפשוטו נראה עוד טעם שלדידן אין ראוי לומר תחנון כתפילה ממש וחוששין לשקר שהרי עיקר התחנון הוא שנושא את נפשו או מבקש שישמעו בכיותיו שאינו מצוי היום כ"כ ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני ומהאי טעמא הספרדים בארץ ישראל ביטלו לגמרי נפילת אפים בתחנון היום רק אומרים בלא נפילת אפים שחוששין לומר שקר בדמעתי ערשי אמסה או שמע ה' קול בכי, ואצל כמה אדמוריים אף שלא ביטלו את אמירת התחנון לגמרי אבל משתמטים מלאומרו בכל אמתלא ומ"מ בב' וה' ראוי גם להם לומר והוא רחום שתפילה גדולה היא וחמורה טפי שאם לא אמרו נקרא פורץ גדר עיין ש"ע ר"ס קל"ג ובבאר היטב שם ובשו"ע הרב שם ולא נהגו כן וצ"ע והעיקר לכונן לש"ש ואשרי מי שנזהר להתפלל ולומר תחנון בכוונה כתחינה אחרי תפלותיו שמועיל מאד ואשרנו מה טוב חלקנו שאלקינו ית"ש שומע קול תפלותינו ואינן חוזרות ריקם יהי רצון שיתקבלו כל תפלותינו וימהר הקב"ה ויחיש גאולתנו ויתגלה כבודו בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו בקרוב אמן. עכ"ד.

וכה"ג דן בספר דביר הקודש (עה"ר שם) והוכיח כנ"ל מדברי הרמב"ם, וכתב שם לדון לפ"ז האם יהיה צריך ליפול על פניו גם לאחר תפילת תלשומין שהרי אם התחנון מעצם התפילה הרי שבכל תפילה שמתפלל יהיה חלק ממנה הנפ"א, ע"ש, ולפי דבריו יש להוסיף לדון מה הדין שמשלים בלילה תפילת מנחה הרי קימ"ל שבלילה לא אמרינן תחנון האם יצטרך להשלימו ביום, וזה ברור שלא, וכן יש לדון מה הדין השלמת תפילת מעריב האם יצטרך לומר ע"ז תחנון כי הרי סו"ס כל מה שלא נופלים בתפילת מעריב כי זה בלילה אבל עתה שהוא משלים ומתפלל את תפילת מעריב כן לכאורה יצטרך לומר תחנון, ויש לומר דאף נימא דהוה שייך לתפילה מ"מ כ"ז הוא שייך לתפילה בזמנה שאז יאמר תחנון, אבל שמשלים תפילה אחרת א"א לחייבו תחנון כי כבר אומר תחנון אחד, ואז הוי המשך לתפילה שלו, והראיה מהא דמפורש בפוסקים (מג"א סימן קח סק"ד) בהלכות תשלומין שמפסיק באשרי יושבי ביתך וכו' או ד"א ולא אומר ישר תחנון ובע"כ דבתחנון אחד סגי ודו"ק.

יש מקומות שנוהגים שלא לומר בהם תחנון כי אין נפ"א חובה. א"כ לפי דבריו לכאורה לא חשיב כהמשך התפילה, וא"כ אין מקור דבעינן לומר תחנון בלחש.

והנה במטה משה (סי' רד) כתב שכמו שבביהמ"ק כשהתוודו היה מרחק ד' אמות בין כל אחד ואחד כדי שלא ישמע חברו את וידויו ויתבייש ממנו תקנו גם באמירת תחנון שיכסה פניו כאילו אינו יודע מה שמתפלל חברו, ובשיירי כנה"ג כתב דכשמכסה פניו מכויין יותר למה שמתפלל וע' רבנו בחיי פ' קרח טז כב, וא"כ משמע בזה טעם אחר.

ובמטה אפרים (סימן תקפד סוף סעי' יג) כתב שם לענין ר"ה שאבינו מלכנו יש לומר בלחש דומיא שאומרים תחנון בלחש, אולם לא כתב הטעם.

הנה בדולה ומשקה (עמ' צ) נשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א כך: המנהג לומר תחנון בלחש האם יש מקור לומר דוקא בלחש ולא בקול, וענה: בגמ' משמע שאמרו בקול עכ"ד, ואכן יש לעי' לדבריו מדוע נהגו כן, ובע"כ צריך לומר שנוהגים כן לפי שיטת הרמב"ם. וע"ע בכ"ז בספר עבודת אפרים בהל' תחנון מש"כ בזה.

והנה מצינו שדנו הפוסקים מה קודם נפילת אפים או אמירת עלינו לשבח עם הציבור שבשו"ת משנת יוסף (חלק ז' סימן כז) כתב שיאמר תחנון ויאמר רק כמה פסוקים כי העיקר הוא בעצם נפילת אפים ולהתחנן ולכן די בתחינה קצרה של כמה פסוקים ומיד יעמוד ויאמר עם הציבור עלינו לשבח וישלים אח"כ מה שהחסיר מתחנון.

אבל בשו"ת קנה בושם (חלק ב' סימן ח') כתב שמחמת שצריך להסמיך נפילת אפים לשמו"ע ולכן יאמר תחנון ואח"כ עלינו, ואין בזה חשש שלא אומר עלינו עם הציבור שהרי כו"ע ידעי שאומר תחנון, ולכן אין בזה העדר ד"א, ע"ש, וכן ראיתי שנוהג הגר"א סטוארט הלוי שליט"א ראש ישיבת רנה של תורה, ובעל המשנת אברהם. ולפי דברי הרמב"ם יש לנהוג כן, וכמו ששמע מדברי הב"י ועי'.

ושוב ציין לי בזה הגר"ח מלין שליט"א, למש"כ עוד בשו"ת תשובות והנהגות [ח"ג סי' נ"ו] כתב נמי שצריך לומר בלחש מטעם מה שפירש ברמב"ם הנ"ל וז"ל "ולפי דברינו יתבארו שינויי המנהגים, שנהגו לומר תחנון בלחש דוקא כמו בתפלה, וא"ש כמ"ש לעיל ומוכח ברמב"ם שזהו שייך לתפלה, רק מסיים בתחנה, ולכן אין לדבר בין התפלה ונפילת אפים כמבואר בשיטמ"ק [ספ"ד דב"מ] ובאחרונים ששייך עוד לתפלה וכמ"ש".

והנה כן יש לדקדק בלשון הרמב"ם שכתב בהל' תפילה [פ"ט ה"ה]: לאחר שישלים התפלה יפול על פניו ויטה מעט הוא [- הש"ץ] וכל הציבור ויתחנן והוא נופל וישב ויגביה ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב". ומשמע שמה שאומר בנפילת אפיים מקודם הוא בלחש, אכן יש לדחות שכוונתו כלפי הש"ץ שהוא אינו צריך להגביה קולו רק בתחינות שלאח"כ.

וכן איתא בלשון הבן איש חי [פר' כי תשא שנה ראשונה סעיף י"ג] שכתב בתו"ד שאומרים המזמור בלחש וז"ל "והנה פה עירנו בגדא"ד יע"א כו' וגם אין שום אחד מכויין למסור נפשו על קידוש ה' ולא כוונה אחרת, אלא רק אומרים המזמור בלחש". וכן איתא בספר דברי קהלות [גייגר, מנהגי ק"ק פראנקפורט, עמוד 35 אות כ] "ועלה וישב על המדרגה העליונה

שלפני ארון הקודש, ומטה ראשו על זרוע ימין, ולא על שמאל כו' ואומר בלחש "רחום וחנון" עד "רגע" כו', אכן בזה יש לומר דמיירי על החזן, שא"צ לאומרו בקול. והנה ראיתי להגרח"ק שנאל שאלה זו והשיב [השיב כן כ"פ, ונמצא בספר דולה ומשקה הלכות נפילת אפיים] בזה"ל "שאלה: המנהג לומר תחנון בלחש, האם יש מקור לומר דווקא בלחש, ולא בקול? תשובה: בגמ' משמע שאמרו בקול".

ונראה ביאור כוונתו מב' גמרות, הא' מה דאיתא בקידושין [פא:] "רבי חייא בר אשי הוה רגיל כל עידן דהוה נפל לאפיה הוה אמר הרחמן יצילנו מיצר הרע, יומא חד שמעתינהו דביתהו, אמרה מכדי" כו', ומבואר ששמעה מה התחנון בנפילת אפיים [וכפי דאיתא ברמב"ם הנ"ל, בזמנם כ"א התחנון מה שרצה].

ועוד איתא בסוטה [כב.]. "דר' יוחנן שמעה לההיא בתולה דנפלה אאפה וקאמרה רבש"ע" כו' ומהא דשמעה ריו"ח אלמא נהגו אף לאומרו בקול. [ובפשטות מדובר בנפילת אפיים שלאחר שמו"ע, וכזכור לי מאיז"ס דכל נפיי"א שבש"ס נפיי"א דאחר שמו"ע הוא]. אכן לא מבואר להדיא הכי שאמרו בקול, דאפשר שאמרו בלחש אך שמעו אותם, או שבאלו הבקשות הגביהו קולם [מצער וכד'] וכל כה"ג. עכ"ד.

האם ביום שלא אומרים בו תחנון מותר לדבר או ללמוד

והסתפקתי תמיד מה הדין לדינא לדבר ביום שאין אומרים בו תחנון בין רק שמו"ע שלו לחזרת הש"ץ דהרי סו"ס ליכא תחנון וכל הטעם הוא משום תחנון וכנ"ל, אך עדין יש לחוש בזה כי לא מצאתי שכתבו בזה הפוסקים.

ושוב בלומדי עם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א אמר לי שאין את האיסור הנ"ל, ביום שאין אומרים בו תחנון, ושוב נדפס כן בגליון אומרה לשמך מס' 169 שאלה: ביום שאין אומרים בו תחנון כמו ביום שישי בתפילת מנחה האם מותר ללמוד בדיבור בין השמו"ע לחזרה, תשובה: מותר. מקור: עיין שו"ע שם, ומשנ"ב סי' נא ס"ק ט, ולפי המקובלים אין לדבר כלל (כה"ח סי' קכד סק"א).

לומר עלינו לשבח עם הציבור או להסמיך תחנון לשמו"ע

ויש לדון באדם שסיים שמונה עשרה מאוחר והציבור אוחזים באמצע אמירת עלינו האם עדיף לומר עלינו עם הציבור או להסמיך את התחנון לשמונה עשרה?, ולדינא נראה שיסמיך את התחנון לנפ"א.

והנה שורש הנידון בזה ע"פ דברי הראשונים שיש להסמיך אמירת תחנון לשמו"ע, ממילא נראה שעדיפא על אמירת עלינו לשבח עם הציבור, שבוה כתב במשנ"ב סימן סה סק"ט שיש לומר עלינו לשבח עם הציבור משום דרך ארץ, ומשו"ה נראה דודאי בנ"ד יאמר תחנון, וכן הו"ד הגרח"ק זצוק"ל בספר אשי ישראל פרק כה הערה מז שאף שעלינו הוא מהדברים שצריך לומר עם הציבור, מ"מ תחנון עדיף כי תחנון הוא מדינא דגמרא, עכ"ד.

וכן כתב לדינא בשו"ת קנה בשם ח"ב סימן ח' שיש לומר תחנון ואח"כ עלינו שהרי כך הוא הסדר התפילה ועוד שהרי אסור להספיק, וה"ה גם ביחיד, ואמירת עלינו לשבח הוא

דוקא בסוף התפילה, וכמ"ש ברמ"א סימן קלב ס"ב, ושוב כתב שם שלכאורה סו"ס יש לו לומר עם הציבור, ומ"מ כתב שם ע"פ דברי השערי תשובה סימן קלא והכה"ח שכתבו בשם כמה אחרונים שאין מן הראוי להפסיק בין התפילה לתחנון רק לקדיש וברכו ולכל דבר שבקדושה וא"כ נראה לפי"ז שאמירת עלינו עם הציבור שאינו אלא משום דרך ארץ שזה אינו רק כשהוא עצמו אינו עוסק אז בתפילה רק שיושב ושותק או אפילו יושב ולומד, משא"כ כשהוא עומד באמצע סדר התפילה, ולפי סדר התפילה צריך לומר תחנון לאחר התפילה משום דכולה כעין תפילה אריכתא הוא ואין מן הראוי להפסיק בדבר אחר, א"כ ליכא בזה העדר דרך ארץ אם לא יאמרנו יחד עם הציבור, ושכן הוא לדינא עכת"ד.

ויש לדון בזה האם שיאמר את התחנון בישיבה והציבור אומרים עלינו לשבח בעמידה, אם יש בזה ממש"כ במס' דרך ארץ (פ"ה משנה ה') בזה"ל: לא יהא אדם ער בין הישנים ולא ישן בין העירים ולא בוכה בין השוחקים וכו' ולא יושב בין העומדים ולא עומד בין היושבים וכו' כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות ע"כ, ועיין עוד בדרך ארץ רבה ז' שכן כתב כן, והנה שורש הנידון בזה ע"פ דברי הראשונים שיש להסמיך אמירת תחנון לשמו"ע, ממילא נראה שעדיפא על אמירת עלינו לשבח עם הציבור, שבזה כתב במשנ"ב סימן סה סק"ט שיש לומר עלינו לשבח עם הציבור משום דרך ארץ, ומשו"ה נראה דודאי בנ"ד יאמר תחנון, וכן הו"ד הגר"ק זצוק"ל בספר אשי ישראל פרק כה הערה מז שאף שעלינו הוא מהדברים שצריך לומר עם הציבור, מ"מ תחנון עדיף כי תחנון הוא מדינא דגמרא, עכ"ד. [ועיין בשו"ת שמע שלמה ח"ב סימן ז' שכתב ע"פ הקבלה ודברי האריז"ל שיש לומר עלינו לשבח בסוף התפילה כמנהגנו רק שיזהר שלא יהיה משונה מאנשי המקום באופן הבולט לעיין וכמאמרם ז"ל שלא יהיה יושב בין העומדים וכו' עכ"ד].

ואמנם יש לומר שסו"ס שרואים שהוא נופל על אפיו, וממילא אין את האיסור הנ"ל, וכן מצאתי שכן כתב בשו"ת הלכה למשה ח"א סימן א' ושכע"ז כתב בשו"ת בנין אב ח"ד סימן י.

ועוד בהאי ענינא אמר לי להעיר הרה"ג חיים ברקוביץ שליט"א שהרי אכתי מה יהיה עוזר בזה לגבי הדין שאל ישב בין העומדים שהרי סו"ס הרי הוא משנה מן הציבור, ומ"מ אכתי מדברי הכה"ח מוכח דמהני, וי"ל בזה כמו ששאלתי בזה למו"ר הגר"ע פריד שליט"א האם הדין שאל ישב בין העומדים האם הוא חיוב גמור, שהרי כתוב שם שכולם צוחקים שיצחק עמהם, וכי מצינו שמקיימים להאי דינא, וגם לא נפסק האי דינא בשום הלכתא, ובע"כ דרך הוא עצה טובה, ובע"כ דלגבי הדין דאל ישב בין העומדים זה מהני, ושוב שאלתי השאלה הנ"ל למו"ר הגר"ע פריד שליט"א ואמר לי שאכתי סו"ס לא מיחזי כ"כ, וביושב יותר נראה מוזר.

וכן אמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שהרי מבואר בגמ' בב"מ דף נט ע"ב, שאשתו דיברה איתו מיד אחרי התפילה, ובשיטמ"ק שם כתב בשם הריטב"א שכיון שהפסיק בדיבור לאחר התפילה, אין כבר תועלת באמירת התחנון, כי כל מעלתה של התחנון כי היא רק לאחר התפילה, ומבואר מזה שיש להסמיך את התחנון לשמו"ע.

ואף שכתב המשנ"ב סימן קלא סק"א שלדבר קדושה מותר להפסיק, ולכן אומרים והוא רחום לפני תחנון, ולפי"ז נראה שיכול לומר עלינו לפני תחנון מ"מ יש לחלק ביניהם דשאני והוא רחום שהכל תחינה. ולמעשה נראה שיסמיך את התחנון לתפילה, ולא יאמר עלינו לשבח עם הציבור.

ואף שמבואר במשנ"ב סימן סה ס"ב ובמשנ"ב סק"ט שאם הציבור אומר עלינו יש לומר עמהם שכן דרך ארץ, אך נראה שכיון שאומר תחנון, וכולם יודעים שכן הוא סדר התפילה שקודם תחנון ואח"כ עלינו אין בכך חסרון דרך ארץ, ולכן יאמר תחנון ואח"כ עלינו.

אך יש להסתפק האם יאמר את התחנון בישיבה כיון שמבואר במס' דרך ארץ (רבה פרק ז', זוטא פרק ה') שלא ישב בין העומדים ולא יעמוד בין היושבים, וא"כ לכאורה נראה שיאמר את התחנון בעמידה. ואולם מכיון שכתב בשו"ע סימן קלא ס"ב שיש לומר נפילת אפים בישיבה ולא בעמידה, ורק בשעת הדחק אפשר לומר בעמידה, ומכיון שכולם רואים שסיבת הישיבה היא בגלל נפ"א שהיא מיד אחרי שמו"ע ולפי אמירת עלינו שהיא בעמידה, אין טעם זה שלא ישב בין העומדים, ולכן נראה שיכול לומר בישיבה, אף שכל הציבור עומד. עכת"ד, ושוב נדפסו הדברים בגליון אומרה לשמך מס' 169.

ושוב ראיתי לידידי הגרי"א סקוצילס שליט"א במח"ס אהל יעקב וש"ס, שכתב בהאי ענינא בזה"ל: שאלה מצויה מאוד כשאדם מסיים תפילת שמונה עשרה מאוחר כשהציבור מתחילים לומר עלינו לשבח, והוא עדיין לא אמר תחנון, האם עליו לומר עלינו לשבח עם הציבור או שמיד צריך לומר תחנון. ואם צריך לומר תחנון האם הכוונה את כל התחנון עד אחר שומר ישראל וכו' או שרק את המזמור של נפילת אפיים.

והנה נראה שאע"פ שיש ענין לומר עלינו לשבח עם הציבור מ"מ הענין שלא להפסיק אחרי שמונה עשרה אלא לומר תחנון מיד עדיף, וכ"כ בספר אשי ישראל (פרק כ"ה סעיף י"ג) בשם הגר"ח קניבסקי (שליט"א). וכן בספר דעת נוטה חלק א' (עמוד שצ"א) נשאל בזה וכתב שיש לומר כל התחנון, דמבואר בסימן קל"א סעיף א' דאין לדבר בין תפילה לנפילת אפים. ובמ"ב שם כתב דדוקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה בעלמא לית לן בה. וכ"ש לדבר שבקדושה כגון מה שמפסיקין בתחינות כגון והוא רחום בודאי מותר להפסיק. ועי' עוד מה שביאר היטב בספר דעת נוטה שם בהערה.

והנה ראיתי אח"כ שבשו"ת קנה בשם חלק ב' (סימן ח') נשאל בדיוק בנידון דידן והעלה כן ונביא לשונו הזהב לתועלת הענין. וכו' עכ"ד. [והבאנו עיקרי דבריו לעיל].

וראה עוד בשו"ת שבט הלוי חלק ז' (סימן י"ב אות ב') לענין אם אחד לא הספיק לסיים תחנון עד שהציבור אומר ויהי בנסוע שבהוצאת ספר התורה, דימשיך בתחנון.]

האם מותר להפסיק באמצע אמירת תחנון לאמירת בריך שמייה

הנה נשאלתי ע"י ידידי הג"ר בנימין ראובן שלזינגר שליט"א (והודפס תשובה זו בספר באר יוסף ובנימין ח"א, ועתה נוסף כאן עוד הוספות) בדין אמירת בריך שמייה היכא דהוא נמצא באמצע אמירת תחנון ואמר לן מה שראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ז תשובה יב אות ב') שהנה כתב בשו"ע סימן קלא סעיף א' אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים וכתב במשנ"ב

סק"א שמותר לענות אמן יהא שמיה וכו' וכל דבר שבקדושה ע"ש והיינו על קדיש ברכו וקדושה וכן אמנים של שאר הברכות, אבל אין להפסיק באמירת ויהיה בנסוע וכן באמירת בריך שמיה, עכ"ד, וכן ציין למש"כ להביא בגליון מים חיים מס' 423 שאין להפסיק גם לאמירת עלינו לשבח ושכן כתב בשו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ח') ובס' אשי ישראל (פרק כה סעיף יב) יעו"ש. שאין צריך להפסיק באמצע אמירת תחנון בשביל אמירת בריך שמיה, אבל אמרת לן בשמיה דהרה"ג הרב צבי אברהם הכהן שליט"א שבספר יסוד ושורש העבודה כתוב שצריך להפסיק באמצע תחנון בשביל אמירת בריך שמיה.

ואמרת לן דלכאורה שיש לחלק בין בני ספרד לבין בני אשכנז, שלבני אשכנז שהתחנון הוא בסוף א"כ ממילא אין זה מצוי, אבל לבני ספרד שאומרים את התחנון בתחילה לאחר וידוי, א"כ אין זה מצוי דין זה, ומ"מ בלא"ה י"ל דכן שייך הכ"ת זו שאם יתפלל הרבה זמן ואז יצא כן.

וכמו כן כל שאלה זו אינה מתחילה אלא לבני אשכנז והחסידיים שאומרים בריך שמיה בימות החול, אבל לספרדים שלא אומרים בריך שמיה בימות החול אין זה שאלה, וגם אם נוהג לומר שאין איסור בזה וכמו שכתב בבא"ח (ועתה איני זוכר מקומו) מ"מ ברוך שימשיך לומר תחנון.

עוד י"ל דלבני אשכנז וספרד שנוהגים ליפול על פניהם ולא חוששים שמא לא יכוונו אמירת התחנון היא יותר חזקה וממילא אין להפסיק, משא"כ למנהג הספרדים שאין נופלים על פניהם שמא לא יכוונו כמובא בכה"ח ועוד, א"כ י"ל דמעיקרא הוא יותר קיל. ואכתי יש עוד לעיין בכ"ז.

ומ"מ י"ל בזה שהרי סו"ס אין להפסיק לכתחילה בין תחנון לתפילה, וה"ה בריך שמיה שלא יאמר, וברריך שמיה יכול לומר אף שהספר תורה

ולאחר מכן שלח לן תשובת הגר"י שטזנר שליט"א גאב"ד אופקים, בדין תחנון וברריך שמיה, וז"ל: בס"ד יום ב' פ' בשלח תשפ"א לכ' הרב בנימין שלזינגר שליט"א, א) במענה לשאלתך: ז"ל שו"ת שבט הלוי שהזכרת: ואשר שאלת בימים שקוראים בתורה והקהל אומר כבר ויהי בנסוע וגו', ואתה עדיין באמצע אמירת תחנון אם עליך להפסיק ולהגיד עם הציבור ויהי בנסוע וגו', או תמשיך באמירת תחנון, לפי ענ"ד דלא יפסיק לאמירת ויהי בנסוע דאין להפסיק באמצע אמירת תחנון רק לדבר שבקדושה ממש, עיין שערי תשובה ריש סי' קל"א, ואמירת תחנון חמור פי כמה מאמירת ויהי בנסוע שהוא רק מנהג בעלמא, עכ"ל. וזה ע"פ מש"כ השו"ע (ריש סימן קל"א) וז"ל: אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים, ע"כ. וביאר המ"ב שם: דעי"ז אין תחנתו שמתחננים בני אדם מתקבלת כ"כ.

ב) ולמעשה נראה שלנוהגים ע"פ הנגלה, דברי מרן בעל שבט הלוי זצ"ל הם פשוטים, שאמירת תחנון הוא חלק קבוע של התפלה, והובא סידור רב עמרם. משא"כ בריך שמיה אף שהובא בזוהר מ"מ מנהג אמירתו נכנס לתפילה רק בעקבות גורי האר"י לפני כארבע מאות שנה.

ג) ויש מקומות שעד היום אין אומרים בריך שמיה כלל. וכך נהגו בישיבת פונוביז' בזמן שלמדתי שם (לפני כחמשים שנה) וסביר שגם עד היום נוהגים כן. שמיד אחר החצי קדיש שאחר תחנון (בימות החול) והקדיש שלם (בשבת וכדו') ניגש הש"ץ ופתח אה"ק (ולא כיבדו אדם אחר בפתיחה) הוציא סה"ת ואמר "גדלו" או "שמע ישראל" בקול, והלך עם הס"ת לבימה.

ד) שו"ר בתשובות "ודרשת וחקרת" (חלק ה' סימן י') שהביא שגם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב בהליכות שלמה (תפילה פרק י"א ס"א) "לאמירת בריך שמיה לא יפסיק בין שמו"ע לנפילת אפים, דאינו מסדר התפילה אלא מנהג שנהגו ע"פ הזוהר" ע"ש.

ה) ודברי היסוד ושורש העבודה מן הסתם נאמרו לאלו שכל הנהגותיהם הם ע"פ הקבלה. ו) ושוב כתב ב-ודרשת וחקרת שם, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שלכו"ע אין להפסיק לפני אמירת התחנון או באמצע אמירתו כדי לומר בריך שמיה. שהרי היסוד ושורש העבודה כתב "שאף אם עומד באמצע תפילת והוא רחום ראוי להפסק לומר בריך שמיה עם הציבור" ולא כתב "באמצע נפילת אפים" או "באמצע תחנון". אבל השבט הלוי כתב "באמצע אמירת תחנון". וזה ניחא למנהג ספרד שבני ובחמישי אומרים מקודם תחנון בנפילת אפים ולאחר מכן והוא רחום, שרק באמירת תחנון אין להפסיק ולומר בריך שמיה, אבל אחר שסיים עצם התחנון בזמן אמירת "והוא רחום", דעתו שיש להפסיק ולומר בריך שמיה. אבל למנהג אשכנז לומר מקודם "והוא רחום" ורק לאחר מכן תחנון בנפילת אפים. אין להפסיק אחר השמו"ע באמירת שאר דברים עד סיום אמירת התחנון, לכן גם ב"והוא רחום" שאומרים קודם התחנון ג"כ אין להפסיק. ע"כ תשובת הגר"י שטזנר שליט"א.

האם מותר לשבת מאחורי המתפלל בשביל נפילת אפים

ויש לדון, האם יש מי שמאחוריו מתפלל שמו"ע האם יאמר תחנון בעמידה או בישיבה, ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א אמר לי שיאמר בעמידה, כתב השו"ע סימן קב ס"א שאם עוסק בתפילה מותר לשבת אף אם יש מאחוריו מתפלל, והביא השו"ע יש מי שאומר שאם זה לפניו ממש אז אסור, ובמשנ"ב שם סק"ט ובמשנ"ב סי' קלא סק"י כתב שטוב להחמיר כשיטה זו, ולכן כתב המשנ"ב (סי' קלא שם) שיאמר תחנון בעמידה,

והיה מקום לומר שיאמר תחנון בישיבה, כיון שזה רק טוב להחמיר כשיטה זו שאסור לשבת, והשו"ע הרב לא חשש לשיטה זו, וכיון שפסק השו"ע סימן קלא ס"ב שנפילת אפים יש לומר מיושב ולא מעומד אז יאמר בישיבה, אך למעשה המשנ"ב הנ"ל פסק שיותר טוב להחמיר כשיטה שאסור לשבת לפניו ממש אף שעוסק בתפילה, ולכן זה נחשב שעת הדחק ויאמר תחנון בעמידה.

אולם אם המתפלל עומד לצידו, אף ששיטת הא"ר במשנ"ב סימן קב סקט"ז וסקי"ח אסור לשבת, כשלא אומר תחנון, אבל כאן שאומר תחנון לא יפסע אלא יעקור רגליו וישב ויאמר תחנון, [כי מותר לשבת אף שלא פסע, עי' ירושלמי ר"ה פ"ב הלכה ה', עכ"ד, ושוב נדפסו הדברים בגליון אזמרה לשמך שם.

ועיין משנ"ב סימן קד סק"ט שכתב לגבי הש"ץ שלא פוסע אחרי תפילתו רק אחרי קדיש תתקבל ואפ"ה יושב והולך וז"ל: כגון מה שאנו נוהגין בשליח ציבור שתכף אחר חזרת התפילה עוקר רגליו ויושב לתחנון במקומות שנוהגין לומר תחנון ביישבה, וכן עולה לבימה לקריאת התורה אף שלא הגיע עדין להקדיש ששם תתקבל שפוסע בו הד' פסיעות או כגון מה דאמרינן בגמרא ברבי עקיבא שהיה אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות והיינו בתחנונים שלאחר התפלה, אבל שלא לצורך אסור להאדם לזוז ממקומו עד שיפסע הג' פסיעות עכ"ל, ומבואר מדברי המשנ"ב שבשביל התחנונים שרי לשבת. [ואמנם בערוך השולחן שם כתב לגבי הש"ת שהמנהג אצלנו שהש"ץ מטה על צדו מעומד אצל העמוד, ועיין].

וכן כתב הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספר שיח השדה ברכות דף י: וז"ל: המתפלל צריך שיכוין את רגליו, נראה דדוקא המתפלל אבל אם גמר תפלתו ואין יכול לפסוע מפני אחר שעומד אחריו א"צ לכוין את רגליו, ואף דמבואר במ"ב ס' ק"ד סק"ט דשלא לצורך מצוה אסור לזוז ממקומו עד שיפסע הג' פסיעות ה"מ לזוז ממקומו, אבל לכוין רגליו א"צ ויכול לפזרם, וראיה מירשולמי דפ"ק דסנהדרין ה"ב ופ"ב דר"ה ה"ה ר' חייא בר אבא הוה קאים מצלי עאל ר"כ וקם ליה מצליי מן אחוריי מן דחסל ר' חייא ב"א מן צלותי יתיב לי בלא מיעבור קומי ק"כ וע"כ מיירי שהיה חוץ לד' אמותתיו דאל"ה אסור לישיב אלא שלא היה יכול לפסוע שהיה נכנס לתוך ד' אמותיו של ר"כ ואפ"ה היה מותר לו לישיב וכ"ש שאיין צריך לכוין רגליו.

וכתב שם הגר"ח בסוגריים עגולות, ואף דאפשר לדחוק דפסע הג' פסיעות רק מתוך דר"כ עמד סמוך לדלת לא היה יכול לעבור, אבל הוא דוחק גדול דא"כ אינו משום שעמד אחוריו אלא משום דהסתיר את היציאה. [א,ה לפי ביאור מרן הגר"ח ק"ה הנ"ל נפקא לן מקור דמותר לעבור לפני המתפלל היכא דמתפלל במעבר וגוזל את המקום של רבים, והארכתי בזה במק"א].

ומ"מ כתב שם הגר"ח ק, ומזה אפשר ללמוד ג"כ שאם עומד מאחוריו שכבר סיים תפלתו רק ממתין לא' שעומד אחוריו, מותר להראשון לפסוע אם יפסע חוץ לד' אמות של השלישי מאחר שהשני עצמו היה יכול לישיב אילו היה חוץ לד' אמותיו ודו"ק, ואע"ג שכ' המ"ב ס' קכ"ב סק"ה דכ"ז שלא פסע מיקרי עומד לפני המלך, היינו דוקא שלא להפסיק בדבור מה שאינו צריך וע"ש סק"ד, וכן בסי' צ"ז סק"ג הוא דוקא לענין לרוק עכ"ד חידוש הגר"ח ק.

וכן פסק הגר"מ מאזוז שליט"א והו"ד בספר מקור נאמן ח"א סימן קעט שנשאל בזה"ל: סיים העמידה ולא פסע שלש פסיעות בגלל שהעומד מאחוריו לא סיים את תפלתו, האם יכול לשבת בנפילת אפים, תשובה: אם לא פסע שלש פסיעות אפשר לומר נפילת אפים כשנשען על ספסל או על הקיר ולא בישיבה ממש עכ"ד.

ואמנם לענ"ד לכאורה יש לומר שאין להתיר לשבת לפני המתפלל משום דין הישיבה בתחנון, והוא ע"פ מש"כ בשו"ת הריב"ש (שם) שאין קפידא בזה וז"ל: מה שנהגו הציבור מיושב הוא לפי שדרך הציבור בכל תפלותיהם וברכותיהם לאומרים מיושב שלא להטריח

עליהם זולתי בי"ח, אבל לא שיהיה קפידא בישיבה בנפילת אפים שהרי תחנונים היא, וכל תחנונים מעומד טפי עדיף דומיא די"ח ברכות ווידוי, אלא שאין מטריחין עליהם עכ"ל, ומבואר מדבריו דאדרבא יש מעליותא באמירת תחנון בעמידה.

וכן נראה ממש"כ בדרכי משה סק"ג בשם המהרי"ל (תפלה ב) וז"ל: אם מסיים שמו"ע שלו וכו' ותכף לו סיים מהר"י סג"ל פסיעותיו דאחר י"ח, אז היה נשאר עומד במקומו שפסע שם וכיסה פניו ואמר תחינה עכ"ל, ומבואר דא"צ לשבת באמירת התחנון, וכן הו"ד במג"א שם.

וכן יש מקום לענ"ד לדייק מדברי הרמב"ם שכתב שנפ"א מישך שייכא לתחנון, ומשו"ה כתבו הפוסקים שאומרים התחנון בלחש, ומשו"ה נראה דה"ה דיש עניין לומר את התחנון בעמידה.

ואמנם לפי הקבלה יש ענין בישיבה, וכן כבר מצינו מדרש פליאה (בראשית לא) וז"ל: נפילת אפים ותהלה לדוד ותפילין של יד וכיוצא בהן צריכין להיות מיושב כי מצוה מיושב ממשין וכו' ואם עשה מעומד הדברים שראוי לעשותן מיושב הרי הוא משקר ומחליף ומקלקל הצנורות והפך בהפך עכ"ד.

וכן כתב בטור ונופל מיושב, ובב"י כתב בזה"ל: כתב הריב"ש בתשובה שאין להקפיד בנפ"א שתהיה מיושב ואם רצה לעשותה מעומד הרשות בידו עכ"ל, ולפי דעת חכמי הקבלה נראה שיש להקפיד שתהיה מיושב דוקא עכ"ל,

וכן כתב בלבוש שי"ל נפ"א בישיבה שהוא דרך הכנעה יעו"ש, והוא א"ש למש"כ לעיל בשם מש"כ ברבינו בחיי, ועיין עוד בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן מ.

ויש לדון האם מועיל לזה סמיכה כעמידה, בנפילת אפים, והנה בטעם הישיבה, במשנ"ב על ס"ב כתב שהוא ע"פ הקבלה ולא משום הכנעה, ובאפיקי מגינים (סי' קלא סק"ב) כתב, מיושב ולא מעומד, ונ"ל דסמיכה ממש הרי היא כישיבה לענין זה, ולכן כפל הלשון, וכתב ולא מעומד דדוקא מעומד ממש לא, אבל ע"י סמיכה שפיר דמי עכ"ד.

וכן נראה לדינא בכף החיים סקל"ט כתב, נפילת אפים מיושב וכו' ואם הצבור אומרים תחנונים קודם נפילת אפים ובצנעה נוהג כהאריז"ל ואינו יכול לישב כי הקהל עומדים אומר נפילת אפים ע"י סמיכה, קשר גדול סימן יט אות טו, בית עובד אות ה'. עכ"ד. והכה"ח אף דאזיל בתר קבלה וכותב דמהני סמיכה כישיבה. וכן נראה מדברי הגר"מ מאזוז שליט"א במקור נאמן שהו"ד לעיל.

ועיין עוד בדעת נוטה תפילה עמ' שפו שנשאל הגר"ח ק"ק בזה"ל שאלה מבואר בשו"ע סימן קב ס"ג דאם המתפלל בא בגבולו א"צ לעמוד ומ"מ מדת חסידות לעמוד, ויל"ע אם אף בתחנון יעמוד או דלמא כיון דבתחנון צריך לישוב ורק בשעת הדחק מותר לאומרו בעמידה כמבואר במשנ"ב סימן קלא סק"י יש לו לישוב, תשובה: לכאורה יאמר תחנון בסמיכה, ובהערה שם כתבו, שמעתי מרבינו דכוונתו סמיכה גמורה דאפילו סמיכה גמורה אינה נחשבת כישיבה ממש ולא כעמידה ממש כמבואר במג"א סי' קמ"א סק"ב ובהגר"א חו"מ

סימן יז וא"כ לגבי תחנון לא חשיב שאמרו בעמידה ממש ולגבי לפני המתפלל לא חשיב שישב ממש יעו"ש עוד מדוע אין לשבת בתחנון שהרי יהא חשיב כצורך מצוה.

ושוב ראיתי למו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם, בשו"ע סימן קלא ס"ב, כתב, "נפילת אפים מיושב ולא מעומד". יש לדון האם סמיכה כשיבה, ובאפיקי מגינים (סי' קלא סק"ב) כתב, מיושב ולא מעומד, ונ"ל דסמיכה ממש הרי היא כשיבה לענין זה, ולכן כפל הלשון, וכתב ולא מעומד דדוקא מעומד ממש לא, אבל ע"י סמיכה שפיר דמי עכ"ד. וע"ע כף החיים סקל"ט. [ועיין עוד לגבי סמיכה כעמידה, באו"ח צד קב קמא, תקפה, תרצ, חו"מ יז, כחן עכ"ד, ועיין עוד במה שהרחיב בזה בספר מאיר עוז.

האם צריך להשלים והוא רחום מי שלא אמר בשחרית

הנה מקור דין אמירת והוא רחום בשני וחמישי, בספר הכלבו (סימן יח) כתב, בשני ובחמישי אחר שמו"ע נהגו בכל מקומות ישראל להרבות בתפילה ובתחנונים לפי שבי"ד של מעלה ושל מטה שוין והם ימי רחמים וכו' עכ"ד, ובספר האבדורהם (דיני קריאת התורה) כתב בשם בעל ספר המנהיג וז"ל: שמעתי שיסדוהו שלשה זקנים על ספינת גלות ירושלים שהגיעה אלא ממשלת הגמון אחד, ואמר לנסותם בכבשן האש אם הם מזרע ישראל כחנניה מישאל ועזריה, ושאלו ממנו זמן ל' יום וכו' ודרשו דרושי רשומות דבכל חלק שתקנו יש בו ח"י אזכרות כנגד ח"י ברכות שבתפילה עכ"ל, ומבואר מה המקור התקנה שיש לאומרו סמוך לתפילת י"ח, וממילא לכאורה נראה דאחרי התפילה לא מהני לזה השלמה.

והכי נראה ממש"כ במטה משה (ח"א עמ' רכ) וז"ל: ג' זקנים תקנו והוא רחום כל אחד חלק ובכל חלק י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות, ע"כ אומרים אותה בעמידה ובלחש עכ"ל.

וכן נראה ממש"כ החיד"א בצפורן שמיר (סימן ב' אות לב) וז"ל: והוא רחום יש לאומרו בקרוב רגלים כי הוא כנגד י"ח ברכות וכו' עכ"ד, ועיין עוד למהרש"ם בדעת תורה בשם שבט מוסר פרק לא יעו"ש.

וממילא נראה כיון דהוא מישר שייך לשמו"ע, ממילא לא מהני בו אח"כ השלמה.

וכן נראה מדברי הרבה פוסקים נראה דס"ל שפשוט וברור שיש להשלים והוא רחום מי שלא אמר בשחרית, וכן נקט, בשו"ת רבבות אפרים ח"ח סימן מח, כתב, שנשאל מאחד ביום שני מאיזה סיבה לא אמר והוא רחום עם הציבור וגמרו התפילה אם יאמר אח"כ בבית כהנסת בביתו והוא רחום להשלימה ועניתי שכן, וכתב שם שכעת יצא לאור שו"ת שבט הקהתי ח"ה ובסימן לה כתב ג"כ שיש לומר והוא רחום אם לא אמרו במקומו, וכתב שם שבשערה בטבת תשנ"ח לקח לו זמן לסיים הסליחות כי הם מיהרו והוציאו את הס"ת וקראתי פ' ויחל אז אחרי קריאת התורה אמרתי והוא רחום ואח"כ אשרי ואח"כ טען דהייתי צ"ח אשרי אוח"כ תחנון ואני טענתי דוהוא רחום תדיר ויש להקדימו לאשרי עכת"ד.

ובשו"ת משנת יוסף חלק יג סימן מ', נשאל במי שנאנס ביום שני וחמישי ולא היה יכול לומר והוא רחום והיה בדעתו להשלים אחרי מנחה אבל במנחה היה בבית הכנסת חתן

ולא אמרו תחנון האם נפטר באמירת תחנון או דילמא כיון שכבר נתחייב בשחרית תו לא פקע חיובו, והשיב לו שם שהרי תפילת והוא רחום נשגבה היא מאד ונתקנה תיכף אחר חורבן בית שני ע"פ נס ורוח הקודש, וכמו נתבאר בשו"ת משנת יוסף ח"ד עמ' קכח, ושייכת לתחנונים שאומרים בשעת הוידוי לנוסח ספרד אחר נילת אפים ולנוסח אשכנז לפניו ונתקנה לאומרה בימים ב' וה' כדי לעורר רחמים על ישראל.

וממילא הנאנס בבוקר יש לו להשלימה כל היום, וכמו שכתב בשו"ת רבב"א שם, ועוד שהרי איתא בשו"ע או"ח סימן קלד שמי שאינו אומרה הוא פורץ גדר, ואין לזה שייכות לתחנון במנחה שהנפטר מתחנון במנחה שהנפטר מתחנון במנחה עדיין חייב בזהו רחום אפילו לפני מנחה או אחר מנחה וכמו תפילת תשלומין שצריך להתפלל קודם תפילת החיוב ואח"כ מתפלל התשלומין או"ח סי' קח, וא"כ מה שהיה בדעתו להשלימו אחר מנחה אינו פוטר לגמרי.

וכן בקובץ מה טובו אוהליך יעקב ח"ח עמ' קלו שאלה: אחד שנאנס ולא אמר בבוקר והוא רחום בשני וחמישי האם עליו להשלים את זה במשך היום, והשיב כן, וכתב שם בהערה שכן כתב לו הגר"א נבנצל שליט"א.

וכן בקובץ אגרתא דחדוותא חלק ה אות לא, נקט שיש חובה להשלים והוא רחום, אך הסתפק מתי להשלימו, וז"ל: לא אמרנו והוא רחום בשחרית מחמת הלחץ זו הדחק, נספקתי האם להשלימו בזמן תחנון של תפילת המנחה, דמישך שייכא תחנון לתפילה אי דילמא אדרבא מה"ט שלא לאומרו אחרי מנחה דומיא למאי דכתב בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן צב שקריאת התורה שחרית שלא קראוהו יקראו במנחה קודם אשרי שיהא ניכר ששיכא לשחרית, א"כ ה"ה בתפילת והוא רחום לאומרו מה"ט קודם אשרי של מנחה, ואפשר דמ"מ כיון דבלא"ה אמרינן תחנון עדיף להסמיכו לתחנון עכ"ד.

ועיין עוד בספר אבני ישפה הל' תפילה עמ' קמה, שכתב, לדון האם אמירת אשרי ובא לציון או אמירת והוא רחום קודמת, וכתב שם בהערה שכיון שאשרי ובא לציון נאמר בכל יום הוי תדיר, ותדיר ואינו תדיר תדיר קודם, ועוד שאמירת אשרי ובא לציון מוזכרת בגמ', אבל והוא רחום היא תקנה אחרי זמן הגמרא כדמשמע בב"י סי' קל"ד, ועוד שבדיעבד יוכל לומר מעט תחנונים ויצא בזה, והסכים אתי גאון אחד שליט"א, אמנם אם יוכל להשלים אחר התפילה עדיף לומר והוא רחום שהוא חלק מן התחנון, וצריך להאמר סמוך לתפילת י"ח כמבואר בשו"ע סי' קל"א ס"א עכ"ד. ודבריו סותרים דמאידך משמע מדבריו דיש להסמיק את התחנון לתפילה, ומאידך משמע דאין דין להשלים ועיין, אבל מ"מ מוכח מדבריו דיש חיוב להשלים אמירת והוא רחום.

והנה בשו"ת שבט הקהתי ח"ה סימן לה, כתב להביא בזה מש"כ בט"ז סק"ט שאחר שיצאו מבית האבל ג"כ לא יאמר נפילת אפים אבל והוא רחום ודאי האחרים המתפללים יאמרו ביבתם אחר שיצאו ולמה יהיו פטורים מזה והא חובת גברא שקבעו לומר בזמן הזה עי"ש, ובסק"י שם חזר וכתב שגם והוא רחום לא יאמרו שהרי אומרים אותו בין שמו"ע לתחנון וכיון דלא שייך לאומרו במקומו דהיינו אחר י"ח לא אימר אותו גם אח"כ עי"ש,

ועיי"ש בפרי מגדים ובמשנ"ב שם סק"כ ובשער הציון שם שכתב שבאבל יש מקילין שאין צריך להשלים את וההוא רחום.

וכתב שם, שנראה שרק באבל יש סברא לומר שכיון שהיה פטור לומר אחר שמו"ע אין צריך לומר אח"כ, אבל מי שהיה מחויב לומר ורק לא אמר במקומו מחמת איזה סיבה יש לאומרו אח"כ, ושכן משמע ממש"כ בשו"ע הרב סימן קלה ס"ה שכתב בסוגריים שכיון שנפטרו מלאומרו בשעת חיובו שהוא מיד אחר שמו"כ נפטר כל היום יעו"ש, ומשמע שמי שהיה מחויב לומר אחר שמו"ע יש לו לומר והוא רחום גם אח"כ אם לא אמרו במקומו.

ויש להביא בזה ראיה מדברי הט"ז סימן קלא סק"י שכתב שמי שיצא מבית האבל אין צריך להשלים את וההוא רחום, לענ"ד יש לחלק בין מש"כ הט"ז בסק"ט בבית האבל, לבית החתן שאיכא פטור, אבל אכתי איכא להוכיח ממש"כ שוהוא רחום חלק מתחנון כי אסור לדבר. ובעיקר דברי הט"ז מו"ר הגר"ע פריד שליט"א נשאר בצ"ע.

ויש להוכיח עוד מדברי המג"א שכתב שמותר להתפלל במקום אחד וליפול במקום אחר ומוכח שאין בזה משום הפסק, וכן מדברי הדרך חיים שאף אם עבר והפסיק צריך לומר תחנון, ואמנם מדברי הפוסקים נראה דיש מקום לחלק בין נפ"א לתחנון.

ועיין בספר ילקוט יוסף או"ח ח"ב סימן קלא שנקט ג"כ שיש חיוב להשלים, ועיין עוד בשו"ת ויברך דוד ח"א סימן כד, ואולם ראה עוד בשו"ת חיי הלוי או"ח סימן יב שכתב שיש סברא לומר שמה שאסור להפסיק בין התפילה היינו רק לענין הנפילת אפים אבל לעין והוא רחום לפי נוסח ספרד אין קפידא בזה כ"כ להפסיק, וכן מעשה רב בזה אצל האדמו"ר מסקווירא שליט"א ושמנהג העולם להקל גם בזה.

ושוב ראיתי עוד לידידי הגרמ"ר שעיו שליט"א בשו"ת מחקרי ארץ ח"א סימן לה שכתב לדייק בזה מדברי האריז"ל בשער הכוונות דף נ"א ע"ד שנראה מדבריו שלא מהני לאומרו לפני התפילה ולאחר אחרי התפילה, וממילא נראה לכאורה דע"פ הקבלה לא מהני השלמה יעו"ש, ונראה דהוא כמו דלא מהני השלמה לכל חלקי התפילה. ומשו"ה אין לדלג בתפילה כמבואר בסי' נב, ומש"כ בקונ' שער יוסף בהל' דילוג בתפילה.

ובספר אבני ישפה הל' תפילה עמ' קמד כתב לדון האם אשרי ובא לציון עדיף על והוא רחום היכא דאין לו זמן יעו"ש עוד מש"כ לדון בזה.

ושוב מצאתי כה"ג שכתב לדון ידידי הגאון רבי משה פריד שליט"א בשו"ת וישמע חלק ד' סימן כז שכתב לדון בשאלה האם צריך להשלים אמירת והוא רחום אחרי שאמר הש"ץ קדיש, וכתב לדון בזה שם, וכתב שם שאמר לו הגר"מ גרוס שליט"א שוהוא רחום הוא חלק מן התחנון ולדעת החזו"א אין צריך להשלימו לאחר אמירת הקדיש יעו"ש, ושכן אמר לו הגרב"צ קוק שליט"א שכמה פעמים אירע מעשה כזה אצל הגריש"א זצ"ל יעו"ש.

ואולם כתב שם שאמר סברא לפני הגר"נ קרליץ זצוק"ל שיש לחלק בין והוא רחום לתחנון, שעל אמירת תחנון כתב בשו"ע הרב סימן קלא שהוא רשות, משא"כ לגבי והוא רחום, כתב בשו"ע סימן קלד ס"א ואומרים והוא רחום וכו' ואם לא אמרו מעומ"ד עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר, ובמשנ"ב שם סק"ג כתב י"א דלא מקרי פורץ גדר אלא

אם לא אמרו כלל אבל אם אמרו שלא בעמידה לא הוי בכלל פורץ גדר יעו"ש, ומ"מ י"ל שיש בו חומר שלא מצינוב אמירת תחנון ושכן הסכים עמו הגר"נ קרליץ.

וכתב שם עוד שהגאון רבי שמאי גרוס שליט"א במח"ס שבט הקהתי, אמר שיש לחלק בין מנהג אשכנז למנהג ספרד שמנהג אשכנז לומר והוא רחום קודם נפילת אפים ולפי סברת החזון איש שאמירת תחנון נתקנה כהשלמת סדר התפילה א"כ גם והוא רחום בכלל זה ומכיון שאמר קדיש עבר זמנו של אמירת והוא רחום אבל למנהג ספרד שאומרים והוא רחום אחר גמר סדר תחנון נראה שהוא חיוב בפני עצמו וגם לדעת החזון איש יש להשלימו לאחר אמירת הקדיש עוד סברא שמעתי בזה דהחזון איש דיבר רק במי שמתפלל עם הציבור יחד אבל מי שמתפלל ביחידות אומר תחנון לבדו וא"כ מי שגמר תפילת לחש אחרי שאמר הש"ץ הקדיש דינו כמתפלל ביחידות וצריך לומר התחנון מיד לאחר התפילה והגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א הורה למעשה שיש להשלים בין תחנון ובין והוא רחום כשיוכל ודלא כסברת החזון איש. עכ"ד שם.

אם מתפלל במקום שלא אומרים תחנון מחמת יא"צ

אם מתפלל בבית הכנסת שלא אומרים בו תחנון מחמת יא"צ וכן נוהגים, שיש לו לומר תחנון כן כתב מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר ח"ג חאו"ח סימן יא יע"ש מהש האריך בזה והביא שכן כתב הגאון ממונקאטש בסר דברי תורה ח"ג סימן פג ובנימוקי או"ח סו"ס קלא שקצף על מנהג זה שהוא מנהג שטות ומביא לידי גיחוך ושאינן ראייה מל"ג בעומר יעו"ש, ושכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ב פרק ט' ס"ב יעו"ש.

האם אומרים תחנון במקום שאין ספר תורה לבני אשכנז

נשאלתי ע"י הבה"ח יוסף פרדימן נ"ו ע"י היוצאים לטיול בפראקים וכדו' האם צריכים לומר תחנון או לא, הנה ברמ"א סימן קלא ס"ב כתב שיש אומרים שאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה, ומקור דבריו ממש"כ בספר הרוקח שכתב, אין נופלים אלא לפני ספר תורה, וסימן לדבר דכתיב במלחמת העי (יהושע ז ו) ויפול על פני ארון ה' עכ"ד, וכתב בב"י ע"ד ואני אומר אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה, ובשו"ע השמיט את דברי הרוקח וכתבו באחרונים שמרן אינו סובר כשיטת הרוקח, ואינו נופלים על פניהם, אבל מ"מ לדין בני ספרד שאין נופלים אפים, אין זה כ"כ נפק"מ, ומ"מ כבר כתב מרן החיד"א בברכי יוסף סק"א שמנהגנו לומר נפילת אפים אף במקום שאין ספר תורה, וכשמשמע מדברי מרן וגם ע"פ הקבלה אין צריך שיהיה ספר תורה. יעו"ש, עיין בהלכה ברורה סימן קלא שער הציון ס"ק נה. ובסובב לזה, ואמנם למנהג בני אשכנז ראיית לידידי הגאון רבי יצחק מאזוז שליט"א במח"ס שו"ת חקרי הלכה וש"ס, שכתב שמנהג בני אשכנז שאין אומרים תחנון בפראקים, במש"כ כת"ר שליט"א כאן שהאשכנזים לא אומרים תחנון במקום שאין ס"ת, לא נכון לענ"ד שהרי המנהג שאומרים תחנון אבל בלא נפ"א כמו שנראה מדברי הרמ"א ופחמע"ד.

ושבו אצרך בזה עוד פסקי הלכות לבני אשכנז ממו"ר הגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א (וחלקם הובאו בגליון אומרה לשמך מס' 91) דיני נפילת אפים במקום שאין ספר תורה

א. נפילת אפים אומרים גם אם אין לא ס"ת ולא שאר ספרים אך בלא נפילת אפים.

ב. אם יש שאר ספרים נופלים על פניהם.

ג. סידורים אין דינם כשאר ספרים ואין נופלים על פניהם.

ד. אין צריך ס"ת או שאר ספרים קבועים אלא די בכך שזה נמצא בזמן אמירת תחנון.

ה. מנהג ירושלים ליפול על הפנים גם כשאין ס"ת, ויש להסתפק האם זה דוקא בירושלים שבין החומות או אף מחוצה לה. עכ"ד, ועיין עוד במה שהרחבתי בזה בספרי שערי יוסף בהל' נגיף הקורונה ח"א, ובספר גם אני אורך מתשובתי חלק ב' יעו"ש, ואין כאן המקום להאריך, ופעמים לא תקפו"ץ צרה.

אמירת תחנון בבין השמשות - ומה הדין אם מתפלל במקום שאומרים תחנון אחרי השקיעה והוא נוהגים כהפוסקים שלא לומר, ומה הדין להיפך

נחלקו הפוסקים האם אומרים תחנון בבין השמשות, במג"א (סימן קלא סק"ט) כתב שאין לומר נפילת אפים בבין השמשות, וכן כתב בא"ר (שם סק"ח) וכן כתב בבא"ח (ש"א פרשת כי תשא הי"ד) והגרשז"א (הו"ד בהליכות שלמה פרק יג אות ד) והגריש"א (והו"ד בספר תפילה כהלכתה פרק יח העערה סד), אבל הט"ז (סימן קלא סק"ח) כתב לדינא שמותר לומר תחנון בבין השמשות, וכן כתב במשנ"ב (שם סק"ז) ובשו"ע הרב (ס"ד) ובערוך השולחן (סי"א) ובשו"ת אול"צ (ח"ב פרק ט תשובה ג) ובשו"ת יחו"ד (ח"ו סימן ז) ובילקו"י (סימן רלו ג ס"ו) ובה"ב (סימן קלא ס"ז) וראיתי שכתבו לדון במה שמצוי בבן ספרד שמתפלל מנחה מעט קודם השקיעה עם הציבור שאומרים תחנון אבל עד שהחזן מסיים את חזרת הש"ץ כבר נהייתה השקיעה, וכך הם לא אומרים תחנון בבין השמשות, האם לשיטות שאומרים תחנון בבין השמשות יאמר תחנון אע"פ שהם לא אומרים, ולכאורה נראה לענ"ד שאין איסור שלא לומר, שהרי אפשר לדמות דין זה למה שכתבו בהרבה פוסקים במי שמתפלל במקומות שלא אומרים תחנון מחמת יארציט או שלא אומרים תחנון כל יום במנחה, [כמו שנוהגים הרבה במקהלות החסידים, ובמק"א הארכתני ביסוד מנהגם] שיש חיוב לומר תחנון, ואינו רשאי להפטר מזה, וכיון שכן נראה שה"ה כאן הרי יש עליו חיוב לומר תחנון, אמנם ניתן לומר עיצה בזה, כעין מה שאמר לי הגאון רבי אלחנן פרץ שליט"א ששאלתיו לבן ספרד שמתפלל אצל בני אשכנז [כמו שמצוי הרבה] מתי יאמר את האשמנו בגדנו וכו' והי"ג מידות, לדוד וכו' הרי התחנון של בני אשכנז יותר קצר, ואמר לי שיתחיל לומר את התחנון ישר לאחר שגומר שמו"ע, וכך יהיה יותר זמן לומר הכל עכ"ד, ויש להוסיף עוד ע"ד מה שנראה מדברי הרמב"ם שהתחנון מישך שייך לתפילה, וממילא יש ענין להסמיכה לתפילה דיליה, [והארכתני בזה בכמה דוכתי, בקבצי באר התורה] ואף שיש חזרת הש"ץ, ואסור לדבר בין השמו"ע לחזרת השו"ע וכמו שכתב בשו"ע בריש סימן קלא, מ"מ הכא סו"ס הוא מעניני התפילה, ולא חשיב הפסק, [ורק ע"פ הקבלה

יש לחוש בזה שלא לשנות מסדר העולמות, ואולם כ"ז למי שנוהג ע"פ הקבלה, ואכמ"ל וכוון שכן נראה לדינא שיכול לומר לפני חזרת הש"ץ אם יספיק, וכך יצא מידי ספק, ויש עוד להרחיב בזה.

ואמנם ראיתי לידידי הגרנ"י בן שמעון שליט"א בעמח"ס שו"ת מעשה נסים בגליון שמועות מס' 292 שכתב שם שכיון שלדעת חכמי הקבלה יש סכנה לאומרו אחרי בין השמשות, ואף שספרדי שמתפלל עמם לא חושש לזה מ"מ אי"ז מחמת מנהג אלא מחמת שכן הוא ע"פ הדין וכיון שאמירת תחנון איננו חובה ממש לכן שב ואל תעשה עדיף עכת"ד, ואמנם לענ"ד נראה דכיון שמי שפוסק שיש לומר תחנון, הרי לו לומר תחנון, ולא לוותר על אמירת תחנון, ועיין, ושוב ראיתי שהאריך בנידון הגר"ש ללוש שליט"א והו"ד בגליון אור השבת ועיין.

אמירת תחנון בבית הכנסת שיש חתן

בספרי שירת יוסף עניני נישואין, הנה בפרישה (אבן העזר שם) כתב, גם לא יצא יחידי לשוק משום שחתן דומה למלך, מכאן משמע מה שנוהגין בזמן הזה שהחתן אינו יוצא לבית הכנסת כל ז' ימים עד השבת הבאה הוא מנהג שטות, דלא ממעטינן אלא שלא יהא נושא ונותן בשוק ושלא ילך יחידי, הא לבית הכנסת ילך, מיהו אפשר לומר דגם לבית הכנסת אסור לילך יחידי ואינו בנמצא לכל חתן שילוהו מביתו לבית הכנסת ומבית הכנסת לביתו ומשו"ה נשאר בביתו עכ"ד, וכן כתב במשנ"ב סימן קלא סוף ס"ק כז.

ובביאור דברי הפרישה כתב בשו"ת להורות נתן (ח"ח סימן צו אות ד) לבאר מדוע החתן ימנע עצמו שלא ללכת הרי בדין הוא שלא יאמרו תחנון להשתתף בשמחתו, וכתב לבאר שכיון שחז"ל תקנו לומר תחנון ובודאי שמעלתו מרובה ולכן אינו מן הראוי למנוע את הציבור מלומר תחנון ביום הראוי לכך, שאע"ג שאם יבוא החתן יהיו פטורים מלומר מן הדין, מ"מ אינו ראוי להביא את הציבור לידי פטור כיון שעכ"פ חסר התיקון שנעשה ע"י תפילת תחנון, וכמ"ש בכה"ח (סימן קלא אות נד) בשם המקובלים שביום שיש בו קדושה יתירה כגון ט"ו באב נעשה התיקון של י"ג מדות ונפ"א מאליו ע"י קדושת היום, אבל ביום שיש בו חתן או מילה, דאלו הם מצות פרטיות לא נעשה התיקון מאליו יעו"ש, וע"כ אינו מן הראוי לגרום שלא יאמרו הציבור תפילת תחנון כיון שע"י זה יחסר התיקון הנעשה ע"י תפילתו.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן נה) כתב לבאר בזה"ל: שאלה: אמירת תחנון כשיש חתן, וכשיוצא החתן החוצה, תשובה: כתב הט"ז קלא"א (ס"ק י) שחתן פוטר את הקהל מתחנון כל שבעת ימי המשתה ואפילו יצאו לביתם אח"כ דכבר חלה עליו השמחה ע"ש, ומטעם זה כתב במ"ב שם ס"ק כ"ו דלא יבוא לבית הכנסת, כדי שלא ימנעו מלומר תחנון ע"ש, ודבריו תמוהין דלמה ימנע מלבוא לבית הכנסת, הרי יכול לבוא ולהתפלל בציבור ורק בשעת אמירת תחנון יצא החוצה.

ונלע"ד שהרי תחנון הוא חלק מהתפלה ויסודו תחינה שהתפילה תתקבל, וסודו רם מאד, עד שלפי הזוה"ק צריך לכוין אז למסור נפשו, והמזלזלים בתחנון מזלזלים בתפילה, ואף

שתחנון רשות הוא תיקונוהו ברוח הקודש שיתקבלו התפלות, וצריך לקשור ולחבר את התחנון לתפלה, ואפילו דיבור ביניהם מקלקל, וכמבואר בשטמ"ק ספ"ד דב"מ במעשה דר"א ע"ש, ובאחרונים, עיין ט"ז ס"ק א. והנה חתן דומה למלך וראוי לכבדו שנתכפרו לו עוונותיו, כל זמן ששמחתו נמשך עד סוף שבעת ימי המשתה, ובמניעת תחנון מרמזים דכשמתפללין עם חתן אין צריך ריצוי דתחנון כיון שהתפילה עם החתן ודאי מתקבלת, ואם כן אדרבה עיקר הפטור דחתן פוטר הוא בתפלה דוקא, וע"כ אם החתן מתפלל עמם נפטרים מתחנון ולא מהני שיצא מביהכ"נ, ודלא כ"אשל אברהם" ועוד אחרונים דפשיטא להו שאם יצא לתחנון פוטרם והכל תלוי בתחנון, אלא לדברינו תלוי אם מתפלל עמהם דוקא, וכשהתפלל עמהם יחד אולי מספיק אפילו אינו עמהם בתחנון שכבר חלה עליהם השמחה כדמשמע בט"ז שם סק"י, ומסתברא שמעלה היא להתפלל עמו ואין לשולחו החוצה, וכן נ"מ לבעלי ברית דהוי כמקטיר קטורת היום, ואדרבה התפלה עמהם מעולה וראויה להתקבל.

ודע שברמב"ם פ"ה הי"ג מבואר שהתחנון הוא מעיקרי חובת התפלה וצריך לזהר בו מאד, רק שאינו מעכב, שכתב ברפ"ה דתפלה שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהם ולעשותם ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אין מעכבין ואלו הן עמידה, וכו', והשתחויה, ובהל' י"ג כתב השתחויה כיצד אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית [שבה פוסע הג' פסיעות] ישב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים שירצה וכו' יעו"ש. ושם פ"ט דתפלה (ה"ה) פוסק"ואחר שישלים כל התפלה ישב ויפול על פניו ויטה מעט הוא וכל הציבור ויתחנן והוא נופל" הרי מבואר שעיקר התחנון הוא כשנופל על פניו ומטה, (ודלא כמו ששמעתי מגדול אחד זצ"ל שרצה לצאת שתי ידיעות אם הטייה בימין או בשמאל, וע"כ נהג להטות על שתי ידיו כחדא לפניו שיד אחת מונחת ע"ג חברתה, והעיקר להטות לצד ימין או שמאל שהטייה היא מעיקר הנפילת אפים וצריך לצד ימין או שמאל ואי אפשר בשניהם). וממשיך הרמב"ם"וישב ויגביה ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב" והיינו שתפלת שומר ישראל אומרים בקול רם דוקא ומיושב, וכפי הנראה זהו הסדר לומר בלחש ואח"כ בקול רם ביחד, וראוי לזהר כן, ובמנחה כמו כן וכמבואר ברמב"ם שם (ה"ח).

ונראה מהרמב"ם שהתחנון מעולה יותר בציבור, והמדקדק במעשיו אומר עם הציבור וכדמוכח מלשונו "הוא וכל הציבור", ולכן אם נמצא במנין שמזלזלים ולא אומרים תחנון אם נופל לעצמו הרי חסר לו מעלת ציבור, ע"כ ראוי להתפלל במקום שאומרים תחנון דוקא, והנפילת אפים לדידן הוא במקום השתחויה שנופל לפני מלך מלכי המלכים, כמבואר בר"מ פ"ה הי"ג ע"ש, ובפירוש רבנו בחיי פר' קרח עה"פ וישמע משה ויפול על פניו, ואף שאנו מקילין הרבה בתחנון בכל חודש ניסן ובסוף תשרי ואחר שבועות וכו' די לנו במה שהקילו הקדמונים ואין לנו להוסיף עליהם.

והמונע ציבור מלומר תחנון זהו שלא כדין ומונע רבים לעשות מצוה, ויש מחמירים בזה מאד כדין מי שמעכב רבים לעשות מצוה, וכמבואר בקדמונים. והלואי שתתקבלנה תפלותינו עם תחנון, וכ"ש בזמננו שתפלותינו פגומים שאין מכוונים כראוי אין להשמיטו

שלא כדין, ואפילו הוא רשות מ"מ בזמננו ראוי לרדוף אחריו יותר, שאנו זקוקים לו היום במיוחד להמתיק תפלותינו, וכש"כ בשני וחמישי שהוא תקנת הקדמונים, והמחפש להמתיק מראה שתפלתו תחנונים ודואג שתתקבל, ומי שהתפלה אצלו רק כחיוב וקבע ולא כתחנונים, להרבה מגדולי הפוסקים לא יצא יד"ח תפלה וצריך מדינא לחזור ולהתפלל, עיין באחרונים ס"ס צ"ח, ודי בדברים אלו לעורר. עכ"ל. וכן ראה בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (חלק טז עמ' קסג) שנשאל פוסק הדור הגר"מ שטרנבוך שליט"א האם נוהגין כמ"ש במשנ"ב סימן קלא סקכ"ו שלא יכנס חתן לבית הכנסת כל ז' ימי המשתה שלא למנוע הציבור מלומר תחנון, והשיב לא. ע"כ, וכמו שנתבאר בתשובות והנהגות.

והנה מקור הדין שהיכא שהחתן נמצא לא אומרים תחנון, איתא בשו"ע סימן קלא ס"ד בזה"ל: נהגו שלא לפל על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן ולא בבית הכנסת ביום מילה ולא כשיש שם חתן, וכתב ברמ"א ודוקא שהמילה או החתן באותו בית הכנסת, וכו' יעו"ש שלא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה, ובא לאפוקי שלא נקרא חתן משעלה לתורה בשבת שלפני החתונה [ודרך אגב מהכא נראה להוכיח דה"ה שלא נקרא חתן לגבי דין שימור].

ובמשנ"ב (סימן קלא סקכ"ו) כתב, ובזמננו נוהגין שאין נופלין כל שבעת ימי המשתה, ואפילו אם יום שביעי הוא יום שמיני של החופה אם מתפללין קדם שהיה החופה, כגון אם היה החופה מעט קודם לערב ביום ראשון, אין אומרים תחנון עד יום ראשון הבא מעט קדם לערב, ודוקא אם היה החתן בחור או הכלה בתולה, אבל אלמן שנשא אלמנה אין זה נוהג רק שלושה ימים, וכן הדין בזהווא רחום, ולכן טוב לזהר שלא יכנס החתן לבית הכנסת על שבעת ימי המשתה, שנמנעין לומר תחנון בעבורו עכ"ד, ומבואר שחתן לפי המשנ"ב א"צ ליכנס לבית הכנסת. וצ"ב היאך יפטר לשיטת המשנ"ב והט"ז ועוד מתפילה בציבור, ובתורת חיים (שם סק"ז) כתב, למה ימנע החתן מלבו לגמרי הלא יכול לצאת מבית הכנסת טרם גמר חזרת הש"ץ, והמתפללים יאמרו תחנון. יעו"ש. ובחוט שני הביאו בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל שחיוב חתן בתפילה בציבור הוא פחות חיוב, וזה אכתי צ"ב, וכתבתי לבאר בזה בספר גם אני אודך מתשובתי ח"א סימן ה' שכתבתי להאריך בגדר חיוב תפילה בציבור, והארכתני שם בעשרות נפק"מ, ובנפק"מ ל' כתבתי להוכיח מדברי המשנ"ב הנ"ל, שתפילה בציבור אינו חיוב גמור וזה מה שס"ל למשנ"ב יעו"ש עוד במש"כ בזה.

ומ"מ פחמע"ד שהמנהג הוא אינו כדברי המשנ"ב וכמו שכתב בכה"ח (שם סקפ"ז) שבמקומות הללו אין נמנעים החתנים מלבוא לבית הכנסת יעו"ש, וכן כתב בקנין תורה (ח"ב סימן מד) ובשלחן הטהור (סימן קלא סט"ז) וכן הובא באורחות רבינו (מהדורה ישנה ח"ג עמ' רי) בשם הגר"ח ק שליט"א, שאמר מרן החזו"א זצוק"ל שאין לחוש לדברי הט"ז שס"ל שחתן כל ז' ימי המשתה לא יבוא לבית הכנסת כדי שלא לבטל תחנון מהצבור, רק ילך להתפלל לבית הכנסת, עכת"ד, וכן ראיתי שהביאו שכן הוא דעת מרן הגריש"א, וראה עוד בספר נישואין כהלכתם (פרק טו הלכה נא) כתב שאם מתפלל בבית הכנסת והצבור רוצה לומר תחנון יצא החתן מבית הכנסת לפני גמר חזרת הש"ץ, והביא שכן כתב בשו"ת

הרדב"ז ח"א סימן קעט, וכן בא"א סימן קלא, ובתרומת הדשן ח"ב סימן פ' ובשו"ת הלק"ט ח"א סימן כא.

ישוב ראיתי עוד בזה מש"כ בשו"ת משיב נבונים חלק ז סימן יא שכתב להאריך בדין אמירת תחנון בבית מדרש שיש חתן, והאריך בזה ובסו"ד כתב שהתשובה למה שהעולם שואלים האם צריך להודיע שיש חתן, שיש להודיע, כי אין הטעם הוא שכל הבתי כנסיות אומרים ונשאר עוד בזה בצ"ע, ואמנם אכתי יש לדון בזה דסו"ס כיון דהציבור לא יודע, וגם יש שיטות הפוסקים שהחתן צריך לצאת, ממילא שלא יודעים הו"ל כיצא.

האם מותר ללכת להתפלל עם חתן כדי שלא יאמר תחנון

יש לדון האם שרואה חתן הולך לבית הכנסת יכול ללכת להתפלל איפה שמתפלל כדי להפטר מתחנון, וראשונה יש להוכיח בזה מהא דאיתא בגמ' בקידושין דף לו ע"א יכול יעצים עיניו קמיה זמן חיובא תלמוד לומר ויראת מאלקיך, ופירש"י שם בד"ה ת"ל ויראת, בזה"ל: יש לך לירא מן היוצא היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותיו עכ"ל, הרי דאסור להשמט מן המצוות ולדאוג לקיומם, וכן פסק בביאור הלכה (סימן קכח סעיף ד' בד"ה אינם) לענין כהנים שאינם רוצים לעלות לדוכן לברך את ישראל ולא מפני חולשא וכדו' וכתב שם שעליהם נאמר ויראת מאלקיך ובשעת עידנא דריתחא בעולם אפשר להעניש ע"כ כמו בציצית שנענשים ע"ז כדאיתא במנחות דף מא ע"א ע"ש.

וכן כתב בחידושי משנה בקידושין שם לבעל המשנה הלכות שכתב שמוזה מוכח דאסור לעשות תחבולות כדי להפטר ממצות, והוכיח כן מהא דמבואר בגמ' בב"ב דף צא ע"א שאין יוצאין מאר"י לחו"ל ושם פירש הרשב"ם משום דמפקיע את עצמו ממצות ע"ש, ומוכח דאיכא איסור בהא, אולם כתב בנשמת אדם (כלל סח אות ג') שכתב שמצוה אינה חלה על האדם עד שתגיע זמנה הראוי לקיימה, וא"צ להשתדל מקודם לקיימה ע"ש, נוכח"ג ראה בספר אוהל חיי קידושין שם, שהובא בשם הגאון רבי ראובן גרזובסקי שלא מצינו שהשתמט ממצות הואי כעבור על עשה ע"ש].

אלא כבר דתמה עליה במועדים וזמנים (ח"א סימן ג') וכתב שכל אחד מישראל מושבע ועומד מהר סיני דגם קודם זמן המצוה מחויב להשתדל לקיימה בזמנה ומחויב מה"ת לעקור דירתו לעיר אחרת כדי לקיים את המצות ודלא כנשמת אדם ע"ש, אולם נעלם מדבריו כבר מש"כ בנ"ד בשו"ת יד אליהו מלובלין (סו"ס ו' בד"ה אבל נלע"ד) שכתב שמעשים שבכל יום שהולכים אפילו לטייל כמה פרסאות ומבטל מלהתפלל במנין כל ימי משך עיכוב בדרך בהכרח ואין פוצה בזה לאסור, והיינו משום שהולך ונוסע בשעת היתר ואין עליו שום חיוב אז, ואח"כ ממילא בא הפטור ואינו עושה שום עבירה אז רק מניעת המצוה עכ"ד, ומוכח כנשמת אדם ולא כמ"ש במועדים וזמנים, ובשבט הלוי ועוד לענין תפילה בציבור. ואמנם הערני בזה ידידי הרה"ג יהודה בן דוד שליט"א עורך קובץ משנת יוסף, שי"ל שכל דברי היד אליהו ששרי להכניס את עצמו לאונס מיירי דוקא לגבי תפילה בציבור שאינו איסור ושאינו אלא בגדר יתשדל וכמו שכתב בשו"ע סימן צ', וא"כ אינו ראייה לגבי שאר מצוות, ועיין.

ובעיקר דברי היד אליהו כן כתב גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן לז) שמותר ללכת למקו"א אף שיתבטל אח"כ מתפילה בציבור, וכתב עוד שמי שאין במקומו שופר לא ציוותה תורה שילך שבועיים קודם ר"ה למקום שיש שם שופר במדינה אחרת, וכן לענין אתרוג דלא נצטוינו לעקור את דירתנו למקום שיש שם אתרוג וכדומה ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ולא ניתנה תורה למלאכי השרת עכ"ד. וראה עוד במה שהארכתי בזה בגא"א מתשובתי ח"א סימן ה' באריכות מדברי הפוסקים לגבי יציאה למקום שאין בו מנין.

וכן כתב בשו"ת תורת חסד מלובלין (אה"ע ח"ב סימן מב אות לו) דליכא איסור על אדם שלא יעשה דבר שמחמת זה יהיה אח"כ אנוס ומוכרח לעבור על מ"ע או ל"ת וכו' עכ"ל, וכה"ג כתב בשו"ת אחיעזר (אה"ע סימן כג) דאין אנו אוסרים לעשות מעשה עכשיו אע"פ שנצטרך להתיר אח"כ משום אונס ע"ש, ומ"מ לענ"ד נראה לחלק דתלוי אם הוא אונס קרוב או אונס רחוק. והנה ראיתי דיש שכן כתב ברש"י בפסחים דף סט בד"ה ענוש כרת, דקודם שש שעות בערב פסח לא רמיא חיוב עשיית הפסח על טמא שהיה בדרך רחוקה עכ"ד. וכ"כ הב"ח באו"ח (סי' תקפ"ו) דקודם ר"ה עדיין לא חל עליו חיוב תקיעה, דרק בר"ה עצמו הגיע זמן החיוב. והביא ראיה לזה מדברי רש"י הנ"ל ומהא דאיתא בפסחים דף פ' ע"א היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, משלחין אחד מהן לדרך רחוקה ועביד פסח שני ולא מיחייב כרת מאחר שבשעה ששולחין אותו לא מיחייב בפסח ולא רמיא מצוה עליה ויעו"ש. וכן הביא בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' צ' ד"ה אך בסו"ד) שהביא מפסחים הנ"ל שחיוב לתקן עצמו לשחיטת הפסח הוא רק משש שעות ולמעלה שכבר רמי חיובא דפסח עליה, ומטעם זה אפשר דליכא חיוב ממש עליה להכין להתענות קודם יוה"כ שעדיין לא רמי חיובא עליה עכ"ל. ועוד כתב באג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ז ד"ה ומה שכתב) דמותר מה"ת לעשות בחול כל דבר הצריך לו אף שיגרום שאח"כ יהיה סכנה מזה בשבת אם לא יעשה אז מלאכה, ורק מדרבנן אסור אם ידוע בודאי שיצטרך לחלל שבת (וכגון בספינה לדעת הריב"ל שהביא המג"א בסי' רמ"ח סקי"ד) דהוה כמתנה לחלל שבת עכ"ד.

וכ"כ בס' קובץ הערות (סי' כ"ג אות א') דרק מדרבנן אסור בספינה, וכן הוכיח בס' לקח טוב (כלל ו' אות ג') משיטת הבעה"מ בספינה דאין חיוב המצוה לפני הזמן ורק בג' ימים קודם השבת דוקא הוי החיוב משום דג' ימים הנ"ל שייכי טפי לשבת, ויעו"ש מ"ש בזה, ומוכח דקודם זמן חיובו כן יש קצת חיוב דהרי חזינן דאיכא חיוב ג' ימים קודם שבת, והרי סו"ס בגמ' בגיטין מוכח דיום רביעי מתחיל הארת השבת, ומ"מ מוכח דקודם זמן החיוב יש להזהר, אבל יש חילוק בין שמכניס את עצמו לאונס או לפני זה או לא, אלא שבטורי אבן (ר"ה ט"ז:) דמותר לעשות דבר קודם זמן החיוב אע"ג שעל ידו יתבטל אח"כ מהמצוה כיון שעדיין לא חל עליו חובת המצוה עד שתגיע זמנה, חוץ ממקום שגילתה תורה קרא וכמו ברגל שלא יטמא עצמו קודם הרגל אע"ג דאכתי לא חל עליו חובת הרגל ויעו"ש. ומ"מ מוכח סו"ס דהחובה היא עד שתגיע זמנה וקשה מספינה, ובע"כ צ"ל דהתם הוא מדין אחר ועיין. וע"ע בכ"ז בספר בית מתתיהו ח"א סימן ט"ו שהאריך בכל דין איסור להכניס לעצמו לאונס וע"ש עוד אלפי מראי מקומות בענין זה, וזכרוני בזה לפני שנים רבות שראיתי ספר עבה באוצר הספרים שע"י ישיבת בית מאיר, בבני ברק, שהאריך בכל דין זה להכניס את

עצמו לאונס, ואיני זוכר שם הספר, וחבל על דאבדין ולא משתכחין. נכי האוצר הספרים הנ"ל סגור בבין הסדרים, ובבין הזמנים]. ומש"כ לדון לענין ספינה, וע"ע במש"כ בזה בגא"א מתשובתי ח"א סימן ה', ומ"מ לענין הכא אינו עושה תחבולות להפטר ממצוה אלא אח"כ הוא אנוס.

ואמנם קשה בזה טובא מהערמה תבואה דאיתא בגמ' בברכות דף לה ע"ב, אמר רבה בר בר חנה א"ר יהודה משום ר"י בר אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו מכניסים פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצירות דרך קרפיפות דרך גגות דרך חצירות דרך קרפיפות כדי לפטרן מן המעשר, ע"כ, ומוכח שמותר להערים, וכן מבואר מדברי רש"י שם בדף לא ע"א יעו"ש, וכן כתב הרמב"ם בהלכות מעשר פרק ג' הלכה ו' וז"ל: מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ שלה כדי שתהיה בהמתו אוכלת, ופטורה מן המעשר, וזורה מעט מעט אחר שהכניס לבית, ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות שהרי אינו מתחיל לגמור הכל עכ"ל, ומוכח דמותר להערים, וקשה מדברי הגמ' בקידושין, וי"ל בפשיטות דהכא הוא מכניס את עצמו באונס לפני השייכות למצד החיוב.

ויישב בזה במושב זקנים לבעלי תוס' (פרשת קדושים, יט לב) מה החילוק בין הערמה דתבואה דשרי, ותירץ דשאני לגבי קימה שהוא משום כבוד התורה ומשו"ה אינו יכול להערים, כי כבוד התורה עדיפא כמבואר בשבועות דף ל' ע"ב. וע"ע בזה בשו"ת עונג יו"ט בהקדמה אות ו' מש"כ בזה. וע"ע בספר לב שלום (שמות עמ' שכא) הו"ד הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל שהוא נכלל בגדר של אינו ירא ה', וע"ז נאמר ויראת מאלוקיך, אבל אינו איסור.

וראה עוד בספר מעדני יו"ט (אבן העזר חלק ב' סימן מו) להגאון רבי יו"ט זינגר שליט"א שכתב להסתפק בזה ע"פ מש"כ בשו"ע בהלכות חלה חיו"ד סימן שכ"ד סעיף יד, שאסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה, ולפי"ז יש לדון במי שראה ביום שני או חמישי חתן שהולך להתפלל בבית הכנסת ורוצה ללכת להתפלל עם החתן מאשר להתפלל במקומו הקבוע, ועשה כן והסתפק עם נהג כדין, והוסיף בספר הנ"ל הגאון רבי יו"ט זינגר שליט"א, נ.ב כמה חולי ולא מרגיש מר על ההפסד הגדול של הזכות של ההתעוררות באמירת והוא רחום ותחנון. עכ"ד, [ויעויין עוד לקמן במש"כ האם מותר לשמוח ביום שלא אומרים בו תחנון], ומ"מ כתב שם שאינו בכלל יראת ה' אבל אינו איסור.

ויעו"ש שהרחיב לדון בזה, האם יש חיוב להכניס את עצמו לחיוב מצוה, וכתב להביא ראייה מדברי הגמ' בסוטה דף יד ע"א דרש ר' שמאלי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לאר"י וכי לאכול מפריה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, והוכיחו התוס' בפסחים דף קיג ע"ב בד"ה ואין שאדם צריך לחזור על עצמו ולהביא את עצמו לידי מצוות, וביאר שם בזה דברי הגמ' בפסחים שם שמי שאין לו תפילין וציצית ומזוזה ואינו מביא את עצמו לידי חיוב מצוות אלו ע"י השגתם הרי הוא מנוודה לשמים.

ואמנם בקובץ באר התורה מס' 92 בעניני ט"ו בשבט עמ' 18 הבאתי ביאור אחר בדברי הגמ' בסוטה שם, ע"פ דברי האריז"ל שאומר שפירות אר"י הקדושים מסוגלין שמי שאוכלן יהא לו יראת שמים, ובגמ' בברכות דף לג: מבואר שלמשה רבינו היה יר"ש, וא"כ לכן איתא בגמ' בסוטה וכי משה רבינו לאכול מפריה הוא צריך. יעו"ש עוד.

ועוד אני חושב לומר בזה כעת ע"פ מה דאיתא בירושלמי בסוף מס' קידושין (פ"ד הי"ב) ר' חזקיה ר' כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל ר' לעזר חשש להדא שמעותא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא ע"כ, ובפירוש קרבן העדה ביאר דמה שמי שלא אכל עתיד ליתן דין וחשבון משום שחטא על נפשו שסגפה חינום ע"כ. ובפני משה ביאר שנפשו מסתגפת בהתאות על הדבר ונמצא חוטא על הנפש, ומשמע דעיקר הטעם בזה שעתיד ליתן דין וחשבון הוא מחמת שמסגף נפשו, והמשים עצמו בתענית נקרא חוטא כמבואר בגמ' בנוזר וכנפסק בשו"ע ס' תקע"א. ויעו"ש עוד בבאר התורה שם במה שהרחבתי בזה להביא הטעם שהוא משום לברך ולהודות להשי"ת על מה שברא השי"ת, ולכן נתאוה משה רבינו לזה, ואמנם אכתי סו"ס תוס' הביאו מהא ראייה, ועיין. [עוד ביאורים במה שמשה רבינו נתאוה, ראה מש"כ בזה בספר גבורי כח מהדורת תשפ"ב בהקדמה ידידי הג"ר ישי מזולמיאן שליט"א].

ושוב הראני בזה ידידי הגר"ח מלין שליט"א בעמח"ס מנחת חיים וש"ס, מש"כ מורו חמיו זקיני מרן הגר"י זילברשטין שליט"א בחשוקי חמד (יומא נב, ב. עמ' שמח) שנשאל בזה"ל: "אדם שיש לו שני מניינים סמוך לביתו, ויודע שבאחד המניינים יש בו חתן ולא יאמרו בו תחנון, ובמנין השני יאמרו תחנון, ובשני וחמישי שאומרים והוא רחום, רוצה ללכת למנין שיש בו חתן, כדי להפטר מאמירתו, האם זה ראוי או שזהו עוולה להשתדל להפטר מאמירתו והוא רחום", ע"כ השאלה.

והשיב ע"ז הגרי"ז שליט"א בזה"ל: "תשובה. נראה שזוהי הנהגה לא נכונה, שהרי כתב המשנ"ב (סימן קלא ס"ק כו) וז"ל: ולכן טוב ליזהר שלא יכנס החתן לבית הכנסת כל ז' ימי המשתה שנמנעים לומר תחנון בעבורו. אמנם יש חולקין על כך וסבורים שהחתן רשאי לקיים מצותו שהיא תפילה בציבור ומה לו שיפטרו הציבור מתחנון, אבל בעניננו שהמתפלל בציבור צריך להתפלל על חורבן ירושלים ועל צרותיו של עם ישראל וה' אלוקי ישראל שוב מחרון אפיך והנחם על הרעה לעמך, ועוזב את המקום כדי להשתחרר מהעול של התחנון הרי הוא בורח מהמצוה.

[וכן כתב הגה"צ ר' שלום שבדרון זצ"ל (לב שלום שמות עמוד שכא) מי הוא הנקרא אינו ירא ה', זה מי שמבקש תחבולות להפטר ממצוות ה', שכן עליו הכתוב אומר ויראת מאלוקיך, הנה מתפלל אדם במנין ביום שני או חמישי וצריך לומר 'והוא רחום' אך בסמוך יש מנין אחר ששם יש חתן, זה שאינו ירא ה', אומר הבה ואכנס לבית הכנסת שבו החתן מתפלל ואפטר מתחנון, זהו חוסר יראת אלוקים].

אמנם בלבוש (סימן קלא ס"ד) כתב והטעם שאין אומרים תחנון בפני החתן, מפני ששרוים בשמחה ועת התעוררות מדת הרחמים כמו בשבת ויו"ט. יתכן שהאדם יכול להכניס עצמו

למקום שיש בו מדת הרחמים, וכעין זה כתב הכף החיים (שם ס"ק פז) על הא דכתב המשנ"ב שלא יבא החתן לבית הכנסת, וז"ל: ומיהו במקומות הללו אין נמנעים החתנים מלבא לבית הכנסת מפני זה, כי אדרבא יש שמחה לעם כשבא החתן לבית הכנסת כדי להתערב בשמחתו ושלא לומר תחנון, עכ"ל. "ויתכן דהדבר מסור ללב, אם הוא מבקש ללכת למנין שהחתן מתפלל בו בעבור שרוצה שיחול עליו מדת הרחמים, או כדי להתערב בשמחת החתן מותר, אולם אם כוונתו מפני הטורח לומר תחנון, ואינו רוצה להתוודות על עוונותיו, ולהתפלל על חורבן ירושלים ולומר הפיוט החשוב של ה' אלוקי ישראל, הרי הוא אינו ירא ה', וכן נאמר בבבא מציעא (דף נח ע"ב) וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלקיך", עכ"ל.

ועוד ציין לי ידידי הנ"ל שהגר"א שלזינגר שליט"א בעמח"ס שו"ת שואלין ודורשין כתב לו בזה"ל: "אמירת תחנון חשובה מאד ומצילה מגזירות רעות, ואין להשתמט ממנה אא"כ עפ"י דין אין אומרים. ואם צריך לבחור, יבחר מנין שאומרים בו תחנון". עכ"ד.

האם מותר לשמוח ביום שלא אומרים תחנון

ולענין אם מותר לשמוח ביום שלא אומרים בו תחנון, הנה בקונ' באר יוסף (עמ' ל) הסתפקתי האם ראוי לומר מתי שנפטרים מאמירת תחנון, ויודוי כגון של שני וחמישי, כגון בא' בשבט ועוד, שע"י כן יהיה זמן ללמוד, וחבל על הזמן שאומרים את הוידוי, או שלא ראוי לומר כן, דהרי זה מה שתקנו חז"ל לומר וידוי ותחנון בכל יום ושני וחמישי, ואין אתה בן חורין ליבטל ממנה.

ושם הבאתי שהשיב לו הגרנ"י בן שמעון שליט"א בעמח"ס שו"ת מעשה נסים וש"ס, וז"ל: שמעתי מהגאון רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה בשם הב"ח דאם אדם שמח ביום שאין תחנון זה מראה שאין לו יראת שמים, דכאן מודדים את האדם אם שמח בזה כדרך באה לו הזדמנות שלא לומר. ועכ"פ כאן שאומר שמח שאין תחנון כי יש לו יותר זמן ללמוד אולי בכה"ג א"ש וצ"ע. עכ"ד, ומוכח דאין לשמוח ויל"ע.

ושוב ראיתי בקובץ המשביר חלק ז' שנערך ע"י הגאון יששכר דוב הופמן שליט"א ועמו אחיו הגאון רבי עובדיה הופמן זצוק"ל ויו"ל לעילוי נשמתו של מרן הגרע"י זיע"א במאמרו של ידידי הגאון רבי אברהם יקותיאל אוהב ציון שליט"א על הנהגות מרן הגרע"י זיע"א בשם המוהל הידוע רבי יוסף אורן שליט"א שלאחר התפילה בא למול ילד ואמר לו הרב בחיבה רבי יוסף באת אל המילה ולמה לא תבא אלינו לתפילה תבא כל יום שלא נאמר תחנון ונלמד יותר תורה... עכ"ד. ועיין. ויש עוד להאריך בכל זה, ולעת עתה הזמן קצר והמלאכה מרובה.

בדין חתן שאין מכירים אותו האם יאמרו תחנון

והנה נראה לענ"ד להביא סמך למה שהחתן פוטר את שאר הציבור מתחנון אע"פ שאין מכירים אותו, וממילא אין שמחים בשמחתו, ע"פ מה שראיתי עתה שהביא בספר חופת ציון (עמ' תכט בהערה) לפרקי דרבי אליעזר (פרק יז) וז"ל: ראה שלמה שמידת גמילות חסדים גדולה לפני המקום, וכשבנה בית המקדש, בנה שני שערים, אחד לחתנים

ואחד לאבלים ולמנודים, והיו ישראל הולכים בשבתות ויושבים בין שני שערים הללו, והנכנס בשער חתנים היו יודעים שהוא חתן, והיו אומרים לו, השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות וכו', משחרב בית המקדש התקינו שיהיו חתנים ואבלים הולכים לבית הכנסת ולבתי מדרשות, ואנשי המקום רואין את החתן ושמחים עמו, ורואים את האבל ויושבים עמו על הארץ, כדי שישבו ויצאו ישראל ידי חובתם בגמילות חסדים, ועליהם הוא אומר, ברוך אתה ה', גומל שכר טוב לגומלי חסדים עכ"ל, והנה מוכח מדבריו דהתקנה הוא שהחתן הולך לבית הכנסת ומשמע דאל"ה החתן לא היה הולך לבית הכנסת כדעת הט"ז, ומ"מ אחר שהחתן הולך משמע שרואים את החתן ויודעים שהוא חתן, וממילא מוכח לכאורה דהוא דין על הציבור שרואים את החתן וישמחו עמו, ואל"ה הוא בעיה של הציבור, אלא א"כ החתן לא אומר שהוא חתן כמו המעשה דנשאל בהא מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א והובאו הדברים בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק יח עמ' קע שנשאל ע"י ידידי הגר"ח מלין שליט"א בעמח"ס חמדת חיים וש"ס, שהיה מעשה אם אביו שהתפלל במנין תפילת שחרית קוודם שהש"ת החל בחזרת הש"ץ ניגש אדם בלתי מוכר (שהיה לבוש בכיפה סרוגה וכו') ואמר לש"ץ שלא יגיד תחנון, אחרי חזרת הש"ץ, הש"ץ שאלו בלחש מדוע, אם הוא בעל ברית או חתן, אך הלה לא ענה, הש"ץ החל בחזרת הש"ת וכשסיים החזרה התשובב לעבר הקהל כמסתפק אם לומר תחנון או לא, חלק מהציבור פנו לאותו אחד ושאלוהו מדוע אמר לש"ץ שלא לומר תחנון, והלא סירב לענות, ורק חזר על דבריו לא להגיד תחנון ובציבור לא ידע כיצד לנהוג, ולמעשה כיון שהוא היה תקיף בדעתו אז הש"ץ אמר קדיש ולאחר התפילה האברכים התוכוהו זה עם זה מה היה צריך לעשות, ונסתפקו עוד אם באמת היה צריך לומר תחנון ולא אמרו האם יש ענין להשלים את נפילת אפיים לאחר התפילה או דלמא כיון שכבר היה הפסק בלאו הכי וסיימו התפילה אין ענין.

והשיב בזה מרן הגר"י ז"ל בזה"ל: כתב בשו"ע (או"ח סימן קלא ס"ד) נהגו שלא ליפול על פניהם וכו' ולא בבית החתן, ולא בבי הכנסת ביום מילה, ולא כשיש שם חתן, והטעם כתב במשנ"ב סקכ"ג משום דמצוה לשמוח עמו, השמחה נמשכת לכל הנלוים אליו, וכן במילה כתב במגן גיבורים (סק"ג) שהוא לכבוד המצוה שקבלוהו בשמחה, וכן יש אומרים שזה משום שמחת אבי הבן שמקיים המצוה, וכן משום שמחת הסנדק, ולכאורה יש לומר שאם אין יודעים הסיבה ואין שמחים עמו צריך לומר תחנון שכיון שבטל הטעם בטלה השמחה, וממילא יש לומר תחנון.

אך למעשה אין נוהגים כן ולא מצאנו שיש לברר את הטעם למה אין אומרים תחנון וכל מי שמתפלל בבית הכנסת אם לא יודע אם יש חתן שיש ברית מילה או טעם אחר, ואינו יודע לשמוח אינו אומר תחנון וגם בענינו, לכאורה אין אדם חשוב שיבטל מנין שלם מלומר תחנון בגלל איזה סיבה עלומה שאינה הלכתית אלא שבדה מלבו, ובפרט שכל אמירת תחנון הוא בשביל להתחנן ולבקש מהשי"ת, ולהכניע עצמו למדת הדין, ואין אומרים תחנון בבית האבל כיון שמדת הדין מתוחה בבית האבל, ויש להיזהר מלהגביר

מדת הדין [משנ"ב (סק"כ) בשם הלבוש] ואם יעשו מחלוקת ממילא זה הרבה יותר חמור, כי אז מגבירים ביותר את מדת הדין, וממילא כבר אסור לומר שם תחנון.

ולכן הש"ץ יאמר קדיש, כיון שאדם נאמן, ולכל אדם יש לו חזקת כשרות שאין רוצה להכשיל בחינם יהודים, בוודאי שלא לעשות מחלוקת, אבל מי שאינו מאמי יאמר תחנון בסתר במקום שלא יראוהו עכ"ד, ואמנם לכאורה בעצם החזקת כשרות דאיכא כל כל יהודי אפילו היכא שהוא לובש כיפה סרוגה, נראה דהוא חזקה טובה, ומאידך כתב שמי שלא מאמין וכו' ובע"כ דאיכא לדון כאן בחזקת הכשרות של אותו יהודי, וממילא נראה לכאורה דכל שלא אומר סיבה יש לומר שיש לומר תחנון, שהרי אדרבא אם היה נשוי בזיווג שני כמו שרצה לומר הרב השואל בשאלתו א"כ הרי ע"י כך עוד יותר יקבל בושות לכאורה, וממילא יש כאן משהו לא תקין לכאורה. ועיין.

וצ"ע בדברי מרן הגרי"ז דע"פ דברי הפרקי דרבי אליעזר נראה דיש דין שידעו, וממילא היכא דלא ידעינן אין לפטור את הציבור מתחנון.

וכן נראה להוכיח בהא מדברי הכף החיים סימן קלא ס"ק עח שכתב בשם הבת לחם יהודה שראה בכמה קהילות שאם היה הברית בבית כהנסת הגדולה שאין אומרים תחנון אף בבית המדרש ושאלתי לזקנים ואמרו כן מנהגם, וכן נוהגין בק"ק פראג שיש חילוק באיזה בית הכנסת שמלין, שאם מלין באותו בית הכנסת שנקרא אלטנייא אזי אין אומרים בכל בתי הכנסיות, ובאם מלין בשאר בתי הכנסיות אזי אומרים, וזה הכלל מקומות מקומות יש עכ"ל, וכן כתב במחזיק ברכה אות ב' שיש מקומות שנהגו שאם יש מילה בבית הכנסת אשר שם רוב העיר והיא בית הכנסת ישנה שבעיר שבכל בתי הכנסיות אחרים אין אומרים חנה עכ"ל, והביאו בית עובד אות יד, ושערי תשובה אות יד, עכת"ד הכף החיים, ואמנם יש לעיין מדוע הכף החיים כתב כן לגבי מילה, ולא כתב כן לגבי היכא שיש חתן.

ושוב מצאתי בזה בשו"ת יביע אומר (חלק ג' חאו"ח סימן יא אות ג) שכתב להביא בזה החילוק בין חתן שפוטר מאמירת תחנון דוקא היכא שנמצא לבין ברית מילה שלא אומרים תחנון אף בחדרים הסמוכים, וכמו כתב בשו"ת זרע יעקב (סימן מג) שכן מדיוק מדברי מרן השו"ע דקאמר ולא בבית הכנסת ביום שיש בו מילה ולא כשיש שם חתן, ומוכח שהמילה היא הגורמת, משא"כ חתן צריך שיהיה שם החתן, משא"כ היכא שלא נמצא יעו"ש, ואכתי יש לעיין מה החילוק בהא, ונראה לבאר בכל זה, דמילה הוא החפצא דמילה, משא"כ חתן תלוי אם נמצא או לא, אמנם לכאורה הרי זה תליא במחלוקת הפוסקים מה הדין היכא שהחתן היה בתפילה ויצא בשעת תחנון מכל סיבה שהיא, האם הציבור יאמרו עתה תחנון או לא, [וגם לכאורה יש לדון זבה דהרי אם יתחילו באמירת תחנון הרי בכל רגע החתן יכול לחזור לבית הכנסת] ונחלקו בזה גדולי האחרונים דהנה בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן קעט) כתב שאם יצא החתן לפני התחנון אומרים תחנון, וכן מוכח ממש"כ בתורת הדשן (ח"ב סימן פ), אבל בא"ז (סימן קלא סק"י) שאם יצא החתן אפילו הכי אומרים תחנון, וכן כתב במשנ"ב (שם סקכ"א), ועיין עוד בחינא וחיסדא (ח"א דף קיח טור ג) שאם החתן יצא על דעת לחזור מיד לא יאמרו תחנון, ואפילו אם התחילו לומר תחנון ושוב נכנס החתן יפסיקו מלאומרו, יעו"ש, ולפי"ז היכא שיצא החתן שלא על דעת לשוב

צריכים לומר תחנון, ואמנם תליא במח' הפוסקים, ויש לפלפל עוד בכל זה, והזמן קצר והמלאכה מרובה.

וגם בעיקר דברי הכף החיים האם פסקינן כן לדינא, הנה בילקו"י (מהדורת תשפ"א סימן קלא סעיף כה) ובהערה שם נראה דדוקא אם זה כמה מנינים באותו בית הכנסת אין אומרים, אבל בבתי כנסיות אחרים אומרים יעו"ש עוד, ויעו"ש בהערה במה שציינ למש"כ בזה מרן הגרע"י זיע"א בשו"ת יביע אומר חלק ג' חאו"ח סימן יא אות ה' יעו"ש, והיינו טעמא נראה דיש לחלק בין זמנינו לבין זמנם דבזמנם שאני שהיתה עיר קטנה וכו' וממילא היה שמחה לכל העיר, וכולם הכירו החתן משא"כ בזמנינו, וכ"ש בזמנינו דיש הרבה שטיבלאך וכו' שהכל מתפללים שם בלי שייכות אחד לשני, שבוה אפילו יש מקום לומר שאפילו שיש חתן שיאמרו תחנון, אבל הסברא היא שלא יאמרו תחנון משום שיש לציבור לשמוח ביחד עם החתן, [ואפשר דזוהי סברת הט"ז] ועיין.

ואגב אורחא אכתוב כאן מה ששמעתי לדון האם אחרי שהתחילו הציבור לומר תחנון נודע שיש חתן האם ימשיכו לומר תחנון או שיפסיקו, דלכאורה יש לומר שימשיכו וכן שמעתי שהורה חכם אחד שליט"א, ומאידך יש לומר דהרי נתברר שהתחילו בטעות, וממילא יכולים להפסיק מלומר ואין בזה שום חסרון וכמו שנראה לעיל מדברי החינא וחסדא, ועיין.

ומ"מ נלמד מנידון זה שיש על הש"ץ לבדוק אם יש חתן או בעל ברית במנין כדי שידע אם לומר תחנון או לא, ויש מקומות שנהגו שיש להם מספר שלטים וכותבים היום יש ברית או היום יש חתן או היום יש יארציט וכך הציבור יודעים למה לא אומרים תחנון, וממילא נפקא מיניה שהציבור ידעו למה לא אומרים תחנון, אי משום חתן שפיר דמי, ואי משום יארציט ממילא יש חובה לומר תחנון. וכמו שכתבו בכמה פוסקים, והארכתי בזה בחיבורי בהלכות תחנון הנמצא עמי בכתובים. והשי"ת יזכני להוציא הכל לאור העולם, בעזרתו יתברך החונן לאדם דעת.

לפטור מתחנון שהאבא לא נמצא

נשאלתי ע"י הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו וש"ס, בזה"ל: הסתפקתי באבי הבן שלא יכל להשתתף בברית של בנו, [היה חולה קורונה], אם מתפלל באותו יום במנין, אם פוטר הציבור מתחנון, כיון שלא יהא בברית י"ל שאין פוטר הציבור מתחנון, ומצאתי בתשו' בנין שלמה להגר"ש הכהן מוילנא זצ"ל הנדמ"ח ח"ב או"ח ס"מ, שכתב דאבי הבן שלא יהא בברית מילה של בנו, שאין פוטר הציבור מתחנון, וכתב שהחיוב על האב לצאת מבית הכנסת כדי שיוכלו הציבור לומר תחנון, וכתב על האב עצמו אפשר שא"צ לומר תחנון ומיהו אם רוצה יאמר תחנון, יעו"ש, הרי שס"ל שאף אבי הבן עצמו יכול לומר תחנון אם ירצה ביום מילת בנו, וודאי אין פוטר הציבור מתחנון, ולכאו' צ"ע דמה שאבי הבן פוטר הציבור מתחנון משום שהוא יום טוב שלו שמביא בנו למילה וכמקריב קרבן להקב"ה א"כ כיון ששלח שליח למוח בנו ומביא בנו למילה דשלוחו של אדם כמותו שפיר הוי כמקריב קרבן לקב"ה וכיו"ט שלו, וייפטור הציבור מתחנון אף שלא יוכל

להשתתף בברית מילה, ואכן בשו"ת נשאל קוק או"ח ס' י"ט באבי הבן שלא יהא בברית מילה שלו במו, מ"מ שרי לו להסתפק בימי ספירת העומר, וכמו אבי הבן דשרי לו להסתפר לברית מילה, וכמ"כ הרמ"א או"ח סימן תצג ס"ב יעו"ש, הרי כיון שמביא בנו למילה שרי לו להסתפר אף שלא יהא בברית מילה של בנו וע"כ דביום הברית יום טוב שלו הוא, וממילא גם יפטור הציבור מתחנון, אף שלא יהא בברית וצ"ע בכ"ז.

וכתבתי לו בזה"ל: הנה בקושיית כת"ר שליט"א עש"כ בתשובות בנין שלמה לבעל החשק שלמה, אכן זה קשה, והנה ביסוד פטירה מתחנון ביום הברית, איתא בשבולי הלקט (סימן ל) כתב, ביום המילה אין נופלים על פניהם בבית הכנסת ששם המילה ויש אומרים שאין מונעין מליפול על פניהם בכנסת ששם המילה ואם הוא שני או חמישי אומרים וידוי משא"כ בחופה, ובשם רבי יצחק בר יהודה מצאתי ביום המילה אין נופלין על פניהם בכנסת אשר שם המחילה ואם הוא שני או חמישי אין אומרים תחנונים ולא והוא רחום ואין נופלים על פניהם עכ"ד, ואולם בעיקר מח' זו, גם יש להבין הטעם שאין נופלין על פניהם ביום המילה, באבודרהם (ברכות שער ט) כתב הטעם כיון שהוא יום שמחה לאבי הבן, ואולם בשבולי הלקט (סימן ל) כתב שלפי שמצות מילה קבלו ישראל בשמחה ועדיין מקיימים אותה בשמחה עכ"ד, והנה לכאורה יש נפק"מ בין הטעמים האלו בנ"ד שהוא מצות מילה שקבלו ישראל בשמחה, א"כ זה דוקא היכא דהברית אבל לטעם שהוא יום שמחה לאבי הבן א"כ לכן גם בבית הכנסת שאבי הבן מתפלל אין לומר תחנון, ואולם אכתי ניתן לפלפל בזה, ואולם יש לדון לפי מש"כ בשו"ת זרע יעקב (סימן מג) והו"ד בשע"ת (סימן קלא ד) שהטעם שאין נופלין על פניהם ביום המילה כיון שאם לא מל האב מצוהע ל כל ישראל וכו' ויעו"ש בדבריו דס"ל שבבית הכנסת שהאבא מתפלל באופן קבוע אין נפילת אפים אפילו שהברית לא תהיה שם ואפילו שהאבא לא מתפלל שם אלא קרוביו באים במקומו ויעו"ש, וכן מבואר בתורת חיים והו"ד בברכ"י שאפילו שהמילה לא שם אין נופלים על פניהם, ויעו"ש וא"כ ה"ה לנ"ד שאין לומר תחנון גם איפה שהאב עתה מתפלל ביום הברית.

והנה בנ"ד יש להוכיח ממש"כ מרן החבי"ף בשו"ת לב חיים סימן יז לגבי סנדק שאינו פוטר את הקהל מלומר תחנון רק היכא שנמצא אבי הבן בעיר אין הסנדק פוטר, וכן מבואר ממש"כ בסס' תעלומות לב (ח"ד סימן לו) שאין להחשיב בסתם את הסנדק להיות כבעל הברית לפטור את הקהל מלומר תחנון רק כשאבי הבן לא נמצא בעיר, ואולם בפתח הדביר (סימן קלא סק"ז) כתב לדחות שגם הסנדק פוטר, אבל מ"מ משמע שאין אבי הבן פוטר רק שנמצא בעיר, ומוכח דהאבי הבן חשיב שמקריב קרבן וכו' רק שהוא נמצא שם, וא"כ י"ל דאף שהוא שולחו אכתי במקומו הרי לא מקריב קרבן, ולכן זה הסברא שכתב בתשובות בנין שלמה שלא יפטור מתחנון, ועכ"פ לדינא כיון דקימ"ל דתחנון הוא רשות, כיון דיש ספק יש להקל בזה לדינא. ואולם בשו"ת יביע אומר (ח"ג סימן יב אות ו) כתב לדינא את הדברי הבנין שלמה, ויעו"ש, ומה שיש לומר כן לכאורה דהרי הרמ"א כתב שרק בבית הכנסת ששם המילה לא יאמרו תחנון, ובע"כ דזה מה דס"ל לבנין שלמה, ואולם לדינא כיון דהטעם הוא שהוא יו"ט שלו, ובמשנ"ב לא חזינן שפסק כדברי הרמ"א כמבואר בס"ד

שם, וגם מטעם דספק נפ"א להקל ה"ה בני"ד, וכן כתב בספר מאיר עוז (ח"ה עמ' מה) שכן פסקו הגר"ק והגר"י זילברשטיין שליט"א שהאב פוטר מתחנון ביום שבנו נכנס לברית אפילו שהוא בבית הסוהר וכדומה שהרי מ"מ הרי הוא יו"ט שלו, עכ"ל.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת חוקת

יט, ב: זאת חוקת התורה.

בפירוש רבינו חיים פלטיאל עה"ת כתב אם ישאל השואל במעשה פרה איך מטמאה טהורים ומטהרת טמאים. יש להשיב שאנו רואים מאש אחד שעושה שתי מעשים מתחלפים, כי האש מתיכה את הבדיל ומקרשת את החלב, והמים אשר מלחלחת עצי ארזים ומרטבת ומצמקת עצי תאנים ומיבשתם, ומאכלים משביעים רעבים ומזיקים השבעים, וסמני הרפואות מרפאים הכאב ומכאיבים הבריא וכו', כך אפשר שהקב"ה יצוה אותנו חוק משמש שני מעשים מתחלפים מטמאה הטהורים ומטהרת הטמאים והחכמה מבשרת עכ"ל.

וצריך ביאור א"כ מה אמר שלמה המלך ע"ה בקהלת [ז, כב] אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ופרשו חז"ל דקאי על מעשה פרה, וכי לא ידע הנ"ל, דמצינו דבר שטוב לזה ורע לשני. וי"ל דכל זה בדבר שמועיל על פי הטבע אפשר להבין שהקב"ה ברא דבר שבטבעו מועיל לאחד ורע לשני, אבל במעשה פרה דכל ענין טומאת מת והזאת פרה המטהרת אינו על פי טבע רק חוק שחקק הבורא יתברך כמו שכתב בפסיקתא זוטרתא כאן, א"כ בדבר רוחני שכידוע אינו מוגבל ומגושם קשה להבין אמאי עושה דבר והיפוכו, ורק אחרי שכך גזר הבורא יתברך אנו מדמים להבין במקצת שכך מצינו גם כן בדברים טבעיים שפועלים דבר והיפוכו ועדיין זה נשאר בגדר "חוקה" בלי טעם.

יט, ט: ואסף איש טהור את אפר הפרה וגו', והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת היא.

בחינוך מצוה שצ"ז כתב ועתה אל יחשוב השומע שענין סודה וסדר חוקה הוא מהיותה מטהרת בהגיע אפרה אל גוף המטהר, שהרי כעין דבר זה ימצא בשאר הקרבנות בענין הזב והיולדת שתשלום טהרתן בקרבן היא [היינו שנטהרים ע"י דבר חיצוני ללא נגיעה], אבל עיקר הפלא לפי מה ששמעתי הוא על היותה מטהרת הטמאים ומטמאה העוסקין בשריפתה עכ"ד.

ונדמה לפרש ענין דאפר פרה מטהר על פי מה שנקדים דהרמב"ם כותב במורה נבוכים דכל ענייני הטומאות כמו זיבה ונידה וכדומה, השורש הוא "מיתה" היינו שהיה יכול להוצר ממנו המשך וקיום לעולם ונפסק, זה מביא טומאה, וכן טומאת מת שהיה חיים לאדם שהוא מקור הקדושה ונפסק זה מביא טומאה, ולכן כדי להחזיר חיים שהיו בו בתחילה, צריך להביא "חיים" לדבר בדומה לו, והוא דוקא יש בכוחו לטהר, דהיינו לקחת פרה אדומה חייה ולשוחטה ואח"כ נשאר לחלוחית חיות בבשר גם זה לשרוף ולעשות אפר, שהוא דבר יבש כלה שאין בו חיות כלל, ואח"כ ליקח מים חיים שיש בהן חיות וליתן

האפר בתוכו, וכאילו לחדש כח החיות "באפר" ע"י תערובת הנ"ל, ואותו אפר שחזר לו כח החיות כנ"ל יש בכוחו דוגמתו לחדש כח חיות אדם הטמא שעניינו "מיתה" ולטהרו ולהחיותו מחדש. [שמעתי ממור"ר הגרמ"א פינקוס שליט"א]

ולפי זה יובן מה שכתב בפירושו הריקאנטי בפרשתנו דהאפר כשמערבין אותו בתוך המים חיים זה מטהר מי שמזין עליו, אבל קודם לכן בעוד האפר לבדו הרי זה מטמא כל העוסקין בו עכ"ד. דבעצם זה בא מפרה שנשרפה ונפסדה במיתתה וראוי שיטמא האפר, אבל לאחר שנתנו האפר בתוך המים חיים הם מחזירין חיות לאפר כנ"ל ואינו מטמא.

כ, א: ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין וגו', וישב העם בקדש.

יש להעיר למה נאמר כאן וישב העם, ולא כתוב כמו בכל המקומות ויחנו בני ישראל.

ראיתי מי שכתב ליישב על פי הכתוב בדברים [א, מו] ותשבו בקודש ימים רבים כימים אשר ישבתם, ופירש"י שבקדש היו י"ט שנה כמו כל המקומות ביחד שנסעו וחנו וכו' ביחד י"ט, לכן כתוב "וישב" כי היתה ישיבה ארוכה.

כ, ד: ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו.

שואל הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל אדם הולך למות הוא חושב על הבהמות שלו? ותירץ על פי הסיפור הידוע במעשה דאלכסנדר מוקדון שאמר אם יורד אצלכם גשם זה בגלל הבהמות, כי אתם לא ראויין לכך, וזהו דכתיב אדם ובהמה תושיע ה', שהאדם יושע בגלל הבהמה. וכל זה אם העונש על הגברא, אבל בעונש על עיר או מקום לא עוזר שהבהמה לא צריכה ליענש. וא"כ הכל מובן. התלונה שלהם היתה "למה הבאת אותנו אל המקום הזה" שאפילו הבהמות לא עוזרות שבגללן יהיה לנו מים.

כ, כט: ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל.

עייין אדר"ג [פ' י"ב הל' ד' בא"ד] שכתב וי"א לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל, שכל מי שרואה את משה רבינו שיושב ובוכה מי לא יבכה, מי שרואה אלעזר ופינחס שהם שני כהנים גדולים שעומדין ובוכין מי לא יבכה.

מש"כ "מי שרואה אלעזר ופינחס שהם שני כהנים גדולים", הוא תמוה טובא שהרי שנינו בזבחים [קא, ב] לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, וזה היה לאחר מיתת אהרן שכבר מת קודם שנלחמו עם סיחון ועוג ורק אח"ז נתיירא מואב ושכר את בלעם לקלל עד שלבסוף ארע מעשה זמרי מפני כן כמ"ש ס"פ בלק, ואח"כ נלחמו עם מדין, וא"כ בשעת מיתת אהרן לא היה פינחס כהן כלל אלא אלעזר לבדו כה"ג הוי וצע"ג.

ולחזק הקושיא איתא במדרש רבה איכה [פרשה א] שמעו כי נאנחה אני, ר' יהושע פתר דבר זה באהרן, את מוצא בשעה שמת אהרן נסתלקו ענני הכבוד ונתקבצו כל ישראל לסופדו, אמרו משה אבל ואלעזר אבל, ומי לא יתאבל, מיד מה כתיב תמן וישמע הכנעני מלך ערד וכתוב וילחם בישראל וישב ממנו שבי עכ"ל.

מבואר במדרש איכה שאמרו משה אבל ואלעזר אבל ומי לא יתאבל, הרי שהזכירו משה שהיה מלך ואלעזר כה"ג אבל, מי לא יתאבל, ולא זכרו פינחס כי לא היה אז כהן כלל וכנ"ל.

ודרך אגב למדנו מן המדרש דאיך שמע הכנעני מלך ערד שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, ע"י שנשמע קול בני ישראל נאנחים וי על מיתתו של אהרן שא"ל מהו קולות האנחה והוי שהוא שומע וא"ל כי מת אהרן ונסתלקו ענני כבוד והיה סבור שניתן לו רשות להלחם בישראל, וגם זה נרמז בפסוק "וישמע הכנעני" "וישמע" אותיות וי שמע, ור"ל כי שמע נאנחים ישראל וי ואמרו לו שזה על מיתתו של אהרן ועי"ז שמע גם על ענני כבוד שאינם וכנ"ל.

שוב ראיתי בפ' בנין יהושע על אבדר"ג שעמד בזה וכתב אלעזר ופינחס כה"ג, ר"ל פינחס היה משוח מלחמה כדאיתא פ"ח דסוטה [דף מג, א] ורש"י בחומש פ' מטות, והנה מתורץ דלא קחשיב איתמר, וק"ק לי"א זה א"כ אמאי במיתת משה רבינו ע"ה למה בכו כל ישראל שהרי בכו אלעזר ופינחס וי"ל עכ"ד.

ולענ"ד עדיין קושיא במקומה עומדת דאפילו יהי כדבריו דפינחס היה אז משוח מלחמה, מ"מ כהן איקרי כה"ג לא איקרי כדמשמע מכות [יא, א] דתנן אחד משוח בשמן המשחה ואחד המרובה בבגדים ואחד שעבר ממשיחותו מחזירין את הרוצח, רבי יהודה אמר אף משוח מלחמה מחזיר את הרוצח. אמרינן עלה בגמ' מה"מ אר"כ דאמר קרא וישב בה עד מות הכהן הגדול, וכתוב כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול, וכתוב ואחרי מות הכהן הגדול, ור' יהודה כתיב קרא אחרינא לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן, ואידך מדלא כתיב הגדול חד מהנך הוא. ולכא' ר"י ישיב הא דלא כתיב הגדול משום דכהן משוח מלחמה הכהן איקרי הגדול לא איקרי, וכן בפ' שופטים ודיבר הכהן אל העם משוח מלחמה הכהן סתם איקרי וצ"ב מ"ט דרבנן.

לבד כל זה שקשה דפינחס לא היה אז כהן כלל דטרם נמשח כנ"ל וצ"ע

כא, א: וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב.

פירש"י יושב הנגב זה עמלק שנאמר [במדבר יג, כט] עמלק יושב בארץ הנגב, ושינה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מתפללין להקב"ה לתת כנעניים בידם, והם אינם כנעניים, ראו ישראל לבושיהם כלבוש עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי.

מובא בשם החידושי הרי"ם שהקשה מדוע לא שינו העמלקים גם את לבושם ככנעניים, ואז לא היה מקום לעורר ספיקות במהותם, ואז היו ישראל מבקשים על כיבוש הכנעני ואז היתה מזימתם מצליחה ח"ו. ותירץ שאילו היו העמלקים גם מתלבשים ככנעניים היו מתהפכין להיות כנעניים ממש, ואז היתה תפילת ישראל חלה עליהם כי מהות האדם וטבעו נגרר אחר לבושו ודיבורו.

כא, א: וישב ממנו שבי.

צריך ביאור כפל הלשון, דהוי ליה למימר "וישב ממנו" ותו לא. וי"ל דבספר מדרש אגדה כתב לא לקחו מהם אלא שפחה אחת **ומשלהם היתה** שככה נאמר "שבי", דמן השבי היתה עכ"ל. נראה דדרש "שבי" שהיתה מוחזקת ביד ישראל בשבי. ומדודי הג"ר אברהם משה כהן שליט"א שמעתי דאפשר לומר דלכך כתיב "ממנו" שבי **דלכאורה ממנו מיותרת**, דהיה צריך לומר וישב שבי ותו לא, אלא לומר **דאותו שבי היה ממנו** כי משלהן היתה עכ"ד. ולפי"ז צריכין אנו לידע אימתי נלחמו ישראל ושבו אותה שפחה. ואולי י"ל דלפמש"כ במדרש תנחומא אות יח וברש"י דעמלקים היו שהתחפשו להיות נראים ככנעניים ע"ש, י"ל **דבשנה ראשונה שיצאו ממצרים ובא עמלק להלחם עם ישראל ברפידים ונלחם יהושע עמהם והחלישם לפי חרב אז שבו אותה.**

וראיתי באילת השחר עה"ת שהעיר איך היה המציאות ששבו שפחה אחת הלא אין דרך אשה לעמוד בחזית המלחמה עכ"ד. ולכאורה י"ל דרש"י כותב פסוק ד כיון שמת אהרן ובא עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף שבע מסעות ע"ש, א"כ כיון שלא נלחמו עם מלך ערד רק מחמת פחד ובהלה נסו לאחוריהם, אדרבה אשה שאינה בת כח כאיש לא היה בה כח לנוס מהר והצליחו לשבות אותה.

ואכן לפי מה שנתבאר אפשר ללמוד מוסר השכל דכשאין החטא גורם אף שאין ענני כבוד לשמירה ולא נלחמים רק בורחים לאחריהם עכ"ז אין הפסד כלל כי השגחת ה' על עמו תמיד, ולכך אותה שפחה ששבו משלהן היתה, משא"כ כשהחטא גורם אף שיש ענני כבוד לשמירה עכ"ז לא ימלט מן ההפסד.

כא, ב: ויאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי וכו'.

פירש"י שהיו עמלקים שהיו משנים את לשונם לדבר בלשון כנען כדי שישראל מתפללים לקב"ה ליתן את הכנענים בידם והם אינם כנענים, ראו ישראל לבושיהם כלבוש עמלקים ולשונם כלשון כנען אמרו נתפלל סתם שנא' אם נתן תתן את העם הזה בידי עכ"ד.

לפי"ז נראה לבאר מש"כ פס' אח"ז וישמע ה' בקול ישראל ויתן את הכנעני ויחרם אתהם ואת עריהם. תיבת "אתהם" צ"ב לכאורה, למה דיבר עליהם בלשון נסתר כאילו אינו יודע ואינו מכירם הול"ל "ויחרימם", שהרי נא' קודם לכן שמם כנעני והיה לו לדבר בלשון נוכח, אלא לפי שבני ישראל לא ידעו מי הם עמלקים או כנענים לכך נא' "אתהם" מי שהם.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

ושא"ס

עמידת המלך לכבוד הס"ת וס"ת של מלך

אָז יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלַי בְּאֵר עֲנֹו לָהּ (כא, יז)

א. סוטה מא, א: "חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכ"ג נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד, ושבחוהו חכמים". וכתב הרמב"ם (חגיגה ג, ד): "והמלך מקבלו כשהוא עומד ואם רצה ישב". וכתב הגאון האדר"ת (זכר למקדש פ"ה אות ד): "תמוה קצת, דזה לא מצינו רק בקריאתו שהוא מפני כבוד הציבור, אבל לקבל הס"ת ודאי שגם המלך היה מקבלו מעומד, דהא צריך לעמוד מפני הס"ת כשהוא רואהו מלוא עיניו, כדקי"ל ביו"ד סי' רפ"ב ב', ולא מצינו קולא בכבוד ס"ת מפני כבוד מלך ישראל", עכ"ל ועיש"ע מה שפלפל בזה כדרכו.

ונראה דהנה בסנהדרין (כב, א) אמרי' דמלך נושא תמיד ס"ת בזרועו, "שתי תורות, אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו - עושה אותה כמין קמיע, ותולה בזרועו". (והאדר"ת עצמו הזכיר ס"ת זה בקונטרסו, בזכר למקדש פ"א סוף אות א, ובהערות דבר בעתו ו', ודן מדוע שיקרא בספר העזרה ולא בס"ת הפרטי שלו, עי"ש). נמצא אם כן שהמלך אחז בס"ת פרטי משלו כל הזמן, והרי מנהגינו, פוק חזי מאי עמא דבר (עי' בזה בארוכה בשו"ת חיים שאל סי' עא, ובשו"ת קנין תורה בהלכה הלכות קריאה"ת סי' טז. ועיין ספר חסידים סי' תתק"ל שכתב: "וכבר היו חכמים יושבים והיה אחד מהן בידו חומש ועבר אחד ובידו ארבעה ועשרים ספרים לפניהם ועמדו וזה שבידו ספר לא עמד כי העוסק במצוה פטור מן המצוה ולא היה לו לעמוד לפני ספר וחכם. אף על פי שהתלמידי חכמים עומדים לפני מביאי בכורים כדי שיביאו פעם אחרת") שהאוחז בס"ת בעצמו אינו עומד מפני ס"ת אחר, כפי שאנו נוהגים כשמוציאים ס"ת שני בר"ח ויו"ט וכו', שהיושב עם הס"ת הראשון אינו עומד בשעת הגבהת הס"ת השני. א"כ גם בכה"ג לא יצטרך המלך לעמוד מפני ס"ת דהעזרה, כיון שאוחז בס"ת משלו.

ואאמור"ר הג"ר יעקב צבי גנוט שליט"א כתב לי בזה כך: "ז"ל המשנה: "והמלך עומד ומקבל, וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו". הנה מ"ש 'וקורא יושב', ע"כ ר"ל 'אם ירצה', דאל"ה, מדוע שבחו לאגריפס שקרא בעמידה, הא עבר עמ"ש במשנה, אע"כ שר"ל שאם ירצה, יכול בישיבה, ולכן שבחוהו.

והרמב"ם (חגיגה ג, ד) כתב: "והמלך מקבלו כשהוא עומד ואם רצה ישב". (כך הוא הלשון בהרבה דפוסים ובכ"י, כמובא בילקוט שינויי נוסחאות שבסוף רמב"ם הוצאת פרנקל, עי"ש).

ולענ"ד ל"ק ולא מידי קושיית האדר"ת הנ"ל (וכה"ק עוד מפרשים, כמצויין בספר המפתח שם). דהרמב"ם העתיק והביא כאן, את הדין המובא במשנה שם. שמקבלו מעומד ואם רצה יישב ויקרא, (כמו שהוכחנו לעיל דהכי פ"י). אך לאדר"ת וסיעתו היתה כנראה לגי' ואם רצה "יושב" (כנדפס באמת ברמב"ם פרנקל עפ"י כת"י שונים), והבינו דקאי על קבלת הס"ת לידינו, ולכן הקשו מה שהקשו עליו. (והנה זה בעצמו ראייה לגי' ואם רצה "ישב", דאל"ה תיקשה קושייתם, ודו"ק).

גם במ"ש לישב מהא דסנהדרין, תירצת כמין חומר, אך דא"כ תקשה מדוע שיבחו לאגריפס כשעמד, והלא בתור מלך הי"ל ג"כ ס"ת בזרועו, וא"כ מ"ט עמד. אלע"כ אף שמי שאוחז ס"ת אי"צ לעמוד "מפני" ס"ת אחר, אך כשמקבלו, חייב לעמוד, וכמ"ש גם באדר"ת עצמו שהרי גם הוא מדבר במלך (שי"ל ס"ת עליו), ומ"מ הבין שכשמקבל ס"ת אחר צריך וחייב לעמוד". עכ"ל אמו"ר שליט"א. ושור"ר שהתועפות ראם על היראים כתב כן ודן בגרסאות הרמב"ם שם, כדברי אמו"ר שליט"א, ותמה על ד' האדר"ת בזה, עי"ש.

ובעיקר הדין האם האוחז ס"ת בחיקו חייב לשבת או רק יכול לשבת, בשעה שמגביהים ס"ת שני, העיר הגר"ע פריד שליט"א בדבר שאלתי, דתלוי בטעמי הס"ח והחיד"א בחיים שאל שם, וע"ע בקנין תורה הנ"ל.

ויש להעיר דאם חייב לישב, לכאורה קשה דהתינח שיישבנו את שיטת הרמב"ם אמאי לא עמד, אך במשנה הרי מבואר שעמד לכבוד הס"ת, אף שס"ת היה בזרועו.

ונראה דהנה בעיקר ס"ת זה שהיה למלך, הנה פשטות הראשונים שהיה ס"ת גמור, וברמב"ם (מלכים ג, א) כתב: "בעת שישב המלך על כסא מלכותו, כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו, ומגיהו מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד, אם לא הניחו לו אבותיו או שנאבד כותב שני ספרי תורה, אחד מניחו בבית גנזיו שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל, והשני לא יזוז מלפניו, אלא בעת שיכנס לבית הכסא, או לבית המרחץ, או למקום שאין ראוי לקריאה, יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו, מיסב והוא כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו". וכן בחינוך (מצוה תקג) כתב שס"ת זה הגיהו מספר העזרה. ואולם הרש"ש (סנהדרין כב, א) הקשה דהא אסור לתלות ספר תורה אפילו בכיס, וכתב דלולי דמסתפינא הייתי אומר דספר תורה שניה לא היתה תורה שלמה, אלא מספר מצוות בקוצר. ועוד שקשה הדבר לשמוע שספר תורה שלמה דשיעור ארכו והקפו ששה טפחים, ישא המלך בזרועו תמיד, ורש"ל כתב שהיה בכתיבה דקה, וכבר כתב עליו המהרש"א, שאינן אלא דברי נביאות.

ובהדר זקנים על התורה (פרשת יתרו) כתב הרא"ש: 'וכל אשר לרעך, מאלף דאנכי עד לרעך, יש תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצות, ומכאן אסמכתא למ"ד שהס"ת שהיה נושא המלך בזרועו לא היה כתוב בו אלא עשרת הדברים בלבד, ונקרא ס"ת לפי שיש בו אותיות כמנין המצות. וכן כתב בדעת זקנים לבעלי התוס' (פרשת שופטים) שזה לא היה ספר תורה ממש אלא עשרת הדברות. וכ"ה בתשובות הגאונים (שע"ת סי' קמט). ובספר נחלת אליהו (אות פט) הסתפק בזה. והאדר"ת בזכר למקדש (פ"א סוף אות א) דן מדוע לא קרא המלך

בס"ת שלו, וכתב: "ואולי יש להביא ראיה מזה לדעת רבותינו בעלי התוס' עה"ת פרשת שופטים, שלא היה כתוב כל הס"ת רק התרי"ג מצוות, וע"ש במפרשים בשם הרס"ג ז"ל", עכ"ל. (עי' אבן עזרא ורמב"ן דברים כז, ג ורד"ק יהושע ח, לב בשם הרס"ג, ובהערות על הזכר למקדש במהדו"ח). ולפי"ז יש לפלפל בכל זה, ואולי י"ל דהרמב"ם לשיטתו דהמלך אחז בחיקו ס"ת שלם ולכן א"ש כמשנ"ת. משא"כ להחולקים.

ושו"ר שבשו"ת חיים שאל שם כתב החיד"א וז"ל: "נסתפקו חכמי הישיבה אדם שיושב וס"ת על ברכיו ועבר רבו ואין מקום להניח הס"ת במקום שיושב שהוא צר ודחוק אם מחוייב לקום מפני רבו עם הס"ת. או"ד כיון שבקומו צריך להקים הס"ת אינו בדין שנראה שהס"ת יקום מפני הרב. והאר"ש תענה גם אני שמעתי ספק זה ויש שהביאו ראיה מדאמרינן דיהושפט מלך יהודה הי' קם בצנעא מפני ת"ח וכו'. ולדידי אינה ראיה דשאני היא שהי' ס"ת בזרועו מכוסה ולא הי' נראה. ועוד שהס"ת לא זו מזרועו ובין עומד בין יושב הוא בזרועו והגוף הוא שקם והס"ת כדקאי קאי משא"כ הכא שס"ת מיושב והוא נח והשתא מקים לס"ת ועוד דהמלך היה קם לכל צרכו והולך בדרך וזהו מצותו. ומאחר שהיה עושה כל צרכו כ"ש שיקום לת"ח".

ואמנם יש להעיר, דהנה הרמב"ם שם לא כתב כלשון הש"ס שהס"ת תלוי בזרועו, וכבר העיר כן הכס"מ שם: "וצ"ע למה לא כתב רבינו שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה בזרוע כדאיתא בברייתא". א"כ אף אם כנים דברי החיד"א להבנת הש"ס. מ"מ הרמב"ם לא ס"ל הכי, ויל"פ בזה ואכמ"ל.

ובהערות על קונטרס זכר למקדש להאדר"ת, (מהדורת התשע"ה) הביא מקובץ הקהל (עמו' פ) שכתב הגרש"ד כהנא זצ"ל לבאר שקרו דווקא בספר העזרה, כיון שאין אנו בקיאים בחסרות ויתירות (כבקדושין ל, א). לכן הקפידו לקרות דוקא מס"ת זה שמשא כתבו, או בספר עזרא (עי' מו"ק יח, א). ואין דבריו תח"י לעיין בהם, ויש להעיר שדבריו אינם הולמים לדברי הרמב"ם והחינוך הנ"ל, ומקורם בירושלמי (סנהדרין פ"ו ה"א), שהמלך הגיה את הס"ת שלו ע"פ ספר העזרה עצמו. (ובעיקר השאלה מדוע לא קראו בס"ת של המלך, עי' בזה בביאורי האדר"ת שם, שביאר בכמה אנפין כדרכו בקודש).

ב. והנה במתני מגילה (ה, א) שכשמוצאי יו"ט דסוכות יוצא בשבת, מאחרין לקרוא פרשת המלך, ובירושלמי ביארו מפני הבימה או מפני התחינות, וברש"י מגילה שם ביאר דהוא מפני שא"א להביא הטף למקדש בשבת וברמב"ם פ"ג דחגיגה כתב טעם אחר, מפני תקיעת החצוצרות והתחינות שאינן דוחין את השבת.

ויל"ע האם מותר למלך לצאת בשבת עם ס"ת שעל זרועו, האם נחשב דרך מלבוש דידיה, וכבשבת (סא, א) גבי תפילין, "אפילו למאן דאמר שבת לאו זמן תפילין הוא - אינו חייב חטאת, מאי טעמא - דרך מלבוש עבידא". או דהוי כתכשיט. וא"נ דאסור לצאת בו בשבת, א"כ עלה לנו טעם נוסף לכך שאין לקרוא פרשת המלך בשבת, דהמלך אינו יכול לצאת בשבת עם ס"ת שלו למקדש. (ומכאן לנידון חיוב הוצאה בירושלים, עי' בדברינו לקמן).

והראוני שבספר אילת השחר (דברים יז, יח) כתב: "יל"ע אם מותר למלך לצאת בשבת לרשות הרבים עם ס"ת זו, די"ל שזה נחשב כמלבושו (וכעין מש"כ בעירובין דף צ"ה לענין תפילין), עכ"ל. ובספר חמדת חיים (אות תרו, עמ' שז) כתב דבמלך ישראל דמצווה לכתוב ס"ת ועושה אותה כמין קמע ותולה בזרועו, והקשה הרש"ש (סנהדרין כא, ב) דהא קיי"ל דאסור לתלות ס"ת ותפילין אפי' בכיס, ואמרי' דכל התולה תפילין יתלו חייו. ואמר הגר"י זילברשטין שליט"א שיש מיישבים דכיון דמבואר בעירובין דהמוצא תפילין בשבת מותר ללבושם ולקחתם דדרך מלבוש בכך ואי"ז הוצאה, והכ"נ חשיב דלבוש המלך בס"ת דהוי רק לקישוט ותפארת ואין זה נשיאה, וע"כ אין בזה גנאי. והוסיף הגר"י זילברשטין עוד דגם בשבת יהא מותר לצאת עמו, דאי"ז משא אלא מלבוש. וציינו לי לעיין בשו"ת חקל יצחק סימן י"ח, ואינו תח"י.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

"הר הכרמל" שעל יד ימה של טבריה

ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון (כא, כ)

כתב רש"י: "ד"א ונשקפה הבאר על פני הישימון שנגנוזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר. כך דרש רבי תנחומא".

וכן הוא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג וכתובות פ"ב ה"ג: "כל מי שהוא עולה להר הישימון וראה כמין כברה קטנה בים טיבריא זו היא בארה של מרים", ובויק"ר פכ"ב ד': "מעשה במוכה שחין אחד שירד לטבול בטבריא וארעת שעתא וטפת לבירא דמרים ואסחי ואיתסי, והיכן היא בארה של מרים א"ר חייא בר אבא כתיב ונשקפה על פני הישימון שכל מי שהוא עולה על ראש הר ישימון ורואה כמין כברה קטנה בים טבריא זו היא בארה של מרים, א"ר יוחנן בן נורי שערו תא רבנן והוא מכוונא כל קביל תרעי מציעיא דכנישתא עתיקא דטבריא", וכן הוא בקה"ר פ"ה ומדרש תהילים פכ"ד.

וכן בשער הגלגולים הקדמה ל"ח כתב: "בלכתך דרך ים טבריה אל חמי טבריא באמצע הדרך ממש במקום שיש דקלים רבים בשפת הים ההוא מכוון כנגד מגדל אחד אשר בראש ההר שם הוא בארה של מרים", ובשם הגדולים להחיד"א בסוף ערך מהר"ר חיים ויטאל כתב: "אך כבר נודע שהרב השקהו למהרח"ו ז"ל מבארה של מרים בים טבריה ונתישבה החכמה בקרבו".

אמנם בשבת ל"ה ע"א איתא: "אמר רבי חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים", וגמ' זו מפליאה מאוד לכאורה, שהרי ידוע שמקומה של בארה של מרים הוא בימה של טבריה, כמ"ש בכל המקורות הנ"ל, וימה של טבריא הוא רחוק מאוד מהר הכרמל שהוא בחיפה על שפת הים התיכון.

ובכפתור ופרח סוף פ"ז כתב: "רש"י ז"ל בפרשת חקת התורה הביא בשם תנחומא שבימה של טבריא הוא בארה של מרים. ומיהו בפרק במה מדליקין הרוצה לראות בארה של מרים יעלה להר הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים", משמע שהבין שהגמרא בשבת באמת פליגא על הירושלמי והמדרשים הנ"ל.

וכן בלקח טוב (המכונה גם פסיקתא זוטרתא) כאן כתב: "וכן אמרו רבותינו ז"ל כי הרוצה לראות בארה של מרים יעמד בראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים יפו".

ובחידושי הרד"ל על ויק"ר פכ"ב אות י"ז רצה לגרוס גם בגמרא "להר ישימון", אך בספר טבור הארץ פ"ט העיר עליו שכל מה שהביאה הגמ' שם את המימרא הזו הוא אגב המימרא שלפני כן "הרוצה לידע שיעורו של ר' נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול ויעלה",

אך אם נגרוס "הר ישימון" אין למימרא זו שום שייכות לסוגיא שם, וכן העיר בקצרה בספר עין התכלת עמ' נ"ט.

ובספר עין התכלת שם רצה לחדש שהירושלמי והמדרשים הנ"ל מדברים רק על הזמן שלפני החורבן, אך אחר החורבן עברה בארה של מרים לים הגדול, ע"ש, אך במחכ"ת דבריו תמוהים, כי מפשט לשון הירושלמי והמדרשים נראה להדיא שמדברים גם על זמנם, וכן האריז"ל ודאי דיבר על זמנו.

אמנם בפירוש הר"ח בשבת שם לעיל כתב: "אמר רבי חנינא הרוצה לידע שיעורו של ר' נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בימיה של טבריה ויעלה", ונראה שכך גרס בגמרא [וכן באחד מכתבי היד של הגמרא הגירסא: "וירד לימיה שלטבריה ויטבול ויעלה"], ומבואר מדבריו שימיה של טבריה הוא סמוך להר הכרמל.

(ויש שרצו לפרש שהעומד על יד ים כנרת רואה מרחוק את החמה בראש הכרמל ואז ירד ויטבול בים כנרת, אך קשה להאמין שיכלו לראות את הכרמל משם, וכן יש לציין שעל דברי הגמרא "הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים" נוסף בכת"י מינכן הגהה "של טבריה").

ועל כרחק ביאור הדבר הוא שגם על יד טבריה היה הר שנקרא "הר הכרמל", וכן כתב בפני משה על הירושלמי כלאים שם, וכן כתב בפירוש עלי תמר שם שיתכן שבני ארץ ישראל כינו את הר הישימון בכינוי של כבוד "הר הכרמל".

ואכן מצאנו במשך הדורות רבים שכתבו כדבר פשוט שהיה בטבריה "הר הכרמל", כדלהלן:

א. בספר 'המעמר' כרך ג' עמ' 40 הובאה אגרתו של ר' מנחם ב"ר פרץ החברוני משנת ד"א תתקע"ה, שכתב שם: "היא טבריה היא רקת, היא חומת העיר מצד אחד ומצד אחד **הר הכרמל**" (והעורך כתב שהוא טעות, כי לא ידע שגם בטבריה יש הר הכרמל, כנ"ל). ועוד כתב באותה אגרת: "ומשם הלכתי להר הכרמל ועליתי על ההר ונכנסתי בתוך מערה אחת ולשם קבורת יוכבד אם משה רבינו וצפורה אשת משה ואליעזר וגרשם בניו", וברור שכוונתו להר הכרמל שבטבריה, כנודע מהרבה מקורות אחרים שמקום קבורתם הוא בטבריה (קרוב לשכונת קרית שמואל).

ב. במסעות ר' יעקב ב"ר נתנאל הכהן כתב: "ובחמי טבריה כנגד ד' מרחצאות על שפת הים, כינרת מתוק כדבש, ירדן עובר אותו, באר של מרים בתוכו, בשעה שיזרח השמש בעצמו של יום על הר הכרמל יראה כמו אופן יעלה גבוה ד' אמות ויחזור, כמו שראיתי בעיני כתבתי" (מסעות ארץ ישראל עמ' 62), ולא ברור מה ראה שם, עכ"פ ברור מדבריו שהר הכרמל סמוך לים כנרת (ובספר 'אוצר מסעות' של איזנשטיין לא הביין מה ענין הכרמל לטבריה, ולכן העביר את הענין למקום אחר, כדרכו להגיה כרצונו).

ג. בספר יחוס הצדיקים (נדפס במנטובא שכ"א) כתוב: "ובהר הכרמים ר' עקיבא ותלמידיו ור' חייא ובניו יהודה וחזקיה", ונראה דהוא ט"ס וצ"ל "הר הכרמל".

ד. ברשימת המסע מירושלים לצפת של ר' נתן יוסף גולדברג משנת תרכ"ו: "באמצע הר הכרמל נמצאת המערה שבה קבור רבי עקיבא, ליד המערה קברה של רחל בת כלבא שבוע אשת רבי עקיבא" (נדפס ב'שנה בשנה' תשל"ח עמ' 296 וגם שם כתב העורך שהוא טעות, כי לא ידע שיש כרמל בטבריה).

ה. בספר גבעת שאול לר' שאול הורנשטיין (נדפס בשנת תרמ"ו) עמ' 46 כתב: "למעלה מעט מחמי טבריה יתפשט הר הכרמל, ושם נמצא קבורת ר' מאיר בעל הנס... למעלה מעט ממקום קבורתו לצפון ההר נמצא מערה גדולה... ושם נקבר ר' עקיבא וכ"ד אלף תלמידיו... וממקום זה יראה איך נופל הירדן לים כנרת... לצפון הר הכרמל נמצא קברת ר' יוחנן בן זכאי וחמשה תלמידיו ורב אמי ורב אסי".

ו. בספר מסע מירון לר' מנחם מנדל ראב"ן (משנת תרמ"ט) כתב: "כשעה שמינית אחר הצהרים באנו עיר הקודש טבריא והוא בחלק נפתלי, טובה ראייתה מאוד מאוד עומדת במישור יקר לרגלי הר הכרמל", ועוד כתב: "יום ב' בבוקר הלכתי בסיעות מרחמי אל ציון התנא קדוש ה' רבי עקיבא והוא בראש הר הכרמל".

ז. בפ"י אבן שלמה על הראב"ן בהוספות מכת"י המחבר שנדפסו בסוף הספר: "וצ"ל דגם הרי טבריא שאצל כנרת שהוא לצד מזרח של א"י נקראים כרמל, וכן שמעתי בהיותי באה"ק".

ח. בשו"ת יצחק ירנן ח"ד סי' י' אות ג': "הר הכרמל הוא בטבריא ליד שפת הים מרחק מה מקבר ר' מאיר בעל הנס, וכך מקובלים כל אנשי העיר, וכן קבלתי מרבותי זיע"א. ושם אות ד': "וזכורני כד הוינא טליא שסיפרו לי רבותי זיע"א כיצד היו הולכים להר הכרמל שמקומו ממש בהר סמוך לשפת הים, בדיוק בהר שעל "גני חמת" מעל קבר ר' ירמיה זיע"א, והיו רואים על שפת הים כעין כברה, והיו מבעבעים המים כאילו היו רותחים, והוא חופף למ"ש בגמרא. ומקום זה בים סמוך לדקל, ממש מול התחנה הישנה של חמי טבריא, וכיום (התשמ"ח) ייבשו חלק ממקום זה לבניית חוף עירוני בעוה"ר. וכנראה שינה את מקומו".

ובספר טבור הארץ להג"ר משה קליערס אב"ד טבריא פ"ט האריך בענין זה וכתב שדוחק גדול לומר כדברי מפרשי הירושלמי שהגמ' קוראת להר הישימון הר הכרמל, דלמה ישנו חז"ל לקרותו בשם אחר, אך לבסוף הסכים שכן מוכרח מדברי הר"ח, ופלא שרבה האשכנזי של טבריה לא הזכיר מאומה מהמסורת רבת השנים שגם ההר אשר ממול ים כינרת נקרא "הר הכרמל".

ואין תימה לומר שהיו בארץ ישראל שני הרים באותו שם, כי בספר יהושע יש כמה וכמה ערים שנקראו באותו שם, כמו קדש וחצור ומעון, ובערכין ל"ב ע"ב אמרי': "רב אשי אמר לאו אמר רב יוסף תרי קדש הוו ה"נ תרי ירושלים הוו", וגם בלאו הכי היה עוד מקום בשם "כרמל" בנחלת שבט יהודה הנזכר בספר יהושע (טו, נה).

ובספר שורש ישי למהר"ש אלקבץ על מגילת רות כתב: "והר"ר יוסף יחייא ז"ל כתב וז"ל הנראה לי כי בארץ ישראל היו מקומות הרבה נקראים בשם אחד כמנהג בכל העולם, וכן היו נמצאים מקומות משתנים הנקראים בשם בית לחם... עד כאן לשונו, ודבריו כנים, כי

בלכתיי להשתטח על קברי הצדיקים עליתי בהר הכרמל^ח וכאשר ירדתי ממקום המזבח ללכת אל צפורי מקום קבר איש האלקים רבינו הקדוש ע"ה פגעתני בעיר אחת ושמה בית לחם וזו היא בגליל, והנכתבת על יד הנביא שמואל ע"ה היא בארץ יהודה מקום קבורת רחל, ראו עיני ושמח לבי, עכ"ל.

ועוד הקשה הטבור הארץ מהירושלמי ברכות פ"א ה"א, דאיתא שם: "רבי שמואל בר חייא בר יהודה בשם רבי חנינא התחיל גלגל חמה לשקע אדם עומד בראש הר הכרמל ויורד וטובל בים הגדול ועולה ואוכל בתרומתו חזקה ביום טבל", וא"כ זהו גם הפירוש בהא דאיתא בשבת שם "הרוצה לידע שיעורו של ר' נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה", ומיד אח"כ הביאה הגמ' את המימרא של הרוצה לראות את בארה של מרים וכו', ומסתבר ששניהם הם אותו הר הכרמל.

אמנם ידוע שיש הרבה טעויות סופר ושיבושים בירושלמי, ונראה לענ"ד שהגירסא הנכונה בירושלמי היא "ויורד וטובל בימה של טבריה", והסופרים הגיהו "בים הגדול" משום שלא ידעו שיש הר בשם זה על יד ימה של טבריא.

כיום משום מה מכונה הר זה בשם "הר השקדים".

^ח כאן הכוונה להר הכרמל שבחיפה.

ימה של תורה / הרב ישראל מאיר העריס

'באו חֶשְׁבוֹן'! - עצתם של העשירים הרוחניים

על פן יאמרו המְשֻׁלִּים באו חֶשְׁבוֹן תִּבְנֶה וְתִכְוֶנְךָ עֵיר סִיחוֹן. כִּי אִשׁ יֵצֵא מִחֶשְׁבוֹן לְהִבָּה
מִקְרִית סִיחוֹן אֲכַלָּה עֵר מוֹאָב בְּעָלֵי בְּמוֹת אֲרֻנָּן (כא, כז-כח)

ובבעל הטורים: "על כן יאמרו המושלים, בגימטריה 'אלה המה המושלים ביצרם' (בבא
בתרא עח,ב)."

וגמ' בבא בתרא (עח, ב): "ואמאי קרי ליה סיח, שמהלך אחר סיחה נאה. א"ר שמואל בר
נחמן א"ר יוחנן, מאי דכתיב (במדבר כא, כז) 'על כן יאמרו המושלים' וגו', המושלים אלו
המושלים ביצרם. בואו חשבון, בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה
ושכר עבירה כנגד הפסדה. תבנה ותכונן, אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן
לעולם הבא. עיר סיחון, אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, מה כתיב
אחריו 'כי אש יצאה מחשבון' וגו', תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין. ולהבה
מקריית סיחון, מקריית צדיקים שנקראו שיחין. אכלה ער מואב, זה המהלך אחר יצרו כעיר
זה שמהלך אחר סיחה נאה."

* * *

מדוע לא רוכש העני ארבעה בתים?

בשיעור הקודם [בפרשת קורח מאמר 'להיות' עשיר רוחני - בעבודת התשובה] למדנו,
שלב נוסף כיצד נחלץ ממרוץ העכברים, ע"י שנסדר את שלושת המושגים בסדר הנכון:
להיות < לעשות < להשיג. רק בסדר זה נוכל להגיע לחזון שאנו מעוניינים להשיג. אם ננסה
'לעשות' בלי שנהפך 'להיות' לא נצליח להשיג ונשאר תמיד רצים במרוץ העכברים.

ניקח דוגמה, אם נשאף ונרצה להשיג בית מלון גדול, ננסה לעשות כמו שאנשים עשירים
עושים - קונים בית מלון, מהר מאוד נגלה שהעסקה לא תצליח ונפשוט את הרגל, בית
המלון יסגר!

המעשה שעושים העשירים אינו קניית הבית מלון, אלא ישנו תהליך מקדים לאותו מעשה
והוא קניית ארבעה בתים קטנים שמהווים נכס עם הכנסה פאסיבית, ולאחר זמן כאשר
הרווח גדל מתאפשרת העשייה של קניית בית מלון גדול.

אלא שכאן טמונה מלכודת העכברים לאותו אדם שמנסה לשנות את סדר המושגים:
להשיג < לעשות < להיות, האדם מהמעמד הבינוני והעני, כל זמן שלא היפך את הפנימיות
שלו ל'להיות' עשיר הוא נופל קורבן למלכודת העכברים שגורמת לו לעשות אך לא את
הדבר הנכון, הוא עושה דברים שאנשים עשירים עושים, קונה בית גדול ומפואר, קונה
מכונית מפוארת, יוצא לטיולים וחופשות המהוות מותרות עבורו.

א"כ, שואל האיש מהמעמד הבינוני והעני, מה אני צריך לעשות שעושים העשירים כדי
להשיג ומבלי ליפול למלכודת העכברים?

התשובה: לרכוש ארבעה בתים קטנים כחולים, להמתין זמן מה שההכנסה הפאסיבית תגדיל את תזרים המזומנים שלנו ואז למכור את ארבעת הבתים ולרכוש בית מלון אדום. בדיוק כמו שעושים במשחק המונופול.

זהו, כל כך פשוט וקל?! צועק העני והאיש מהמעמד הבינוני.

הכין טמונה המלכודת? שואל בפחד.

בבת-שחוק אומר העשיר, בבקשה, תתחיל לעשות, לך תרכוש ארבעה בתים!

לאחר מספר חודשים אנחנו פוגשים את אותו אדם עני והאיש מהמעמד הבינוני ושאלה בפינו: האם עשית משהו עם הידע שמסרנו לידריך? שאלנו כמה בתים כחולים הספקת לרכוש?

בפני כבושות בקרקע ובידיים פשוטות לצדדים משיב: אף לא בית אחד נרכש! אני לא יכול לעשות את זה, אין לי את האמצעים הפיננסיים בכדי לרכוש ארבעה בתים קטנים.

שאלנו, כיצד ייתכן שלרכוש בית מלון גדול הוא כן יכול, ואילו ארבעה בתים קטנים טוען שאינו יכול?

העני והאיש מהמעמד הבינוני לא ידעו להשיב על כך, רק הפטירו בכעס: אתם העשירים יודעים טוב לגנוב ולסחוט את רשויות החוק, אנחנו העניים לא יודעים איך לגנוב ונוהגים רק בדרך הישר והאמת ולכן אנחנו לא יכולים!

שמתי את היד על גבו של האיש ואמרתי לו: כאן נפלת למלכודת העכברים. העכבר רוצה להשיג את הגבינה צהובה, הוא רואה אותה בתוך המלכודת ועושה מעשה ורץ לתוך המלכודת בליל לחשוב כלום! והמלכודת נסגרת מאחוריו בטריקה.

אתה רוצה בית מלון, אתה רץ ועושה מעשה, לוקח משכנתא - התחייבויות ורוכש את המלון, בכך פעלת בלי לחשוב, פעלת כמו עכבר, הסבת והחלפת את סדר המושגים, או יותר נכון דילגת על המושג העיקרי.

הדרך לצאת ממרוץ העכברים כפי שדיברנו בשיעור הקודם והיות נדבר על כך ביתר הרחבה, היא לסדר תחילה את המושגים: **להיות < לעשות < להשיג!!**

* * *

מלכודת העכברים איננה הגבינה צהובה

המלכודת של העכברים היא לא הגבינה הצהובה המונחת בתוך המלכודת. אלא דוקא קופסת המתכת היא המלכודת. הגבינה צהובה היא האוכל של העכבר, זה טיבעו לחפש ולרוץ אחרי מזונו. אבל המלכודת היא הקופסה שעוטפת את הגבינה צהובה, היא סוגרת עליו ולוכדת אותו למוות.

העני והאיש מהמעמד הבינוני רצים אחרי מה שקבעו לעצמם כיעד וחזון, וזה טיבעו של כל אחד, בלי העמדת חזון ויעד לא יתקדם לשום מקום. אלא שסביב אותו דבר שנקבע כיעד וחזון ישנה עטיפה נחמדה, יש משכנתא בתשלומים נוחים ומקדמה קטנה, יש צפצופי

תרנגולים מסביב שמקרקרות: לא זה לא אפשרי לך, אתה לא יכול לעשות דבר כזה, לך תדע לאיזו מלכודת מפילים אותך, אולי לא יהיו לך שוכרים לבתים, אולי לא ישלמו לך על השכירות, ועוד כהנה וכהנה טענות שאומרים החברים ובני המשפחה.

כל אלו מהווים מלכודת עכברים, אנחנו רצים אחרי היעד שלנו, רוכשים דברים המנצנצים בעיניים בגלל משפטים נחמדים שאומרים לנו אנשי המכירות: 'עסקה טובה עם מקדמה קטנה ותשלומים נוחים', וככה אנחנו מוסיפים לעצמנו עוד ועוד התחייבויות.

ולהיפך, כשאנחנו באים לרכוש ארבעה בתים קטנים ולהתחיל לעשות מה שבאמת עושים העשירים, קופצים אותן תרנגולות המקרקרות משפטים שמחדירים פחד ואימה בלבנו, ואנחנו חדלים מלפעול ולבצע עסקאות שיניבו לנו הכנסות פאסיביות תמידיות.

אלו שני מקרים שאנחנו יכולים לצמוח מהם כלכלית או ליפול כלכלית, והכל תלוי בדבר אחד:

'ל-ה-י-ו-ת' עשיר! אותו 'להיות' קובע בפנימיות שלנו האם נמשיך בעסקה עם התשלומים הנוחים, או שנחדל ממנה. אותו 'להיות' קובע האם נרכוש את ארבעת הבתים או שנחדל מהעסקה הזו.

מה מביא אותנו 'להיות' עשירים? לא המעשים שעושים העשירים, אלא שינוי אופי והלך חשיבה פנימי!

כשנראה את הדבר שטיבענו רץ אחריו, ננסה לקלוט בשכלנו מה שענינו לא קולטות מחמת המרדף אחר הנוצץ, נתבונן לעומק במה שאומר לנו הבנקאי, מה שמספר לנו איש המכירות, נחשב טוב-טוב אחד פלוס אחד כמה זה שווה, ומה הסה"כ היוצא לנו, האם טמונה כאן מלכודת של התחייבות בשבילנו ונכס בשביל הבנקאי ואיש המכירות?

ולהיפך, כשנתבונן במחשבתנו ובשיכלנו ונגלה אוצר שטמון באיזו עסקה טובה, ננסה להתנתק מכל הקולות הרועשים סביבנו, נתגבר על הפחד המנסה לכבות בליבנו את להבת האש הדוחפת אותנו לבצע את העסקה הטובה ולרכוש את הנכס המניב הכנסה פאסיבית אמיתית.

'להיות' עשיר זה לדעת כיצד לנהל פנקס רישומים מדוייק של דוח הכנסות, הוצאות ומאזן נכסים והתחייבויות. וכל עסקה שבאה לידנו לבחון אותה לעומק על הנייר ובשכלנו הנקי מכל רעשי הרקע ורגשות הפחד הנוקפים בתוכנו, ורק כך להחליט אם לעשות או לחדול.

* * *

יסוד עבודת התשובה - עריכת פנקס חשבון נפש

יסוד גדול זה נלמד בפרשת השבוע, איך נוכל 'להיות' עשירים רוחניים?

כיצד נוכל ללכת בדרך בלי ליפול במלכודת העכברים הרוחנית?

על ידי שנסדר את סדר המושגים הנכון: להיות < לעשות < להשיג! זהו הסוד.

"על כן יאמרו המושלים", אלה המה המושלים ביצרם. אלו העשירים הרוחניים.

המסילת ישרים מביא את מאמר חז"ל זה במידת הזהירות, הרמח"ל אומר שמי שהמהלך בגן המבוכה ושואל כיצד יוכל לצאת ממנו. התשובה: שישאל את אלול שנמצאים בקתדרה למעלה, בתצפית, אלו שכבר עברו את הדרך ועלו למעלה, אלו הצדיקים, עובדי ה' ובעלי התשובה, המה המושלים ביצרם.

הוא לא אומר לנו לשאול את החברים שלנו סביבנו, את המשפחה שלנו, את אותם תרנגולות המקרקרות סביבנו ואומרו לנו עשו כך ואל תעשו כך אל תעשו כך...

מפני שאותן תרנגולות, אותם אנשים שסביבנו, אנשי המעמד הבינוני והעניים לא יודעים מה לעשות באמת, הם נמצאים באותו גן מבוכה ומנסים בכל דרך לצאת ממנו אך פועלים מתוך רגשותיהם ומידותיהם ונגיעות נפשם, ולא מנסים להקשיב למי שלמעלה, לאותם העומדים בקתדרה ומורים לנו את הדרך הנכונה.

מה אומרים המושלים ביצרם?

באו חשבון! הם לא אומרים תעשו כך, תעשו כך, רכשו מעשים גדולים ועצומים, תלמדו שעות בתענית דיבור, תישארו ערים כל הלילה ותהגו בתורה, תוותרו על מותרו דקות שבדקות כדוגמת מעשי גדולי עולם.

באו חשבון, היא דרך התשובה, הפסד מצוה כנגד שכרה, שכר עבירה כנגד הפסדה. תחילת דרכנו, אומרים העשירים, המושלים ביצרם, היא לשנות את הפנימיות של עצמנו, 'להיות' עשיר, לחשוב כמו עשיר. לפעול עם השכל שלנו ולא על פי ראות עיננו ורצוננו.

כיצד נעשה זאת? על ידי חשבון נפש עמוק וחודר חסר פחד, לגלות את ה'אני' האמיתי זה מפחיד ודורש תעצומות נפש גדולות, זה דורש לפעול ללא חת, יראה ופחד.

להתחיל לחשוב כמו עשיר, כמו מי שמושל ביצרו, נדרש מאיתנו פעמים רבות לחדול מדרכם הקלוקלת של החברה, הסביבה ופעמים אף מדרך המשפחה.

עשיר גדול אחד מספר כי צמיחתו הכלכלית נבעה דוקא מכך שנטה מדרכו של אביו הביולוגי שהיה תופס בדרך הביטחון הכלכלי ולא חירות פיננסית.

ולהבדיל אלף אלפי הבדלות, הגאון רבי מיכל יהודה לפקוביץ זצוק"ל מספר כי אביו לא היה אלא בעל הבית פשוט ביותר, ובכל זאת סטה מדרך חייו הפשוטים ותפס בדרך הגדלות הרוחנית.

פעמים אדם חי במשפחה פשוטה - יהודים יראי שמיים, אך בלי שאיפות לגדלות רוחנית וגדלות בתורה ויראת שמים, וצריך לפעול ללא פחד ובתעצומות נפש כנגד הזרם ולצמוח רוחנית.

זה דורש מהאדם תחילה, קודם שמתחיל לעשות מעשים, 'להיות' אדם גדול, ולהיות פירושו של דבר להתחיל לחשוב בשכל ולא לפעול עם רגשות פחד נגיעות ורצונות. לכבוש את הבושה, הלעג מהסביבה, וכמ"ש הרמ"א בתחילת דבריו בשו"ע (סימן א' סעי' א') "ולא

יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת הש"י, רק באופן זה יוכל האדם לסדר את המושגים שלו נכון: להיות < לעשות < להשיג!!!
זה דורש ידע בעריכת פנקס חשבון נפש - זו דרך בעל תשובה, זו דרכם של המושלים ביצרם, זו העיצה של העומדים על הקתדרה למעלה האומרים לנו: **באו חשבון!**
אי"ה במאמר הבא נתחיל ללמוד כיצד עורכים פנקס, דוח הכנסות והוצאות ומאזן נכסים והתחייבויות.

יה"ר שנוכה ללמוד דרכי תשובה כיצד, לכבוש את הפחד הפנימי המונע מאיתנו לצמוח בעבודת ה' ולהיחלץ ממרוץ העכברים להגיע לחירות - אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, אמן.

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: YSHTORA1@GMAIL.COM

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

ויחנו במדבר סיני (י) - שיטות תנאי ואמוראי דס"ל כרבי יוסי דבז' לחודש ניתנה תורה

שיטת רבי ישמעאל

א. בשבת פו. ת"ר פולטת ש"ז ביום השלישי טהורה דברי ראב"ע, רבי ישמעאל אומר פעמים שהן דג' עונות פעמים שהן ה' עונות פעמים הן ו' עונות, ופרש"י ד"ה רבי ישמעאל אומר ז"ל בא לחלוק ולומר דפולטת בג' לשימושה טמאה, אבל פולטת בד' טהורה, ומודינא לך דמקצת היום ככולו דלא הקפידה תורה אלא במנין של הימים לא במנין של העונות עכ"ל.

ומפרשינן בגמרא להדיא דרבי ישמעאל ס"ל כרבי יוסי דאמארר בארבעה עבוד פרישה ובשבת ניתנה תורה אלמא דקפדינן אימים וברביעי טהורה, וע"ש ברש"י ד"ה ורבי ישמעאל.

*

שיטת חכמים

ב. בגמרא פו: א"ר חייא ברבי אבא א"ר יוחנן זו דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אבל חכמים אומרים שש עונות שלימות בעינן, ופרש"י ד"ה אבל חכמים סברי להו כרבי יוסי דאמר בארבעה עבוד פרישה וכו' עכ"ל, [אמנם דעת הירושלמי דחכמים אלו ס"ל דבו לחוד שניתנה תורה וכנ"ל].

*

שיטת רבי עקיבא

ג. בגמרא שם פו. מייתנין ברייתא דרבי עקיבא ס"ל ה' עונות, ומפרשינן בגמרא דס"ל כרבי יוסי דבארבעה עבוד פרישה, ובשבת ניתנה תורה, וכרב אדא בר אהבה דאמר משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד, וע"ש ברש"י ד"ה לעולם דמדהוזקק להפרישן בהשכמה ש"מ עד ה' עונות שלימות קפיד קרא ע"כ, ונמצא בידם ה' עונות שלימות והם יום ד' ליל ה' יום ה' ליל ו' יום ו', ובליל שבת טבלו.

ומצינו עוד בש"ס דרבי עקיבא כרבי יוסי ס"ל והוא ביומא ד. דפירש ר"ע קרא "וישכון כבוד ה' על הר סיני" מראש חדש, "ויכסהו הענן" להר, "ויקרא אל משה ביום השביעי" משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למש, ומפרשינן בגמרא דרבי עקיבא כרבי יוסי ס"ל דאמר בשבעה בחודש ניתנה תורה לישראל, וע"כ פירש דהאי ויקרא אל משה ביום השביעי זה מתן תורה, [וע"ש בתוס' ד"ה ורבי עקיבא דכתבו דבלא"ה מוכרח דר"ע כרבי יוסי ס"ל דהא ס"ל דבעינן ה' עונות וכנ"ל].

מילתא דתמיהא בדברי המאירי בביאור שיטת רבי עקיבא

ד. ומילתא דתמיהא חזינא בדברי המאירי יומא ד. וז"ל לענין ביאור זה שנאמר בתורה וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן וגו' נחלקו בה רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא שלדעת רבי יוסי אחר מתן עשרת הדיברות היא, וששת ימים אלו היו תחילה לארבעים יום שעמד משה בהר לקבל שאר התורה וכו', ולרבי עקיבא מעשה זה היה קודם עשרת הדיברות ופירש המקרא וישכון כבוד ה' מר"ח סיון וכו' וקראו בשביעי לקבל עשרת הדיברות ולא לבדו שאף כולם שמעו אלא שחלק כבוד למשה לפרסמו בקריאה, ולדברי הכל בששה בסיון ניתנו עשרת הדיברות ובשביעי עלה לקבל שאר תורה וכו' ע"ש.

והדברים סתראי נינהו מרישא לסיפא דבריש דבריו כתיב להדיא דלרבי עקיבא בשביעי ניתנו עשרת הדיברות לישראל וכן מבואר בגמרא להדיא, ובסוף דבריו כתב דלד"ה בששה בסיון ניתנו עשרת הדיברות.

וכנראה שנפל שם איזה ט"ס בדבריו וכוונתו במש"כ דברי הכל היינו לאידך תנאי המובאים שם בבברייתא, לדברי ר"י הגלילי רבי נתן ורבי מתיא בן חרש, וצ"ע, [שור' בהגהות על המאירי הנדפס בשנת תשכ"ו ע"י הרב בצלאל רביץ ששת לבו להערה זו ומסיק דצ"ע].

שיטת רבי יוחנן - דעת תוס' דרבי יוחנן ס"ל דבז' ניתנה תורה

ה. ביומא ג: - ד. פליגי רבי יוחנן וריש לקיש מהיכן ילפינן פרישה לכהן גדול, ורבי יוחנן יליף לה ממילואים וריש לקיש יליף לה מסיני, ואמרינן בגמרא תניא כותיה דריש לקיש משה עלה בענן וכו', שנאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני זה היה מעשה אחר עשרת הדיברות שהיו תחילה לארבעים יום דברי רבי יוסי הגלילי, [והתם מפרשינן דרבי יוסי הגלילי כרבנן ס"ל דבשישי בחודש ניתנה תורה וכנ"ל].

והתוס' שם ד"ה תניא כתבו וז"ל אבל תימה לי מאי קא מייתי מהא דתניא כוותיה דר"ל, דילמא רבי יוחנן אמר לך אנא דאמרי אפילו כר"י הגלילי דע"כ לא קאמר ר"י הגלילי אלא בסיני הכי הוה, אבל לדורות לא גמרינן מינה לומר דתסגי בפרישת ששה ימים כמו בסיני כדאמר רשב"ל, אלא צריך פרישה שבעה ימים כמו במילואים^ט, וי"ל כיון דאשכחן ר' אלעזר דקאמר בסמוך ויקרא אל משה וכל ישראל עומדים וכו' והיינו כר"ע, אלמא כרבי עקיבא דריש לה לקראי מסתמא משמיה דר' יוחנן רביה אמרה וכו', א"כ ר' יוחנן דריש לה לקראי כר"ע עכ"ל, מבואר להדיא בדבריהם דרבי יוחנן ס"ל כר"ע דבז' ניתנה תורה.

^ט ובתוס' הרא"ש שם כתב וז"ל הא תניא כותיה לא ברירא כמו תניא כותיה דרבי יוחנן דהתם יליף פרישה מקרא, אבל הכא לא תניא כותיה דר"ל אלא דהואי פרישה בסיני וכו', דאפשר דמסיני ליכא למילף ממה שעלה משה לקבל התורה פנים בפנים עכ"ל, ומבואר מדבריהם דגם לר"ל ליכא הכרח מהא דהוי פרישה מסיני לפרישה ז' ימים בכה"ג ודו"ק.

יביא הוכחה דרבי יוחנן ס"ל כרבי יוסי דבז' ניתנה תורה והדחיה לזה

ו. ולע"ד יש להוכיח דרבי יוחנן ס"ל דבז' ניתנה תורה מדקאמר בשבת פז: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן זו דברי ר' ישמעאל ור' עקיבא אבל חכמים אומרים ו' עונות שלימות בעינן, ומדקאמר זו דברי כו' אבל חכמים אומרים משמע דס"ל כחכמים דאמרי דבעינן ו' עונות שלימות, ואינהו סברי כרבי יוסי דאמר בז' ניתנה תורה כמבואר בסוגיא שם.

שוב מצאתי בספר דרכי שלום למהרש"מ אות ז' כלל קפ"ז שכתב וז"ל זו דברי ר"פ, אם ס"ל כן או לא מצינו סתירות, ולפעמים זו וס"ל ולפעמים זו ולא ס"ל, עיין תוס' סג: ד"ה זו דמספק"ל כל כי האי לישנא זו דברי וכו' אבל וכו' אי אמרינן דס"ל כמ"ד דזו ע"ש.

וביאור הדברים דבנדה סג: אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי ר"ג בר רבי שאמר משום רשב"ג (דבעינן ראייה ג' פעמים לקבוע וסת) אבל חכמים אומרים ראתה אינה צריכה וכו' (דס"ל כרבי דבתרי זימני הוו חזקה ע"ש).

והתוס' שם ד"ה זו דברי כתבו, לכאורה משמע זו ולא סבירא ליה (פי' דהגם דאמר זו דברי רשב"ג לא סבירא ליה כרשב"ג) מדלא קאמר אבל רבי אומר (פי' האי תנא דפליג ארשב"ג וס"ל דבתרי זימני הוי חזקה הוא, ומה ראה רב יהודה אמר שמואל לומר דהני תנאי דפליגי ארשב"ג חכמים ניהו וע"כ דהזכיר דין בלשון חכמים לומר שהלכה כמותם דיחיד ורבים הלכה כרבים) וכו', ולמאי דאמר מעיקרא הש"ס דפליגי בפלוגתא דרבי ורשב"ג צריך לומר זו וס"ל וכו' עכ"ל.

ובדבריהם מבואר דבפשטות כל היכא דאמרינן זו דברי אתי לומר דס"ל כמו זה שאומר עליו זו דברי, ובשמעתתא דידן נסתפקו כיון דאמר אבל חכמים אומרים דילמא כונתו לומר דהלכה כהחולקים ולזה אמר לה בלשון חכמים.

ומעתה כ"ש בסוגיא דידן דליכא למימר דמה שאמר זו דברי ר"י ור"ע דס"ל כוונתייהו דהא הני תנאי מיפלא פליגי וכמאן ס"ל, וע"כ דאתי לומר דס"ל כחכמים דפליגי וס"ל שש עונות וכרבי יוסי דאמר בז' ניתנה תורה.

והתוס' שלא הוכיחו מסוגיא זו י"ל כיון דבירושלמי שבת שם הל' ג' הגירסא אמר רבי יוחנן זו דברי ר"י ור"ע אבל דברי חכמים עד ג' ימים מכאן ואילך היא נסרחת וכו', וכתבו המפרשים דלגירסת הירושלמי בדברי רבי יוחנן חכמים ס"ל דבו' לחודש ניתנה תורה, ומעתה לא פסיקא לן מה ס"ל לרבי יוחנן דיתכן דב' חכמים אחרים הם ובבבלי מייתי חכמים דס"ל כרבי יוסי ובירושלמי מייתי חכמים דס"ל כרבנן דבו' ניתנה תורה.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ודברתם אל הסלע - שנה עליו פרק אחד

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת הַמַּטֵּה וְהַקְהֵל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאַהֲרֹן אַחִיךָ וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מִיַּם מִן הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטֵּה מִלִּפְנֵי ה' כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ: וַיִּקְהֲלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקְהָל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ נָא הַמְרִים הַמֵּן הַסֶּלַע הַזֶּה נּוֹצֵיא לָכֶם מַיִם: וַיִּרְם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע בְּמַטְהוֹ פַּעַמִּים וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתִּשֶׁת הָעֵדָה וּבְעִירָם: ס וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יַעַן לֹא הֵאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישְׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקְהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם: הֲמָה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּקְדַּשׁ בָּם (כב, ז, יג)

הרמב"ן כותב שהחטא של משה ואהרן במי מריבה 'אינו מתפרסם בכתוב'. והוא סוד גדול מסתרי התורה, ורבים נתחבטו בפירושו. ואנו אין לנו עסק 'בחטאים' של משה רבינו 'בחיר ה' מכל המין האנושי' (לשון הרמב"ם פי' המשנה סנהדרין). וכ"ש שלא להוסיף בהם. ואמנם פירוש רש"י הוא מהמפורסמים והיותר מקובלים, ואף שהרמב"ן השיג עליו, רבינו האלשיך כתב ליישב שיטתו, ובזה ביאר ענין שירת עם ישראל על 'הבאר'. ובמאמר זה הלכנו בדרכו, ולא הבאנו כלל מדברי שאר הפרשנים.

"וידבר ה' אל משה לאמר: קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם: ויקח משה את המטה מלפני ה' כאשר צוהו: ויקהלו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם שמעו נא המרים המן הסלע הזה נוציא לכם מים: וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: ס ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם: המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם."

רש"י כתב לפרש שהחטא של משה רבינו היה שהקב"ה צווה אותם "ודברתם אל הסלע". ולא אמר והכיתם, שאילו דברו היה הקב"ה מתקדש לעיני כל העדה, ואומרים ומה סלע זה שאינו שומע ואינו מדבר מקיים דברו של הקב"ה, אנו על אחת כמה וכמה.

והרמב"ן הקשה על פירושו א. שהרי מפורש בפסוק שהקב"ה אמר למשה לקחת את המטה עמו, ואם היה הציווי שידבר אל הסלע, ולא שיכה בו ע"י המטה, למה ציווה לקחתו, בפרט שבכל מכות מצרים הקב"ה אמר למשה לעשותם ע"י המטה, ואף שבחלק מהם לא נאמר שם בפירוש 'שיכה' במטה מ"מ עצם האמירה שיקח את המטה היה במשמעותה להכות ע"י, ורק שהכתוב מקצר בלשונו. ב. עוד קשה שבואר בפסוקים שהחטא של משה ואהרן היה "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל". שהרי גם על ידי מה שהיכו

בסלע ויצא ממנו מים היה בזה נס, שהרי כלפי הסלע הכאה ודיבור שווים הם, וא"כ מה החוסר קידוש ה' יש כאן.

רבינו האלשיך הוסיף להקשות:

א. מה שאמר הכתוב "וידבר ה' אל משה לאמר". שלכאורה מילת 'לאמר' מיותרת שהרי כאן היה צווי על הוצאת מים מהסלע, ולא לדבר כלל לעם ישראל.

ב. עוד יש להבין שבפרשת בשלח מסופר שמיד אחרי יצאו ממצרים והגיעו לרפידיים, לא היה מים לעדה לשתות, והקב"ה ציוה למשה שיוציא מים מהצור על ידי הכאה, כמו שכתוב "הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב והכית בצור ויצאו מים ושתה העם". (שמות יז, ו). ויש להבין מדוע כאן ציוה הקב"ה 'שידבר' לסלע ולא שיכה כמו שעשה אז.

ג. עוד יש להבין חילוק הדברים שבפרשת בשלח מבואר שהקב"ה ציוה שמשה יאסוף את 'זקני ישראל' ולעיניהם יוציא מים, ואילו כאן מבואר הקב"ה ציוה שיעשה כן 'לעיני כל העדה'.

ד. עוד יש להבין מדוע הצריך הקב"ה שמשה ואהרון שניהם ידברו אל הסלע, ולא הספיק שמשה לבדו ידבר.

ה. עוד יש להבין כפילות הלשון שאמר בתחילה כתוב: ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו". ושוב אמר "והוצאת להם מים מן הסלע". ועוד שבתחילה מייחס את נתינת המים למשה ואהרון ואח"כ מיחסו למשה בלבד.

ו. עוד יש להבין מה שאמר "והשקית את העדה ואת בעירם". שמשמעות הדבר שמשה רבינו עצמו 'ישקה' אותם, ולא היה כן אלא כל אחד שתה לבדו, וא"כ היה ראוי לומר 'וישתו העדה'. וביותר תמוה שכל הפסוק מיותר שהרי בוודאי שבזמן שיצא מים כל העדה ישתו.

ז. עוד יש לעיין מה שאמר משה רבינו לעם ישראל: "שמעו נא המורים". וביארו חז"ל (תנחומא חקת ט) שהוא לשון 'שוטין'. שכו בכרכי הים קוראים לשוטין 'מורים'. עוד פירשו שהוא לשון סרבנים, או מלמדים דהיינו מורים הלכה בפני רבם שנאמר וימצאהו המורים אנשים בקשת, (שמואל א, לא). ויש להבין מדוע משה רבינו קראם בלשון זה.

ח. עוד תמיה רבה במה שאמר משה רבינו "המן הסלע הזה נוציא לכם מים". שנראה שהוא לשון תימה אם יוכלו להוציא ממנו מים, והדבר קשה וכי יפלא מה' דבר להוציא מים מהסלע.

מעט החזיק את המרובה

אמרו רבותינו (ויקרא רבה י ט) "ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע". א"ר חנין כמין כברה היתה וכל ישראל עומדין עליה? אלא זו אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה. דהיינו שהיה נס וכל ישראל התכנסו תוך ד' אמות של הסלע, ויש להבין מדוע היה צורך בנס כ"כ עצום.

וביאר רבינו האלשיך זיע"א שכיון שעם ישראל התקהלו על משה ואהרון שאין להם מה לשתות. והתלוננו עליהם ומדוע העלו אותם למדבר מקום שאי אפשר לחיות בו. ועוד הוסיפו לפגוע בכבודו של משה כמו שנאמר "וירב העם עם משה". כנגד זה רצה הקב"ה להראות לכל ישראל בלי יוצא מהכלל, שאדרבא ההפך הוא הנכון ודווקא בזכות משה ואהרון יהיה להם מה לשתות.

ולכך כנגד מה שהתקהלו כולם עשה נס שכל ישראל יראו את הנס שעל ידי שמשוה ואהרון מדברים אל הסלע יצא ממנו מים, באופן שהמעט החזיק את המרובה, וכנגד מה שהתלוננו על משה ואהרון אמר הקב"ה שידברו שניהם דווקא ואז יצא מים מהסלע כפי מה שהיו רגילים לשתות מבארה של מרים, וזה מה שאמר בתחילה ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו". דהיינו בשיעור שהיה רגיל עת עתה. וכנגד מה שפגעו בכבודו של משה שרבו עמו, אמר הקב"ה שבמה שמשוה ידבר, יוסיף הסלע להוציא עוד מים יותר ממה שהיה בארה של מרים רגיל לתת, וזה מה שאמר "והוצאת להם מים מן הסלע". עד שכל העדה ובעירם יכלו לשתות בבת אחת. ובוזה מבואר מה שאמר "וידבר ה' אל משה לאמר". שהמילה לאמר הכוונה שידבר אל הסלע, ולא שיכה בו.

ובזה יש ליישב הטעם שצווה הקב"ה למשה לקחת המטה, אף שציווה שיוציא מים מהסלע על ידי דיבור ולא על ידי המטה, שכיון שרצה הקב"ה שיהא נס שכל ישראל יעמדו סביב הסלע באופן שמעט יחזיק את המרובה, אמר למשה שיקח משה את המטה בידו, כדי שעל ידי מה שיעמדו לפני מטה האלהים, יחול קדושה במקום להחזיק מועט את המרובה, ויהיו כלם תוך ארבע אמות. וכן הייתה כוונת משה שלקח את המטה רק בכדי להחיל קדושה במקום, ולא בכדי להכות בו את הסלע, כמו שכתוב: "ויקח משה את המטה מלפני ה' כאשר צוהו".

ליצני הדור

ואמנם הטעם שמשוה הכה בסלע ולא דיבר, מבואר ממה שאמרו חז"ל (ילקו"ש במדבר תשס"ג) שהיו ליצני הדור אומרים שכיון שמשוה היה רועה את צאן יתרו חותנו כמה שנים במדבר, הוא בקי במקומות מבועי מים אשר במדבר, ויוליך אותנו לאחד מהם, ויתלה אותו בנס. ועל כן התפזרו מעליו, ונעשו על כל סלע וסלע כתות, וכל כת הייתה אומרת שיוציא להם מים מהסלע שהם עומדים עליו, ומשה הוצרך ללכת אחרי הסלע שהם רצו כדי שלא יהיה להם פתחון פה שאינו עושה נס.

ולזה אמר משה בלבו שאף שאמר הקב"ה שבזכותו ובזכות אהרון יוציא מים מהסלע, אבל זה היה קודם שחטאו ישראל במה שהתלוצצו בדבריו, אבל עתה שחטאו בכך התמעט השפע ואינם ראויים לנס שיצא המים ע"י דיבור אדם, אלא יהא זה על ידי 'מטה האלוהים'. ולכך אמר להם "שמעו נא המורים". דהיינו שכיון שכל כת מהם הייתה מורה באצבעה על סלע אחר, נגרם שנחסר השפע, ולכך: "המן הסלע הזה נוציא לכם מים". בתמיה, דהיינו האם יהא בכחנו עתה להוציא מים על ידי דיבור בלבד, אחרי שחטאתם.

ולכך עתה שהכה על ידי המטה נאמר: "ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם". דהיינו שאם היה יוצא מים על ידי דיבור של משה היה מתייחס ההשקאה למשה, אבל עתה שהמים יצאו ע"י הכאה במטה האלוהים לא התייחס השתיה למשה אלא שתו העם מימיו יתברך שעל ידי מטהו.

ולמרות זאת הקפיד הקב"ה למשה באמרו לו "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל". שאף שהיו כמה מבני ישראל שחטאו בליצנות ולא האמינו לדבריו, עדיין רצה לעשות הנס שעל ידי שידברו לסלע יצא המים, שהרי אם לא היה רוצה בכך היה מתבטל הנס הראשון שעשה, שמעט החזיק את המרובה, שכל ישראל עמדו סביב לסלע, והיות ונס זה לא התבטל היה למשה להרגיש שעדיין הקב"ה רוצה לקדש שמו שיצא המים על ידי דיבור ולא ע"י הכאה, וזה מה שאמר 'לעיני בני ישראל'. דהיינו שעדיין כל בני ישראל היו סביב הסלע.

'מן' כנגד תושב"כ - 'באר' כנגד תשבע"פ

ואמנם עדיין יש לבאר מדוע שיצאו ממצרים ציוה הקב"ה שיכה בצור ויוציא ממנו מים, ואילו כאן ציוה הקב"ה שידבר אל הסלע, וחז"ל (ילקו"ש חוקת תשסג) עמדו בזה וכתבו לבאר: וז"ל: ודברתם את הסלע, והכיתם לא נאמר, אמר לו כשהנער קטן רבו מכהו ומלמדו, כיון שהגדיל בדיבור הוא מיסרו, כך אמר הקב"ה למשה כשהיה סלע זה קטן הכית אותו שנאמר והכית בצור, אבל עכשיו ודברתם אל הסלע שנה עליו פרק אחד והוא מוציא מים מן הסלע עב"ל.

והנה בדבריהם מבואר השינוי שכאן קרא 'סלע' ושם קראו 'צור', להורות שקודם היה צעיר ועתה הוא גדול, אך עדיין יש להבין איך יתכן שעל ידי פרק או הלכה יצאו מים מן הסלע, ועוד יש להבין החילוק ששם אמר הקב"ה למשה לאסוף את 'זקני ישראל' ולעיניהם יוציא מים, ואילו כאן מבואר הקב"ה ציוה שיעשה כן 'לעיני כל העדה'. עוד יש להבין מדוע התקבצו כל העדה סביב הסלע בתוך 'ארבע אמות'. ולא יותר.

וביאר רבינו האלשיך עפ"י מה שאמרו חז"ל (ילקו"ש שמות רנח) 'לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן', מפני שמאכלם היה רוחני, וכמו שכתוב בתהילים "לחם אבירים אכל איש". (עח, כה). שהיה לחמם של מלאכים. ולכן לא היה בו פסולת אלא היה נבלע באיברים. ולפי זה בהכרח לומר שגם מה ששתו מבארה של מרים, לא היה זה שתיה גשמית, אלא היו אלה מים רוחניים זכים שמטהרים את האדם ופותרים את לבו לתורה.

והנה התורה נמשלה בלחם ומים, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים". (ישעיהו נה, א). 'ואין מים אלא תורה'. (ב"ק יז). ונמשלה ללחם, שנאמר: "לכו לחמו בלחמי". (משלי ט, ה) ודרשו חז"ל (חגיגה יג). על התורה. והמן שהוא 'לחם' מכוון כנגד תורה שבכתב, ובאר שהיא מים מכוונת כנגד תורה שבע"פ.

ובזה יבואר מאמר הכתוב: "ויענך וירעבך ויאכלך את המן, אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך, למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". (דברים ח, ג). דהיינו שהקב"ה בא לומר שכשם שבגשמיות א"א לחיות עם 'לחם'

לבד אלא צריך גם מים, הן מצד החיות בעצם, והן בכדי לתקו המאכל ולהטעימו, כן הוא בתורה שא"א ללמוד רק את 'הלחם' דהיינו תורה שבכתב, אלא חייב להיות עמה גם 'מים' שהיא תורה שבע"פ. שהיא מפרשת ומטעימה את התורה שבכתב.

ועוד הראם שע"פ שהמן היה מאכל רוחני, מ"מ היה מקיים את נפשם, ונבלע באבריהם, וזה מה שאמר "ויענך ויריעיבך". דהיינו שלא יעלה על לב איך יתכן שדבר רוחני יזין את הנפש, לזה קודם מנע מהם אוכל גשמי, "ויאכלך את המן, אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך". ואז האכילם מזון רוחני כ"כ שלא נראה כמוהו מעולם. וכל זה בכדי להראות שכמו שמזון רוחני יוכל להדבק בגוף ולהחיותו, כמו כן התורה אע"פ שהיא רוחנית היא מקיימת את הנפש ונדבקת בה.

ובזה נשכיל להבין מה שאמרו חז"ל ניסים נפלאים ועצומים שהיה בבארה של מרים. א. שהנה עם ישראל הלכו במדבר שלשים ושמונה מסעות, ובכל אחד מהם היה בארה של מרים עמהם. נמצא היה הולך למסעיהם ממקום למקום. ואם היה זה 'באר גשמית' הנשמע כדבר הזה שבאר יהלך כרגלי הממלא.

ב. עוד אמרו רבותינו (במדבר רבה יט, טו) שכל מסע שהיו חונים בו היה נשיא שבט מכל שנים עשר השבטים, רושם במשענתו על הארץ, מפי הבאר עד מקום שבטו. והיו המים נמשכים בדרך ההוא, כנחל מים, עד מקום שבטו.

ג. עוד אמרו שם שהיו הנחלים מתפשטים כל כך, שאם אשה הייתה הולכת אל חברתה מדגל אל דגל הייתה צריכה ללכת בסירה, שנאמר "הלכו בציות נהר". (תהלים קה, מא). והיו דשאים ואילנות ופירות צומחים בו לרוב, כמד"א בנאות דשא ירביצני. ואין זה דרך מי באר.

ד. ועוד אמרו כששמעו אמוריים שישראל רוצים לעבור נחלי ארנון, והיו שם מערות ונטמנו שם אמוריים וחשבו בלבם כשיעברו ישראל נעשה עמהם מלחמה ונהרגם, וכאשר הגיע לשם היו שני הרים דומים כמו שני שדיים, והכניסם הארון במערות ונהרגו כולם ומי הגיד להם לישראל? רבנן של ארץ ישראל מפרשים כי הבאר הי' הולך עמהם, ונכנס לאותם המערות והוציא משם מתים, לכך נאמר "ומשם בארה". ששם עבר הבארה, ועל ידו אירעו הניסים שעשה הקב"ה להם, והודיעם הנקמות שעשה באויביהם. ואיך יתכן שהבאר הוציאה את כל מתי אמוריים.

ה. עוד דרשו חז"ל (שם) הפסוקים שנאמרו על הבאר, והם: "וממדבר מתנה". למה ניתנה תורה לישראל במדבר ולא בארץ ישראל, כדי שלא יאמר השבט שניתנה בחלקו. אני קודם בה לכך ניתנה במדבר שיהיו הכל שוין בה. עוד דרשו במדבר מי מקיים את התורה מי שמשים עצמו כמדבר ומפליג עצמו מן הכל, וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. (ועי' בגמ' עירובין נד.).

ו. עוד דרשו חז"ל (קידושין ל:): "על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה". האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם

עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסופה. וגם זה צריך ביאור מה קשר הניסים שנעשו בנחל ארנון לתורה.

ולפי מש"כ שמי הבאר מים 'רוחניים' בכדי לסייעם להבין תושבע"פ, מובן מה שהבאר הלכה איתם בכל המסעות, וכן שכל נשיא הביא מהבאר לבני שבטו עד שנעשה נחלים רבים ומתרחבים. כיון שבא לרמוז ששכל איש ישראל יש לו חלק בתורה משל עצמו להוסיף בה חידושים והבנות. ומה שאמרו שהייתה מעלה דשאים ופירות רבים, הוא מעין מי שיגע בתורה שבע"פ שמוליד חדושים אין מספר. וגם מה שהיה הולך ומעלה איברים מנחל ארנון, לא יפלא, כי כח רוחני חי וקיים הוא. וכן מובן היטב מה שאמרו שעל ידי שהיה משה רבינו שונה עליו פרק אחד או הלכה אחת היה נותן מימיו, כיון שכל מהות הבאר הייתה לצורך הלימוד. וכן מבואר מדוע התכנסו כל ישראל לראות את הנס של הסלע, דווקא תוך ד"א שאמרו חז"ל (ברכות ח.). 'אין לו להקב"ה בעולם הזה אלא **ארבע אמות של הלכה**'. ובאותן ארבע אמות, ישנו פרק אחד או הלכה אחת. וכן מבואר מה שדרשו חז"ל את כל שירת הבאר על התורה.

כשרפו ידיהם מתורה - לא היה מים

והנה הסיבה שמיד אחרי יצאו ממצרים והגיעו לרפידיים, לא היה מים לעדה לשתות, היה משום שרפו ידיהם מן התורה. ובפרט מתורה שבע"פ [שכנגדה היה הבאר מים], וכמו שמצינו במדרש (תנחומא נח ג) שאף שאמרו "נעשה ונשמע" הוצרך הקב"ה לכפות עליהם הר כגיגית, כיון שלא רצו לקבל ע"ע תורה שבע"פ כיון שיש בה הרבה דקדוקים רבים, וצער גדול לקנותה. ולכך כשאמר הקב"ה למשה להוציא מים מן הצור היה זה ע"י **הכאה**, כיון שהיו עדיין בבחינת 'נער' בלימוד התורה שהיה חדשה להם, וכמו שאמרו במדרש שהנער קטן שאינו רוצה ללמוד 'רבו מכהו ומלמדו'. ובמה שמשא הכה לצור רמו להם שאם ירפו מן התורה הקב"ה 'יכה' אותם וכמו שהיה מיד אח"כ שעמלק בא להלחם בישראל.

ומדברי המדרש שמשווה את חסרון המים ברפידיים לחסרון המים במיתת מרים, חידש האלשיך שגם עתה במיתת מרים היה רפיון ידים בלימוד התורה שבע"פ, ולכך נחסר להם עתה מים לשתות, ולזה אמר הקב"ה למשה שכיון שעתה הם בבחינת 'גדולים' בלימוד התורה, ידבר לסלע ולא יכנו, וכמו שאדם גדול שאינו רוצה ללמוד רבו מייסרו בדיבור בלבד ולא בהכאה.

ובזה ביאר האלשיך הטעם שהקפיד הקב"ה על משה רבינו שהכה בסלע ולא דיבר בו, כיון שהקב"ה רצה להשריש שורש האמונה בישראל. שיראו עין בעין מעלת תורה שבעל פה. ושעל ידה יחיה האדם. ושאי אפשר בלתי. ושעל ידי העסק בה, שפע עליון מתרבה ונמשך אל האדם. ולזה העונש היה שלא יכנסו לארץ ישראל, כיון שאותה מעלה שהיה בבאר להשפיע שפע של חכמה בלימוד התורה, יש בארץ ישראל וכמו שאמרו רבותינו (ב"ב קנח:).

והוסיף שבזה מדויק מה שאמרו חז"ל (תענית ט.) מתה מרים, **נסתלק** הבאר. ולא אמרו שהתייבש הבאר. כיון שהסתלקה וחנויותו למקומו למעלה בעולם העליון. ובזה יובן למבין,

מה שאמרו בזוהר (תיקון כא) שאילו לא הכה משה את הבאר לא היו מחלוקות ומלחמות על דבר הלכה, כיון ע"י שהיה מדבר בסלע היה מתפרש ענין תורה שבע"פ כהוגן לכלל ישראל.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

לפרשת קרח בחו"ל:

הקדמה לחדשים תמוז ואב ואלול מפי ספרים וסופרים

עצם הכתר מעורר שאלה, האם יש אמנם קשר בין שלשה חדשים אלו שצריכים אנו לדברי הקדמה? והתשובה היא, כן, כי הנה בטור הלכ' ר"ח מביא מאחיו אשר הי"ב חדשים מכוונים נגד הי"ב שבטים, ויש בזה כמה דרכים איך לחשב החדשים נגד השבטים. ונילך עכשין בדרכו של האריז"ל אשר החדשים מסודרים כפי הסדר של הדגלים במדבר. והנה לאור זה כמו במדבר היו ארבע דגלים ראשיים כמו כן בענין החדשים, ובאופן אשר ניסן - יהודה, אייר - יששכר, סיון - זבולון, וביחד הם כלולים יחד בשם הכללי של "דגל מחנה יהודה". אחרי כן באים החדשים תמוז - ראובן, אב - שמעון, גד - אלול, אשר ביחד הם כלולים בשם "דגל מחנה ראובן", וכן הלאה הכל חדשי השנה. ולכן הזמן גרמא לדברי הקדמה לחדשים אלו שמתחילים עכשיו.

והנה המעיין בסידור (נוסח ספרד) נדפס במוסף של ראש חודש י"ב צירופים של השם הוי' לכוון בכל חודש, ע"ש. והרואה יראה אשר השלשה צירופים הראשונים (ניסן, אייר, סיון) מתחילים באות י', השלשה צירופים השניים (תמוז אב אלול) מתחילים באות ה', ושוב (תשרי חשון כסלו) מתחילים באות ו', ושוב (טבת שבט אדר) מתחילים באות ה'.

נמצינו למדים כי חדשים אלו שהם "דגל מחנה ראובן" מכוונים להאות ה' ראשונה של השם הוי"ה, אשר כידוע הוא ענין הבינה, ענין התשובה (ע' מגילה יז): ואתי שפיר מה דאיתא בפסיקתא רבתי (הוספה א' - פרשה ג') "אמר לו הקב"ה לראובן אתה פתחת בתשובה תחלה". וידוע מה שדורשי רשומות רמזו בשמו של החודש "ז'מני ת'שובה מ'משמשיין ו'באיין" וכמו כן רמזו ז'ריזין מ'קדימין ו'עושיין ת'שובה. ויש להוסיף עוד כי כידוע המשכן היה תיקון לחטא העגל, והנה תמוז ר"ת מהפסוק ריש פרשת תרומה "וזאת התרומה אשר ת'קחו מ'אתם ז'הב ו'כסף ונחשת", שהכל מורה על ענין התיקון והתשובה השייך לחודש זו. ובמיוחד, כי עבודת התשובה הוא להפוך הרע לטוב, שהיא היא פנימיות עבודת חודש תמוז בפרט (כמו שהארכנו במקום אחד בס"ד), והיינו להפוך האהבה והיראה מדברים זרים לעבודת השי"ת, והיינו "ת'קחו מ'אתם ז'הב ו'כסף".

ויש להוסיף דמזל חודש תמוז הוא "סרטן" - וע' בכלי יקר פ' דברים (א', א' בד"ה בין פארן ובין תופל) שמבאר שהסרטן דרכו לילך לאחוריו. והוא הוא ענין התשובה, ששב וחוזר אליו יתברך.

משה הוכיח כלל ישראל בתמוז ואב

ודבר נפלא מצינו בעבודת ישראל (פרקי אבות פרק שלישי) שמגלה מה שבימים אלו של חודש תמוז ואב היו ימים הוכיח משה רבינו לכלל ישראל, אשר משה רבינו ודור המדבר עסק כבר בתשובה בימים אלו, ואלו דבריו הקדושים - מי"ז בתמוז התחילו מ' יום אמצעים שביקש משה רבינו עליו השלום רחמים על ישראל, כמו שאיתא במדרש (דב"ר ג) שבמ' האמצעים לא הניח מקום אחד במרום שלא התגולל בו לבקש עליהם רחמים, עד שנאמר לו בראש חודש אלול פסל לך. ובפרקי דרבי אליעזר כתיב שבאותן מ' יום חזר עליהן להחזירם בתשובה, ולכאורה נראה שהם מדרשים חלוקים, אבל באמת נראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שזה היה מעלת משה רבינו עליו השלום יתירה משאר נביאים, ששאר נביאים כשהיו מקבלים נביאות היו צריכים להתבודד וגופם היה בטל, אבל משה רבינו עליו השלום היה איש אלקים, ואמרו במדרש (דב"ר יא) מחציו ולמטה איש, ומחציו ולמעלה אלקים, פירוש שהיה יכול לדבק עצמו למעלה בהבורא יתברך שמו. ולמטה היה איש ומדבר עם בני אדם, ובאותן מ' יום עשה שני הדברים כאחד, שביקש רחמים במרום, ולמטה הוכיחן להחזירן בתשובה והעלה תשובתם לפני כסא כבודו יתברך שמו.

מקור מדברי הגמ' אשר זמני תשובה מתחילים מחודש תמוז!

והנה יש מקור לזה בגמ' מפורשת ביבמות (מח:), ובהקדם מה שבפרשת כי תצא בפרשת יפת תואר דרשו חז"ל (בזוה"ק) שהכוונה לענין התשובה, ונעתיק הדברים מדברי האור החיים הקדוש שם - "והוא אומרו והסירה את שמלת שביה מעליה, פירוש שקנתה משבייתה במקום טמא, וזה יהיה על מירוק החטאים, ודרכי התשובה, והכנת הדעת, מול אלקי ישראל ברוך הוא ויבחר מקום מושב לה בית המיוחד לישראל שהוא "בית המדרש", והוא אומרו וישבה בביתך ותתודה בבכי על אשר מעלה באביה ואמה, ועל פרידתה מהם, אביה זה הקדוש ברוך הוא אמה היא כנסת ישראל (ברכות לה:), ירח ימים זה שיעור המספיק לשב, או ירמוז, לחודש המיוחד לתשובה שהוא חודש אלול", עכ"ל. והנה מצינו בגמ' יבמות מח: מחלוקת תנאים מהו השיעור של "ירח ימים" לדעת התנא קמא היינו ל' יום, ולדעת ר"ש בן אלעזר היינו תשעים יום. והנה לאור דברי חז"ל אשר השלשים יום הולכים על חודש אלול, אתי שפיר למ"ד ש"ירח ימים" היינו רק ל' יום, אולם למ"ד תשעים יום י"ל שמקדימים לזה עוד ששים יום לפני חודש אלול והיינו ראש חודש תמוז! ועל זה נאמר הך פרשה של תשובה.

והנה כתב השם משמואל לבאר למה חודש תמוז מכוון כנגד שבט יהודה, ואלו דבריו, "והנה לפי סדר הדגלים מתיחס הודש זה לראובן בעל תשובה ממטה למעלה ברגעא חדא ובשעתא חדא, והוא כענין הוי"ה מהופכת.". וכמו כן מצינו דברים מפורשים בפרי צדיק (לר"ח אב ס"ק א') שחודש אב שייך לענין תשובה מאהבה, ונעתיק לשונו הקדוש - וכן העסק בחודש זה העיקר שיוכל האדם להתעורר בתשובה מאהבה כמים המורים על אהבה מאחר שבו נברא ונולד נפש משיח דכתיב ורוח אלקים מרחפת על פני המים, ע"ש עוד.

תמוז, אב, אלול - ראש השנה, יום כיפור - סוכות

הנה בפסיקתא דרב כהנא (פסקא כח אות א) מצינו דבר נפלא - א"ר לוי בכל חדש וחדש שבקיץ ביקש הק' ליתן לישראל מועד, בניסן נתן להם הפסח, באייר נתן להם פסח קטן, בסיון נתן להם עצרת, בתמוז היה בדעתו ליתן להם מועד גדול, ועשו להם את העגל, ובטל תמוז ואב ואלול, בא תשרי ופרע להם ראש השנה ויום הכיפורים והחג אמר הקב"ה לאחרים הוא פורע ושלחו אינו נוטל תן לו יומו ביום השמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כט ל).

והנה משמע מדברי חז"ל אשר בפנימיות החדשים, יש בכח חודש תמוז ענין ראש השנה ("חכם עיניו בראשו", כי חודש תמוז כנגד העינים), אב, החודש החמישי יומא דהילולא של אהרן הכהן כנגד יום הכיפורים, וחודש אלול אני לדודי וגו' הדביקות של חג הסוכות. ולכן מה יפה מה שחדשים אלו של דגל מחנה ראובן מסוגלים לעבודת התשובה מיראה ומאהבה.

שלשה חדשים ראשונים - ניסן אייר סיון. לעומת שלשה חדשים השניים - תמוז אב אלול

ויש לציין לזה למש"כ בספר שם משמואל (פרשת שלח - ר"ח תמוז) שמבאר סדר החדשים. ואלו חלק תוכן דבריו בקצרה, השלשה חדשים הראשונים [ניסן אייר וסיון] הם מלמעלה למטה, בכדי ששלשה החדשים השניים [תמוז אב ואלול] יעלו ממטה למעלה עם כל הבחינות הנמוכין שבהם. והיינו שבניסן היו התגלות הנסים בעולם הזה, ובאייר הוסיף ליתן המן לחם אבירים לחם שמלאכי השרת אוכלים וניתן בעוה"ז לאכילת אדם, ובסיון הוסיף להאיר עד שניתנה התורה לארץ וכתיב (שמות י"ט) וירד ה' על הר סיני. הרי בכל ג' החדשים האלה היתה הניתנה מלמעלה למטה.

אך עדיין אין זה התכלית, אלא הכוונה היא שע"ז יתעלו התחתונים מעלה מעלה אור חוזר, ושלשה החדשים הראשונים אלו הם כדמיון הזורע, כאמרם ז"ל (פסחים פ"ז ע"ב) כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורים, והם שלשה החדשים השניים, שהם העליות מלמעלה למעלה.

והנה בצירופי הויה שבחדשים, (דהיינו כי כל חודש יש לה צירוף אחר בהשם הוי' - כמו שנדפס בסידור במוסף דר"ח (נוסח ספרד)) הרי השלשה הראשונים מתחילים ביו"ד (ישמחו השמים.. לניסן, יתהלל המתהלל.. לאייר, ידותיו ולצלע.. לסיון), והשלשה החדשים השניים מתחילים צירופיהם בה"א (זיה איננו.. לתמוז, ה'סכת ושמע.. לאב, וצדקה תהיה.. לאלול). והיינו כמו שנתבאר כי היו"ד היא כמו נקודה הניתנת ממעלה למטה בחינת דכרין (-זכר, המשפיע), והה"א היא אור החוזר ממטה למעלה בחינת נוקבין (-נקבה, המקבל).

והנה אלמלא החטא היו גם הבחינות הנמוכין שבעולם עולין ממטה למעלה, אך מחמת החטא היתה העליה רק לחלקי הקדושה הניתנין מלמעלה למטה, וכדמיון הנשמה שמסתלקת מהאדם, ותחת שהיה לה להעלות גם את הגוף, עתה בעת הסתלקותה שבה היא לבדה למרום, והגוף נשאר למטה בחרפה וברעה גדולה.

וכן היה בחדשים אלה תמוז ואב שהקדושה העליונה שבה למרום, ונשאר העולם בחרפה וברעה גדולה וכמ"ש בזוה"ק (ח"ב קע"ט ע"ב) בהשם "ירמיהו", היינו "ירום-י'ה'ז" הם השלש האותיות הראשונות שבשם הוי', וכנסת ישראל (שהם מכוון כנגד הה"א אחרונה שבשם) נשארה בדרך למטה, תחת אשר היתה צריכה להיות עליה ממטה למעלה גם לכנסת ישראל. ולפי"ז מובן אשר לעתיד שיגמר התיקון יהי' בחדשים אלו זמן עלי' גם לבחי' הנמוכין, וע"כ יהי' אז עיקר המועדים זמן התדבקות ישראל לאביהן שבשמים. עכ"ד.

חדשים של תשובה - תמוז כנגד ראובן ששייך לתשובה

ונראה כוונתו לזה שמצינו במדרש בילקוט תרי עשר רמז תקי"ו בשם הפסיקתא על פסוק (בראשית ל"ז, כ"ט) וישב ראובן אל הבור, רבי ברכיה אומר אמר לו הקב"ה אתה פתחת בתשובה תחילה חייך שבן בנך בא ופותח בתשובה תחילה שנאמר (הושע י"ד, ב') שובה ישראל וגו'. והיינו כי כל ענינו של תשובה הוא לשוב אליו יתברך, בחינת "אור חוזר", וכמו שנתבאר שזה כל ענינם של אלו החדשים.

חדשים של עשו

בבני יששכר (מאמרי חדשי תמוז אב, מאמר א' ס"ק ו') אומר שמבואר בזהר אשר ניסן אייר סיון נפל בגורל לחלק יעקב, ותמוז אב אלול לחלק עשו, והנה זה היה לשמחה לעשו שנפל גם אלול לחלקו ולא יהיה יכולת לישראל לעשות תשובה קודם ראש השנה יום הדין, ועשה יעקב כמה מלחמות בתחבולות החכמה ולקח אלול מידו והכינו לישראל לתשובה (עיין כל זה במגלה עמוקות), עכ"ד.

ויעויין בספר מגלה עמוקות (על ואתחנן - אופן קז) וכה דבריו - איתא בזוהר עשו ויעקב חלקו החדשים ביחד, על פי הדין מאחר שלקח אברהם חודש ניסן, יצחק אייר, יעקב סיון שהוא מזל תאומים, היה ראוי עשו גם כן ליקח שלשה ירחים תמוז אב אלול, וסימן זרח משעיר למו את"א מרבבות קודש (דברים לג ב), ר"ל ג' חדשים אילו שנרמזין במלת את"א, א"ב ת'מוז א'לול, ונלקח מעשו הרשע חודש אלול לגמרי, בסוד האויב תמו חרבות לנצח (תהילים ט' ז'), וגם תמוז אב אתאביד מינייה (כדאיתא שם בזוהר), ולא נתנה לו רק כ"א יום בין המצרים, בחודש אלול ניתן לו תשובה לישראל.

בלק ובלעם רצו לקחת חודש אלול בחזרה

ומוסיף שם דזה היה הענין בלק ובלעם רצה ליקח מישראל חודש אלול שהוא היה שלו, שכן מלחמות סיחון ועוג היתה בסוף אלול (עיין במדרש במ"ר פי"ט ל"ב), ולא "אבה" ה' אלקיך לשמוע אל בלעם (דברים כג ו), ואמר מילת "אבה", ולא אמר רצה, או מאן ה'. לרמז שלא די שלקח הקב"ה מרבבות קודש, שהם שרי האומות א' של א"תא שהוא אלול, ונתן לנו בהם ימי תשובה שנרמזו בה, אלא אפילו חודש אב לא נתן לו לגמרי, שהוא חודש אריה בקליפה לקח גם כן ממנו ולא נתן לו רק י' ימים, כדאמר רבי יוחנן (בתענית דף כ"ט ע"א) אלו הוינא התם הוי עבידנא תענית, ולקביל זה נתן לנו י' ימי תשובה. ז"ש ויהפוך ה' אלקיך לך (דברים כ"ג), רמז במלת ל"ך על אותן נ' ימים, ל' יום של אלול, וך' ימים של תשרי עד גמר החתימה, א"ת הקללה לברכה, א"ת דייקא, גם את זה לעומת זה עשה אלקים

(קהלת ז'יד), ר"ל כמו שנתן הקב"ה 'אב' תמוז לעשו, נתן לנו הקב"ה כנגדן 'אלול' תשרי. ובלק שאמר ארה לי א"ת העם הזה, א"ת דייקא, שהוא א'לול ת'שרי, אולי אוכל נכה בנ', על נ' ימים אלו. אבל הקב"ה היפך לך, ל"ך דייקא, שהיפך אותן נ' יום מקללה לברכה.

ועל זה בקש משה להפך דעת בלעם בן בעור שצרר את ישראל בקוסמין ובדרגין דיליה, לכן פתח ואתחנן, א"ת דייקא, תחנתו היתה על אותיות א"ת שאמרנו, בעת ההיא, בע"ת בגימטריא בלע"ם ב"ן בעור, שקישר בכשפיו עת צרה הוא ליעקב שהיא בין המצרים. ואמר ב' פעמים את, על אלו ד' חדשים. "א"ת גדלך", מלת א"ת רמז 'אלול' תשרי. "א"ת ידך החזקה", רמז על 'אב' תמוז, דתמן מפני ידך ישבתי יהפוך ידו כל היום (איכה ג ג), והוא יד החזקה מסיטרא דדינא שאויבים משלו בנו, אבל אלול תשרי, תמן "גדלך" שמגדלים הקב"ה בתשובה ובמצות.

והנה רצה משה ליכנס לארץ ישראל ולהעביר כחות הטומאה, שיהיו כל ד' חדשים לנו ולא לעשו, וזה רמז במלת אעבר"ה, שרצה להעביר ר"ע הב"א באותן הימים, ויהיו כל ארבעה חדשים לנו כמו נ"א יום של ימי התשובה. השיב הקב"ה רב לך, ר"ל רב הוא לישראל שנתתי כל ל' יום של אלול, שהוא זמן בית דין שלשים יום קודם יום הדין שהוא ראש השנה, ועוד כ' ימים עד גמר החתימה, שהיא בסוד ל' וך', שהם של תשרי כנרמז במלת ל"ך, ואל תוסף דבר אלי עוד בדבר הז"ה, שרמז על יום י"ז בתמוז שבו מתחילין יום רעה, עכ"ד הנפלאים.

ימי דין שיתהפכו לרחמים

בספר בני יששכר (מאמרי חדשי תמוז אב - מאמר א) מבאר דהצירוף השם של חדש תמוז הוא למפרע לגמרי והוא מורה על דין, ומצירוף זה השם נתהווה הדין על המן הרשע באומרו וכל ז"ה איננו שו"ה ל"י, על כן שליטת הדין בזה החדש. וכן מביאים הספרים מהזוה"ק שמבואר להדיא כן שתמוז הוא מהחדשים ששורה דין קשה בהעולם.

ומביא כי השם אדנות במילואו הוא י"ב אותיות. אל"ף - דל"ת - נו"ן - יו"ד, וכל א' מהשנים עשר חדשים שייכים לאחד מאלו הי"ב האותיות. ולפי"ז נמצא דחדשים אלו תמוז אב ואלול שייכים לאות דל"ת.

כמו כן ידוע שהי"ב חדשים מכוונים כנגד הי"ב שבטים. ויש כמה דרכים האין לחשב הסדר של השבטים. לדעת האריז"ל הסדר הוא כפי סדר הדגלים המבואר בפרשת במדבר. והנה שם חנו עם ארבע דגלים. הדגל השני היה דגל מחנה ראובן, שכלל בתוכו שלש שבטים. ראובן, שמעון וגד. שבת ראובן שייך לענין של ראייה כמו שנקרא "ראו"בן על שם הראייה, ושמעון נקראת כן על ענין השמיעה.

בבני יששכר מבאר כי ראובן וש'מעון ר"ת רש, מלשון עוני, וכמו כן ראייה וש'מיעה נמי ר"ת ר"ש. וכמו כן האות מהשם אדנות ששייך לאלו החדשים הוא ד"ל. והענין הוא כי אלו החדשים כעת בעוה"ר הם בבחינת דלים ורשים. אולם מחכים ומצפים שיתהפכו לטובה, ובמקום להיות "דל" מלשון עוני, יהיה "דל" מלשון "דלה דליתי", שהוא להגביה. ובזה מפרש מה שכתוב "ארוממך השם כי דליתני, ולא שמחת אובי לי", שהיינו שמודים

ומשבחים לו יתברך על מה שהגביה אלו החדשים שנקראם "דל", "ולא שימחת אובי לי"
היינו עשו.

ביאור המנהג לאכול דגים בערב יום הכיפורים

בספר עטרת ישועה על מועדים (לערב יום כפור) מבאר המעשה דחייט עם הדגים [הנוזר
בטור או"ח סימן תר"ד לגבי אכילת דגים בעיו"כ] ומבארה על פי המבואר בספרים לפרש
הקרא ברית כרתי לעיני מה אתבונן על בתולה [איוב לא א], כי חדשי תמוז ואב הם נגד
עינים, וצריך לקדש העינים על ידי התחברות לחודש אלול שמזלו בתולה [עיי'ן בספר
עבודת ישראל במאמרים לט"ו באב ד"ה בגמרא בשם הרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג
זי"ע], וכמו שפירש מרן אבינו זצ"ל בספרו אמרי נועם, כה אמר ד' לבנות צלפחד לטוב
בעיניהם תהיינה לנשים, עיי'ן באמרי נועם עה"ת [בפרשת מסעי מאמר אחרון].

והנה הדגים שאין להם עפעפי עין והם בבחינת קידוש עינים כנודע מספרים (עיי'ן בספר
הליקוטים פרשת אמור פרק כג, ובספר אדיר במרום (להרמח"ל) ח"א - עינוי דרישא חוורא
בד"ה והנה האמת) בסוד הקרא בן פורת יוסף בן פורת עלי עין (בראשית מט כב), על כן
בחודש אלול שעל פי סדר הדגלים מגיע לדגל מחנה גד (עיי'ן בליקוטי הש"ס סדר הא-ב-
שבאצבעות), אשר ג"ד אתון ד"ג, יתכן דייקא לצרף חודש זה לחדשי תמוז ואב על תיקון
עינים, כי הד"ג מסוגל לזה על תיקון העינים.

והנה איתא בספר יצירה [פרק ה משנה ח-י] 'המליך אות ח' וברא בו תמוז והמליך אות
ט' וברא בו חודש אב והמליך אות יו"ד וברא בו אלול'. לזאת הלך החייט דייקא וקנה הדגים
על סעודת ערב יום כפור, שאז הוא תיקון לבחינת יסוד הבא על ידי קדושת עינים, כמו
שפירשו בספרים גבי יוסף קורץ בעינו כנודע, וכטעם אמרם ז"ל עין רואה לב חומד [עיי'ן
ברש"י פרשת שלח טו לט], ונעשה צירוף חייט דייקא, כי בתיבת חייט נרמו על ג' חדשים
הנ"ל שהן המה חדשי תמוז אב אלול כדברי הספר יצירה הנ"ל.

יוסף מוקיר שבת

וממשיך שם לבאר עוד וכה דבריו - וזהו סוד עובדא בדברי חז"ל אשר שר אחד שהיה לו
מרגליות והדג בלע אותה ויוסף מוקיר שבתא קנה הדג [עיי'ן בילקוט שמעוני בראשית פרק
ב רמז טז], וכמו שמובא בנוסח הזמירות של שבת [בנוסח הזמר יום שבת קודש הוא לליל
ש"ק] יוסף חצה דג ומצא מרגליות בבשרו, כי האי יוסף מוקיר שבתא היה לו בוודאי ניצוץ
יוסף הצדיק בקדושת עינים, על כן קנה הד"ג שהוא אתון ג"ד נגד חודש אלול שדגלו הוא
דגל מחנה ג"ד. והאי ש"ר נוטריקון ר'אובן ש'מעון, שדגל ראובן ושמעון הם נגד תמוז אב
כנודע. וגם האי יוסף עשה תיקון זה לקשר חודש אלול עם תמוז אב כמעשה דחיי"ט.

והנה אמרו ז"ל שלשה כל זמן שמזקינים מתחזקים (שבת עז ע"ב), ואחד מהם דגים, הרי
כי דג רומז לאריכות ימים בבריאות השלימות. על כן יתכן דברינו הנ"ל שעל ידי אכילת
דגים בערב יום כפור שצריכים אנחנו לבקש על גמר חתימה טובה שנהיה חיים וקיימים,
אנו אוכלים הדגים, ולקשר ג' חדשים הנ"ל שרומזים על דגלי ראובן שמעון וגד, שכן בל"ע

המו"ת לנצ"ח [ישעי' כה ח] כשנכלל בסוד הכולל עולה ראוב"ן שמעו"ן ג"ד. עכ"ד הנפלאים.

התעוררות להשתמש כראוי עם חדש תמוז ואב שיקל לו בזה עבודת חודש אלול

בספר עבודת ישראל (לט"ו באב), מגלה לנו עד כמה יועיל התשובה וההתחזקות בחדשים אלו של תמוז ואב, וכה דבריו - בחדשים אלו צריך כל אדם לשמור את עצמו שלא יפול ממדרגתו, כי הם ימים הנמוכים בשנה, וכמ"ש כמה פעמים מזה. והנה שמעתי מכבוד הגאון קדוש ה' החסיד מהו' שמואל שמעלקא ז"ל אב"ד דק"ק נ"ש פירוש ורמז הפסוק (איוב לא, א) ברית כרתי לעיני מה אתבונן על בתולה, כי מדרך העולם להתבונן ולשוב אל ה' בחודש אלול המוכן לתשובה, אבל מי שמשכיל ועיניו פקוחות הוא עובר הש"י כל השנה ושומר את עצמו אפילו בחודש תמוז ואב שלא ליפול ממדרגתו וכורת ברית עם ה' ואז ממילא אין לו להתבונן יותר בחודש אלול, כי הוא מוכן ומזומן לעבודת ה' מקדם אפילו בחדשים הנמוכים, וק"ו בחודש אלול שבו הקדושה ביתר שאת, וזה רמז הכתוב ברית כרתי לעיני, פירוש שאני כורת ברית לעיני, הם החדשים שנקראו עיינין כמ"ש לעיל, לכן מה אתבונן על בתולה, שהוא אלול במזל בתולה, כי אני מוכן לעבודת ה' מלפנים. עכ"ד.

וזאת תורת העולה מכל המבואר שיש בידינו הזדמנות יקרה להשתמש באלו חדשי התשובה בבינה יתירה כהכנה רבה לקראת הימים נוראים הבעל"ט בתשובה שלימה, ולהתעלות מתתא לעילא בתיקון הראיה והשמיעה כדבעי, אכ"ר.

מאור שעשועי - תפילה לעני / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

"צעקתנו"

וּנְצַעַק אֶל ה' וַיִּשְׁמַע קִלְנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיִּצְאֵנוּ מִמִּצְרַיִם (כ, טז)

על פסוק זה מובא ב"מדרש הגדול": "אין אנו נשענין לא על חרב ולא על מלחמה, כענין שנאמר 'כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני' (תהלים מד, ז). אין לנו אלא הקול שהבטיחונו אבותינו עליו, שנאמר ה'קול קול יעקב' (בראשית כז, כב). וכל זמן שאנו צועקין להקב"ה מתוך צרה הוא עונה אותנו, כענין שנאמר כ'השם אלקינו בכל קראנו אליו' (דברים ד, ז). ואומר 'אליך זעקו ונמלטו' (תהלים כב, ו). ואומר 'שועתי שמעת קולי' (יונה ב, ג).

ואין אנו נגאלין אלא בקול, שנאמר 'קול צופיך נשאו קול' (ישעיה נב, ח), 'הרימי בכח קולך' (שם מ, ט).

וקולנו ערב לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'יערב עליו שיחי' (תהלים קד, לד). ולא עוד אלא כויכול שמתאוה לו, שנאמר 'היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני' (שיר השירים ח, יג). 'היושבת בגנים' - זו כנסת ישראל שהיא דומה לגינה קטנה בין גינות גדולות, לפיכך אין הקדוש ברוך הוא מוסר את גינתו ביד אחרים. 'חברים מקשיבים לקולך השמיעני' - אלו חכמים ותלמידיהן שהן מושכין מקרא בפני עצמו, מדרש בפני עצמו, הלכות והגדות בפני עצמן. אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: 'בני, כל דבר טומאה וטהרה שאתם אומרים לפני קולכם ערב עלי', לכך נאמר, 'חברים מקשיבים לקולך השמיעני', עכ"ל "מדרש הגדול".

בספר "אש קודש" להאדמו"ר הקדוש רבי קלונימוס קלמיש שפירא זצוק"ל הי"ד, (בעל "חובת התלמידים") רשומים שורות אחדות אודות מעלת ה"צעקה" אל השם, וז"ל: "כשהאיש זוכה ותפילותיו מתקבלות, אז שומע השם ממנו בתפלותיו את כל צרותיו ועינויו. לזה אומרים שאז במצרים היינו במצב נמוך, שלא זכינו שתפלותינו תעלנה למרום, אבל כיון שבזכות אבותינו שמע השם רק את 'קולנו', הקול שלנו לבד, ונתקרב לנו, לכן כבר ראה בעצמו את 'ענינו' ואת 'עמלנו' ואת 'לחצנו', והושיענו".

מו"ר גאון ישראל רבי חיים הכהן קמיל זצ"ל (שהעריץ את ה"חובת התלמידים" כספר עמוק מאוד, ואכמ"ל במה ששמעתי מפה קדשו אודות מעלת הספר זה) הרחיב אודות הדברים הנ"ל בשיחותיו ("אמרי חיים" ח"ב עמ' תפ"ו) ואמר: "כתוב בפרשת כי תבא (דברים כו, ו-ז) 'וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצעק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו', ופירט בעל ההגדה של פסח את הקושי אשר היה בשעת 'ענינו': זו פרישות דרך ארץ... ובשעת 'עמלנו': אלו הבנים... ובשעת 'לחצנו': זו הדחק... וביאר בעל 'חובת התלמידים' שבצעקת בני ישראל - ונצעק אל ה' אלקי אבותינו - לא פירשו בני ישראל מה היה מצב נסיון הקושי בהם עמדו,

שהוא 'ענים', 'עמלים', 'ולחצים', אלא צעקו אל ה' מחמת קושי, ללא פירוש קשייהם. אבל הקב"ה ששמע את 'צעקתם' ראה את כל חסרונם: את 'ענים', את 'עמלים', את 'לחצים', והושיעם בכל צורכם. ובשעת ביאת הישועה נודע חסדו של ה' יתברך שהושיע לישראל יותר ממה שביקשו והתפללו על חסרונותיהם, ועל ידי כך כלל ישראל זוכים לראות בחסדי השם, עכ"ד בעל 'חובת התלמידים'."

והוסיף מו"ר הגר"ח קמיל זצ"ל (שם): "וכשהרציתי את דברי בעל 'חובת התלמידים' הללו לפני מו"ר הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל הפליג מאד בשבח הדברים", עכ"ל ועיי"ש.

*

עיניו למטה ולבו למעלה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׁים אֹתוֹ עַל נֶס וְהָיָה כָּל הַנְּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי (כא, ח) אומרת המשנה (דף כט ע"א): "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' (שמות יז, יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלים. כיוצא בדבר אתה אומר 'עשה לך שרף ושים אתו על נס והיה כל הנשוק וראה אתו וחי', וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין, ואם לאו היו נימוקים."

וכתב "בינה לעיתים" (לבעל ה"גידולי תרומה" דרוש טז) אודות משנה זו: "וראוי להתבונן, מה עניין ההסתכלות למעלה לענין השתעבדות הלב? כי אדרבה, בתפילה מצאנו בהפך, אמרו בפרק מצות חליצה (יבמות דף ק"ה ע"ב): 'אמר ר' יוסי, המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, כדי שיתקיימו שני מקראות הללו: 'והיו עיני ולבי שם כל הימים' [מלכים א ט, ג], 'נשא לבבנו אל כפים' (איכה ג, מא)? ומפשוטו נראה כי הנכון בתפילה הוא, כדי להסכים עם הכוונה, שיהיו עיניו למטה, ולא להסתכל למעלה."

ואולי כוונת רבי יוסי עליו השלום היא לומר, כי למען יהיה האדם נכנע בשעת התפילה, צריך להשכיל להיטיב בשני דברים ההפכיים:

האחד: שפלות ערכו, כי הוא חרס מחרסי האדמה, הולך לעיפוש, וסופו רימה ותולעה.

ולעומת זה: יצייר בדעתו גדולתו יתברך, גבוה מעל גבוה שאין למעלה הימנו.

ויערוך שפלות עצמו - וזה הוא 'יתן עיניו למטה'.

אצל מעלת רוממותו יתברך - וזהו 'ולבו למעלה'.

ואז יחשוב בנפשו: איך ירים ראש לדבר לפניו? ויכנע מאוד. ויועיל לו לכון בתפילתו ולאמרה בכפיפת רוח ובנמיכת קומה.

אבל שָׁרִים עיניו למעלה, אין זה אלא גודל לבב, ולא ייתכן בהתייצבו לפניו יתברך.

ואיך אמר, 'בזמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים' כו'? ופסוק 'שאו מרום עיניכם' וגו' (ישעיהו מ, כו), עניין אחר לו... וזה הוא שאמרו, 'בזמן שישראל מסתכלים

עיניו למטה ולבו למעלה

כלפי מעלה' - כלומר, כשהם בחכמתם, מסתכלים במבטי הכוכבים והוראותיהם, ורואים ויודעים בבירור כי רעה נגד פניהם כפי משפטם, ועם כל זה אינם מחשיבים זה לכולם, אלא הם משעבדין לבם לאביהם שבשמים, מודים בלבם ומשתעבדים להאמין כי היכולת המוחלטת הוא לסיבה הראשונה יתברך - שהוא רוכב שמים ואדון עליהם - אז היו מתגברים. אבל כשהיו מסתכלים במשפטי הכוכבים והיה לבם ירא וחרד מהם, אז היו נופלים, כי זו אמונה רעה, הורסת הנהגתו יתברך ומסלקת כל מעלות ויתרון ישראל על האומות" וכו', עיי"ש.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

חוק הבריאה חובת העמל והמאמץ בחיי האדם

זאת התורה אדם פי ימות באהל וגו' (יט, יד)

דרשת חז"ל

ודרשו חז"ל במסכת ברכות דף סג ע"ב, וכן במסכת שפת דף פג ע"ב, וכן במסכת גיטין דף נז ע"ב אמר ריש לקיש מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. עוד דרשו חז"ל במסכת שבת דף פג ע"ב אמר רבי יונתן לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל - אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה.

שאלות

א} ויש לשאול הרי חז"ל דרשו הפוך במסכת יומא דף פה ע"ב וחי בהם - ולא שימות בהם? ב} ועוד כבר אמר שלמה המלך משלי פרק ג פסוק (יז) דְרָכֶיךָ דְרִכִּינְעַם וְכָל־נְתִיבְתֶיךָ שְׁלוֹם:?

אוהבים חיים קלים וקיצורי דרך

בדור שלנו כולם רוצים לחיות על זרי דפנה בלי להתאמץ ובלי עבודה קשה ועמל ומחפשים חיים קלים וקיצורי דרך, ולכן בכדי לא להתאמץ לרחוץ כלים קונים חד פעמי. ולכן מייצרים כלי בישול שמסוגלים לבשל בזמן קצר, וכמו כן מחפשים כל דרך לקצר בקיום התורה והמצוות עד כמה שאפשר להקל על האדם בכל תחומי החיים. ולכן יש תקציר דף יומי או דף יומי בעשר דקות או דבר תורה עד ארבע דקות וכדומא, אולם תורתנו מלמדת שהדרך הנכונה היא חובת האדם להתאמץ ולעמול בכדי לקיים התורה והמצוות כי אדם לעמל יולד, וכך בצרכיו הגשמיים בזעת אפיו תוכל לחם, ובלעדי העמל אינו משיג דבר.

אדם לעמל יולד

נקדים לבאר מדוע חוק הבריאה שצריך האדם לעמול ולהתייגע בכדי להשיג צרכי גופו וכן קיום התורה והמצוות ובלעדי זה אינו יכול להצליח, היות וחכמים לימדו אותנו במסכת סנהדרין דף צט ע"ב אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא, שנאמר כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיו הוי אומר לעמל תורה נברא. והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו, טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא. ביאורם של דברים שהשם יתברך

חוק הבריאה חובת העמל והמאמץ בחיי האדם

שברא את העולם ואת האדם בכדי שיהיה קיום לעולם ולאדם מחוייב המציאות שיהיה האדם עסוק ועמל בכדי למלא תפקידו ויעודו, אחרת אדם שהוא משועמם ובטל גורם לאדם לחטוא ולהרוס ולא יהיה תועלת מהבריאה, כאשר עיננו רואות מה מתחולל אצל הנוער הנושר המשועמם ובטל מחוסר מעש מחפשים לעשות ונדליזים בכדי לפרוק את יצרם, ולכן מחוייב המציאות שכל אדם יהיה עמל בחיים בין בהשגת הגשמיות ובין בהשגת הרוחניות והוא אשר אמר איוב כל אדם נוצר בעולם לעמל, אלא שחכמים חידדו את הדברים והסבירו שהעמל יכול להיות בעמל התורה והמצוות ויכול להיות בעמל השגת צרכי גופו העיקרון שאין מסלול אחר בחיים לשבת על זרי דפנה, ולכן אומרים חכמים אשרי מי שזוכה ועמלו בתורה ומי שלא זוכה לכך יהיה עמלו בהשגת צרכי גופו.

מנהג רבי יוחנן כשגומר ספר איוב

ולזאת מספרת הגמרא **במסכת ברכות דף יז ע"א** על רבי יוחנן כשהיה מסיים את ספר איוב מסכם את הנלמד בזה כיון שכל אדם יש לו סוף אשרי מי שעמל בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. פירושו אשרי הזוכה שהעמל שלו יהיה בתורה והמצוות ולא בעמל אחר.

המקבל עול תורה

והן הם ביאור דברי התנא **במסכת אבות פרק ג משנה ה** רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ, פירושו של דבר היות ואין דרך אחרת בחיים ומחוייב המציאות שלכל אדם יהיה עמל ועול השאלה רק איזה עול וזו בחירה של האדם אשרי מי שמקבל עול תורה ומצוות ומי שאינו זוכה נותנים עליו עול מלכות ודרך ארץ.

תורה שלמדתי באף

אחר הדברים האלה יובן היטב את ביאור דברי חכמים שבכדי לזכות לחכמת התורה דווקא מי שממית עצמו עליה, כוונתם בזה ברור שצריך לשמור על הבריאות שזה קודם לכל וכל התורה נדחית מפני חשיבות נפשו של האדם, אולם המכוון בזה שבכדי לזכות לחכמת התורה צריך מסירות ולוותר על נוחיות של הגוף ולעמול בתורה כיון שאין דרך אחרת כמו שנבאר. ובהקשר לכך נביא את דברי שלמה המלך **בקהלת פרק ב פסוק ט אף חִכְמָתִי עִמְדָה לִי: ודרשו חז"ל בילקוט שמעוני קהלת רמז תתקסח אף חכמתי עמדה לי,** אמר רבי חנינא בר פפא תורה שלמדתי באף נתקיימה לי. וכתב בית הבחירה **למאירי מסכת אבות פרק ה** ואמרו ז"ל מד"ר שם אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף עמדה לי, **ויש לפרש לפום צערא אגרא וכו'.**

יגעת ומצאת תאמין

ולזאת אמרו חכמים את הנוסחא המנצחת **במסכת מגילה דף ו ע"ב** אמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי אל תאמן, יגעתי ומצאתי תאמן. **חכמים מלמדים אותנו שסוד ההצלחה והנוסחה המנצחת אם תעמול ותתייגע**

חוק הבריאה חובת העמל והמאמץ בחיי האדם

ללמוד תורה תצליח ואם לא לא תצליח כי אין דרך אחרת להשיג ולקנות את חכמת התורה.

אם בחוקתי תהיו עמלים בתורה

ולזאת דרשו חז"ל בפסיקתא זוטרטא (לקח טוב) ויקרא דף עה ע"א [כו, ג] אם בחקתי תלכו. שתהיו עמלין בתורה וכן הוא אומר (משלי ט) לכו לחמו בלחמי. וראיתי בספרו של מרן הרה"ג שטיינמן זצ"ל אילת השחר ששאל מדוע חז"ל מבארים שהתורה מדברת על עמל התורה ולא על לימוד התורה? ומשיב על כך שכוונת חז"ל ללמדנו שאין דרך אחרת לקנות חכמת התורה אלא בעמל וכאשר ביארנו.

מסירות נפשו של משה רבנו על התורה

ואכן חכמינו ז"ל אומרים שבשעה שעלה משה למרום לקבל את התורה התנגדו לו מלאכי השרת וטענו כנגדו לפני הקדוש ברוך הוא מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים תהלים ח' עד שמשה התיירא שמא ישרפוהו בהבל שבפיהם והיה נאלץ לאחוז בכסא כבודו כדי להתגונן מפניהם והנה לבסוף החזיר להם תשובה וניצח אותם עד שכל אחד ואחד נעשה לו אוהב ומסר לו דבר שנאמר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם וראה שבת פח פט ולכאורה תמוה כיצד משה שהוא בשר ודם ואשר המלאכים לא הבינו איך הוא בא למחיצתם ושאלו מה לילוד אשה בינינו ניצח את השרפים והאופנים וחיות הקודש שהם שכלים נבדלים ושוכני מעלה התשובה היא שהוא זכה לכך משום שמסר נפשו על התורה כפי שחכמינו ז"ל אומרים אמר משה לישראל שמא אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמל עמלתי בה וכמה יגיעה יגעתני בה שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה שמות לד כחן וכו' נתתי נפשי עליה כוחי נתתי עליה ספרי האזינו לכו רק זכות זו של מסירות נפשו עמדה לו שניצח את המלאכים והוריד את התורה מן השמים. כך שכל קבלת התורה נוצרה אך ורק בעמל ויגיעה ומסירות.

ההבדל בין הדורות מסירות נפש בקיום המצוות

ויסוד זה שאין אפשרות להשיג את חכמת התורה בלי עמל אינו רק בלימוד התורה אלא הדבר בא לידי ביטוי בכל קיום המצוות, עד אשר מסופר במסכת ברכות דף כ ע"א שאל רב פפא את אביי מדוע לראשונים קרה להם נסים ולנו לא, אם בגלל שלמדו יותר והלא בשנותיו של ר' יהודה למדו רק בסדר נזיקין ואנו לומדים ששה סדרי משנה וכו', ולמרות זאת אילו רב יהודה רק שלף נעלו להצטער על שאינו יורד גשם התחיל מיד לרדת גשם, ואנו מצטערים וצועקים ואיננו נענים, ענה לו אביי הראשונים היו מוסרים עצמם על קידוש השם ואנו לא, כמו שקרה עם רב אדא בר אהבה שראה אשה כותית לובשת לבוש חשוב לא צנוע וחשב שבת ישראל היא וקרע לה את הבגד והתברר שהיא כותית העריכו את לבושה בארבע מאות זוז ושילם לה רב אדא וכו'. נמצא הפערים בין הדורות נמדד עד כמה היו מוכנים להתמסר לעמול ולהתייגע בקיום התורה והמצוות.

מעשה כיצד נעשה נס לאשה שהלכה לטבול

הרה"צ רבי דוד חנניה פינטו שליט"א שמע פעם סיפור מפי בעלת המעשה וזהו תוכנו הייתה אישה אחת שחיה בדרום אמריקה ובעיר שהייתה גרה לא היה מקווה טהרה כיוון שכך נהגה האישה מדי חודש בחודשו לקחת מטוס לעיר אחרת ששם היה מקווה ולטבול שם כך נהגה במשך שנים מספר הייתה נוסעת הלוך ושוב מדי חודש וכל זאת על מנת שהיא ובעלה יהיו טהורים לפני הקב"ה באחת הנסיעות הללו היא אכן הגיעה למקווה וטבלה בו ועלתה למטוס כדי לשוב לעיר מגוריה אך בדרך קרתה תקלה למטוס והוא התרסק על אחד ההרים הגבוהים באזור היערות של דרום אמריקה כל נוסעי המטוס כל אנשי צוותו וטייסיו מתו בהתרסקות אך אותה אישה הייתה היחידה אשר נותרה בחיים אך עדיין לא נשלמה ישועתה כנגד הטבע אותה אישה מצאה עצמה לבד בלילה מוקפת יערות עבותים ובהם זאבים מייללים וחיות רעות אחרות לאחר זמן מה ראתה לפניו קבוצת זאבים שהתקדמה לעברה וביקשה לטורפה פנתה האישה להקב"ה ואמרה רבנו של עולם לא הרגת אותי במטוס הזה בכדי שזאבים יבואו ויטרפוני בעודני בחיים ושוב אמרה רבנו של עולם בזכות המצווה הקדושה שהלכתי לטבול לבעלי שאהיה טהורה וקדושה הצילני נא מן הזאבים הללו שהרי שלוחי מצווה אינם ניזוקים לאחר כל הדברים האלה הוציאה את המגבת שטבלה בה במקווה ושמה עליה הזאבים ניגשו אליה רחרחו את המגבת אך לא נגעו באישה לרעה אחד אחד עזבו הזאבים את המקום והותירו את האישה חיה עד שהגיעה הצלה כשהגיעו אנשי כוחות ההצלה אליה הם נדהמו לראות שהזאבים לא נגעו בה לרעה ושאלו אותה על כך האישה השיבה בזכות מצוות המקווה שאני עושה מתוך מסירות נפש באה לי הצלה מאיתו יתברך.

מצוה שמסרו עליה נפש מתקיימת

ולכן אמרו חכמים במסכת שבת דף קל ע"א תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזרת המלכות, כגון עבודת כוכבים ומילה עדיין היא מוחזקת בידם, וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה למיתה בשעת גזרת המלכות, כגון תפילין עדיין היא מרופה בידם. ללמדנו כפי שהיו ישראל מוכנים להתמסר ולוותר על הנוחיות וכל החשבונות לעשות רצון השם כך הדבר הושרש לדורות הבאים. **אולם כבר אמר רבי ישראל מסלנט** מה שהתורה כתבה בכל נפשך כוונת התורה שאדם חייב למסור אפילו נפשו לעשות רצון השם אך אין ספק שכל ויתור שאדם מוותר מעצמו ועל הנוחיות שלו וכדומה בשביל התורה והמצוות נחשב למסירות ושכרו גדול.

לעשות המצוות כמו שעושים עבירות

וכתב החתם סופר על פי דברי החובת לבבות שהתביעה מהאדם שיעשה את המצוות באותה מסירות ומאמץ שעושה את העבירות, ובזה פירש את הפסוק במדבר (פרשת פינחס) פרק כה פסוק (יא) **פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת־חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכְכֶם וְגו'.** ודקדק למה כתוב בתוכם? אלא פנחס למד מתוכם כיצד עשו את העבירה באיזה מסירות ולכן גם הוא קינא את קנאת השם באותה מידה.

גדול המצווה ועושה

כתבו בעלי התוספות במסכת קידושין דף לא ד"ה גדול המצווה. לבאר מדוע גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה וז"ל נראה דהיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאינו מצווה שיש לו פת פסלו שאם ירצה יניח.

השכמת בית הכנסת

ובזה נבין הנאמר במסכת שבת דף קכז ע"א אמר רב יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא. ואלו הן הכנסת אורחין, וביקור חולים, ועיון תפלה, והשכמת בית המדרש, [לגירסתנו בסידורים בית הכנסת] והמגדל בניו לתלמוד תורה, והדן את חברו לכף זכות. ויש לשאול מדוע זוכה דווקא המשכים ולא בעצם כל לומד או מתפלל? בהכרח שאצל המשכים נוסף המסירות ותמורת המסירות זוכה אדם לאכול הפירות גם בעולם הזה.

מצוה בצער ממאה שלא בצער

וכבר לימד אותנו התנא את הנוסחא השמיית. **במסכת אבות פרק ה משנה כג** בן הא הא אומר לפום צערא אגרא: **והוסיפו על כך במסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק כז** בן הא אומר לפום צערא אגרא. מעשה בחמר אחד שבא אצל הלל הזקן א"ל רבי ראה מה אנו יתרים מכם שאתם מצטערים בכל הדרך הזו ועולים מבבל לירושלים ואני יוצא מפתח ביתי ולן בפתחה של ירושלים. שתק והמתין לו זמן א"ל בכמה את משכיר לי חמורך מכאן ועד אמאום. א"ל בדינר. עד לוד בכמה. א"ל בשנים. עד קיסרין בכמה. א"ל בשלש. א"ל ראה אני לפי שאני מרבה את הדרך את השכר א"ל הן לפי הדרך הוא השכר. א"ל לא יהו שכר רגלי כשכר רגלי הבהמה הוא שהיה הלל מקיים לפום צערא אגרא: **ועוד יותר במסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ג** רבי ישמעאל אומר אם למדת תורה בילדותך אל תאמר איני לומד בזקנותי אלא למוד תורה כי אינך יודע איזה יכשר. אם למדת תורה בשעת העושר אל תשב לך בשעת העוני. אם למדת תורה בשעת שביעה אל תשב לך בשעת רעבה. **אם למדת תורה בשעת הריוח אל תשב לך בשעת הדחק לפי שטוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה בריוח שנאמר בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך (שם):**

מדוע יצחק ביקש מעשיו לקחת כלי ציד

ובדרך זו פירש **בעל השפתי כהן** תלמיד מרן הב"י את דברי יצחק אבינו בבראשית פרשת תולדות. הקשה מדוע אמר יצחק לעשיו שא נא כליך לא היה צריך לומר אלא וצודה לי ציד ודאי שיקח כליו שאם לא יקח במה יצוד? ועוד צא השדה מיותר כי פשיטא שצידה היא בשדה ולא במדינה? וביאר לזה אמר לו עתה שא נא כליך תליך וגו', כלומר הסר כלי הצידה וכוונתו של יצחק שיסיר המלבוש שחמד מנמרוד איני אוכל לחם חמודות, וגם אינו צידה כי כשהיו חיות רואות אותו מלבוש היו באות מאליהן, אני רוצה שתצוד צידה על ידי טורח ועל ידי עמל כדי להרבות שכרך לפום צערא אגרא, וגם תסיר תליך שהוא החרב

חוק הבריאה חובת העמל והמאמץ בחיי האדם

והקשת כדי שלא יזדמן לך שום הריגה לשום אדם על ידי, וגם אם הציד לא יכנע ממך תהרגהו ותאכילני נבילות. וצא השדה, למרחוק כדי שיטרח לזכותו.

הרוצה להעשיר

ולא רק ברוחניות הדבר תלוי במסירות אלא גם בגשמיות אומרת הגמרא **במסכת נדה דף ע"ב מה יעשה אדם ויתעשר? אמר להן ירבה בסחורה**, וישא ויתן באמונה. אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו. שנאמר לי הכסף ולי הזהב. מאי קמ"ל? דהא בלא הא לא סגי. ללמדנו שאין קיצורי דרך להעשיר אלא מחובתו של האדם לעמול אמנם ברור שצריך גם תפילה להצליח אבל בלי עמלו של האדם לא תעזור לו התפילה כי כל אדם לעמל יולד וסוד הקיום וההצלחה תלויה אך ורק בעמל. **וכתב המלבי"ם** איוב פרק ה פסוק (ז) כי אדם לעמל יולד, שהאדם נולד לעמול ביגיע כפיו, ובעמלו יביא לחמו, והעושה עושר שלא בעמל וביגיע כפים הוא עמל ואון ולא יצמיח ולא יתקיים ביד בניו, סוף דבר שעקר הצלחת האדם תלוי בהשתדלותו ובעמלו ויגיע כפו עכ"ל. וכהוכחה לכך כידוע ומפורסם שכל הזוכים בהגרלות בפרסים הגדולים לא נעשו עשירים וחזרו למצבם הקודם כי כסף קל הולך בקלות, ואין קיצורי דרך ולצערנו ישנם שעוסקים בדברים מפוקפקים בגלל שבדרך זו משיגים כספים בקלות כגון הימורים והדומה להם והמציאות מוכיחה שבסופו של דבר אין לדבר קיום והצלחה.

מעשה על מאמץ קטן ושכרו על כך

ונביא כמה מעשיות המלמדות על שכר המסירות והמאמץ שאדם עושה. כתב בספר אוצרות התורה שמעתי מעשה מופלא הממחיש לנו את חשיבותה של מצווה אחת, מעשה היה בבית ההארכה במושב שורש משגיח הכשרות של המקום היה נוהג לארגן מדי יום ביומו מניין לתפילת מנחה, והנה אירע יום אחד שחסר עשירי למנין המשגיח יצא לחפש אדם להשלמת המניין ופגש יהודי פשוט והציע לו להצטרף לא הבין האיש מה הוא שח ומה פירושו של המושג מניין לאחר שהוסבר לו גודל חשיבות המצוה הסכים האיש להצטרף אליהם, והנה אך עלה שלש מדרגות לבית הכנסת הגיע בנו של אחד המתפללים וכבר לא היה צורך באותו יהודי הודה לו המשגיח על רצונו הטוב ופטרו לשלום, חלפו כעשר שנים לילה אחד רואה משגיח הכשרות את אותו אדם שרצה להשלים מניין בחלומו ופניו קורנות האיש סיפר לו שעזב את העולם לפני כחודש ואין לך מושג איזה שכר קיבלתי בשמים על שלש המדרגות שעליתי כדי להשלים לכם את המניין, הוסיף ואמר בקשה אחת לי אליך יש לי בן יחיד רחוק מתורה ומצוות המתגורר בירושלים לך אליו ותבקש ממנו בשמי שיאמר עלי קדיש. ללמדנו אפילו מאמץ של כמה פסיעות ולעלות שלוש מדרגות יש להם משמעות וכך כל מאמץ וויתור על הנוחיות בכל אמת מידה נחשבת למסירות בקיום התורה והמצוות ושכרו גדול.

מסירות נפש להפסיד ובלבד לא לתת לעבודה זרה

חוק הבריאה חובת העמל והמאמץ בחיי האדם

מסופר על אביו של רש"י הקדוש עמד בנסיון גדול ההגמון דרש לקנות ממנו אבן יקרה שהיתה ברשותו לצורך קביעתה בעבודה זרה בבית תיפלתם אביו של רש"י הפליג עמו בספינה ותוך כדי שהוא הראה לו את האבן היקרה השמיטה לנהר כשהוא מראה את עצמו כמיצר על אובדנה פעולה זו של אובדן רכושו למען כבוד שמים היתה זכות שבגינה זכה לבן שהיה רבן של ישראל לדורותיהם.

להקדים הכנות השבת

סיפור נורא מהרה"ק ר' איסר"ל אביו של הרמ"א זצוק"ל: בספר רחמי האב אות שבת שלום בא"ד כתב וז"ל וביותר צריך לזרז בעלי החניות לסגור החנות מבעוד יום כי סמוך לשבת הבעל דבר מתגבר ומביא להם קונים והרבה באים לקנות צרכי מצוה נרות לכבוד שבת אל תאבו ולא תשמעו להם כי הם שלוחי הבעל דבר, ושמעתי מעשה נפלא מהגביר ר' איסר"ל שהי' לו חנות גדול ויקר בכל מיני משי והיה מנהגו כאשר הגיע חצי היום בע"ש מיד סגר החנות פעם אחת נתקנא בו הס"מ ובא לנסותו והתלבש בדמות שר גדול ולקח הרבה סחורות יקרות ועשה השוואה על כל אחד ועדיין לא נמדד כמה אמות יש בכל אחד ובתוך כך הגיע חצי היום והלך הגביר לסגור החנות כמנהגו והשר התחנן לו שיתן לו הסחורה ולא רצה והפסיד מעות הרבה וכבדוהו מן השמים עבור זה בבן קדוש רבינו הרמ"א מאורן של ישראל.

נס המשגיח ניצל בסין בזכות שמירת כשרות

באתר בחדרי חרדים סופר בתאריך י"ד אב תשע"ז. פיצוץ עז הרעיד בשבוע שחלף את האנגזו שבסין הנמצאת במרחק של כשעתיים מעיר הבירה שנחאי. לפי הדיווחים בתקשורת המקומית דיווחו כי מדובר בפיצוץ שהתרחש במסעדה מפורסמת בעיר בשל דליפת גז. דווח על ארבעה הרוגים ועשרות פצועים. הנפגעים נמנו על סועדי המקום ועוברי אורח. והנה באותו יום התקיימה ביקורת כשרותית במפעל מזון השוכן בקרבת מקום למסעדה, על ידי אחד המשגיחים הנמנה על מערכת הכשרות אס קיי אס למהדרין בראשות הרה"ג רבי דוד מוסקוביץ האדמו"ר משאץ אשדוד לאחר הביקורת שארכה שעות ארוכות, הציעו בעלי המפעל למשגיח לבוא ולסעוד איתם יחד במסעדה הסמוכה וכפי הנהוג בתרבות הסינית לפיה אורח מזמינים לארוחה. למרות אי הנעימות הכרוך בסירוב, דחה המשגיח את בעלי המפעל בעדינות בטענה כי אינו יכול לאכול את האוכל המוגש במסעדה 'מסיבות מצפוניות' (סירוב על 'רקע דתי' פחות מתקבל בסין). בעלי המפעל ניאותו לבסוף וערכו למשגיח במפעל שולחן ועליו סלסלת פירות ומים והם הלכו לסעוד במסעדה המפורסמת. שעה קלה לאחר מכן אירע הפיצוץ. בעלי המפעל נפצעו. המשגיח ניצל בזכות שמירת הכשרות.

מוסר השכל

עלה בידנו ללמוד שחוק הבריאה אשר ברא השם יתברך מחוייב המציאות שכל אדם יהיה עסוק ועומל ויגע אם על קיומו ופרנסתו או בתורתו וקיום המצוות כיון שזה המתכון

חוק הבריאה חובת העמל והמאמץ בחיי האדם

לקיום העולם ולזאת הצלחתו של האדם בין ברוחניות ובין בגשמיות הכל תלוי ביגיעו ועמלו ולפום צערא אגרא והמדד הוא נקבע בכל מאמץ ולו הקטן ביותר כיון שכל ויתור על הנאת גופו והנוחיות שלו למען התורה והמצוות נחשב לעמל ויגיעה ששכרו רב וכך גם בעסקיו אם לא יעמול וישב רגל על רגל לא יצליח, ולזאת אין לחפש קיצורי דרך וחיים כלים בפרט בעבודת השם כי לא יגעת ומצאת אל תאמין אין מציאות כזו בעולם, ולכן אמר דוד המלך בתהלים פרק קכח פסוק (א) **שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר־יָרָא יְקֹוֹק הַהַלֵּךְ בַּדְרָכָיו: (ב) יְגִיעַ כַּפֵּיךָ כִּי תֹאכַל אֲשֶׁר־יְיָ וְטוֹב לְךָ: אֲשֶׁר־מִי שְׁזוּכָה לֹאכֹל מִיִּגְיעוֹ וְעִמְלוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא, ולזאת אין התורה מתקיימת אלא במי שיגע ועמל ומוותר על תענוגי גופו שזה המתכון להצלחה רוחנית וגשמית.**

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

"כי הם חיינו"

זאת התורה אדם פי ימות באהל כל הפא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים.
(יט, יד)

ידועים מה שדרשו חז"ל (ברכות סג, ב): "אמר ריש לקיש: מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל", ע"כ. ופי' המאירי ז"ל, "ולעולם יתעמל אדם בתורה שאינה מצויה אלא בעמל ויגיעה אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר וזאת התורה אדם כי ימות באהל", עכ"ל. הרי מבואר, שעיקר קיים התורה הוא אך ורק בעמילות ויגיעה בתורה, והלומד תורה ואינו עמל ויגיעה חסור בעיקר קיום התורה. וחייב לעסוק בתורה עד [ולא עד בכלל] שממית עצמו עליה.

וכעין זה אמרו חז"ל (שבת פג, ע"ב): "אמר רבי יונתן: לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל - אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה", ע"כ. הרי, לא די במה שאמרו חז"ל שצריך להמית עצמו עליה, אלא דבעינן שתהא עוסק בבית המדרש אפילו בשעת מיתה.

התורה הוא עצם החיים

להרחיב הדברים, איתא בגמ' ברכות (סא, ב): "תנו רבנן: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות? אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם: מפני מה אתם בורחים? אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם? אמרו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה, אלא טפש אתה! ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה! אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה כי הוא חייך וארך ימיך, כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה - על אחת כמה וכמה. אמרו: לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחיבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחיבשוהו אצלו. אמר לו: פפוס! מי הביאך לכאן? אמר ליה: אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים", ע"כ.

האם תורה בכלל הג' עבירות שיהרג ואל יעבר

והקשה המפרשים, דאיך הותר ר' עקיבא למסור את נפשו עבור קיומה של תורה, הרי אינו בכלל הג' עבירות החמורות שהאדם מחויב למסור את נפשו עליהם? ופסק הרמב"ם

(פ"ה מהל' יסודי התורה הל' ד'): "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג הרי זה מתחייב בנפשו", עכ"ל. הרי חוץ מג' עבירות החמורות, אסור למסור עצמו על עבירה אחרת, א"כ איך הותר ר' למסור עצמו על לימוד התורה?

ותירץ מרן ר' ברוך בער לייבאוויץ זצוקלה"ה זיע"א (ברכת שמואל חלק ד', מכתב להחזקת התורה), דעיקר שאלתו של פפוס לא היתה על מה שלימד התורה הקדושה להתלמידים, אלא על מה שהקהיל קהילות ברבים, שהרי היה לו ללמד תורה במחבואים ובסתר, ונמצא שהתנא דר' עיקבא שהיה מלמד התורה ברבים הכניס את עצמו לתוך סכנה. וזה היתה שאלתו של פפוס.

והשיב לו ר' עקיבא, דשאלתך דומה ממש לשאלת השועל להדגים, דהמה בהיותם שוכנים בתוך המים מכניסים את את עצמם בסכנה, שעל ידי בני אדם עושים עליהם רשתות ומכמורות לצודם ולהמיתם, והרי יש להם עצה לצאת ליבשה, ולמה המה יושבים במקום סכנה ואינם מתיראים. ועל זה השיבו הדגים: האתה פקח שבחיות? ומה במקום חיותינו כך וכו'. ביאור הדבר, דהלא אם במקום חיותנו הננו בסכנה, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה, ואיך תשאל אותנו למה אנחנו מכניסים את עצמנו בסכנה על ידי זה שאנו נמצאים בים, הלא זהו חיותנו ובלי זה הרי המיתה ממש לפנינו, ומוכרחים אנו להיות במים, ואם יש סכנה גם במים, הלא בא זה ממילא אליהם ולא שנחשוב כי המה מכניסים את עצמם בסכנה.

תורה ברבים

וביאר המרן הגרב"ד שזהו כוונת התנא ר' עקיבא, דשאלתך היא ממש כשאלת השואל, הלא אם במקום חיותנו כך, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה. באור הדבר, דאם נלמד תורה לתלמידים במחבואות ומסתורים, זהו בטולה של התורה ואז הרינו מתים ממש, כי אם אין ח"ו תורה הרי כאן תיכף המיתה, ואם כן אנחנו מוכרחים להיות לימצא בתוך התורה ולהקהיל קהילות, ואם ח"ו גם אז בא הסכנה, הרי היא באה ממילא ולא דתחשבני כמעמיד את עצמי במקום סכנה", עכת"ד.

ומכל הנ"ל נראה כמה יש להאדם להתבונן ולעסק כל ימי חייו להיות לומד התורה הקדושה כל מה שאפשר, ולא עוד, אלא ללמוד התורה הקדושה בקהילות ברבים, דזהו כל חיותינו, ובלא התורה הרי אנו כמתים ממש!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

גפן ותאנה - מי חשוב יותר

וְלִמָּה הֶעֱלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם, לְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה. לֹא מְקוֹם זֶרַע, וְתֵאנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן (ב, ה)

הקשה בעל הטורים: תאנה וגפן ורמון. ולהלן הקדים גפן דכתיב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון. אלא בכל מקום מקדים גפן כדכתיב איש תחת גפנו ותחת תאנתו וכאן הקדים תאנה משום דסליק מפרה, רמז למה שאמרו בררו משם עצי תאנה. אולי אפשר לבאר באופן אחר, על פי המשנה בריש ביכורים.

הסיבה לקדימת מין שבעה לברכה

איתא בברכות (מא, א): רבי יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה... דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ... דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה שנאמר (דברים ח, ח) ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ופליגא דרבי חנן דא"ר חנן כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר... רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה. אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ.

נתחבטו המפרשים בטעמו של רב יצחק. בפשטות הפסוק לעניין ברכה בלבד איירי. יש כאן דין קדימה בהלכות ברכות. אין כאן כל ראייה שהפרי המוקדם בפסוק חשוב יותר. ייתכן שבפירות גם לא שייך כל דירוג, מי חשוב יותר. אלא שפשט זה שוברו בצידו. הרי שברכה ראשונה לכו"ע דרבנן, וכיצד נאמר בכתוב דין דרבנן. וכבר האריכו המפרשים והביאו דרשות רבות בהם שתיקנו רבנן דבריהם על לשון תורה, כאסמכתא, ועוד.

יש שפירשו שלומדים מכאן רק איזה פרי יותר חשוב. מפאת חשיבותו יש להקדימו לאכילה, וממילא הוא קודם לברכה. וכמו שכתב רש"י במקום אחר דרך המקראות למנות החשוב תחילה.

וכן משמע ממש"כ הפני יהושע (סוכה ו, א) בבאור מחלוקתם: פליגא דרב חנן, דכיון דלרב חנן לא בא הכתוב לספר בשבחה של ארץ ישראל לענין חשיבות הפירות עצמם אלא לענין שיעורי תורה וכו'. דויק בלשונו שלדעת רב יצחק הפסוק כן מספר בשבח הפירות עצמם.

ועוד, איתא בירושלמי (בכורים ג, ה, לגירסת הגר"א): כיצד הוא מביא את הביכורים, נותן שעורים מלמטה, תמרים על גביהם זיתים על גביהם, רימונים על גביהם, תאנים על גביהם, למעלה מהם ענבים וכו'. ובאר הרידב"ז פרי האילנות למעלה מחיטים ושעורים, ומפרי האילנות כל המוקדם בפסוק הוא למעלה. הרי שדעת הגר"א והרידב"ז שהמוקדם בפסוק חשוב יותר לכל עניין, ולא רק לברכה.

וכבר נשאל הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלפי פשט זה מי שבא לאכול פירות וכבר בירך ברכה ראשונה, למשל בורא פרי העץ, שפטרה את הפירות, צריך להקדים את אכילת הזיתים או הענבים, הקודמים בפסוק, לאכילת תאנה ורימון, וזו לא שמענו. מ"מ אלו שני המהלכים בביאור הכלל של קדימת ז' מינים.

נמצא שלפי שיטת הפני יהושע והגר"א סדר הקדימה בפסוק מצביע על חשיבות הפרי. הקדימה לברכה היא רק תוצאה. כך סבר גם בעל הטורים, ולכן הקשה מפרשתנו, מדוע בכל מקום מקדים גפן וכאן הקדים התאנה.

לכל פרשה סדר משלה

במשנה בביכורים (ג, א): כיצד מפרישין הביכורים, יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה, אשכול שביכר, רימון שביכר, קושרו בגמי ואומר: הרי אלו ביכורים. וצ"ע מדוע לא יכרוך קודם לגפן, שהיא יותר חשובה.

וביאר בתפארת ישראל: והא דלא נקיט להו תנא דרך חשיבותן כמו שנזכרים בקרא ארץ וגו' גפן תאנה ורימון, ה"ט מדבעי למנקט להו דרך בכירותם. תאנה ממהרת להתבשל מקודם וכדכתיב התאנה חנטה פגיה, ואחר כך הגפן, והרימון בסוף מדקליפתו קשה מתבשל באיחור זמן מאד.

למעשה התפא"י קבע כאן כלל בפירוש המשנה. ולכאורה הוא הדין לפסוק. הכל הולך אחר העניין. כאשר רוצה הכתוב לשבח את ארץ ישראל הוא מונה את הפירות החשובים שבה, וגפן חשובה מתאנה. כאשר רוצה התנא להורות כיצד מפרישים ביכורים הוא מדריך את היורד לשדה לפי סדר הבשלתם.

ביאור המקראות בנביא

בנביאים מצינו פסוקים סותרים. בשיר השירים (ב, יג): התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח. מקדים תאנה לגפן. וכן ביואל (ב, כב) אל תיראו בהמות שדי, כי דשאו נאות מדבר, כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם. ואילו בירמיהו (ח, יג): אסף אסיפם נאם ה' אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל... , הרי שהקדים גפן לתאנה.

לפי כלל התפא"י הכל מיושב, ואף מדויק. חנטת התאנים קודמת לחנטת הגפנים. יואל מתנבא על העצים שיתנו פרי. לכן נקט דרך הבשלתם. גם בשיר השירים התאנה חנטה פגיה לפני שהגפנים סמדר. אבל ירמיהו מדמה את המצב הרע, בו קשה למצוא צדק או יושר כמו אדם המחפש אוכל ולא מוצא. במצב עגום זה חסרון הגפן קשה מחסרון התאנה.

ביאור הכתוב

לפי אותה סברא כאשר באו בני ישראל להתלונן על מר גורלם במדבר, נזכרו מה חסר להם כל השנים. בדקו גם הם כסדר הבשלתם. המחסור במים הוא אחרון, הגם שהוא הראשון בחשיבותו, כי עד לא מזמן היה בארה של מרים, והתלונות הינם לפי סדר הזמנים. ומיושבת קושיית הרב בעל הטורים.

לתגובות: Rachel.hvcpa@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

המלחמה האחרונה

זאת חקת התורה (יט, ב)
'חוקה'.

הרי זה - חוק. אין לנו רשות להרהר אחריו.
- ויש מה 'להרהר'.

הגויים, מתבוננים בתורתנו הקדושה. [כנראה היו פעם אי אלו 'מתבוננים' שם.] והם מוצאים - 'רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה'. המצוות - יפות הן. 'דרכי נועם'. 'נתיבותיה שלום'.

חוץ - מכמה דברים בודדים. ביניהם - פרה אדומה, ושעיר לעזאזל (עי' רמב"ן כאן. וע"ע ויקרא טז, ח וברמב"ן שם, וכן בגמ' יומא סז:).

הקרבנות כולם - 'מסתדרים' להם מצוין. הם נעשים בתוך בית המקדש, ומוקרבים לה' יתברך - זה בסדר.

אבל אלו, נעשים - ב'חוץ'. 'על פני השדה'. מקומו - של ה'צד השני'.

אז למה עם 'חכם ונבון' - מקריב קרבנות שם בדוקא?

- והאם יש לנו תשובה על כל זה?

הלא 'היא רחוקה ממני'?

- יש לנו תשובה.

תשובה - שאינה תשובה.

דהיינו:

אנחנו יכולים 'למקד'. להבין את מה שאפשר להבין, ולהבין - את מה אי אפשר להבין.

- ומדוע זה חשוב לנו?

כי יש לנו האפשרות - להשתמש בזה.

זה כח אדיר. כח - ש'מטהר טמאים'. מטהר - את טומאת המת.

- את כל מה שהוא 'מוות'. וגם את מה שנראה לנו כ'סופני' לחלוטין.

אז כדאי לנו לנסות להבין. עד כמה שאפשר.

*

תוכן - של 'אין תוכן'

אבל קודם התשובה, ננסה להבין יותר - את השאלה.
הפרה - נעשית ב'חוץ'. מחוץ - ל'בית המקדש'. מחוץ לאותו 'בית' קדוש, בו עובדים את
ה' יתברך. בו 'חיים' - עם ה' יתברך. בצוותא.
ובאותו ה'חוץ', שוכנים אחר 'כבוד' - חיילותיו של ה'צד השני'. זהו מקומם. כך ראוי
להם.

- כך הם עצמם רוצים.

כי ה'תוכן' של הצד השני, הוא ה'אין תוכן'.

- הקלקול. ההרס. החידלון. ה'אין'. היכן שאין 'בית'. היכן, שאין 'מקום' - לנהל 'חיים'
תקינים.

וגם - הפירוד. החרב. הדם. המלחמות. הפצעים. המכות (רמב"ן שם).

כל אלו - 'שלו' הן. לחמו. קיומו.

[אגב - גם הלכלוך, והטינוף, והמיאוס - הם מ'אותה משפחה'. עי' זוה"ק ח"ג קפו ע"ב].
הוא - יסוד ה'העדר'. וכיון שכך, ה'אוכל' שלו - הוא עוד העדר. ועוד הרס. ועוד שממון.
ועוד מלחמות. ועוד מחלוקות.

ודוקא שם - אנחנו עושים את ה'פרה'. ואת ה'שעיר'.

דוקא - ב'מקום' שלו. 'על פני השדה'.

ויש כאן תוכן עמוק. עמוק מאוד. 'רחוקה ממני'.

כיצד זה, שדוקא במקום שלו - אנחנו מקריבים קרבנות. האם - חלילה - יש לנו איזה
'עסק' עם ה'צד השני'??

בפרט - ה'שעיר לעזאזל'.

במדבר, מעל צוק גבוה וחסר 'חיים' - מתדרדר לו ה'שעיר'. עד שנעשה 'איברים איברים'.
מתפרק לחתיכות. נהרס. נשבר.

זה לא 'קרבן'. לא כך נראה משהו שמוקרב לשם ה' יתברך.

- זו ה'מתנה' הכי טובה שאפשר לשלוח ל'צד השני'. זה מה שהוא הכי 'אוהב'.

כידוע - אסור ל'איש עיתי', לכוון לזה. אסור - בתכלית האיסור. הוא עושה את רצון ה'
יתברך, ותו לא.

אבל עצם הדבר - הרבה יותר מ'תמוה'.

*

לטמא טהורים

אומר הרמב"ן:

'על כן היא פרה, והיא אדומה ממדת הדין, ונתנה לאלעזר להעשות לפניו אפילו על ידי זר, אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשבו בה מחשבה רעה כאומות והשטן'.

הפרה, יכולה להיעשות על ידי זר. אין בכך בעיה.

אבל - הסגן צריך לראות. הפרה נעשית על כוונתו בלבד.

ואולי נקשה - מדוע צריך לכך את הסגן בדוקא? אתה יכול ללמד כל אדם פשוט, תכוין לשם ה' יתברך, להעביר רוח הטומאה, וזהו! מה צריך יותר מזה. יתכן.

'להעביר את רוח הטומאה' - את זה אפשר לעשות בבית המקדש. 'בפנים'. אתה 'מדליק' את ה'אור', ומשם הוא מתפשט - לכל העולם כולו.

כאן, ב'חוץ', אתה 'נכנס' - במידה מסויימת - אל תוך אותה 'רוח טומאה'. היא כאן. זהו מקומה, כאן היא ה'שלטת'.

עובדה. הפרה הזו, הטהורה כל כך; זו שיש בכוחה לטהר - את 'אבי אבות הטומאה', היא גם מטמאת טהורים.

- מטמאת טהורים!

יש כאן מציאות - של טומאה. כח הטומאה - הוא כאן. קיים. נושם ובוטט.

והשורף את הפרה - מתעסק איתו ממש.

לכן צריך דוקא סגן. דוקא מישהו 'גדול', שיוכל 'לראות'. מישהו שיהיה לו את הדעת הנכונה. המדוייקת.

ואיך זה באמת מסתדר? איך אפשר להתעסק עם טומאה וטהרה ביחד ממש?

על זה נאמר - 'היא רחוקה ממני'.

*

שביל דק

וזה באמת - 'רחוק'.

- רחוק - לכיוון 'מעלה'. 'גבוה'.

אנחנו חיים במציאות של 'טוב ורע'. יש 'טוב', ויש גם 'רע'.

יש 'קלקול', ויש - 'תיקון'. יש 'הרס', ויש - 'בנין'.

שני צדדים. שני הפכים. שני - 'יריבים'. אין אחד יכול להימצא במחיצתו של השני. לעולם לא.

ה' יתברך, עושה כל אלה.

'יוצר אור - ובורא חושך. עושה שלום - ובורא רע' (ישעיהו מה, ז).

אמנם, למעלה מהמציאות שלנו, גבוה מאוד - יש איזה מקום, שהוא 'סתום ונעלם'.
ובו, איכשהו, אין מציאות כזו של 'הפכים'. אין שם 'טוב ורע'.
שוב. אנחנו - לא 'חיים' שם. ממש לא. ואסור לנו - בתכלית האיסור - לחיות שם (עי'
נפה"ח ש"ג). אנחנו גם לא מבינים את זה בכלל.

- אבל יש מציאות כזו.
ויש לה איזה 'שביל' דק, דרכו היא 'יורדת' - לעולם שלנו.
וכאן היא 'נוטלת' את הטומאה, את הרע, את המוות - ו'מטהרת' אותם. לגמרי. פתאום
יש שם 'חיים'. וטהרה. וטוב. ואושר. ושמחה.

איך זה?

- 'רחוקה'.

אין לנו אפשרות להבין.

אבל זה - נמצא. קיים. וגם אפשרי.

הפרה, מטהרת טמאים - ומטהרת טהורים.

יש בה 'תוכן' - של 'הפכים', שלא 'סותרים' זה את זה. שיכולים 'להסתדר' ביחד. שיכולים
- להיהפך ברגע, למשהו אחד. משהו הכי טוב שיש.

*

סערת היצר

סערת היצר - גדולה היא. חזקה. ממלאת את הנפש ברצון עז. בחשק. בתאווה.

ולפעמים קשה - מאוד מאוד קשה - לעמוד בפניה.

זה נראה כמו 'חיים'. זה אפילו נקרא בפי אלו שב'חוץ' - 'לעשות חיים'.

- לחוש - 'חיים'. להרגיש שאתה 'חי'.

ובאמת - זהו מוות. הרס. חידלון.

הלא כבר הזכרנו: זו כל מהותו. אין לו משהו אחר להציע לנו. אין לו באמת 'חיים'. אין
לו, ולא יהיה לו לעולם.

והוא רוצה שאנחנו 'נרד' לשם - ל'ים המוות' שלו - כדי שיהיה לו עוד 'חידלון'. זו
ה'ארוחת בוקר' שלו.

הוא - משתמש בי. עושה בי כחפצו. מוביל אותי ב'אף', עד שאעשה את רצונו - להרבות
'מוות' בעולם הכללי, ובעולם הפרטי שלי.

- מוות - בעולם הפרטי שלי!!

וכל זה - כדי שיהיה לו 'אוכל'. מזון. שהוא עצמו יקבל איזה סוג של 'חיים'.

- ויתכן - שהתחושות המתעוררות בנו בעקבות ידיעה זו, נקראות - 'להרגיז יצר טוב על יצר הרע'.

*

כשה'סוף מעשה', מגלה את ה'מחשבה תחילה'

דור אחרון.

- סוף ימיו של ה'צד השני'.

והוא אוזר את שארית כוחותיו, אוסף את כל צבאו, עם הנשק הכי 'חדיש' שיש - ונלחם על 'חיו'.

נלחם - על ה'אחיזת עינים' הזו שלו, שכאילו הוא - המוות בהתגלמותו - מייצר לנו 'חיים'.

ובצד שלנו, יש הרבה מאוד 'חללים'.

ולכאורה, 'חלל' - הוא 'מת'. זהו. נגמר. אין סיכוי.

כך זה נראה, וכך זה אמור להיות באמת - בעולם שלנו. בעולם של מציאות גשמית, בה ה'חיים' - סותרים ל'מוות'. לגמרי סותרים.

הפרה, נקראת - 'חוקה'.

מלכות ה', גם נקראת באותו השם. 'חוקה' (עי' שערי אורה ש"ב).

ומידת ה'מלכות' - מצד מציאותה שלה עצמה, אינה כוללת את המציאות הזו, של הפכים. שם יש - 'דין'. טוב ורע.

אמנם - כאן, בפרשת פרה אדומה, התורה מגלה לנו - 'סוף מעשה, במחשבה תחילה'.

המלכות, שהיא 'סוף מעשה', כוללת גם - את ה'מחשבה תחילה'.

- את אותה 'מחשבה' עליונה, בה ה'מוות' - יכול להיהפך ל'חיים'.

זהו טבעה של 'מלכות'. היא 'מוציאה' את כל מה ש'מעליה' - אל הפועל. אפילו את ה'הכי גבוה'.

אז המסקנה:

עלינו להידבק - במלכות ה'.

- וכך יש לנו סיכוי!

כך תהיה לנו - 'פרה אדומה'. תמימה. אין מה כל מום. אפילו לא עלה עליה עול. היא לגמרי לגמרי - טהורה.

ואפילו - שהיא נעשית ב'חוץ'. על פני השדה. במקום שבו 'שעירים ירקדו'. במקום - שבו ה'רע' שולט.

במקום - שבו כל הטכנולוגיה האפשרית 'גויסה' - למלחמת החורמה האחרונה, של ה'צד השני'.

ודוקא שם - הפרה מטהרת.

היא 'מורידה' ממקום גבוה ועליון, את המציאות הזו - ש'מטהרת' כל מוות שהוא. אז אם ניאחז, בכל כוחנו, במלכות ה' - 'יכולה היא שתרחם'. יכולה היא - שתרפא.

*

'בורא רע'

ושלא נטעה:

גם אחרי שיש 'מטהרת טמאים' -

- זה לעולם לא נהיה באמת 'טוב'!

- זה 'רע'!!

לגמרי לגמרי - רע.

אמרנו, ה' - הוא 'בורא רע'. במקום של ה'בריאה', יש - מציאות של רע. מוות. הרס. חורבן.

ואנחנו - נמצאים ב'בריאה'. גם אם נרצה מאוד 'לקפוץ' לרגע לעולם גבוה יותר, לעולם לא נצליח. ה' רוצה אותנו כאן. בדוקא כאן. ב'תחתונים'.

ב'מעשים' שלנו - אין מציאות כזו, של הפכים - ש'מסתדרים'. אין! לעולם לא!

זה רק - 'יורד', מ'למעלה'.

ובתנאי - שנהיה 'דבוקים' במלכות ה' יתברך.

שנדע - מהי 'מלכות'. שנדע, כיצד אפשר לידבק בה. שנדע - שהיא, באמת, בתוכנו. היא כבר כאן ממש. רק צריך - 'להדליק' את ה'שבב' שבנו.

וה'הדלקה' הזו, היא - ב'דעת'.

הדעת - היא ה'חיבור' האמיתי.

*

כניעה אמיתית

ואולי נוסיף עוד משהו. 'באותו ענין'.

שני אויבים. נאבקים זה בזה.

המלחמה - ניטשת. בעוז. כל אחד מגייס לצידו כל 'כח' אפשרי.

ולאותה מלחמה - יש 'סוף'.

אחד, מכניע את השני. מנצח אותו.

וזה יכול להיות באופן כזה: צד א', מחזיק את צד ב' - 'בגרון' שלו. 'משכיב' אותו לארץ, ומראה לו - אני הרבה יותר חזק ממך. כדאי לך להיכנע.

וצד ב', אין לו ברירה. הוא נכנע.

זו - אפשרות אחת.

אבל יש אפשרות שניה. הרבה יותר חזקה.

ובה - צד א', מגלה לצד ב' משהו - שהוא לא מודע אליו, או שהוא מתכחש לו:

- אתה, תלוי כולך - בי. החיים שלך, המציאות שלך, המזון שלך - בידי. כל מה שהיה לך עד היום, וגם כל מה שיהיה - מה'מאגרים' שלי.

והוא גם מוכיח לו את זה. ומפרסם את זה לעיני כל.

ואז, צד ב' נכנע. וזו כניעה הרבה יותר חזקה. כניעה מתוך הכרה - אני שייך לך. כל כולי. מלכות ה', וה'צד השני' - נאבקים זה בזה. בכל שנות ההסטוריה.

ובאותו ה'גובה' בו מלכות ה' מתגלית - אז ה'צד השני' יכול להיות חזק מאוד. הוא מסוגל להחריב את ארמון המלכות, ולגרש את המלך.

וגם - להרוג בבניו אהוביו. כל כך הרבה מתים. עשרות מליונים. אולי מאות מליונים (עי' גיטין נז).

כי כשחסר באלו ש'ממליכים' את המלך - אז הוא אינו מלך. ואז ה'צד השני' - מתגבר. זו המציאות שלנו. ככה זה 'עובד'.

אבל יש יום אחד בשנה, בו ה'צד השני' - מוכנע לגמרי. לגמרי!

וזה - ב'שעיר לעזאזל'.

שם מתגלה:

ה'שני' - תלוי בה' יתברך. אפילו המזון שלו, ממנו. ה'חיים' שלו, כל המציאות שלו - ממנו.

- וזו ההכנעה הגדולה ביותר.

*

ההיפך משעיר לעזאזל

כיום, אנחנו - בארץ הקודש.

המלחמה - בעיצומה. ה'צד השני' מתחזק. כבר הזכרנו.

ויש לו גם 'חיילים':

- הערב רב.

והם - יש להם את ה'שלטון'. וה'חוקים'.

ואולי אפשר 'לפתור' את הבעיה. אם יבחר לראשות השלטון - מישהו 'חרדי'. רוב ה'קולות' - יהיו אצלו. והוא יחוקק חוק: צריך לשמור על כל חוקי התורה הקדושה.

זה יהיה 'גן עדן', הלא כן??

ממש לא כן.

זהו בדיוק ההיפך הגמור - מה'שעיר לעזאזל'.

כי ה'חוק' - יחייב.

היינו:

התורה הקדושה, תלויה - חלילה - ב'חוק'. ה'מחוקק' קבע, שצריך לקיים אותה. אז - אנחנו נשמעים למחוקק, ומקיימים את התורה.

תורת ה', בארצו, בארמון המלכות - תלויה ב'מחוקק' כלשהו??

זהו ההרס הגדול ביותר שיש.

צריך - להילחם. בפנים, בחוץ. בכל דרך אפשרית. אפשר גם להוציא בולעם מפיהם, בדרכים שקבעו לנו רבותינו. ופעמים - שזה לפי ה'חוקים' האלו. לפי ה'דמוקרטיה', וה'בחירות' וכדו'.

אבל ביחד עם כל זאת, עלינו לדעת ולהפנים:

- אין לנו חלק בנחלה - באלו המורדים באלוקי ישראל!!

שוב. המלחמה - בדעת. גם ב'פה', עלינו 'להזכיר' - את 'שם ה' אלוֹקֵנו'. כדי שיהיה - מהרה - 'המה כרעו ונפלו'.

המעשים - נתונים בידיים של גדולי ישראל, הם המכריעים.

אבל ה'דעת' - היא של כל אחד ואחד מאיתנו.

אם ה'דעת' מעורבת איתם - אז הם נצחו. אנחנו - 'על הקרשים'.

וכל מי שיצליח להיות 'מנותק' מהם ומהמונם ב'דעתו' - הוא המנצח הגדול.

לסיכום:

טומאה, מוות, יצר רע; הרס, חורבן, חדלון - כולם מאותה ה'משפחה'.

וה'שורש' - הוא ה'העדר'. ה'אין'. וגם המזון של ה'יצד' הזה הוא - עוד 'העדר'.

החטא, הוא מציאות חסרת חיים. מציאות - שמחסירה חיים. מהחוטא, מהעולם כולו. ה'יצד השני' 'חי' - על חשבון החיים שלנו.

אולי כך אפשר 'להרגיז יצר טוב על יצר רע'.

וגם:

הכח של פרה אדומה - 'לטהר טמאים', מושפע ממקום גבוה מאוד. עד כדי כך גבוה - שאין 'טומאה' העומדת בפניו.

ומשכך, אפשר לנו להשתמש בכח זה. על ידי שניאחז - במלכות ה'. ב'חוקה'. שם זה מתגלה.

ועוד:

הניצחון הגדול ביותר הוא - לגלות שהיריב, הוא בעצם 'תלוי' בך. אין לו מציאות בלעדיך. יתכן, שזה חלק מהענין - של ה'שעיר לעזאזל'.

וב'צד שכנגד' - זה קיים היום. כשהשלטון 'מרשה' לנו לקיים את התורה. שהתורה - כאילו - 'זקוקה' לאישור של השלטון.

וזהו ההרס הגדול.

והמלחמה היא - ב'דעת'. להתנער מהם, ומהמונם.

ה' יזכנו!

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

עונש נשיכת השרפים

פרק כא פסוק ה. וַיְדַבֵּר הָעַם בְּאַלְקִים וּבַמָּשָׁה לְמַה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לָחֶם וְאֵין מַיִם וְנִפְשָׁנוּ קָצָה בַּלָּחֶם הַקָּלָקָל: ו. וַיִּשְׁלַח ה' בְּעַם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרְפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעַם וַיָּמָת עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל:

הקשו איזה מדה כנגד מדה נתגלה בעונש זה. ומוסרים בשם רבינו הרוגוצ'בער זצ"ל שביאר על פי הא דאיתא בשבת דף ע"ז ע"ב דיתוש הוא רפואה להכשת נחש. והנה ברש"י איתא שטענו כלום יש בריה שמכניס ואינו מוציא, עתיד המן שיתפח במעינו. וכיון שהעלימו עיניהם שיש בריה כזו שהיא יתוש שמכניס ואינו מוציא כמבואר בגיטין דף נ"ו ע"ב. על כן נתנו להם עונש המצריך לרפואתו יתוש שהוא מכניס ואינו מוציא. ע"כ בשם רבינו.

ואמנם, דברש"י (ומקורו מיומא דף ע"ה ע"ב) כתב בלשון אחר קצת "יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא". וא"כ אין כאן טענה על דבריהם, לפי שבאמת אין ילוד אשה כזה. רק אולי רבינו אמר שהקב"ה בא להראותם שהרי מ"מ יש בעולם דוגמא כזו שמכניס ואינו מוציא ואין האוכל תפח במעיו. [מקור: שו"ת צ"פ החדשות ח"ה ליקוטים אות קי"ד מדער אידישער אוצר לר' אברהם ענגעלשער ז"ל מספר 307 (מגן יוסף אות רכ"ח)]

*

מינוי אלעזר בריבוי בגדים אהרן

פרק כ פסוק כו. וְהִפְשֵׁט אֶת אֶהֱרֹן אֶת בְּגָדָיו וְהִלְבִּשְׁתֶּם אֶת אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאֶהֱרֹן יֶאֱסֹף וַיָּמָת שָׁם: כח. וַיִּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת אֶהֱרֹן אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבֹּשׂ אֹתָם אֶת אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אֶהֱרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיַּרְדּוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן הָהָר:

בטעם הדבר שנצטוו משה רבינו להלביש את אלעזר בגדי כהונה גדולה בחייו של אהרן. וכן מה שלא מצינו שנמשח אלעזר אז בשמן המשחה (שכבר עמדו בזה ראה משנת חיים כאן סי' צ"ג ובחבצלת השרון עמו' תשל"ח) ואיתא בתו"כ פ' צו מילואים דנעשה אלעזר כהן גדול ע"י ריבוי בגדים. ביאר רבינו הרוגוצ'בער זצ"ל שעצם מה שהיה בחיי אהרן היה זה כדי שלא יצטרך משיחה. דהנה י"ל דכללא הוא דכמו שאין מושחין ב' כהנים ביחד (כמבואר בתו"כ פ' צו פ"ג ובירושלמי יומא פ"א ה"א) כן אין מושחין אותו כהן ב' פעמים, ונ"מ אם נצטרע ואח"כ נתרפא עיין הוריות דף י' דפקע ממנו בינתיים. ומדלא משחו את דוד המלך כשנתרפא חזינן ג"כ דאין מושחין ב' פעמים. והנה בתורה נאמר דבימי המילואים הזה משמן המשחה על אהרן ועל בניו. והגם שבתורה אין מבואר שנמשחו גם בניו,

ובכריתות דף ו' ג"כ לא נקט שם בניו, מ"מ בתו"כ צו שם בהוריות דף י"א ע"ב ובירושלמי פ"ו ה"א והוריות פ"ג ה"ב [וציינו גם לספרי זוטא] מבואר דגם בניו נמשחו, ועיין רמב"ן ז"ל פ' צו (ח יא) . עוד מבואר בריטב"א ז"ל במכות דף י"א ובירושלמי (הובא גם בריטב"א שם) דבזמן שיש שמן המשחה מעכבת המשיחה. וכיון דא"א למשוח שוב את אלעזר א"כ לא יוכל להיות כהן גדול. לכן אמר הקב"ה למשה רבינו שימנהו ע"י ריבוי בגדים בחיי אהרן ולא יצטרך משיחה. (עצם יסודו של רבינו ז"ל שבמתמנה בחייו אין צריך משיחה, יל"ע מהיכן ידעינן זה). [מקור: מהעתקת כת"י]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

החיים מלאים נסיונות

וַיְדַבֵּר הָעָם בְּאַלְקִים וּבַמָּשָׁה לְמַה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לָחֶם וְאֵין מַיִם
וַנִּפְשָׁנוּ קֶצֶה בַּלָּחֶם הַקָּלָקָל (כא, ה)

כשאנו קוראים בתורה על הנסיונות שניסו אבותינו את הקב"ה במדבר, קשה מאוד להבין איך זה יתכן, לנו נראה שאנו לא היינו נכשלים בנסיון שכזה, וכי קלה היא בעינינו לומר על המן, שהוא תופעה ניסית מופלאה, ממש לחם אבירים שמלאכי השרת משתמשים בו, וַנִּפְשָׁנוּ קֶצֶה בַּלָּחֶם הַקָּלָקָל, ובאמת צריך להבין זאת מאוד.

אמנם אחר ההתבוננות היא שאלת הילדים, כי מה שעלינו לעשות, זהו לשאול את עצמינו אנו, האם באמת אנחנו כן מתמודדים עם היצר הרע שלנו, שברב הפעמים אנו יודעים בבירור מה צריך לעשות ומה יש להמנע מלעשות, ומ"מ לעתים קרובות לדאבון הלב, אנו לא מתגברים, ומה לנו כי נלין על אבותינו, דור המדבר.

ולא זו בלבד, אלא שנראה שהמכשולים של דור המדבר היו יותר מכשולים רעיוניים, ואילו אצלינו המכשולים הם גם ובעיקר ברמת הביצוע, וכלומר המכשולים שלנו הם יותר מפני שאיננו מקיימים את מה שאנו יודעים היטב, כלומר שמעשינו אינם מתאימים לידיעותינו, ואילו הם נכשלו מפני הטעות, כלומר שאלמלא טעו לא היו נכשלים כלל. ולמרות שהיו דור דעה, לפי דרגתם היו הנסיונות והטעויות שלהם, (אגב, כבר פירשו שגם בדור המדבר, הנכשלים היו מעט מאד מבני הדור, ויש לזה כמה הוכחות), ולכן עדיף שנתמקד בתיקון המעשים והמדות שלנו, במקום להכות על חטא על חזה של זולתינו.

ואולם בירור הענין הוא, כי האדם נמצא תמיד בניסיון, וכמו שכתב המסילת ישרים בפרק א', כי כל עניני העולם בין לטוב בין למוטב, הנה הם נסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר מצד אחד כענין שאמר שלמה (משלי ל): פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה', ופן אורש וגנבתי וכו'. השלוח מצד אחד והיסורין מצד אחד, עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור. והיינו שהאדם עליו לשנן כל הזמן שהוא נמצא בתוך המלחמה החזקה, וצריך לעשות חשבון הנפש.

ובאבות דרבי נתן פרק ל"ד, עשרה נסיונות ניסה הקב"ה את אבותינו וכו'. ולכאורה קשה דבמשנה באבות נתן עשרה נסיונות ניסו אבותינו את הקדוש ברוך הוא במדבר, ואילו כאן אמר, שהקדוש ברוך הוא ניסה את אבותינו, וגם בקרא הלא כתיב, וינסו אותי זה עשר פעמים. ובספר לקט שיחות מוסר מהגר"ר אייזיק שר זצוק"ל, עמד בזה וביאר, שבודאי הם נסיונות שניסו אבותינו את הקב"ה כביכול במדבר, אולם זה גופא היה על ידי שהקב"ה

ניסה את אבותינו. והיינו שבאמת היה מקום לטעות, ולפי דרגתם היה זה נסיון קשה, ורק בגלל הקושי לא עמדו בנסיון.

עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים בְּאוֹ חֶשְׁבוֹן תְּבַנֶּה וְתִכְוֶנֶן עִיר סִיחֹן. ובבא בתרא דף ע"ח ע"ב, א"ר שמואל בר נחמן א"ר יוחנן מאי דכתיב על כן יאמרו המושלים וגו' המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא. ע"כ.

ובספר מסילת ישרים פרק ג' כתב, והנני רואה צורך לאדם שיהיה מדקדק ושוקל דרכיו דבר יום ביומו כסוחרים הגדולים אשר יפלו תמיד כל עסקיהם למען לא יתקלקלו, ויקבע עתים ושעות לזה שלא יהיה משקלו עראי, אלא בקביעות גדול, כי רב התולדה הוא. וחכמינו זכרונם לברכה הורונו בפירושו צורך החשבון הזה, והוא מה שאמרו ז"ל, על כן יאמרו המושלים בואו חשבון, על כן יאמרו המושלים ביצרם, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה וכו'. וזה, כי העצה האמיתית הזאת, לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אמיתתה אלא אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרם ומשלו בו. כי מי שהוא עדין חבוש במאסר יצרו, אין עיניו רואות האמת הזאת ואינו יכול להכירה, כי היצר מסמא את עיניו ממש, והנה הוא כהולך בחושך שיש לפניו מכשולות ואין עיניו רואות אותם. והוא מה שאמרו ז"ל (בבא מציעא פג): תשת חושך ויהי לילה (תהלים קד), זה העולם הזה, שדומה ללילה. ע"כ.

והנה בדברי המסילת ישרים למדנו שני דברים חשובים ביותר, האחד שצריך וחייבים לעשות חשבון נפש על בסיס קבוע, והשני שרק מי שיצא ממאסר יצרו יבין את חשיבות הדבר, ואילו מי שהוא עדיין חבוש אצל יצרו, אי אפשר לו להבין כלל, כי היצר מסמא את עיניו ממש, ורק בגלל זה הוא אינו מבין חשיבות הדבר. וכלומר שאם אין אנו רואים כמה חשוב הדבר, הוא מפני שעדיין לא יצאנו מן המאסר הנורא הזה.

וזכורני שמרן הגרא"מ שך זצוק"ל אמר פעם בשיחה, כל בעל קיוסק, עושה חשבון בכל ערב אם הוא הרויח או הפסיד, ואנו לא נעשה חשבון? ונשאלת השאלה באמת כיצד יתכן שאין אנו מבינים כלל את הצורך בעשיית חשבון, מה שכל חנווני פשוט מבין.

ונראה שהיצר גורם לנו להקל ראש ולחשוב כי בכל מקרה זה לא הולך להיות כל כך גרוע. ובדיוק כמו שאנו רואים אנשים שמזלזלים ומקילים ראש בהרבה עניני בריאות, ולא ראינו שאנשים מזלזלים כל כך בדברים אחרים, אלא שמסיבות שונות של עצלות וחוסר נוחות, ועוד סיבות שונות ומשונות, מקילים ראש וחושבים שלהם זה לא יקרה, ומסכנים גם אנשים אחרים בשוגג ואולי במזיד ד' ישמרינו, וכאשר זה קורה, לפעמים כבר מאוחר.

וזהו על כן יאמרו המושלים בואו חשבון, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, וכן לחשוב ההשקעה בשמירת הכללים מול הרויח של הבריאות, ולהיפך להיפך, וכתב הרמח"ל שהם החכמים עברו את גן המבוכה. וכנראה שרק מהם צריך לשמוע, והקב"ה יעזרינו ע"ד כבוד שמו. ונזכה לרפואה שלימה ולגאולה קרובה אמן.

עצי שיטים / הרב שמואל יוסף שטרן, מח"ס 'אוצר נחמד' וש"ס

על מה נענש משה רבינו שלא להיכנס לארץ ישראל

יען לא האמנתם בי להקדישני (כ, יב)

בפרשתינו מובא ענין חטא מי מריבה, ובפשטות מבואר בפסוק דבעבור זה נענש משרע"ה ולא זכה להיכנס לא"י. רבו המפרשים לבאר ענין החטא, למה באמת לא דיבר אל הסלע כמו שהצטווה, ומה חומר יש בזה החטא שנחתם דינו לא להיכנס, ועוד צריך להבין דמצאנו כמה מדרשים על סיבת אי כניסתו של משרע"ה לא"י.

בגמ' סנהדרין קיא. ועל דבר זה נענש משה רבינו, שנא' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה, אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך וכו', ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו אתה אומר לי והצל לא הצלת את עמך, עתה תראה (את) אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים יא.

ובמדרש [דב"ר ב, א] א"ר לוי, אמר לפניו, רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני איני נכנס לארץ, אמר לו הקב"ה מי שהודה בארצו נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו מנין, גבירתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי וגו' ולא כפר אלא גנב גנבתי מארץ העברים, נקבר בארצו מנין שנא' ואת עצמות יוסף אשר העלו מארץ מצרים קברו בשכם. את שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך, כיצד בנות יתרו אומרות איש מצרי הצילנו מיד הרועים, והוא שומע ושותק לפיכך לא נקבר בארצו.

ובחזקוני פר' ואתחנן: ויתעבר ה' בי למענכם אמר לו אם אתה עובר יאמרו מה שלא נכנסו דור המדבר היינו לפי שאין להם חלק לעולם הבא ואם תכנס בתפלתך יאמרו שלא חש להתפלל אלא על עצמו אלא תקבר עמהם ותביאם לעתיד.

ונראה בס"ד לקשר את כל המדרשים שלא יסתרו זה את זה. ונקדים מה דאי' במדרש [דב"ר ב, ח] אתה החילות, אמר רבי ראובן אמר משה לפני הקב"ה למה את עושה לי כך, אתה התחלת לבא אצלי, מנין שנא' וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה. ולכאורה תמוה מה רצה לומר בזה שעיי"כ יזכה להיכנס לא"י.

י' כך הוא לשון רש"י, גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסים לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעוון שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ כך עוון משה ואהרן, והלא הצאן ובקר ישחט קשה מזה, אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב, וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש ה'.
יא' וכעיי"ז כתב רש"י עה"ת. עתה תראה, הרהרת על מדותי וכו', העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכני שבעה אומות כשאביאם לארץ.

המלבי"ם [בספרו ארץ חמדה] מבאר ע"פ מ"ש במדרש [בר"ר ח, א] בשעה שהיה משה כותב את התורה היה כותב מעשה כל יום ויום, כיון שהגיע לפסוק הזה שנאמר ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, אמר לפניו רבון העולם מה אתה נותן פתחון פה למינים, אתמהא, אמר לו פתוב והרוצה לטעות יטעה וכו', שאם יבא הגדול ליטול רשות מן הקטן ממנו, והוא אומר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן ממני, והן אומרים לו למוד מבוראך שהוא ברא את העליונים ואת התחתונים כיון שבא לבראות את האדם נמלך במלאכי השרת.

והנה מה שלא בא משה לא"י ואמרו חז"ל שהיה הטעם כדי שיבוא עמו דור המדבר לעתיד לבוא כנ"ל, כתבו המפרשים מפני שדור המדבר היה בידם סרחון רביעי, וכשעבר אדם עבירה פעם רביעית אין מוחלין לו, לזה לולא זכות משה לא היו באים לעוה"ב, ולכן יש דעה בגמ' דאין להם חלק לעולם הבא. אך כיון שחטא העגל היה מה ששתפו שם שמים וד"א, והיה להם מקום לטעות מדכתיב נעשה אדם, ממילא בזה רצה משה שלא לצרף חטא העגל, וכמו שהוא בעצמו היה הטוען שלא יכתוב נעשה אדם מטעם זה שלא יפקרו המינים.

אך הלא י"ל שבא להורות מדת ענוה כמו שהשיב לו הקב"ה, ואין להם לטעות, ע"ז טען משה הלא אתה נגלית לי בסנה תחלה והיה הטעם להורות מדת ענוה כמ"ש הקדמונים, וא"כ מזה היה להם מקום לטעות, דאם איתא דנעשה אדם בא להורות מדת ענוה לא היה צריך לך להתגלות בסנה כיון שכבר נדע זה מנעשה אדם. וממילא אחר שבוה יסולק חטא העגל, יכנסו בלא זה לעוה"ב ואין צריך שימות הוא במדבר.

אך למ"ש במד' [שמ"ר א, א] דהקב"ה נגלה למשה בסנה להורות דעמו אנכי בצרה"י, א"כ שפיר אין מקום לטעות מנעשה אדם, כי בא להורות מדת ענוה.

ולפ"ז נראה לפרש פסוקי פר' שמות במראה הסנה, משה רבינו סירב ללכת בשליחות הקב"ה להציל את ישראל מרוב ענותנותו ואמר מי אנוכי כי אלך אל פרעה וכו', ואח"כ שאל משה רבינו ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם. כי משה רבינו סבר דקב"ה נגלה אליו בסנה דמורא על עניוות כנ"ל, וא"כ גם לא רצה לילך בשליחות הקב"ה דהא באותו מעמד למד מדת העניוות, וכיון דלפ"ז ע"כ לא נלמד עניוות מנעשה אדם ויש איפה מקום לטעות

^{יב} במד"ר יח, ו: מיד נודעזע משה מפני המחלוקת מפני שכבר היה בידן סרחון רביעי, משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם שתיים ושלוש כשסרח רביעית נתרשלו ידי אוהבו של מלך אמר כמה פעמים אטריח את המלך אף כאן משה חטאו בעגל וכו'.

^{יג} ובארתי הדבר במק"א כי גלות מצרים לא היה רק רד"ו שנה, ולהשלים המנין של ת' שנה היה גם הקב"ה ופמליא שלו בגלות, וזה השלים המנין כמ"ש בציוני פ' בא. ובוה יבואר התרגום יונתן [פר' שלח] ויקרא משה להושע בן נון יהושע כד חמא משה ענותנותו קרא שמייה יהושע, כי עצת המרגלים שהוציאו דבה היה כי היו סבורים שעדיין לא הגיע הזמן ליכנס לארץ כמ"ש בתנחומא, אך הלא הקב"ה השלים הזמן, וע"ז סבר משה שבודאי המרגלים לא יטעו בזה, דכבר ידעו דנגלה למשה בסנה והראה דהיה עמהם בגלות והשלים הזמן. אך באשר ראה את יהושע שהיה עניו ביותר חשש פן ידמה לו שהטעם שנגלה למשה בסנה היה להורות ענוה, ולא מוכח שהקב"ה השלים הזמן ופן יכשל ע"י עצת מרגלים, לזה התפלל עליו י-ה יושיעך שם י-ה שהוא עם ישראל בגלות ולא היה השם שלם זה יושיעך שתדע שהוא השלים הזמן.

שיש שני רשויות ח"ו, לכן אמר והן לא יאמינו לי וכו', ושאל ואמרו לי מה שמו שהרי לא יאמינו ביחודו של עולם. ע"ז ענהו הקב"ה אהיה אשר אהיה דמראה הסנה בא להורות דעמו אנוכי בצרה, כמו דאי' בחז"ל אהיה עמכם בצרה זאת, אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות, ולא שיש שתי רשויות ח"ו, ונעשה אדם נכתב כדי להורות את מידת העניויות.

ועל אשר טען משה רבינו מרוב ענוותנותו שאינו ראוי להציל את בני ישראל, נראה דלא הסכים עמו הקב"ה, כי ענוה אמיתית שבא מדביקות בהקב"ה בודאי אינו סתירה לעשיית רצון הקב"ה ולהיות שליח להוציא את בני ישראל ממ"ט שערי טומאה. ואולי אפשר לומר שמשה רבינו באותו זמן עדיין לא הגיע לתכלית הענוה האמיתית רק לאחר קבלת התורה וכמו שנאמר והאיש משה ענו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה. וגם נענש עבור זה, והראיה, מדברי המדרש הנ"ל בנות יתרו אומרות 'איש מצרי' הצילנו מיד הרועים, והוא שומע ושותק לפיכך לא נקבר בארצו. כלומר דמחמת ענוותנותו לא הקפיד כששמע שמכנים אותו בשם גנאי איש מצרי, ולא התגאה בהיותו איש עברי, ויש בזה חיסרון כמו דכתיב ויגבה לבו בדרכי ה'. ונענש שלא נכנס לא"י.

וע"ז לאחר שהתלונן משה רבינו ששליחתו עלה לטמיון ולא רק שלא הציל אלא הרע לעם הזה, כתיב אתה תראה אשר אעשה לפרעה, בלשון יחיד, לאות ולעדויות שאין שתי רשויות ח"ו אלא להורות שימלך הגדול בקטן, ומראה הסנה להורות כי עמו אנוכי בצרה. ובא ע"ז דרשת חז"ל שנענש משה רבינו עתה תראה (את) אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים.

ועפ"ז נבאר את ענין מי מרובה כמין חומר, בספר לב אריה [חולין ו:]: מבאר כי מצא טעם והתנצלות לאדון הנביאים בענין מי מריבה, לדעת מה היה לו לעבור את פי ה' שצוהו לדבר אל הסלע, והוא הכה אותו במטהו פעמים. כי צריך להבין במה שהוא יתב' צוה לדבר אל הסלע ועי"ז יתקדש שמו יותר כדכ' יען לא האמנתם בי להקדשני, ומדוע לא צוה כן בפרשת בשלח בתחלת נתינת הבאר לדבר אליו רק אמר והכית בצור ויצאו ממנו מים.

אמנם הנה ארז"ל שהבאר ניתן לישראל כזכות מרים וכאשר מתה מרים נסתלק הבאר וחזר אח"כ בזכות משה. והנה מרים לא היה זכותה גדול כ"כ כזכות משה, ולזה לא עצר כח זכותה שיופעל הנס בדבור בעלמא אל הסלע, והוצרך לפעולות גשמיות להכות בצור לקרב הדבר קצת אל הטבע. אבל אח"כ כשחזר הבאר בזכות משה וזכותו גדולה מאוד היה יכול לפעול הנס בלי עמל ויגיעה ופעולות טבעיות רק בדיבור בעלמא. וכיון שפעולת הנס היה יכול לבא ע"י דיבור לזה הקפיד הקב"ה למען יתקדש שמו יותר.

י' מזה נוכל ללמוד עד כמה חומר הענין להסתיר את היותינו יהודים עם הנבחר להקב"ה, וח"ו להידמות כאומה בין שאר האומות, דהא לכאורה מה יש להשוות בין יוסף הצדיק שלא הכחיש היותו איש עברי שבא מעבר הנהר, לבין משה רבינו שלא מחה על כינוי איש מצרי ולא הודיעם שהוא יהודי, אע"כ שמתקוף היותינו לעם הנבחר עם סגולה אין שום מקום להסתיר את זה, ואדרבה ויגבה לבו בדרכי ה' יש לילך בגאון ובעזו ואשרי העם שככה לה' ואשרי העם שה' אלוהיו.

ואולם זה האיש משה שהיה ענו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה, מחמת ענותנותו לא רצה לדבר אל הסלע למען לא יתראה לעיני העם שזכותו גדול מאוד מזכות מרים, לזה הכה בסלע כאשר בתחלה. משה רבינו לשיטתו במראה הסנה לא רצה להתגאות והחזיק במדת העניויות, אמנם הדבר ההוא היה רע בעיני ה' כי במקום שהיה יכול לבא לידי קידוש שמו יותר, מהראוי היה לו להניח מדת ענותנותו בעת ההוא.

ובזה אפשר לבאר מה שתמהו המפרשים על נוסח תפילת גשם על הסלע הך ויצאו מים בעבורו אל תמנע מים, דלמאי מזכירים את חטא מי מרובה ומבקשים בעבור זה גשמים, ולהנ"ל יובן שאע"פ דלפי גודל מדרגתו של משה נחשב זה חטא, אכן כוונת משה רבינו להסתיר את גדלתו ושלא יצא מזה גנות למרים שלא יאמרו שזכותו גדול מזכותה, ובזכות ענותנותו אנו מבקשים בעבורו אל תמנע מים.

וע"פ הנ"ל יש להוסיף ולקשר את כל המדרשים יחד, כי משה רבינו אמר שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים, אמר נוציא בלשון רבים, ובודאי לא תלה משה הגדולה בעצמו אלא כלפי הקב"ה אמר [ובפרט שהיה השכינה מדברת מתוך גרונוטין], וא"כ יקשה לכאורה על אדון הנביאים איך טעה במה שבעצמו טען להקב"ה כשכתב נעשה אדם, אלא דודאי אין מזה מקום לטעות ששתי רשויות יש, אלא דכך דרכו לדבר לשון רבים מחמת ענותנותו, וא"כ אין למשה רבינו פתחון פה שלא לצרף את חטא העגל, ויש בידם סרחון רביעי ולא נמחלו חטא דור המדבר, ולזה היה צריך משה רבינו להיקבר בחו"ל כדי שיזכו על ידו לעוה"ב.

ואולי לזה היה חטא מי מרובה כה חמור, כי מדברי משה רבינו שאמר נוציא בלשון רבים היה לשיטתו מקום לטעות שיש שתי רשויות, ולכן כתיב יען לא האמנתם בי להקדישנו כי יש כאן סרך של חילול ה' לשיטת משה רבינו עצמו.

^{טו} אכן ראה חנוכת התורה שמבאר ע"פ דרוש שבעבור שאמר שמעו נא המורים ובא לכלל כעס נסתלקה שכינה ממנו ולא היה הקב"ה מדבר מתוך גרונו.

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

טעם בפרשת פרה להורות שטעם המצוות הוא ציווי ה' ולא טעמים

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה
אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב)
א.

וכתב רש"י בטעם 'זאת חקת התורה: לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר
מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חקה, גזירה היא מלפני ואין לך רשות
להרהר אחריה'.

וביאר השפתי חכמים דברי רש"י מדוע דווקא על מצווה זו השטן ואומות העולם שואלים
את ישראל מה טעמה יותר משאר המצוות, משום שבמצווה זו יש 'סתירה מיניה וביה',
דהא היא מטהרת טמאים ומטמאת טהורים, אכן דאם כן מדוע התורה כותבת שבכוזה עניין
תמוה ויסודי בדין טהרת ישראל המענה הוא 'חקת התורה', הלא אדרבה עם ישראל נבדל
מכל האומות מחמת טהרתו ופרישותו ומדוע לא נאמר הסבר בדין זה.

עוד יש להתבונן במאפיינים שמגדירים את פסול קרבן בפרה אדומה, שלא יהיה עליה
עול, ושתהיה תמימה בלא מום. והטעמים לכך כתב רש"י שאם עלה עליה עול הרי היא
פוזלת כלפי מעלה ושני שערות על גבה נכפפות. ויש להבין בטעם פסול זה.

ב.

ושמא אפשר לומר בזה עפ"י מה דאיתא בתורת כהנים [ספרא קדושים פרשה ד פרק ט]
'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, אם מובדלים אתם מן העמים הרי אתם לשמי ואם
לאו הרי אתם של נבוכדנצר מלך בבל וחביריו, ר' אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר
אדם אי איפשי ללבוש שעטנוז אי אפשי לאכול בשר חזיר, אי איפשי לבוא על הערוה, אבל
איפשי מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי כך ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי נמצא
פורש מן העבירה ומקבל עליו מלכות שמים'.

כלומר שהשבח של עם ישראל זה לא בכך שהוא שומר את התורה מחמת ההבנה שלו
או ההשגה שמיג בטעם קיום התורה והמצוות, אלא עושה ציווי ה' מחמת 'כאשר ציווי ה'
אלוקי' וזה היסוד של עם ישראל 'נעשה ונשמע' שעושים אף בלא הבנה, אלא מחמת ציווי
ה'.

המעלה הגדולה בתכונה זו, היא שכל זמן והאדם עושה דברים מחמת ההבנה שלו בהם,
הרי שזה נותן פתח ליצר לבוא לפתות את האדם לנמק לעצמו כל מיני התרים, שבאלו
האופנים אין הדבר נאמר וכדומה אכן כאשר קיום המצווה אינו תלוי בטעם והסברים, אלא

עושים זאת כי זה ציווי ה', ורצון ה' אינו ניתן להשגה וממילא לא שייך שאדם ימצא כל מיני ויתורים למיניהם אם יודע שהתוצאה של מעשיו היא נגד רצון ה'.

ומעתה יתכן לומר שדוקא לכן נתקן ההלכה שלא נתפרש טעמה שפרה אדומה מטהרת טמאים ומטמאת טהורים, להורות שסיבת הטהרה שהורגלנו בה שכאשר אדם טובל במקווה נטהר, ולאידך גיסא כאשר נוגע בדבר טמא או שקורה בו דבר טמא הריהו נטמא, כל הדינים האלו האדם סבור שהוא 'מבין אותם', אך לאמיתו של דבר גם דינים אלו הם ללא טעם, מדוע שמקוה יצור טהרה אצל אדם אחר, ולאידך מדוע שרץ מטמא ואיתא שר"ע מצא דרך לטהר שרץ בק"נ טעמים.

והיינו שהלכה זו של פרה אדומה באה ללמד שבכל דיני התורה של טומאה וטהרה יסודם הוא לא מחמת שאנחנו מבינים אותם ואיך הם פועלים, אלא יסוד הכל הוא כי כך ציווה ה', זה הדין וזה הטעם של המצוות.

ואפשר לפרש בזה את הפסוק 'זאת חקת התורה אשר צוה יקוק לאמר, דבר אל בני ישראל' כלומר ש'החוקה' היינו הדין בלא הטעם הוא 'דבר אל בני ישראל' כלומר שאין חידוש בכך שישנם דינים בלא השגה, שהרי לא ישיגהו משיגי הגוף, וכל הדינים שה' ציווה לעולם א"א להשיגם עד הסוף, והחוקה היינו הדין בלא הטעם הוא 'דבר אל בני ישראל' להורות לעם ישראל שסיבת מעשיהם היא לא משום שהם מבינים את המצוות, אלא משום שכך ה' ציווה.

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפירא ז"ל

בעריכת הרב מאיר פרידמן

פניני תרגום יונתן פרשת חוקת

ושחט אותה לפניו | האם וכיצד בדקו את הפרה אדומה מי"ח טריפות?

(במדבר יט, ג) וַנִּתְּתָם אֶתָּה אֶל אֱלֹעֶזֶר הַפֶּהֶן וְהוֹצִיא אֶתָּה אֶל מַחוּץ לַמִּחֲנֶה וְשָׁחַט אֶתָּה לְפָנָיו:

האם לאחר השחיטה בדקו את הפרה מי"ח טריפות או שסמכו על כך שרוב הבהמות אין בהם טרפות? האם שייך לבדוק את הטריפות באמצעות עמוד הענן? והאם ישנה אפשרות לבדוק טריפות באמצעות העברת היד מבחוץ קודם השחיטה? או בדרך אחרת עוד קודם השחיטה?

ראה באריכות נושא זה ובירור חידושו של ת"י בענין זה בגיליון 'פניני תרגום יונתן' - פרשת שמיני פרה.

ציונים לכמה חידושים בת"י בפרשת פרה אדומה שלא הרחבנו בהם

(במדבר יט ג) ... וְשָׁחַט אֶתָּה לְפָנָיו:

ברש"י כתב זר שוחט ואלעזר רואה. ובת"י כתב שכהן אחר שוחט ובודק את י"ח הטריפות. והוא מחלוקת בגמ' (יומא מב.) ששמואל מכשיר בזר ולרב אלעזר עצמו צריך לשחוט.

(במדבר יט, ד) וְהִזָּה אֶל נֶכַח פָּנָיו אֶהֱל מוֹעֵד מִדְּמָה שֶׁבַע פְּעָמִים:

במשנה פרה (פ"ג מ"ט) איתא שעל כל הזאה צריך טבילה. ובת"י מבואר שעושה טיבול אחד לשבעה הזאות.

(במדבר יט, ז) וְטָמֵא הַפֶּהֶן עַד הָעָרֵב:

ברש"י כתב שהכהן טמא עד הערב. ובת"י נראה שנטהר מיד לאחר טבילתו.

(במדבר יט, ט) וְאָסַף אִישׁ טְהוֹר אֶת אֶפְר הַפָּרָה...

בגמ' יומא מג. וברמב"ם (פ"ד מפרה הי"ז) שאיסוף האפר כשר בכל אדם מישראל. אך בת"י כאן מתרגם ואסף איש כהן.

(במדבר יט, יג) כָּל הַנִּגַּע בְּמַת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת:

בספרי ובגמרא (נזיר נ.) איתא שהנולד בן שמונה חודשים אף הוא מטמא. אך בת"י כתב בן תשעה חודשים. עיין בקובץ מוריה קלה (עמוד נה) מכתב הרב מטשעבין בביאור דברי ת"י אלו.

(במדבר יט, יד) ... וְכָל אֲשֶׁר בָּאֵהָל יִטְמָא שְׁבַעַת יָמִים:

ובת"י מבואר שגם הקרקע והאבנים טמאים שבעת ימים. ודלא כמסקנת הספרי (פ' קכו).
ובגמ' (שבת נח. ומנחות סט:) מיעטו כלי אבנים מקבלת טומאה.

(במדבר יט, יז) ... וְנָתַן עָלָיו מֵיִם חַיִּים אֶל פְּלִי:

במשנה פרה (פ"ג מ"ט) איתא שלקייחת העפר כשרה בכל הכלים. ובת"י כתב בכלי חרס.

(במדבר יט, יט) וְהִזָּה הִטָּהַר עַל הַטְּמֵא...

במשנה פרה (פ"י מ"ו) הכל כשרים להזות. ובת"י כתב והזה כהן טהור.

קח את המטה | מטהו של אהרן שהוציא פרחים? או מטה האלהים של משה שבקע את
הים? או שמא זה אותו מטה?

(במדבר כ, ח) קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע
לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעיכם:

'המטה' משמע המטה הידוע. אך לא נתבאר האם מדובר במטהו של משה שהביא מגינתו
של יתרו שהגיע מאדם הראשון ועמו עשה את כל האותות והמופתים במצרים? או
שמדובר במטה של אהרן שהונח באהל מועד והוציא פרחים?

הנה בלשון הפסוק כאן נאמר 'המטה' סתם ולא נתפרש מהו. אך להלן (כ, ט) נאמר: 'ויקח
משה את המטה מלפני ה' כאשר ציוהו'. הרי שהמטה המדובר עמד לפני ה'. ובשלמא
מטהו של אהרן הונח שם 'למשמרת לאות לבני מרי' (לעיל יז, כה) אך אם מדובר במטהו
של משה מה עשה לפני ה'?

מאידך בעת שהכה משה את הסלע נאמר: (כ, יא) 'ויך את הסלע במטהו פעמים' - ומשמע
שמדובר במטהו של משה.

אכן מצינו בזה ג' דעות:

מטה האלוהים - מטהו של משה

דעה א - בילקוט (רמז תשסג) נאמר שמטה זה הוא המטה שהילך בו יעקב - כי במקלי
עברתי את הירדן הזה. ומטה זה היה מקלו של יהודה, ושל משה ועבר לדוד ולשאר מלכי
ישראל עד סוף בית ראשון.

דהיינו שהמטה המדובר הוא 'מטה האלוהים' שהשתמשו בו משה ואהרן במצרים, ועליו
כתב ת"י (שמות יד, כא) שהוא נברא בין השמשות והיה חקוק בו השם המפורש ועשרת
המכות ושמותיהם של שלושת האבות וששת האמהות ושנים עשר השבטים.

ולפירוש זה יקשה מדוע לקח משה את מטהו מלפני ה', מדוע הונח שם? אמנם יישוב דבר
זה ליישב נמצא בדברי הוזה"ק: (ח"ב ערב.).

“א”ר יוסי (המטה) ברשותו של משה היה עד שהוקם המשכן, כיון שהוקם המשכן חזר המטה לפני העדות, ומשה היה נוטלו לעשות בו נסים, הה”ד ויקח משה את את המטה מלפני ה” כיון שלקחו הרי הוא ברשותו וכשלו היה”.

מטהו של אהרן שהוציא ציץ ופרחים

דעה ב - יש מן המפרשים (רשב”ם חזקוני וכלי יקר - כאן) שכתבו שמדובר במטהו של אהרן שהונח לפני העדות למשמרת¹⁰. ומטה זה של אהרן לא היה מטהו של משה אלא היה עשוי מאותו עץ שעשו ממנו את מטות שאר הנשיאים ‘שבזה יוצדק המבחן’ (לשון האו”ח לעיל יז, יח בשם המדרש - במדב”ר יח, כג)

מטהו של אהרן הוא מטה האלוהים - שהיה בידי משה

דעה ג - בדברי האב”ע (לקמן פסוק ט) מצאנו שיטה מחודשת, דכתב: “הוא מטה האלהים, והוא המונח לפני העדות”. ונראה שבא לומר שאע”פ שהיה זה מטהו של משה - מטה האלוהים מ”מ אל תתמה שהונח לפני ה’ במשכן, אמנם כאן לא ביאר מדוע הונח שם. ויתכן כמו שהובא לעיל בשם הזוה”ק.

והנה בדבריו לעיל מבואר סיבה אחרת מדוע הונח מטהו של משה לפני ה’ היות וסבור שמטה זה שימש את בני לוי ועל מטה זה נכתב שמו של אהרן והוא שהוציא ציץ ופרחים ולכך הונח לפני ה’ למשמרת כאשר ציוה ה’. ודברים אלו למדנו מלשונו שכתב לעיל: (יז, יח)

“י”א שמטהו של אהרן אינו ‘מטה האלהים’, כי כבר היה ניכר ומה צורך לכתוב עליו שם אהרן. ויש אומרים כי המטה היה כשאר המטות, אין הפרש ביניהם וזה הישר בעיני.”
ומדבריו שכתב שהמטה היה כשאר המטות נראה שסבור שאכן היה זה מטהו של משה אלא שנעשה נס והמטה נעשה דומה לשאר המטות, כלומר שלא בלט בשוני שבו שהלא היה עשוי מאבן סנפיריון במשקל ארבעים סאה (כמבואר בת”י בפסוק האחרון של התורה) והיה חקוק עליו שם בן ע”ב אותיות ועוד והכיצד יוצדק המבחן? ולכך נעשה נס זה ונעשה שווה לשאר המטות¹¹.

בת”י משמע שפירש כפירוש הראשון שמדובר במטהו של משה:

סב ית חוטר ניסיא...

[קח את מטה הנסים]

¹⁰ ובכלי יקר ביאר שמטעם זה נצטווה לקחתו כדי שיראו ישראל ויעשו קל וחומר שאם המטה שהוא מעץ יבש ואין בו כל לחלוחית של מים הוציא פרחים □ ובהכרח על ידי מים שבאו בגזרת ה’, כך גם צור החלמיש היבש יכול להוציא להם מים בגזרת ה’, ולדבריו זהו הדיבור שנצטוו לדבר אל הסלע שתעשה הסלע כפי שעשה העץ שהוציא מים.
¹¹ פירוש זה אינו עולה בקנה אחד עם דברי המדרש שהובא לעיל שמטהו של משה עבר לדוד ולמכי בית ראשון כי הלא אם היה מטהו של אהרן הלא נצטוו להניחו במשמרת לפני ה’ וכיצד השתמשו בו דוד ומלכי בית ראשון. אמנם אין להקשות מדברי הגמ’ ביומא נב: שמבואר שם שיאשיהו גנו את עם הארון את צנצנת המן ואת מקלו של אהרן כי הלא היה זה לקראת סוף בית ראשון וגם במדרש הנ”ל משמע שבתקופה זו נגנו המטה.

לשון הרבים - 'מטה הנסים' מלמדת שמדובר פה על מטה שעשה נסים רבים. ולכאן זהו מטהו של משה שעמו עשה את כל האותות והמופתים במצרים. אמנם לשונו סובלת גם את פירושו של האב"ע אך אין לנו ראיה לכך מדבריו.

קח את המטה... ודברתם אל הסלע | האם משה ואהרן נצטוו להכות את הסלע?

(במדבר כ, ח) קַח אֶת הַמֶּטֶה וְהַקְהֵל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאַהֲרֹן אַחִיךָ וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמֶיךָ וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם:

לשם מה נצטווה משה לקחת את המטה? ואיזה דיבור היו אמורים לדבר אל הסלע? ברמב"ן כבר התקשה (לפירושו של רש"י - שחטאו בכך שלא דיברו אל הסלע) מדוע ציווה ה' את משה לקחת את מטהו?

ונראה שת"י בא ליישב זאת. ולדבריו נצטווה משה על ב' שלבים:

סָב יֵת חוֹטֵר נִיסָא וְכַנְשׁ יֵת כְּנִישְׁתָּא אַנְתָּ וְאַהֲרֹן אַחֲוֵךְ וְתוּמוֹן תְּרִיכוֹן יֵת כִּיפָא בְּשִׁמָּא רַבָּא וּמְפָרְשָׁא כְּדֵּ הִינוֹן חֲמִיִּין וְיֵתֵן מוֹהֵי וְאִין יִסְרַב לְאַפּוֹקִי מְחֵי אַנְתָּ לְחוֹדְךָ בֵּיהּ בְּחוֹטְרָא דְבִידְךָ וְתֵהֲנַפֵּק לְהוֹן מִיָּא מִן כִּיפָא וְתִשְׁקִי יֵת כְּנִישְׁתָּא וְיֵת בְּעִירֵיהוֹן

[קח את מטה הנסים והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ותשביעו שניכם את הסלע בשם הגדול ומפורש כאשר הם רואים ויתן מימיו. ואם יסרב להוציא הכה אתה לבדך בו במטה שבידך והוצאת להם מים מן הסלע.]

בת"י מבוארים כמה דברים:

תוכן הדיבור אל הסלע

א. תוכן הדיבור אל הסלע היה שישביעוהו בשם המפורש שיוציא מים לעדה.

סיבת לקיחת המטה

ב. הסיבה שלקחו עמם את המטה היא למקרה שיסרב הסלע להוציא את מימיו. ואז יכהו משה במטה כאשר ציווהו ה' (וצ"ב כיצד יש הו"א שהסלע יסרב להוציא את מימיו?)

יתכן שת"י דייק כדבריו - שבציווי טמון ב' שלבים ממה שבתחילה נאמר "ודברתם אל הסלע ונתן מימיו" ומשמע שרק על ידי דיבור יצאו המים. ואילו בהמשך נאמר: "והוצאתם להם מים" שמשמע על ידי הכאה, ולכך הבין ת"י שצוים ה' שאם לא יועיל הדיבור ישתמשו בהכאה. (נו"כ יהונתן)

יש שכתבו שלדעת ת"י לעיל שהמטה האמור כאן הוא מטהו של משה שבו היה חקוק שם בן ע"ב אותיות, מובן מדוע לקח עמו משה את המטה כי נשלח על ידי ה' להשביע את מטה בשם המפורש והוצרך להראות שם זה למולו. (ברכת אברהם עה"ת)

ויך את הסלע במטהו פעמים | מה יצא מן הסלע לאחר ההכאה הראשונה?

(במדבר כ, יא) וַיִּרְם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיִּיךְ אֶת הַסֶּלַע בְּמִטְהוֹ פַּעַמִּים וַיֵּצְאוּ מִיָּם רַבִּים וַתִּשָּׁתּוּ הָעֵדָה וּבְעִירָם:

מדוע הוצרך משה להכות את הסלע פעמיים?

ברש"י כתב שלאחר ההכאה הראשונה היה הסלע מוציא טיפין טיפין - מעט מים בזרם חלוש. והטעם שיצא רק טיפין מכיון שהיו צריכים לדבר אל הסלע ולא להכותו. לכך הכה משה שוב את הסלע ואז זרמו מימיו.

בת"י מבאר באופן אחר:

וַיִּזְקַף מֹשֶׁה יָת יְדֵיהֶם וּמָחָא יָת כְּפִיָּא בְּחוּטְרִיהֶם תְּרַתִּין זְמַנִּין בְּזַמְנָא קַמָּאָה אָטִיפַת אַדְמָא וּבְזַמְנָא תַנְיִנָא נִפְקוּ מִיַּין סְגִיָּאִין וְאַשְׁתִּיַּאת כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירִיהוּן:

[ויך את הסלע במטהו פעמיים בפעם הראשון הטיף דם ובפעם שניה יצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם.]

ומבואר בדבריו שלאחר ההכאה הראשונה יצא מן הסלע - דם! ולכך הכהו משה שוב ואז נתן מימיו.

ויש לידע מהיכן דייק ת"י חידוש זה?

והנה גם במדרש רבה (שמו"ר ג, יג) המדבר בענין האותות שעשה משה בעת שנגלה לבני ישראל, נאמר כדברי ת"י כאן, שבהכאת הסלע יצא מתחלה דם. ובדברי המדרש ישנה תוספת המלמדת שכבר במצרים כשעמד לפני פרעה נרמז למשה שעתיד לצאת מהסלע דם:

"לְמָה עָשָׂה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹשׁ אוֹתוֹת, כְּנֶגֶד אַבְרָהָם וַיִּצְחַק וַיַּעֲקֹב. וְלִקְחַת מִמִּימֵי הַיָּאָר, רָמַז לוֹ שֶׁעַל יְדֵי דְבַר שְׂוִיאֵמֶר אֶל יִשְׂרָאֵל, עֲתִידִין הַמַּיִם לְהִפָּךְ לְדָם, וְהוּא יִלְקַח עַל יְדֵיהֶם, שְׁפָן כְּתִיב (במדבר כ, י): שְׂמַעוּ נָא הַמְּרִים, וְהִפֵּה הַסֶּלַע וְהוֹצִיא, שְׂנַאֲמֶר (תהלים עח, כ): הֵן הִפֵּה צוּר וַיִּזְוֹבוּ מַיִם, וְאִין וַיִּזְוֹבוּ אֶלָּא לְשׁוֹן דָּם, שְׂנַאֲמֶר (ויקרא טו, כה): וְאַשָּׁה כִּי יִזְוֹב זֹבֵב דָּמָהּ. וְלִכְךָ הִפֵּה הַסֶּלַע פַּעַמִּים, שְׁבַתְחֻלָּה הוֹצִיא דָם, וְלִבְסוּף מַיִם. בְּשְׁנֵי הָאוֹתוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֶת מוֹצֵא שְׁחֻזְרוֹ לְכַמוֹת שְׁהָיוּ, אֲבָל אוֹת הַדָּם לֹא חֻזַּר לְכַמוֹת שְׁהָיוּ, לְפִי שְׁלֹא רָצָה לְמַחֵל לְמִשָּׁה עַל חֻטְא הַמַּיִם, וּמָה אוֹת הָיָה לְיִשְׂרָאֵל, אֲמַר לָהֶם בְּזֶה הָאוֹת וְלָקוּ הַמְּצַרִּים תְּחֻלָּה."

מקורות נוספים לדברי ת"י שמהסלע טפטף דם לאחר ההכאה הראשונה, ראה הערה י"ח.

י"ח במדרש שוח"ט על תהילים (עח ב) עה"פ 'הן הכה צור ויזבו מים'. איתא שמהסלע טפטף דם. וכן במדרש 'חופת אליהו' (הובא בתו"ש כאן) מובא "כיון שלקה הוציא דם בא משה לפני הקב"ה וא"ל סלע הזה אינו מוציא מים אלא דם... א"ל הקב"ה לסלע הפוך דמך למים שנאמר 'ההפכי הצור אגם מים'".

בטעם הדבר שיצא מן הסלע דם, כתב ה' כתר תורה', מכיון שהדם רומז לדין ומשפט והיה נחשב להם חטא מה שדיברו אל בני בכעס 'שמעו נא המורים', ולפי שהיה בלבם כעס על בני ישראל לא יצא מים כי כל הנסים לא נעשו אלא בשביל ישראל.

ויקדש בם | במים? במיתת משה ואהרן? או בשניהם?

(במדבר כ, יג) הַמָּה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְהוָה וַיִּקְדָּשׁ בָּם:

ויקדש בם - במי נקדש השם?

רש"י כתב במשה ואהרן שעל ידי מיתתם נקדש ה' כי ה' מתקדש כאשר הוא עושה דין במקודשיו וכענין 'בקרובי אקדש'. וכ"ה באב"ע והאו"ח. אולם הרשב"ם והחזקוני פירשו שה' נקדש במים שהוציא מן הסלע אע"פ שלא דברו אל הסלע.

וראה ברמב"ן שיטה נוספת. יט ובספורנו עוד שיטה. כ

אולם ת"י פרש באופן מחודש:

היננו מי מצותא דנצו בני ישראל קדם יי על עיסק בירא דאתגניזת ואתקדש בהון במשה ואהרן פד אתיהיבת להון:

[המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל לפני ה' על ענין הבאר שנגנו ויקדש בהם במשה ובאהרן כאשר ניתן להם]

ולדבריו נמצא שנתקדש ה' במה שחזרה הבאר בפעם השנית להשקות את העם בזכות משה ואהרן.

ויט ישראל מעליו | מדוע לא נלחמו בני ישראל באדום?

(במדבר כ, כא) וַיִּמָּאן אָדוֹם נָתַן אֶת יִשְׂרָאֵל עֵבֶר בְּגַבְלוֹ וַיִּטּ יִשְׂרָאֵל מֵעֲלָיו:

מדוע כאן בשונה מסיחון ועוג נטו ישראל ולא נלחמו באדום?

בת"י כאן פירש שנצטוו לא להילחם משום שעדיין לא הגיע העת לתת את נקמת ה' באדום:

וְסָרִיב אָדוֹמָא לְמִשְׁבּוֹק יִתּ יִשְׂרָאֵל לְמַעַבְר בְּתַחוּמֵיהּ וְסָטָא יִשְׂרָאֵל מְלוֹתֵיהּ דְּהוּוּ מִפְּקָדִין מִן קָדָם מִימְרָא דְשְׁמִיא דְלָא לְמַסְדָּרָא עִמְהוֹן סְדָרֵי קָרְבָּא מְטוּל דְּעַד כְּדוֹן לָא מְטָא זְמָנָא לְמַתִּיבָא נְקַמְתָּא דְאָדוֹם בִּידֵיהוֹן:

^{יט} שמדובר כאן על קדושת השם שהיתה במי מריבה.

^כ שמדובר כאן על קדושת השם שנעשתה במים בנחל ארנון שאותם המים לא היו טבעיים והיו עולים יותר ממקורם.

[וסירב אדום להניח את ישראל לעבור בתחומו. ויט ישראל מעליו שהיו מצויין מאת מאמר השמים שלא לערוך מלחמה מפני שעדיין לא הגיע זמן לתת נקמת אדום בידיהם.]
 ציווי זה נתפרש בספר דברים (דברים ב, ד-ה) שהזהירם ה': "אַתֶּם עֲבָרִים בְּגִבּוֹל אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשָׁעֵיר וַיִּירָאוּ מִכֶּם וַנִּשְׁמַרְתֶּם מְאֹד" "אַל תִּתְּגְרוּ בָּם כִּי לֹא אֶתֶן לָכֶם מֵאֲרָצְכֶם עַד מְדִרְךָ כִּי יִרְשָׁה לְעֵשָׂו נְתַתִּי אֶת הָר שְׁעִיר".

מפני מה זכה עשיו לקבל ירושה זו, ואף עמדה לו זכותו עד שה' הזהיר את בני ישראל באזהרה חמורה "כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל"?

ת"י בתרגומו על פסוק זה מבאר זאת היטב: "מְטוֹל אֵיקְרָא דְעֵבֵד לְאָבוּי". [בגלל הכבוד שעשה לאביו]. כלומר עשיו זכה לירושה זו בגלל הכבוד שכיבד את אביו - שכרה של מצוות כיבוד אב.

זכות זו שעמדה לעשיו היתה ידועה כבר ליעקב, ת"י מלמדנו שיעקב חשש מפניה וכך פירש את תפילת יעקב כששמע שעשיו יוצא לקראתו וארבע מאות איש עמו (בראשית לב, יב) "הצילני נא מיד אחי מיד עשיו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בנים" ובת"י: "אַרוּם מְסִתְפִי אֲנָא מְנִיָּה דְהוּא עֶסֶק בְּאֵיקְרָא דְאָבוּי" [כי מפחד אני ממנו שהוא עסק בכבוד אביו].

ואילו יעקב לא היה עשרים שנה בבית אביו ולא עסק בכבוד אב ולכן נאמר (בראשית לב, ח) "וירא יעקב מאוד וייצר לו" ובת"י: "וּדְחִיל יַעֲקֹב לְחַדָּא עַל דְּלֹא עֶסֶק עֶשְׂרִין שָׁנִין בְּיַקְרָא דְאָבוּי" [ופחד יעקב מאוד על שלא עסק עשרים שנים בכבוד אביו].

כיצד כיבד עשיו את אביו שזכה על ידי זה לזכות כה גדולה?

במדרש מתואר גודל דקדוקו של עשיו במצות כיבוד אב: "אָמַר רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל כָּל יְמֵי הָיִיתִי מְשַׁמֵּשׂ אֶת אָבִי וְלֹא שְׁמַשְׁתִּי אוֹתוֹ אַחַד מִמָּאָה שְׁשִׁמְשׁ עֵשָׂו אֶת אָבוּי, אֲנִי בְשָׁעָה שְׁהֵייתִי מְשַׁמֵּשׂ אֶת אָבִי הָיִיתִי מְשַׁמְשׁוֹ בְּבִגְדִים מְלֻכָּלְכִין, וּבְשָׁעָה שְׁהֵייתִי יוֹצֵא לְדֶרֶךְ הָיִיתִי יוֹצֵא בְּבִגְדִים נְקִיִּים, אֲבָל עֵשָׂו בְשָׁעָה שְׁהֵיָה מְשַׁמֵּשׂ אֶת אָבוּי לֹא הָיָה מְשַׁמְשׁוֹ אֶלָּא בְּבִגְדֵי מְלָכוֹת, אָמַר אֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁל אָבִי לְהֵיֹת מְשַׁמְשׁוֹ אֶלָּא בְּבִגְדֵי מְלָכוֹת". (ב"ר פרשה סה טז)

ויותר מזה נאמר בזהר (סו"פ תולדות קמו) וז"ל: "פתח רבי ייסא ואמר 'בן יכבד אב ועבד אדוניו' דא עשו, דלא הוה בר נש בעלמא דיוקיר לאבוי כמה דאוקיר עשו לאבוי" [פתח רבי ייסא ואמר את הפסוק 'בן יכבד אב ועבד אדוניו' זה עשיו, שלא היה אדם בעולם שכיבד את אביו כמו עשיו].

ובספר חסידים (סי שמא) כתב: "שיעקב התבונן ולמד מעשיו שהיה מסתכן לילך למדבריות במקום סכנה של החיות כדי לפרנס את אביו, וכתב: שכל זה נכתב כדי להודיע לישראל איך לטרוח כדי לפרנס לאביהם והאיך שיהיו זהירים לקיים מצות אביהם".

ויראו כל העדה כי גווע אהרן | מה היה ההספד של משה רבנו על אהרן?

(במדבר כ, כט) וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גִוַע אֶהְרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת אֶהְרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:

כיצד ראו כל העדה כי גווע אהרן?

רש"י מביא מהתנחומא 'שכשראו בני ישראל את משה ואלעזר יורדים מן ההר ואהרן לא ירד, אמרו היכן הוא אהרן? אמר להם מת, אמרו אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגיפה ישלוט בו מלאך המות? מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם - מוטל במטה, ראו והאמינו'.

אמנם ת"י מפרש באופן אחר:

וְכִינּוּן דְנַח נְפִשִׁיה דְאֶהְרֹן אֶסְתַּלְקוּ עֲנָנָא יִקְרָא בְּחַד לְיִרְחָא דְאָב וְחֲמוּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דְאָתָא מִשָּׁה נְחִית מִן טְוּרָא מְנוּי בְזִיעִין וְהָוָה בְּכִי וְאָמַר וְוִי לִי עֲלִיךְ אֶהְרֹן אַחִי עֲמוּד צְלוֹתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל אוּף הֵינּוּן בְּכוּן יַת אֶהְרֹן תְּלַתִּין יוֹמִין גּוֹבְרִיא וְנִשְׂיָא דְיִשְׂרָאֵל:

[וכיון שמת אהרן נסתלקו ענני הכבוד באחד לחודש אב, ויראו כל העדה כי בא משה יורד מן ההר, בגדיו קרועים והיה בוכה ואומר אוי לי עליך אהרן אחי עמוד תפילתן של ישראל, גם הם בכו את אהרן שלוש יום, אנשים ונשים בישראל].

ומבואר שבני ישראל ראו את בגדיו של משה קרועים ומשה בוכה והאמינו.

יש להתבונן בהספד של משה על אהרן - 'וי לי עליך אהרן אחי עמוד צלותהון דישראל'. הלא אהרן נשתבח במעלת בקשת השלום, שהיה אוהב שלום ורודף שלום, ואף היה כהן גדול ששימש לפני ולפנים. אך היכן בא לידי ביטוי ענין התפילה שבגינה נקרא 'עמוד התפילה' של ישראל?

ויתכן שכינהו כך משה בעקבות מה שאירע במגיפה שפרצה לאחר מחלוקת קרח ועדתו. וכפי שהוזכר בדברי התנחומא הנ"ל שהובאו ברש"י 'שאהרן עמד כנגד המלאך ועצר את המגיפה', והנה בת"י עה"פ שם (יו, יג) 'ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגיפה', כתב:

"ויעמד לו אהרן בתפילה באמצע. ועשה מחיצה במחתה בין המתים ובין החיים".

הרי שפירש ת"י את לשון העמידה שעמד אהרן בתפילה ועל ידי כך עצר את המגיפה. (וכ"ה בספרי - האזינו שכו) ואולי על שם עמידה זו נחקק בקרב בני ישראל כח תפילתו של אהרן וכפי שהזכירו זאת בני ישראל בדבריהם למשה: 'מי שעמד כנגד המלאך... ולהנ"ל היינו ע"י תפילה. ועל כך ספד לו משה: 'עמוד התפילה של ישראל'.

כדברי ת"י שבנ"י ראו שמת אהרן על ידי בכייתו ואבלותו של משה מבואר גם באבות דרבי נתן (נו"ב פכ"ה) שמיישב מדוע במיתתו של אהרן בכו כל בני ישראל, ואילו במיתתו של משה בכו רק מקצתם?

“אלא כשמת אהרן ירד משה ואלעזר מן ההר בוכים ומספידים ובגדיהם קרועים מי לא יראה כנגדם, כשמת משה לפני מי היו בוכים. לפיכך כשמת אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא קצתם.”

וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים | מדוע נפרע מהם דווקא על ידי נחשים?
(במדבר כא, ו) וַיִּשְׁלַח יְהוָה בְּעַם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל:

מדוע שלח ה' בהם דווקא נחשים שרפים?
רש"י הביא ב' פירושים מהתנחומא: א. יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה. ב. יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה לכמה טעמים.

ת"י הלך בדרך הפירוש הב' והוסיף עליו:
בְּרַת קְלָא נְפִלַת מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְכֵן אָמְרַת אֵיתוֹן חֲמוֹן כָּל בְּנֵי נִשָּׂא כָּל טְבִיִּין דְּעֵבְדִית לְעַמָּא אֲסִיקִית יְתְהוֹן פְּרִיקִין מִמְצָרִים אַחִיתִית לְהוֹן מְנָא מִן שְׁמֵי וּכְדוֹן חֲזָרוּ וְאַתְרַעְמוּ עֲלוֹי וְהָא חִיוּיָא דְגִזְרִית עֲלוֹי מִן יוֹמֵי שִׁירוּי עֲלֵמָא עֶפְר יְהוּי מְזוֹנִיָּה וְלֹא אַתְרַעַם עֲלוֹי וְעַמִּי אַתְרַעְמוּ עַל מְזוֹנִיָּהוֹן וּכְדוֹן יִיתוֹן חִיוֹן דְּלֹא אַתְרַעְמוּ עַל מְזוֹנִיָּהוֹן וַיִּנְכְּתוֹן יְת עַמָּא דִּי אַתְרַעְמוּ עַל מְזוֹנִיָּהוֹן בְּכֵן גְרִי מִימְרָא דִּי בְּעַמָּא יְת חִיוֹן חוֹרְמָנִין וְנִכְיְתוּ יְת עַמָּא וּמִיתוּ אוּכְלוּסִין סְגִיָּאִין מִיִּשְׂרָאֵל:

[בת קול נפלה משמי מרום וכן אמרה, בואו ראו כל בני אדם כל הטובות שעשיתי לכם העליתי אותם פדויים ממצרים הורדתי להם מן השמים. ועתה חזרו והתלוננו עלי והנה הנחש שגזרתי עליו מיום תחילת העולם עפר יהיה מאכלו ולא התלונן עלי. ועמי התלוננו על מזונותיהם ועתה יבאו נחשים שלא התלוננו על מזונותיהם וינשכו את העם אשר התלוננו על מזונותיהם. אז גירה מאמר ה' בעם את הנחשים צפעונים וינשכו את העם ומתו אוכלוסין רבים מישראל.]

הרי שפירש שהנחש נבחר להיפרע מבני ישראל משום שלמרות שהוא טועם לעולם רק טעם עפר לא התרעם על מזונו, לפיכך יבוא הוא ויפרע מישראל שהתרעמו על מזונותיהם. כדברי ת"י נאמר גם ב'משנת רבי אליעזר', (עמ' 136 - הובא בתו"ש- כאן) ובמדרש אגדה ובמדרש הגדול (כאן). וכן בתרגום ירושלמי (כאן)

ספר מלחמות ה' | שם של ספר או כינוי של ספר התורה?
(במדבר כא, יד) עַל כֵּן יֹאמֵר בְּסֵפֶר מִלְחָמַת יְהוָה אֶת וְהֵב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אֲרַנּוּן:
מהו ספר מלחמות ה'? ומה הפירוש 'את והב בסופה'?

ברש"י נראה שאין זה מכוון כלל לספר מסוים, אלא 'לסיפור' - כשמספרים נסים שעשו לאבותינו, יספרו 'את והב בסופה' - את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף. וכשם שמספרים בנסי ים סוף, כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף שם נעשו ניסים גדולים וכפי שמפורט בהמשך הפסוקים.

אמנם ת"י מפרש באופ"א:

עַל בֵּן יִתְאַמֵּר בְּסֵפֶר אֹרְיִיתָא דְתַמְן כְּתִיבִין קְרִבִּיא דִּי אֶת וְהַב דְּהוּן בְּעֵלְעוּלָא דְסִגְרוּתָא וּטְרִידוּן בְּסוּף מְשִׁרִיתָא הֵינוּן בְּשֵׁרוּ יֵת יִשְׂרָאֵל דְּאָדוּם וּמוֹאָב אֵיטְמְרוּ בִּינֵי טוֹרִיא לְמַכְמֵן וּלְשִׁיצָאָה עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמְאִרֵי עֲלְמָא רְמֵז לְטוֹרִיא וְקִרְיָבוּ דִּין לְדִין וּמִיתוּ וְאַרְמְהוּן הָוּה נְגִיד בְּנַחֲלָא סְמִיךְ לְאַרְנוֹן:

[על כן יאמר בספר התורה שם כתובים מלחמות ה' את והב שהיו בסבת הצרעת וגורשו בסוף המחנה הם בשרו את ישראל שאדום ומואב התחבאו בין הערים לארוב ולכלות עם בית ישראל. ורבון העולם רמז להרים וקרבו זה לזה ומתו ודמיהם היה נמשך בנחל סמוך לארנון].

הרי שפירש שספר מלחמות ה' הוא ספר התורה ששם כתובים הקרבות של ה'. גם את לשון המקרא 'את והב בסופה' מפרש באופן שונה ולדבריו הפסוק מדבר על שני מצורעים שלאחד קראו 'את' ולשני 'והב', והם אלו שהודיעו לבני ישראל על כך שאדום ומואב ארבו להם בכוכים שבהרים.

ודלא כפירוש רש"י שלבני ישראל נודע זאת על ידי שפך הדם שירד לנחל ארנון והועלה באמצעות הבאר שהוליכה סביבות המחנה את דם ההרוגים וזרועות ואיברים ואז ידעו בני ישראל מהנס.

וכדברי ת"י נאמר בגמ': (ברכות נד.).

"את והב בסופה - שני מצורעים היו דהו מהלכין בסוף מחנה ישראל" ... ובגמ' שם מבואר עוד כמה פרטים במעשה זה, שאת הכוכים חפרו האמוריים בעצמם, ולא ידעו האמוריים שארון ברית ה' הולך לפניו ומישר להם את ההרים, ואכן כשקרב הארון נתדבקו שני ההרים זה בזה והונמכו ועברו בני ישראל על גבם, ולאחר שירדו מהם בני ישראל חזרו ההרים למקומם ואז החל דמם של האמוריים לרדת לנחל ארנון והבחינו בזה שני המצורעים שהיו בסוף המחנה, אך בני ישראל לא ראו זאת מפני שנסעו משם והיו אחרי הנחל.

כדברי ת"י שספר מלחמות ה' הוא 'ספר התורה מבואר גם במדרש לקח טוב (כאן).

אמנם מצינו דעה נוספת בביאור 'ספר מלחמות ה'' והיא במדרש אגדה שם נכתב "בספר מלחמות ה' זה ספר 'ואלה שמות' שבו כתוב המלחמה שעשה הקב"ה עם מצרים והמלחמה שעל הים שנאמר ה' ילחם לכם ואתם תחרישון כי ה' נלחם להם במצרים' וכו'.

באר חפרוה שרים | מי הם השרים ומי הם הנדיבים?

(במדבר כא, יח) באר חפרוה שרים פרוה נדיבי העם במחקק במשענתם וממדבר מתנה:

מי הם השרים ומי הם הנדיבים?

רש"י כותב שהשרים הם משה ואהרן. ועל הנדיבים לא פירש מי הם.

בת"י מפרש אחרת:

בִּירָא דְחָפְרוּ יְתָה אֲבָהֵת עֲלֵמָא אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב רַבְרַבְנֵיָא דְמִלְקָדְמִין חָפְרוּ יְתָה רִישֵׁי
עֲמָא מִשָּׁה וְאַהֲרֹן סַפְרִיהוֹן דִּישְׂרָאֵל מִשְׁכּוֹ יְתָה בְּחֻטְרִיהוֹן וּמְמַדְבְּרָא אֲתִיְהִיבַת לְהוֹן
לְמִתְנָא:

[באר שחפרו אותה אבות העולם אברהם יצחק ויעקב שרים קדמונים. חפרו אותה ראשי
העם משה ואהרן סופריהם של ישראל. משכו אותה במטותיהם וממדבר נתנה להם
במטה.]

לדברי ת"י השרים הם אבות העולם - אברהם יצחק ויעקב^{כא}. ואילו הנדיבים הם משה
ואהרן סופריהם של ישראל אשר משכו אותה במטותיהם.

ענין החפירה של אבות העולם מבואר במדרש: (במדב"ר יט, כו)

"וכי חפירה היתה שם? אלא שנתנה בזכות אבות שנקראו שרים, שנאמר (תהלים קה, מא)
פתח צור ויזובו מים, כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו."

אמנם במדרש שם נאמר ש'כרוה נדיבי עם' - הולך על הנשיאים, שמשכו מים מהבאר
לשבטיהם על ידי מטותם ודלא כת"י שנראה שדבר זה נעשה על ידי משה ואהרן.

כדברי ת"י שנדיבי העם הם משה ואהרן מבואר במדרש אגדה:

"כרוה נדיבי העם זה משה ואהרן, כשמתה מרים, שנאמר קח את המטה והקהל את העדה
וגו' (מדרש אגדה חקת קכט.).

ויכהו ישראל לפי חרב | בחרב ממש? או בדבר?

(במדבר כא, כד) ויפהו ישראל לפי חרב ויירש את ארצו מארנן עד יפק עד בני עמון פי עז

גבול בני עמון:

כיצד היתה הכאה זו?

בפשוטו של מקרא נראה שזו הכאה בחרב כפשוטו. אולם בת"י מבואר שלא הכו אותם
בחרב ממש אלא שבחרם של ה' ההורגת כמו חרב, וכך כותב:

^{כא} ראה ב'ילמדנו' שפירש שרים רק על אברהם □ הובא בתו"ש.

וּמְחֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְתָא דִּי דְקִטְלָא כְּפִתְגָם דְּחָרְבַּ וְיָרִית יִתְ אַרְעִיָּה מְאַרְנוּנָא עַד יוֹבְקָא עַד
תְּחֹום בְּנֵי עֲמוּן אַרוּם תְּקִיף הָוֹת רַבַּת תְּחֹום בְּנֵי עֲמוּן וְעַד כְּדוֹן אֵית לְהוֹן אַרְכָּא:
[וַיִּכְהוּ יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם ה' שֶׁהוֹרֵג כְּפִי חָרַב וַיִּירֶשׂ אֶת אֶרְצוֹ מֵאַרְנוֹן וְעַד יְבוֹק עַד גְּבוּל בְּנֵי
עֲמוּן כִּי עֲזָה הָיְתָה רַבַּת גְּבוּל בְּנֵי עֲמוּן וְעַד עַתָּה יֵשׁ לָהֶם אַרְכָּה.]

אמנם בגמ' (סנהדרין סז.) למדו מפסוק זה את דין המיתה של מכשפה שמיתתה בסייף.
ולמדו מכאן בילפותא שכשם שהרגו את סיחון בסייף כך גם המכשפה, ומוכח שהגמ'
הבינה שלפי חרב הוא כפשוטו ולא כפירוש זה.

על כן יאמר המושלים בואו חשבון | מי הם המושלים? ומהו 'בואו חשבון'?

(במדבר כא, כז) על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תפנה ותכונן עיר סיחון:

ברש"י פירש שהמושלים הם בלעם ובעור, והם אלו שאמרו: 'בואו חשבון' - בואו לדור
בעיר חשבון. מכיון שלא יכול היה סיחון לכבוש את חשבון, וקרא לבלעם שיקלל אותם.

אולם ת"י מפרש את הפסוק בדרך חידה:

עַל כֵּן יִימְרוּן בְּחִידָתָא מְתוּלִיָּיא אָמְרִין צְדִיקָיָא דְשִׁלְטִין בִּיצְרִיָּהוֹן אֵיתוּ וְנַחְשׁוּב זַיִנָּא
דְּעוּבְדָא טְבָא כְּלוּ קְבִיל אַגְרָא וְאַגְרָא עוּבְדָא בִישָׂא כְּלוּ קְבִיל זַיִנָּא יִתְבְּנִי וַיִּשְׁתַּכְּלַל דְּמִיתְעַר
וּמְשִׁיחַ בְּאוֹרֵייתָא:

[על כן יאמרו בחידה המושלים אומרים הצדיקים השולטים ביצרם בואו ונחשוב הפסד
של מעשים טובים כנגד השכר ושכר מעשים רעים כנגד הפסד יבנה ויתכונן המתעורר
ומשיח בתורה.]

ולדברי ת"י פסוק זה והפסוקים שאחריו מתפרשים על מאמר הצדיקים השולטים ביצרם
כנגד עמי הארץ, 'בואו ונחשב הפסד המעשה הטוב כנגד השכר, ושכר מעשה רע כנגד
הפסדו.

כדברי ת"י מבואר בגמ' (ב"ב עח:) 'המושלים' - אלו המושלים ביצרם בואו ונחשב חשבוננו
של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה.

לימוד זה למדו הצדיקים מכיבוש סיחון את חשבון מידי מואב, שאלמלא כיבושו לא היו
יכולים ישראל לכבשה כי הלא נצטוו שלא להילחם עם מואב, ועל ידי כיבושו של סיחון
הוכשרה חשבון להיכבש על ידי ישראל. וכך גם הגוף שהוא חומר יכול להיטהר ולהתכשר
על ידי התורה. (כתר תורה)

ראה בפסוקים הבאים המשך המשל בת"י.

אל תירא אותו | מפני מה פחד משה רבנו מעוג מלך הבשן?

(במדבר כא, לד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אֵל תִּירָא אֹתוֹ כִּי בִידְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֵת כָּל עַמּוֹ וְאֵת אֲרָצוֹ וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן:

מדוע פחד משה כאשר ראה את עוג מלך הבשן יוצא לקראתו?

רש"י כתב שמשה פחד מפני זכויותיו של עוג שהוא הפליט אשר בישר לאברהם אבינו שנשבה לוט אחיו, וחשש משה שמא תעמוד לו זכות זו במלחמתו עם ישראל.

אמנם ת"י מפרש באופ"א:

וַהֲוֶה כִּיּוֹן דְּחָמָא מִשָּׁה יֵת עוּג זַע וְאַרְתִּית מִן קְדְמוּי עֲנִי וְאָמַר דִּין הוּא עוּג רְשִׁיעָא דְהוּא מְחָסִיד יֵת אַבְרָהָם וְשָׂרָה אַבְהָתָן לְמִימַר אֲתוֹן מְדַמִּין לְאַלְנִין שְׁתוּלִין עַל פְּרָקטוּיְנִין דְּמִיין בְּרַם פִּירִין לִית הֵינּוּן עֲבָדִין בְּגִין כֵּן אֲמַתִּין לִיה קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמַחְוִיא לְדַרְיָא וְיַחְמִי מִן בְּנִיהוֹן אוּכְלוּסִין סְגִיאִין לְאַתְמָסְרָא בִּידִיהוֹן בְּכֵן אָמַר יֵי לְמִשָּׁה לָּא תִדְחַל מְנִיָּה אָרוּם בִּידְךָ מְסָרִית יִתִּיָּה וְיֵת כָּל עַמִּיָּה וְיֵת כָּל אַרְעִיָּה וְתַעֲבִיד לִיה הֵיכְמָא דְעֲבָדְתָּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ אֱמֹרָאִי דְהוּא יִתִּיב בְּחֻשְׁבוֹן:

[ויהי כאשר ראה משה את עוג, פחד ורתת מלפניו ויען ויאמר זהו עוג הרשע שהיה מחרף את אברהם ושרה אבותינו לומר אתם דומין לאילנות שתולים על בריכות של מים, אך פירות אין הם עושים בגלל זה המתין לו הקב"ה להראות לדורות ויראה מבניהם אוכלוסין רבים להימסר בידיהם אז אמר ה' למשה אל תירא ממנו].

בת"י נראה שמשה פחד מעצם מציאותו של עוג - גדלו וחזקו שהיה מפחידכ, אך התחזק, מכך שכל מה שנשאר לחיות הוא כדי שיראה את פירותיהם של אברהם ושרה אותם ביזה, ואז ימות בידי בניהם.

יש שפירשו את חששו של משה מפניו על פי דברי ת"י בפרשת לך לך (בראשית יד, יג) שעוג היה קשור לתיבה וניזון ממאכלו של נח וכך ניצל מהמבול. והטעם שניצל כדי שיראו הדורות את הגבורים שהיו בארץ וכילם ה' כשלא עשו רצונו. וחשש משה שמא מטעם זה ימשיך לחיות וינצח את ישראל במלחמתו עמם. ועל כך אמר לו ה': 'אל תירא אותו'.

כב וכך איתא במדרש: "ראה גבורתו ונפחד ממנו" (דברים רבה פ' דברים) שלא עמד גבור בעולם קשה הימנו. (במדבר"ר פי"ט לב)

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

אדם כי ימות באהל...

זאת התורה אדם פי ימות באהל (יט, יד).

אומרת הגמרא (ברכות סג ב): דבר אחר הסכת ושמע ישראל כתתו עצמכם על דברי תורה כדאמר ריש לקיש דאמר ריש לקיש מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר {במדבר יט-יד} זאת התורה אדם כי ימות באהל.

"זה כבר חשש פיקוח נפש", כאבה הרבנית בלב שותת דם, "כל ספר שנכנס הביתה יכול עוד להרוג מישהו פה..."

לא שחלילה הייתה צרה עינה של הרבנית צביה אויערבך בספרים. אלא שהרעב נגס בביתם ברעבתנות שאינה יודעת שובעה. יהודי ירושלים רעבו ללחם פשוטו כמשמעו, ואילו בעלה שליט"א לא מפסיק לקנות ספרים. זה עתה רכש ספר נוסף במחיר לחם לפי הטף...

בעלה, הגה"צ רבי חיים לייב אויערבך, שהתפרסם בירושלים של מעלה בעיקר כיהודי פיקח וחכם, הסתיר את צדקותו וגדולתו בתורה תחת מעטה של יהודי ירא שמים ומוכשר גדול, את חכמתו ראו כולם והיא שהאפילה והצניעה מעין רבים את גדולתו בתורה.

דבר אחד לא הצליח רבי חיים לייב להסתיר מהבריות: את תשוקתו העזה לספרים. "סוס ללא מושכות", ריצד זיק פיקחי בעיניו של רבי חיים לייב כשדיבר בלהט על ספריו, "לא ימשוך את העגלה לעולם". ואז סיים את המשל הקצר: "הספרים - הם המושכות של עגלת היהדות שלי..."

הימים היו ימי חרפת רעב. בין שתי מלחמות העולם. הכלכלה התמוטטה, אנשים מכרו כמעט כל מה שיכלו כדי להביא אוכל הביתה. אחרי שנמכרו התכשיטים וחפצי הערך, החלו יהודים למכור ספרים במשקל כדי לקבל תמורתם מעט פרוטות בהן ניתן להתכלכל.

אולם בימים טרופים שהפרוטה אזלה מן הכיס וכולם מוכרים חפצי ערך - האם יש ביקוש לספרים?! מי יקנה אותם???

רבי חיים לייב אויערבך!

ראש ישיבת 'שער השמים' לא שבע מאלפי הספרים שנדחסו בביתו הדל. באהבתו אותם ידע לא רק את תוכנו של כל ספר שקנה, אלא אף בחשכה מוחלטת ידע למצוא בכל רגע נתון את הספר שהוא צריך.

כעת, חמק רבי חיים לייב בהיחבא כגנב לביתו שלו. תחת בגדיו מוסתר ספר שרכש, בניסיון להסתירו מעיניה של הרבנית. שלא תכאב.

והיא כאבה.

"העיניים של שלמה זלמןק'ע (לימים פוסק הדור הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך) יוצאות מחוריהן מרוב רעב", התאוננה הרבנית בצער רב.

ואז עשתה הרבנית צביה מעשה שרק יהודי ירושלים התמימים והישרים יכלו לעשות בלי חשש שהרגש ישפיע על החלטות הרסניות לחיי הנישואין: הלכה להתייעץ עם אמה, הרבנית מלכה פרוש, כיצד ראוי לנהוג.

"לא נוכל להמשיך לשרוד כך עוד זמן רב", בכתה הרבנית הצעירה באוזני אמה. "הילדים כבר ממש על גבול סכנת חיים, אני עושה מאמצים עילאיים לחלק את האוכל בשווה בין כולם, אבל בכל פעם שנכנס סכום כסף כלשהו לבית, הולך רבי חיים לייב וקונה בו ספרים. אני לא יודעת מה לעשות..."

"תארי לך בתי שבעלך היה חייט מצליח", ריככה האם במשל, "ובימים אלו הייתה מזדמנת לו מכונת תפירה איכותית בעשירית משווייה האמיתי. האם לא היית מבינה שהזדמנות זו לא תחזור וכי יש לקנות את המכונה ולהידחק מעט כלכלית בחודשים הקרובים?"

"תורה, היא המקצוע של בעלך!" המתה הרבנית המבוגרת באוזני הרבנית הצעירה. "אלו החיים שלו. אין לו אפשרות לנהוג אחרת..."

והרבנית אויערבך כלאה בגבורה את דמעות עיניה ואת דמעות דם-לבה. משביעה את הרצון הבסיסי כל כך לאוכל, בתורתו של אישה הדגול.

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה - בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

אכילה ושתייה קודם התפילה - בחול ובשבת

ענף א - אכילה קודם התפילה בימות החול

נפסק בשלחן ערוך או"ח סי' פ"ט ס"ג, דאסור לאכול קודם שיתפלל, ומקור הדין הוא בגמ' בברכות דף י' ע"ב, דאיתא התם שתי מימרות בשם רבי אליעזר בן יעקב באיסור זה, 'וא"ר יוסי בר' חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב מאי דכתיב לא תאכלו על הדם^כ לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם, א"ר יצחק א"ר יוחנן א"ר יוסי בר' חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר וְאֶתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי גִּיְיָכִי אֵל תְּקִרִי גִוִיךָ אֲלֵא גֵאִיךָ אָמַר הַקב"ה לְאַחַר שֶׁנִּתְגַּאֵה זֶה קָבַל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם'.

ובזוהר הקדוש פרשת ויקהל דף רט"ו ע"ב, הפליג מאד בחומר האכילה לפני התפילה, ומשוה אותו למעונן ומכשף, ויסוד הדברים הוא דבשנתו על מטתו בלילה נשמתו עולה למרומים, וממילא מתפשטת בגופו רוח הטומאה, ואינה מסתלקת אלא ע"י שמתפלל לקונו, אולם אם אוכל הוא קודם שמתפלל - מגביר בכך את רוח הטומאה שבו, ודומה הוא למעונן - שדרכו הוא להגביר את רוח הטומאה, ולהשפיל את צד הקדושה.

והנה מלשון הגמ' הנ"ל משמע שאיסור זה נדרש מהפסוקים והוא מדאורייתא, וכן מבואר בדברי הרמב"ם בספר המצות שורש תשיעי וברא"ה בברכות שם, דס"ל דאין לוקים על זה - משום דהוא לאו שבכללות, ומשמע דקאי בלאו דאורייתא - אלא דלית ביה מלקות, וכ"כ המנחת חינוך מצוה רמ"ח (ה) בדברי החינוך שם.

ועיי"ש במנחת חינוך דלשיטת רוב הראשונים דתפילה הויא מדרבנן, א"כ ליכא למימר שאיסור זה הוא מדאורייתא, ורק לשיטת הרמב"ם פ"א מהל' תפילה ה"א דתפילה מדאורייתא, אפשר לומר דאיסור האכילה קודם התפילה הוא מדאורייתא, ומ"מ מדפסק הרמב"ם הלכה זו בפ"ו מהל' תפילה ה"ד - ולא הביא את הפסוק לא תאכלו על הדם, משמע דס"ל דהוי איסור מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.^כ

וכן מבואר בדברי הבית יוסף (שם) דהאיסור רק מדרבנן, דהסביר את שיטת המהר"י אבוהב להתיר שתיית מים קודם התפילה, ובתו"ד כתב 'ונראה לי שהטעם ... מפני שזה

^כ ויקרא יט-כו.

^כ מלכים א' יד-ט.

^כ וכ"כ התורת חיים (סופר) סי' פ"א ס"ק י"א בשיטת הרמב"ם, דמדכלל איסור אכילה בהדי איסור מלאכה ושאלת שלום, משמע דס"ל דכולהו אסירי מדרבנן.

שאסור לאכול ולשתות קודם שיתפלל קודם שיתפלל אינו מדאורייתא אלא חכמים אסרוהו ...'

והנה הובא לעיל שישנן שתי דרשות לאיסור זה, ולכאור' הנפק"מ בין הדרשות היא לענין שתייה, דמהפסוק לא תאכלו על הדם משמע לאסור דוקא אכילה, אך מהפסוק ואתי השלכת אחריו גויך משמע כל דבר גאווה - אפילו שתייה.¹⁰ ובשלחן ערוך שם ס"ג פסק, דאסור בין לאכול ובין לשתות.

והבית יוסף שם הביא מחלוקת ראשונים בדין שתיית מים קודם התפילה, דדעת הארחות חיים סי' ט"ו דאפילו שתיית מים אסורה, אך דעת הרבה ראשונים דשתיית מים מותרת, כיון דאין בשתיית מים משום גאווה, וכן פסק בשלחן ערוך להתיר שתיית מים.

והמשנה ברורה בס"ק כ"ב האריך להסביר בדברי האחרונים, דאף מותר לשתות תה וקפה קודם התפילה, אך כל זה דוקא בנותן הסוכר בפיו, אך אין היתר לשתות תה או קפה שניתן בהם סוכר.

אולם בארחות רבנו ח"א עמ' נ"ז, מובא בשם הגרי"י קנייבסקי והגרש"ז אויערבך, דבזמנינו שכל העולם שותים תה וקפה עם סוכר וכמעט שאי אפשר בלא זה, מותר אף בכה"ג, ובהליכות שלמה תפלה פ"ב ס"ב מובא בשם הגרש"ז אויערבך, דמשום הכי מותר לשתות אף קפה עם חלב, וכן הובא ב'הערות' על הגמ' בברכות הנ"ל בשם הגרי"ש אלישיב.

עוד כתב הבית יוסף בשם מהר"י אבוהב, דלסברת הראבי"ה דשתיית מים מותרת - משום שאין בזה דרך גאווה, א"כ הו"ה דמותר לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה, דכיון דלרפואה הוא דקאכיל ושתי - ליכא בהו משום גאווה, וכן פסק השלחן ערוך בסעי' ג.¹¹

והנה מלשון מהר"י אבוהב משמע דקאי באכילת מאכלי רפואה ושתיית שיקויי רפואה, אך דעת המגן אברהם ס"ק י"ב להקל בתרתי, א דמותר לאכול אף מאכלים דשייך בהם דרך גאווה - כיון שאוכלם לשם רפואה, ב דאעפ"י שאינו חולה גמורכ"ח - ג"כ שרי.¹²

והנה ברמב"ם פ"ה מהל' תפילה ה"ב כתב, 'הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לכויין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה', אלא שהבית יוסף (שם) כתב עליה, דהלא מבואר בטור סי' צ"ח דנקטינן כשיטת המהר"ם מרוטנבורג, דאף

¹⁰ וכן מדויק בטור סי' פ"ט, דכתב דאסור לאכול ולשתות קודם התפילה, והביא רק את הפסוק ואתי השלכת אחריו גויך.

¹¹ ועי' בהליכות שלמה שם ס"א, דאם די לו באכילת פחות מכשיעור, או אף באכילת כשיעור □ אך בשיעור של יותר מכדי אכילת פרס, ראוי להקפיד בכך.

אולם מדבריו בדבר הלכה אות ב' מבואר, דדין זה אמור רק באדם בריא □ אלא שהוא חלוש, אך באדם 'חולה' (אף שאין בו סכנה) □ אי"צ להקפיד בכך, דומיא דמש"כ הביאור הלכה סי' תקנ"ד ס"ו ד"ה דבמקום, דמי שהוא בגדר 'חולה' בתשעה באב □ אי"צ לאכול לשיעורים, אך אדם בריא שאוכל כדי שלא יחלש ויחלה, מותר לאכול דוקא פחות מכשיעור.

¹² במג"א הלשון 'אעפ"י שאינו חולה', אך המשנה ברורה ס"ק כ"ד הסביר בדבריו 'אעפ"י שאינו חולה גמור'.
¹³ וכתב הביאור הלכה ד"ה וכן אכלים בשם הפאי חדש והפרי מגדים, דאף אם יכול להמתין ולאכלם אחר התפילה, רשאי לאכלם קודם התפילה, ומשום דכל שמתכוין לרפואה □ לית ביה משום גאווה.

שאינו יכול לכיון דעתו בתפילה - מחויב להתפלל, ולפי"ז לכאו' אין היתר לרעב ולצמא לאכול ולשתות לפני התפילה - אף שבלא זה יתפללו בלא כונה, אלא דמסקנת הבית יוסף דאם רצו הרעב והצמא לסמוך על דברי הרמב"ם - הרשות בידם. וכן פסק השלחן ערוך סעי' ד', 'הצמא והרעב הרי הם בכלל החולים, אם יש בו יכולת לכיון דעתו - יתפלל, ואם לאו, אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה'.

ומ"מ כתב הביאור הלכה ד"ה וכן לאכלים בשם האחרונים, דישנו חילוק בין האוכל לשם רפואה לבין אדם חלש, דאם הוא חלש ואין בכוחו להעמיד נפשו עד עת שגומרים הציבור תפילתם בבית הכנסת, טוב יותר להתיר לו שיקדים להתפלל ביחידות בביתו, ואחר תפילתו יאכל מעט, ואח"כ ילך לבית הכנסת לשמוע קדיש, ברכו וקדושה.

ועי' בביאור הלכה סי' פ"ט ס"ד ד"ה ולא לאכל, דכתב נפק"מ נוספת בין שתי הדרשות הנ"ל, דמהדרשה לא תאכלו על הדים - לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם, מבואר דאיסור האכילה נמשך עד אחר שיתפלל, אך מהדרשה וְאֵתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי גְּוִיךְ - אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה **קבל עליו מלכות שמים**, מבואר דמשקרא קריאת שמע וקיבל עליו עול מלכות שמים - רשאי לאכול, וע"כ ס"ל לביאורה"ל דאפילו מי שמוכרח לאכול לרפואה קודם התפילה, לא עכ"פ יקדים ויקרא קריאת שמע.

כעיי"ז מבואר בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ה סי' ל"א, שדן שם האם איסור אכילה קודם התפילה הוא מדאורייתא, וכתב לדון שאף לשיטת הרמב"ם דחיוב תפילה מהתורה, מ"מ הלא ס"ל דרק עיקר התפילה הוא מהתורה, אך נוסח התפילה הוא מדרבנן, וע"כ אם יתפלל מעט קודם האכילה - אף לרמב"ם הוי רק איסור מדרבנן.

העולה מהדברים עד כה :

אסור לאכול ולשתות קודם התפילה, אולם בכה"ג שאין בזה משום 'גאווה' - שרי, וע"כ שתיית מים (ושאר משקים פשוטים) - מותרת, והו"ה דאכילה לרפואה - מותרת, (והו"ה אדם שחלש, אם רצה יכול לאכול קודם התפילה), ומ"מ יקדים ויקרא קודם לכן קריאת שמע.

*

ענף ב - אכילה בשבת קודם קידוש והבדלה

הנה איסור אכילה קודם הבדלה מבואר בגמ' בפסחים דף ק"ז ע"א, 'אמרי ליה מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין ולא הוה לן חמרא ... ובת טוות למחר טרחנא ואייתינא ליה חמרא ואבדיל וטעים מידי ... שמע מינה

^ל ויקרא יט-כו.

^{לא} לכאו' כונתו לאדם רעב או צמא (או חלש), אך חולה שהותר □ שרי אף קודם שיקרא קריאת שמע, דהא לית בהו משום דרך גאווה.

תלת ש"מ המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס ושמע מינה **אסור לו לאדם שיאכל** **קודם שיבדיל** ושמע מינה מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל השבת כולו.^ל

אולם בגמ' התם לעיל מיניה דף ק"ה ע"א מבואר, דדעת רוב האמוראים דמותר לשתות מים קודם הבדלה, דאיתא התם 'רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב המנונא סבא אמרו ליה זיל חזי אי מקדיש יומא נפסיק וניקבעיה לשבתא אמר להו לא צריכיתו שבתא קבעה נפשה דאמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך שבת קובעת לקידוש סבור מינה כי היכי דקבעה לקידוש כך קבעה להבדלה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב לקידוש קובעת ולא להבדלה קובעת והני מילי לענין מיפסק דלא מפסקינן אבל אתחולי לא מתחלינן ... ושתייה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושיכרא **אבל מיא לית לן בה** ופליגא דרב הונא דרב הונא חזייה לההוא גברא דשתה מיא קודם הבדלה אמר ליה לא מיסתפי מר מאסכרה דתנא משמיה דרבי עקיבא כל הטועם כלום קודם שיבדיל מיתתו באסכרה רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא.^ל

והשלחן ערוך סי' רצ"ט סעי' א', פסק כשיטת רוב האומראים הנ"ל, וז"ל: 'אסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים, משתחשך עד שיבדיל'.^ל

והנה מדברי הגמ' הנ"ל בדף ק"ה ע"א, מבואר דכשם דאין לאכול לפני הבדלה, הו"ה דאסור לאכול לפני קידוש, וכן פסק הרמב"ם בפכ"ט מהל' שבת ה"ה, 'אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום עד שיקדש וכן משיצא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה או לטעום כלום עד שיבדיל ולשתות המים מותר'.^ל

והנה מדברי הרמב"ם משמע דכשם שהקלנו בהבדלה - לשתות מים קודם הבדלה, הו"ה דיש להקל בקידוש - לשתותם קודם הקידוש, דהא כללם יחד באותה הלכה, ואף דקדק לאסור קודם הקידוש - דוקא שתיית יין, ומשמע דס"ל דשתיית מים מותרת - כשם שהתיר לבסוף לשתותם קודם הבדלה.^ל

אולם כבר כתב שם המגיד משנה, דשיטת הרשב"א בתשובה ח"ג סי' רס"ד דקודם קידוש - אסורה אף שתיית מים, ומקורו הוא מהירושלמי פסחים פ"י ה"א, דאיתא התם דף ס"ח ע"ב ר' יודן נשייא סחה וצחא שאל לר' מנא בגין דאתא צחי מהו נישתי, א"ל תני ר' חיייה אסור לאדם לטעום כלום עד שתחשך, וסתמות הירושלמי דאסיר ליה כל מין שתייה - אף מים.^ל ואכן הוי מקולי הבדלה - להתיר שתיית מים, אבל בקידוש לא אשכחן.

^ל גי' התוס' בשבת דף ט' ע"ב ד"ה לימא, 'אסור לאדם לטעום כלום קודם שיבדיל', וכ"ה לשון הרי"ף ע"ד הגמ' בפסחים הנ"ל (דף כ"ב ע"א מדה"ר).

^ל עיי"ש בדברי המגיד משנה, דיש נוסחאות שלא מוזכר בהם 'יין', אלא כתוב סתם 'אסור לאדם לאכול או לשתות משקדש היום', ומ"מ אף לנוסחא זו אפשר שמש"כ בסו"ד 'ולשתות מים מותר' □ קאי נמי קודם קידוש.

^ל ביחוד דהא דצמא □ הוי משום שרחץ עצמו, וא"כ היה צמא למים, ואף זה אסר ליה.

וכ"ה גם שיטת שו"ת הרא"ש כלל כ"ה אות ב', דלא דמי קידוש להבדלה, דאף דמותר לשתות מים קודם הבדלה, מ"מ אסור לשתותם קודם קידוש, וכדאיתא התם ע"ב 'שאני לן בין עיולי יומא לאפוקי יומא'.

ודעת השלחן ערוך לפסוק להלכה כשיטת הרשב"א והרא"ש, שכן כתב בסי' רע"א ס"ד 'אסור לטעום כלום קודם שיקדש - אפילו מים'.

והנה כל מחלוקתם של הראשונים היא רק לגבי שתיית מים, אך כו"ע מודו דאסור לטעום מאכל קודם קידוש, וכדמבואר בגמ' הנ"ל דף ק"ה ע"א, אלא דהנידון שם בגמ' הוא לענין אכילה קודם קידוש הלילה, וכדאמרינן התם 'חזי אי מקדיש יומא', ויש לדון האם איסור זה נוהג אף קודם קידוש היום.

וכבר נחלקו בזה הראשונים, דשיטת הרמב"ם פכ"ט ה"י דאסור לטעום כלום קודם קידוש היום, אך הראב"ד שם השיג עליו 'כתב הראב"ד ז"ל בחיי ראשי אם מסברא אמרה לא סבר מימיו סברא פחותה מזו ולפי שקראוהו קדושה רבא יצא לו, ואינה כלום שכבר נתקדש היום בכניסתו על היין קודם שיטעום^{לז}... וכשדרשו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל את יום אסמכתא היא דעיקר קידושא בליליא כתיב מדכתיב את יום ולא כתיב ביום^{לז}'.

והנה מקור הדין של קידוש היום הוא בגמ' שם דף ק"ו ע"א, 'ת"ר זכור אָת יום הַשְּׁבֵת לְקִדְשׁוֹ ... זוכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל זכור את יום השבת ביום מאי מברך אמר רב יהודה בורא פרי הגפן, ואף דמשמעות הגמ' דגם קידוש היום נלמד מהפסוק זכור אָת יום הַשְּׁבֵת לְקִדְשׁוֹ, מ"מ הסכמת רוב הראשונים דחיוב קידוש היום הוא מדרבנן, ל"ו וכן משמע מלשון הרמב"ם שם ה"א, 'מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור אָת יום הַשְּׁבֵת לְקִדְשׁוֹ כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה, ואילו בה"י כתב ימצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה וזה הוא הנקרא קידושא רבה מברך בורא פרי הגפן בלבד^{לז}, מבואר דקידוש היום אינו בכלל מצוה עשה דאוריתא של קידוש היום.

ועי' בחידושי רבנו דוד (תלמיד הרמב"ן) פסחים דף ק"ו ע"א שכתב, דמדתיקנו רבנן לברך בקידוש היום רק ברכת הגפן, ולא תיקנו בו גם ברכת היום - כדתיקנו בקידוש הלילה, מוכח שאין גדרו 'קידוש', אלא גדרו 'שיהא אדם קובע סעודתו על היין', ומשו"ה ס"ל נמי דמותר

^{לז} ואילו בא לקדש ביום על הפת מי לא מקדש ותחשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל.
^{לז} 'א"נ דאי לא קדיש בליליא קאמר'.

^{לז} אולם דעת המהר"ם מרוטנבורג ח"א פסקים סי' תקכ"ט, שגם קידוש היום הוא מדאורייתא. ועי' בדברי הנצי"ב בהעמק שאלה שאילתא נ"ד אות א', דמקור דבריו הוא מדברי המכילתא יתרו מס' דבחודש פ"ז, 'לקדשו בברכה מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו אין לי אלא קדושה ליום קדושה לליל מנין תלמוד לומר ושמרתם אָת הַשְּׁבֵת, מבואר דעיקר קרא זכור אָת יום הַשְּׁבֵת לְקִדְשׁוֹ □ קאי על קידוש היום.

גם לאכול פירות ומיני תרגימא קודם קידוש היום, דהא כבר נתקדש היום בתחילת השבת, וסגי שאח"כ יקבע סעודתו על היין.

כעיי"ז ממש כתב גם המהר"ם חלאוה שם, וז"ל 'הרמב"ם ז"ל כתב שאסור לטעום כלום קודם קדוש זה של יום כמו בקדוש הלילה, ואינו מחוור דאין זה קדוש ממש שכבר נתקדש היום פעם אחת, ולא מצינו לקדוש ב"ד ללילה וליום, אלא שהחכמים תקנו לקבוע סעודתו על היין ומסמכי ליה אקרא אבל מדרבנן הוא - הילכך מותר לטעום'.

מאידך מצינו בראשונים משמעויות נוספות במהותו של קידוש היום, א בשאילתות פרשת יתרו שאילתא נ"ד, כתב 'אתוויי כסא דחמרא וברוכי בורא פרי הגפן ומישתא משום כבוד שבת', והוסיף ע"כ הנצי"ב בהעמק שאלה, דהא מבואר בגמ' בדף ק"ה ע"א דכבוד יום קודם לכבוד לילה, והתוס' בדף קי"ג ע"א ד"ה דמשייר, הביאו מהירושלמי בברכות פ"ז ה"ה (דף נ"ו ע"א), דכבוד יום - היינו קידוש היום, דאיתא התם 'א"ר תנחום בר יודן כבוד היום קודם לכבוד לילה ... אי זהו כבוד היום ר' יוסי בשם רבי יעקב בר אחא ור' אלעזר בר יוסף בשם רב בורא פרי הגפן', מבואר דמהותו של קידוש היום - היינו כבוד היום, וכ"כ הר"ן בפסחים (גם בפירושו ע"ד הרי"ף דף כ"ב ע"א ד"ה זכרהו, ובחידושי הר"ן שם דף ק"ו ע"א ד"ה אין) בפירושו הראשון. ב הר"ן (שם) בפ"י השני כתב, דענין הקידוש הוא שירה ושבח לקדושת השבת.

והשתא דאתינן להכי איכא למימר, שיסוד מחלוקתם של הרמב"ם והראב"ד היא בגדרו של קידוש היום, דדעת הרמב"ם דאף קידוש היום יסודו הוא 'קידוש',^{ל"ח} ותקינו רבנן כעין דאורייתא, וע"כ ס"ל דכשם שאסור לאכול קודם קידוש הלילה, הו"ה דאסור לאכול קודם קידוש היום, אך דעת הראב"ד דיסודו הוא 'כבוד שבת', והוא מחובת הסעודה - דבעינן לקבוע סעודתו על היין, וע"כ אין מניעה מלאכול קודם הסעודה.^{לט}

^{ל"ח} אולם עי' במשנת יעקב פכ"ט מהל' שבת ה"ח אות ב', דדייק בדברי הרמב"ם הנ"ל ה"י שכתב 'ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה וזה הוא הנקרא קידושא רבה', דחייב הקידוש הוא מדין סעודת השבת, אלא דאחר שיש חיוב לברך על היין קודם שיסעוד □ אסרו רבנן קודם לכן את הטעימה. ומזה איכא סייעתא גדולה לשיטת הגר"א במעשה רב אות קכ"ב (הו"ד בביאוריה"ל סי' רע"ג ס"ה ד"ה כתבו הגאונים), שאף בקידוש היום בעינן שיקדש במקום סעודה גמורה □ ואין די באכילת מיני תרגימא או יין, והוא משום דכיון דיסוד קידוש היום הוא שיברך על היין קודם שיסעוד, דהיינו שהסעודה השניה היא המחייבת לעשות קידוש היום, ע"כ בעינן שיהיה על אכילה זו שם 'סעודה'.

^{לט} עיי"ש בחידושי רבנו דוד, דישנן עוד שתי נפק"מ במחלוקת זו, א דאי הוי מדין הסעודה, א"כ חובה עליו לקדש לפני כל סעודה (אף בסעודה שלישית או רביעית), משא"כ אי הוי מדין 'קידוש', בזה תקינו רבנן פעם אחת בלילה ופעם אחת ביום. ב דאי הוי מדין 'קידוש' א"כ יכול להוציא חברו בברכת היין □ אף אם הוא לא יוצא בה ידי חובתו, אך אי הוי משום 'כבוד שבת' א"כ נשאר דינו כ'ברכת הנהנהין', שהדין שאם אינו נהנה בו - אינו יכול לברך עבור חברו. ודו"ק דהלא הרמב"ם עצמו פ"ל מהל' שבת ה"ט פסק, דאף סעודה שלישית צריך לקבעה על היין, ואולי אפשר דס"ל דבנוסף לדין 'קידוש', יש גם דין 'קביעת הסעודה על היין', וע"כ ס"ל דאף סעודה שלישית יקבענה על היין, משא"כ לדעת הראב"ד אין על קידוש היום דין 'קידוש', אלא רק דין 'קביעותה על היין', (עיי"ע בבית יוסף בסי' רצ"א, ובכסף משנה מ"ש"כ בביאור שיטת הרמב"ם).

ולענין הדין של 'אעפ"י שיצא מוציא', אכן אין גילוי מהו דעתו של השו"ע אך הרמ"א בבסי' רע"ג ס"ד פסק דאף בקידוש היום הדין הוא 'דאעפ"י שיצא □ מוציא'.

והכרעת השלחן ערוך בסי' רפ"ט ס"א, דדין קידוש היום שוה לקידוש הלילה, ואסור לטעום כלום קודם קידוש היום.
העולה מהדברים עד כה :

אסור לאכול ולשתות בשבת קודם הקידוש, ואין חילוק בין קידוש הלילה - שחיובו מדאורייתא, לבין קידוש היום - שחיובו מדרבנן, והו"ה דאסור לאכול במוצאי שבת קודם הבדלה, אלא שקילא הבדלה מקידוש, שקודם הבדלה מותר לשתות מים, ואילו קודם הקידוש - אף שתיית מים אסורה.

*

ענף ג - אכילה ושתייה בשבת קודם התפילה

כתב הטור או"ח סי' פ"ט בשם הראבי"ה, דקודם התפילה בשבת אסורה אף שתיית מים, וטעמו דאף דמדין התפילה - יש להתיר לשתות קודם לה, מ"מ בשבת יש לאסור מדין 'חיוב הקידוש', דהא מצד דין הקידוש - איסור לשתות קודם לו אפילו מים, אך הביא שם דאביו הרא"ש היה שותה מים, ומשום דס"ל דאכתי לא הגיע זמן קידוש. ואילו בסי' רע"א הביא הטור רק את הנהגת הרא"ש.

הב"י בסי' פ"ט הוסיף שדעת רבנו טוביה כהראבי"ה, ושכ"כ בארחות חיים הלכות תפילה אות ט"ו בשם הר"מ, אך מסיים הבית יוסף 'וזכורני שראיתי כתוב בספר אחד שהתיר אפילו בשבת ויום טוב, ולא מיתסר מפני שלא קידש, משום דכל שלא התפלל - אכתי לא מטי זמן קידוש' (כשיטת הרא"ש), וזה נראה עיקר.^{מא} וכן כתב הב"י בסי' רע"א 'ודבר פשוט הוא דכהרא"ש נקטינן'.

עפ"י פסק בשו"ע סי' פ"ט ס"ג ובסי' רפ"ט ס"א כשיטת הרא"ש, דמותר לשתות מים קודם התפילה בשבת, ובטעמים של דברים כתב המשנ"ב סי' פ"ט ס"ק כ"ג, דכיון שלא התפלל - לא הגיע זמן קידוש, ובסי' רפ"ט כתב המשנ"ב בס"ק ז', דהטעם הוא משום שאכתי לא חל עליו חובת קידוש, משום דקידוש אין שייך אלא בזמן הסעודה, ולכאוי דבריו בשתי המקומות משלימים זה את זה, דהיינו דקודם התפילה לא הגיע זמן קידוש משום דאין זה זמן הסעודה - דהרי אסור לסעוד קודם התפילה.^{מב}

ועי' בספר זכור לאברהם (אלקלעי) ח"א או"ח ערך קידוש, בשם ספר פרי הארץ (מזרחי) ח"א או"ח סי' ח', דחולה שהותר לו לאכול ולשתות קודם התפילה, צריך לקדש תחילה, דכיון שהותר לו לסעוד כבר קודם התפילה, ממילא חשיב שלגביו הגיע זמן הסעודה וזמן

^מ הלא הוא בתשב"ץ (קטן) סי' ר"ג.

^{מא} עיי"ש בבית יוסף דהכריע להקל כשיטת הרא"ש, בצירוף המתירים לשתות מים קודם קידוש, ודו"ק דא"כ איכא למימר דיש להתיר דוקא שתיית מים □ ולא שאר משקים, דהא כבר הובא לעיל ענף ב', דאף המתירים □ לא התירו לשתות קודם הקידוש אלא מים בלבד.

^{מב} ועי' באגרות משה או"ח ח"ב סי' כ"ח דכתב, דאף שהיה מקום לומר שחכמים לא תיקנו חיוב קידוש □ אלא בזמן שהוא זמן סעודה לכל, וכן היה מסתבר יותר, מ"מ למעשה כבר הורה זקן (המשנ"ב), ויש לו לקדש תחילה.

הקידוש, והרי קודם הקידוש אסור אף בשתיית מים, מגי וכ"כ ובתהלה לדוד סי' רפ"ו ס"ק ג', ובספר מנחת שבת (על קיצור שלחן ערוך) סי' ע"ז ס"ק ל"ה.

אולם בשו"ת קרן לדוד (גריןוואלד) או"ח סי' פ"ד, כתב די"ל דלא תיקנו רבנן מצות קידוש - אלא אחר התפילה, וממילא גם חולה שצריך לאכול קודם התפילה - פטור הוא מקידוש, דכיון שעיקר הקידוש של יום אינו אלא מדרבנן, והם לא תיקנוהו אלא אחר התפילה, ולא פלוג רבנן אף למי שצריך לאכול קודם התפילה. מד

עיי"ע בשו"ת אור לציון ח"ב סי' פ"כ אות י"ד, דמסקנתו דאף חולה וחלוש הנוהג כהכרעת הביאור הלכה לקדש קודם אכילתו, מ"מ יקדש נמי גם אחר תפילתו - לחוש לשיטות הפוסקים דלא חלה עליו חובת קידוש קודם התפילה, והרי אין לחוש בקידוש זה משום ברכה לבטלה, דהרי הוי ברכת הנהנין.

אולם הביאור הלכה סי' רפ"ט ס"א ד"ה חובת קידוש, פסק (כשיטת הזכור לאברהם ודעימיה) דחולה וכדו' שהותר לו לאכול קודם התפילה, פשוט שצריך לקדש תחילה.

ועי' באגרות משה או"ח ח"ב סי' כ"ו, דס"ל דזה דוקא בחולה הצריך לאכול פת, ולכה"פ פת הבאה בכיסנין - דתרווייהו שם סעודה עליהם, דהרי מקיים בהו קידוש במקום סעודה, מה אך אם די לו במזונות מבושלים - לא יקדש תחילה, דאף שדעת המג"א סי' רע"ג ס"ק י"א דאף בהו מקיים דין קידוש במקום סעודה, מ"מ כיון דאית בהו ב' ספיקות, עדיף שיאכלם בלא קידוש.

ועי' בשמירת שבת כהלכתה פנ"ב הע' ל"ז, דאף הגרש"ז אויערבך ס"ל דאם אוכל קודם התפילה מזונות מבושלים - אין לו לקדש עליהם, ומ"מ ס"ל דבכה"ג עדיף שיקדש ויאכל

מגי עי' באגרות משה או"ח ח"ד סי' ק"א אות ב', דס"ל דאשה נשואה רשאית לאכול קודם התפילה בשבת, דכיון שהיא משועבדת לבעלה לאכול עמו, פטורה היא מלקדש קודם שבעלה התפלל, שכיון שאצלו לא הגיע זמן הסעודה □ גם אצלה אין זה זמן הסעודה, וממילא לא חל עליה חובת קידוש !

אולם עי' בספר אבני ישפה ח"ב סי' כ"א, הביא את מכתבו של הגרש"ז אויערבך, דס"ל שאין זמן סעודת האשה תלוי בזמן סעודת בעלה, ואין להתיר לה לאכול בלא קידוש.

וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (וייס) ח"ד סי' כ"ח אות ג', וביאר שלסוברים שאשה חייבת בתפילה □ א"כ אסור לה לסעוד קודם התפילה, ואילו לדעת המג"א סי' ק"ו ס"ק ב' שאשה אינה חייבת בתפילה □ א"כ חייבת היא בקידוש, (ומ"מ כתב שבשעת הדחק מותר לסעוד בלר קידוש, בצירוף מש"כ המהר"ם חלאוה פסחים דף ק"ו ע"א בשם הרשב"א, שנשים פטורות מקידוש היום).

ועי' בתוספות שבת סי' רפ"ו ס"ק ד', דאכן ס"ל דאשה שאמרה קצת בקשה בשבת בבוקר, אסורה לשתות אף מים, דכיון שבבקשה זו יוצאת ידי חובת תפילה, ממילא חל עליה מיד חובת קידוש, והלא קודם קידוש □ אסור אף בשתיית מים, אולם עי' בפרי מגדים א"א סוס"י רפ"ט, דס"ל דאם רגילה להתפלל תמיד, א"כ יכולה היא לסמוך על השיטות שאינה יוצאת בזה ידי חובת תפילה, וממילא רשרית לשתות מים בלא קידוש.

מ"מ כדוגמת מש"כ המגן אברהם סי' תרי"ח ס"ק י', דחולה שצריך לאכול ביום כיפור □ אין לו לעשות קידוש, דחכמים לא תיקנו קידוש ביום כיפור.

כע"ז מבואר במשנ"ב סי' רפ"ו ס"ק ט', דאדם שהתפלל שחרית ולבו חלש □ ואין לו יין לקדש עליו, רשאי לאכול פירות או מיני תרגימא בלי קידוש, ומשום דבשעדי"ח סמכינן על הראשונים דס"ל דלא חל חובת קידוש קודם תפילת מוסף.

מ"ה עי' בשו"ת ארחות יושר (שרביט) ח"א או"ח סי' י"ז, שדייק בדברי האגרות משה הנ"ל, שדוקא כשאוכל פת הבאה בכיסנין שיעור כדי קביעות סעודה (ג' או ד' ביצים) □ הוא דצריך לקדש, אך אם אוכל רק כזית או כביצה □ אינו מתחייב בקידוש.

מ"ו וכן פסק המשנה ברורה שם ס"ק כ"ה □ עכ"פ בשעת הדחק.

פת הבאה בכיסנין - מאשר לאכול מזונות מבושלים כדי צרכו קודם קידוש, כיון שלדעת המג"א איכא עלייהו שם סעודה.^מ

עו"כ שם בשם הגרש"ז אויערבך, דחולה שדי לו באכילת של פחות מכזית בכדי אכילת פרס,^מ איכא למימר דיאכלנו בלא לעשות קידוש, דיתכן שאין עליו שם אכילה כלל, דהרי מבואר במשנה ברורה סי' תקס"ח ס"ק ה', דבכה"ג לא הפסיד את תעניתו, וא"כ למה יהא מותר לקדש ולשתות יין מלא לוגמיו, אלא דסיים דדבר זה לא נזכר כלל בפסוקים, מט"ע.

העולה מהדברים עד כה :

אף בשבת מותר לשתות מים (וכדו' - משקים שאינם חשובים) קודם התפילה, אך חולה וכדו' שנתבאר לעיל ענף א' שמותרים לאכול קודם התפילה, חייבים לקדש קודם אכילתם. אלא שאם די לו באכילת פירות וכדו', יאכלם בלא קידוש, אך אם נצרך לאכול פת או פת הבאה בכיסנין, עליו לקדש קודם אכילתו.

ובאם די לו באכילת מזונות מבושלים, בזה נחלקו הפוסקים אי יאכלם בלא קידוש, או דבכה"ג עדיף שיקדש ויאכל פת הבאה בכיסנין.

*

דינים העולים

א. אסור לאכול ולשתות קודם התפילה, אך בכה"ג שאין בזה משום 'גאווה' - שרי, וע"כ שתיית מים (ושאר משקים פשוטים) - מותרת, והו"ה דאכילה לרפואה - מותרת, (והו"ה אדם שחלש, אם רצה יכול לאכול קודם התפילה), ומ"מ יקדים ויקרא קודם לכן קריאת שמע.

ב. אסור לאכול ולשתות בשבת קודם הקידוש, ואין חילוק בין קידוש הלילה - שחיובו מדאורייתא, לבין קידוש היום - שחיובו מדרבנן, והו"ה דאסור לאכול במוצאי שבת קודם הבדלה, אלא שקילא הבדלה מקידוש, שקודם הבדלה מותר לשתות מים, ואילו קודם הקידוש - אף שתיית מים אסורה.

ג. אף בשבת מותר לשתות מים (וכדו' - משקים שאינם חשובים) קודם התפילה, אך חולה וכדו' שמותרים לאכול קודם התפילה, חייבים לקדש קודם אכילתם, (וטוב שיקדש שוב אחר התפילה).

אלא שאם די לו באכילת פירות וכדו', יאכלם בלא קידוש, אך אם נצרך לאכול פת או פת הבאה בכיסנין, עליו לקדש קודם אכילתו.

^מ ועי' במשנ"ב שם ס"ק כ"ו, דדעת השלטי גבורים דמקיים דין קידוש במקום סעודה □ אף באוכל פירות, ודעת החיי אדם והאליה רבה דאם חלש לבו קצת □ יש להקל בזה, ולפי"ז איכא למימר דאף חולה שדי לו בפירות, מ"מ עדיף שיקדש ויאכל פת הבאה בכיסנין, אולם עי' בספר שבת לישראל שאלה מ"א, דכתב בשם הגר"ח קנייבסקי דבכה"ג עדיף שיאכל הפירות בלא קידוש.

^מ עי' מש"כ לעיל הע' 5, בשם הגרש"ז אויערבך.

^מ עי' במהר"ש ענגיל המובא לעיל ענף א', מש"כ בסוף התשובה (לענין יום חול).

ובאם די לו באכילת מזונות מבושלים, בזה נחלקו הפוסקים אי יאכלם בלא קידוש, או
דבכה"ג עדיף שיקדש ויאכל פת הבאה בכיסנין.

לתגובות: YR4295@gmail.com

צוף התורה / הרב נעם לסר, נו"נ בישיבת מיר, ירושלים

מלחמת סיחון ומואב ההיסטורית ומלחמת רוסיה אוקראינה

היום

בעיצומה של פרשת כיבוש סיחון ועוג, נוסף בתורה ענין שלם שאכן רב הנסתר בו על הגלוי. "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון, כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון וגו' דבר זה כפי הנראה אמר דרשני, ולכך דרשו בו חז"ל את המדרש הבא:

על כן יאמרו המושלים וגו' המושלים - אלו המושלים ביצרים; בואו חשבון - בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה; תבנה ותכונן - אם אתה עושה כן, תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא; עיר סיחון - אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, מה כתיב אחריו? כי אש יצאה מחשבון וגו' - תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין וכו'.

ובדרשה זו יש להעיר מספר הערות:

א] מה הקשר בין אמירת המושלים ביצרים למלחמת סיחון בחשבון.

ב] המסילת ישרים מאריך שעצה זו יכולה להינתן רק על ידי המושלים ביצרים, והדבר תמוה עד מאוד. מדוע דוקא המושלים ביצרים הם אלה שנותנים את העצה הזו, הרי עצה זו פשוטה בתכלית. הרי פשוט וברור שמי שרוצה להצליח בעבודת ה' צריך לחשב חשבוננו של עולם.

ג] מהי האש היוצאת מחשבון הרי חשבון היא העיר הנכבשת.

ד] המושלים אומרים באו ונחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. כיצד יכולים הם לחשבן כזה דבר וכי מישוהו יודע מהו שכר מצוה? האם יש למישהו מושג מהו עונש עבירה?

מדוע הלך סיחון לכבוש את חשבון

מאז ומעולם עיר חשבון קרצה לו לסיחון לכיבוש. הרבה יותר מאוקראינה לרוסיה... חשבון היתה עיר מבצר ויעד אסטרטגי עצום. אך לא זו בלבד שסיפוח חשבון לממלכת סיחון היו חשובים לו, אלא שאילולא מלחמה זו, סיחון פחד שמא ביום מן הימים מואב יפתחו במלחמה רבתי, ולא יפחדו מהפסד שתמיד יוכלו להתבצר בחשבון הבלתי ניתנת לכיבוש.

אלא שמבצע זה של סיחון היה כרוך בתעוזה גדולה, ובסיכון רב. ולא היתה לו ברירה אלא להביא את בלעם הקוסם שיקלל את מואב, וכך יצליח לצרף את חשבון לממלכתו

ולשלוט על כל האזור. והלא יאומן הצליח, וחשבון נפלה לפני סיחון כפרי בשל. וכעת סיחון מתהלך מנופח מגאווה ומאושר מהצלחתו המסחררת.

אך צוחק מי שצוחק אחרון, התברר למפרע שההישג הזה כלל לא היה לו לתועלת, אלא לרועץ. הקב"ה השתמש בו ככלי עזר לכבוש את מואב, ולכך נתן בלבו לעשות מלחמה עם מואב, כדי שעם ישראל שנאסר עליו ללחום עם מואב, יירש את חשבון מסיחון.

כל שמות הערים בתורה אינן שמות סתם אלא יש בהם עומק וטעם. וצריך להתבונן מהו חשבון.

חשבון פירושו להעמיד שני ערכים זה מול זה, ולראות מה עדיף. כלומר הפירוש המדוייק של חשבון איננו לעשות חשבון של אחד ועוד שנים שווה שלוש, אלא להעמיד שני ערכים זה מול זה, ולבחור מתוכם את הרצוי.

חשבון נקראה בשם זה עקב היותה קשה מאוד לכיבוש, מחמת עובי החומה או מחמת מיקומה על הר גבוה, המקשים מאוד על כיבושה. וכביכול חשבון זועקת ואומרת, כל מי שינסה לכבוש אותי, צריך לעשות חשבון אם כדאי לו... כלומר להעמיד את ההפסד הינו איבוד החיילים והנשק לעומת הרווח, שאם יצליח לכבוש, הגיע לעמדת כח עצומה. וסיחון החליט שאכן הוא הולך על המשימה הקשה, הן בכדי להגדיל את כוחו והן בכדי להגן עליו מפני איום עתידי.

אפשר לראות זאת במוחש במלחמת רוסיה אוקראינה. הכיצד הלך אותו שליט עריץ להיכנס למלחמה, ולאבד עשרות אלפי חיילים ונזקי כלכלה עצומים, רק בגלל איום עתידי שמא יקרה כך וכך וכך, ולא תהיה לארצו הגנה מפני האויב. אלא שכך הוא דרכו של מצביא, לגשת למתקפת כיבוש, שאם לא כן יצטרך בסוף להיכנס למלחמת הגנה.

חשבונו של עולם מהו עניינו

כך הוא בחשבונו של עולם. כשהאדם עומד בפני יעד הקשה להשגה, הוא צריך לעשות חשבון, לדעת שיש לו מה להפסיד, עמל ויגיעה, לוותר על מנעמי החיים, ועל שינה מתוקה, ולהתחזק להעפיל אל רמות גבוהות של עבודת ה' ביתר שאת ויתר עז. אך לא די בזה. אך השאלה איננה רק האם לכבוש עמדות נוספות. אם לא יתחזק במלחמה

כי אש יצאה מחשבון - חשבון מאיימת על כל האיזור. להבה מקרית סיחון, האש הזו אמורה ביום מן הימים להשתלט על קרית סיחון, אכלה ער מואב בעלי במות ארנון. האש הזו מאיימת על כל הסביבה.

סיחון היה מאויים על ידי מואב, סיחון לא הלך לכבוש את חשבון ולהיכנס למלחמה קשה ומתישה, רק בכדי לקבל קצת כבוד או ממון. מלחמה זו היתה להיות או לחדול. אם לא יכבוש את חשבון, הרי שמואב ביום מן הימים תפתח כנגדו במלחמה, ועקב היותה מוגנת מפני אויב שיחדור לתחומה, לא יקשה עליה להחליט ביום לא בהיר אחד לספח אליה את סיחון.

המושלים ביצרו מלמדים אותנו לא להסתמך על השכל חלילה וחלילה

מלחמת היצר איננה עוזבת את האדם מיום לידתו עד יום מותו. לעתים מתנסה בתאוונה, לעתים בגאוונה, פעם רוצה כבוד ופעם חפץ בעלייה מכובדת. פעם מתאוונה למכונית יוקרה, ופעם במשרה מכובדת. וכשהאדם מזהה את בעיותיו וחפץ לצאת לקרב, בדרך כלל הוא עושה את הטעות הנפוצה. מעמיד את השכל מול הרגש.

השכל אומר שחבל על הזמן לפטפט אבל הרגש אוהב את זה. השכל אומר לא לצאת לנופש לחיפה הפרוצה, והרגש אומר שזה נחמד ונעים, ואין מקום אחר להינפש... והאדם סבור לנצח את מלחמת היצר על ידי שכלו הזך והאמיתי. אך דבר אחד לא ידוע לו, הרגש יותר חזק. אין מעשן שלא יודע את ההפסד שבעישון, כסף, זמן בריאות, אבל למעשה הרגש מנצח. הדרך כיצד להעמיד את הרגש המוסרי מול הרגש התאווני הוא רק על ידי חשבוננו של עולם.

בשעת ניסיון, אמור לעצמך, האם אתה מוכן להרוויח עשרת אלפים דולר ותכבה את הפלאפון במשך הבוקר? האם האשה מוכנה ללכת עם בגד קצת יותר צנוע תמורת שידוכים לבנותיה המתבגרות? בוודאי. אם האדם יעמיד את ההפסד המצוה מול שכרה, סביר להניח שיצליח.

כלומר שכר עבירה כנגד הפסידה ושכר מצוה, אין הכוונה לדעת מהו השכר של המצוה או של העבירה, אלא לדעת שיש שכר, כן יש שכר, בעולם הזה ובעולם הבא. זה מאוד משתלם לעשות מצוה ולהתגבר על מידה רעה. אך אלו שאינם מושלים ביצרים עושים את הטעות שוב ושוב, וסומכים על עצמם שהם יבינו לבד מה נכון לעשות על פי השכל הישר. והיצר מחכך ידיו בהנאה, ואומר מי שירצה להילחם אתי ראש בראש, מוזמן. כיבוש חשבון מלמד אותנו, שהקרב על כל התעלות איננו רק תוספת של מעלה, אלא קרב על הבית. כשהאדם איננו עולה הוא מאויים על ידי היצר לרדת ולהתדרדר.

תצא אש ממחשבים ותאכל את שאינם מחשבים - מה זה אומר לנו

ועל זה אומר הפסוק תצא אש ממחשבים ותאכל את שאינם מחשבים. המחשבים חשבוננו של עולם משפיעים על אלו שאינם מחשבים. טבע האש להפוך את כל מה שנכנס לתחומה כחלק ממנה. למחשבים ישנה השפעה גדולה על שאינם מחשבים. כשאדם נותן צדקה או מוותר על נוחות מסויימת בשביל מצוה, יש לזה השפעה כבירה על כל העולם. וכמו כן כשהאדם נמנע מעבירה למרות מתיקותה כשמעמיד את ההפסד הגדול הנמשך ממנה, הרי הוא משפיע על העולם כולו.

ידוע ומפורסם המעשה, על אדם בעל מפעל לסוכריות שנקלע לשבת חתן יחד עם משפחה חרדית, ולאחר שזרקו את הסוכריות שחולקו שם בשפע רב... הלך אחד הילדים כשהסוכריה בידו, ושאל את אביו האם אנחנו אוכלים את ההכשר הזה, וכשהשיב בשלילה ראה בעל המפעל את הילד זורק את הסוכריה לפח האשפה בלא שמץ של קושי, התרגש עד מאוד, והבין שהיהדות זה דבר אמיתי, שאפילו ילד מוכן לוותר על סוכריה. הרי מי כמוהו יודע כמה ילדים אוהבים סוכריות... ונעשה בעל תשובה גמור.

כל מעשה של יראי ה' משפיע. אנחנו נקראים בעיני הציבור מחשבים אף שאינם יודעים את מדרש חז"ל האמור אך הם חשים בתת מודע שאנשים אלו הם המחשבים חשבוננו של עולם" ובתוכנו יש גם דרגות מדרגות שונות, ולכל אחד יש השפעה על חברו. ועלינו מוטל לשלוח את האש ממחשבים שתאכל את אלו שאינם מחשבים, ויחד לבעור ביראת שמים אמיתית.

כל אדם המתבונן בתפקידו בעולם, ומנסה להיטיב את דרכיו במעט, צריך מדי פעם להעמיד את שכר המצוה ואת עונש העבירה, ועל ידי זה יראה כמה כח יש לו להתמודד ולכבוש פסגות. ואם יראה שאין לו יעד לכיבוש, יתכן שאחד מהמעוזים האישיים שלו עומד בסכנה, שמי שאינו עולה מובטח לו שירד.

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

פנימיותו של אדום

כשישראל התקרבו לאדום, שלח משה לבקש ממלך אדום מעבר, ולא נתן לו, ואח"כ כשנסעו להורר ההר נפטר אהרן הכהן. וביאר רש"י, שכיוון שהתחברו לרשע, חסרו הצדיק הזה, ולכאורה תמוה שהרי הכל נעשה ע"י משה רבינו ומסתמא עפ"י ציווי מהקב"ה.

ביאר מו"ר הג"ר שלמה ברויאר שליט"א שיש לשים לב להבדל שבין שני הבקשות ששלחו לאדום. בפעם הראשונה כתוב (כ', י"ד) "וישלח משה מלאכים וכו'", ופשיטא שזה נעשה בציווי ה' ואין בזה שום חיסרון. אך בפעם השנייה היתה הבקשה של העם וביוזמתם, כמ"ש (שם י"ט) "ויאמרו איליו בני ישראל" וזו היתה התקרבות מיותרת לאדום, וע"ז נענשו.

וניתן להוסיף לפי"ז, שהקב"ה צווה לשלוח לאדום את הבקשה, לא בשביל למצוא דרך לעבור, אלא בשביל לנסות את אדום, ולכן הוא הזכיר להם שיש לנו זכות ירושה בארץ ישראל ועליך לתת לנו לעבור כדי להגיע לחלקינו, אך אדום נכשלו בניסיון ושלחו במקום זה איומים (-פן בחרב אצא לקראתך), אך ישראל חשבו שהיה פה כישלון הסברתי, שכן המנהיגות היתה צריכה לדבר בסיגנון קצת פחות תוקפנית, ולכן הם שלחו שוב מסר מפויס שמטרתו היתה להראות לאדום שאנו אנשים מאוד עדינים ונחמדים. (ההסטוריה חוזרת...). אך הם לא ידעו שהקב"ה מכיר את אדום יותר טוב מהם ופנימיתו רקובה עד הנקודה העמוקה ביותר. ולא יעזור שום הסבר ושום תעמולה. ולכן כאן שעברו ועשו על דעת עצמם היה לשר של אדום רשות לצאת בחרב ממש כיוון שנעשה דבר שלא עפ"י הדין.

ומאחר שעם ישראל התקרב בדעתו אל אדום, וחשב שהם טובים אלא שצריך יותר להסביר וכו', והיתה בזה ירידה של עם ישראל, ובהתחברות עם רשעים, נענשים. ואף שגזירה המיתה נגזירה על אהרון הכהן כבר במי מריבה מכל מקום אהרון המשיך לחיות משום שרבים צריכים לו, שהרי עם ישראל היה צריך את אהרון הכהן שישפיע מקדושתו עליהם, אך ברגע שהיתה ירידה לעם ישראל והתחברו עם הרשעים כבר לא היו זכאים להמשך השפעותיו של אהרון הכהן ולכן יצאה הגזירה אל הפועל.

*

לפרשת קרח בחו"ל:

פרשת קרח במבט חינוכי

הבה נתבונן במשה רבינו כמחנך שצריך להתמודד עם שלושה תלמידים בעייתיים. אך יש ביניהם הבדל אחד יסודי, שניים מהם, הם בעלי רזומה נרחב של בעיות ממצרים ועד הנה, אבל קרח עצמו הוא בן טובים, שעד עכשיו היה בצד הנכון של המפה, כתלמיד מצטיין בכל המדדים, (-מטועני הארון היה), ופתאום משהו "קפץ לו".

וזה רק מגדיל את הבעיה משום שכשתלמיד שכוה מתחיל להתמרד זה יכול לעורר הפיכה מוחלטת שכן כל הטובים יכולים להסחף אחריו (-עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עימו) ולכן הוא צריך טיפול מידי.

ולכן איתנו הוא דיבר בדרך יחודית, משום שלחניך שיסודו טוב ישנה נקודת משען להניח עליה את המנוף. ולכן הוא הזכיר לו את מעלותיו ואת כל אשר הוא כבש לעצמו בעמלו, ואת הקרבה שהוא קיבל תרומת זה מהקב"ה (-המעט מכם כי הבדל אתכם וכו')

אך עם השנים האחרים אין לו את האפשרות הזו, ובכל זאת הוא רצה לנהוג עימם בדרך של כבוד, אלא שבזה דרושה זהירות יתרה, משום שאם המחנך יכבד את החניך הבעייתי בלא מחשבה זהירה, הוא עלול לפרש זאת כחולשה והתרפסות, ובזה הוא יקבל רק חיזוק לדרכו הנלווה, ולא נצליח להשיג את התוצאה הנכונה. ולכן אם משה רבינו היה נותן לדתן ואבירם שישי או שלישי, הם היו מביאים מזה ראייה לדעותיהם, והיתה נוצרת המרדה כללית. ולכן הכבוד שאפשר לתת לחניך במקרה כזה הוא בסיגנון "אני מרשה לך להתקרב אלי", למשל רב שנותן לתלמידו את האפשרות לשרת אותו(-למשב"ק אותו) זה פירגון גדול לתלמיד, בלא לאבד את הדיסטנס.

וכאן משה רבינו הזמין אותם לפגישה עם גדול הדור (-וישלח משה לקרוא לדתן ואבירם) מה שאמור היה לכבד אותם מאוד, אך הם היו במצב רוח מרדני ופירשו זאת כרצון להשתלטות (-כי תשתרר עלינו גם השתחרר). ולמחרת הוא ניסה ניסיון אחרון לכבד אותם בצורה שהוא הגיע בכבודו ובעצמו אליהם, שזה גם באותו סגנון של "אני מרשה להתקרב אלי", אך הם במקום להתפרגן מהביקור ההסטורי, הם נעמדו פתח אהליהם עם נשותיהם וילדיהם הקטנים ביותר, ויחדיו הם פיזמו במקלה "משה-הביתה, משה הביתה .." אלו כנראה השירים שהאם היתה שרה לילדיה לפני השינה...

וכשהגיעו למצב כזה, כדי להציל את שאר התפוחים בסלסלה, יש לזרוק לאלתר את התפוח האחד הרקוב. אלא שבראשונה יש לערוך מבחן לשאר העם אם הם נסחפים אחריו, ולכן הוא נתן להם הוראה חד משמעית להתרחק מאהלי קרח ודתן ואבירם, ואכן הם מילאו אחרי ההוראה בדיוק נמרץ, ורק אח"כ הכריז משה רבינו על הנס הגדול שיעלים את התפוח הרקוב מהסל הבריא. ומיד כששמעו זאת המשפחות הבעיות הן התחילו לברוח לתוך הכלל ישראל, שם הם הרגישו בטוחים יותר. אלא שגם שם הם נבלעו בארץ, או שנעשתה הארץ כמשפך (כמו מגלשה אוטומטית) שהביאה אותם היישר לתוך מקום המתאים להם.(עפ"י רש"י סו"פ עקב)

ואחרי כל זה, עדיין המשיכו לטעון טענות, ושוב היתה מגיפה ולכאורה בזה הסתיים הסיפור, שהלא ניתנו עונשים מהדהדים, ושאר החניכים יושבים עכשיו בשקט ואינם מעיזים לפצות את הפה.

אך הקב"ה אומר למשה שיקח מטות מכל נשיאי ישראל ויכניס אותם לקודש הקודשים ונראה איזה מהם יפרח. ולכאורה אם זה הוכחה טובה, אזי היינו צריכים לעשות את זה

כבר ביום הראשון והיינו חוסכים את מיתתם של קורח ועדתו וה-14,700 שמתו במגפה. ומאידך לאחר שהלכנו בדרך של שליטה ועונשים, מה עוד צריך את ההוכחה.

והביאור הוא שכשיצר ההמרדה תוסס, אין זה הזמן לענות תשובות הגיוניות אלא לעצור מיד את האש המתפשטת ולהחזיר את המושכות השליטה לידי המחנך, אך לאחר שהכל נרגע אין להסתפק בשליטה כוחנית, אלא עכשיו שהשליטה חזרה ליד המחנך יש לעמוד ברוגע ולענות על תביעות שניתבעו, וליישב בצורה שכלית את השאלות שנשאלו. כי אם לא, תחזור התסיסה ותבעבע פעם נוספת, אך זה צריך להיות ביוזמת המחנך ובזמן שנראה לו. ולכן לא קדם לציווי זה של המטות שום שאלה מצד בני ישראל.

כמה חכמה ניתן להפיק מכל תיבה קטנה שבתורה

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

לפרשת קרח בחו"ל:

תפלת הבדלה ועדת קרח

דרך הבעש"ט זי"ע ותלמידיו הק' להלביש תוך דבריהם ושיחתם וכן בין שורות ספריהם חידושים גדולים ועמוקים, ולפעמים בהשקפה ראשונה נראים הדברים רחוקים וזרים, ורק אחר עמל ויגיעה זוכים להבין הענין הטמון בדבריהם ועומק כוונתם.

דוגמא לזה היא המובא בספר בית אהרן מהרה"ק ר' אהרן מקרלין זי"ע (ריש פר' קרח) שכתב בזה"ל "שמעתי מאמור"ר זצוק"ל (הרה"ק ר' אשר מסטאלין) **שבעת שאומרים בהבדלה בורא מאורי האש צריך לכוין להבדיל אש של קרח ועדתו רק להעלות כל הנ"ק לקדושה כי זה מחלוקת קרח וכל עדתו שלא להטות לימין רק להגביר השמאל אשר לזה אמר משה בוקר ויודע ה' את אשר לו אם אתם יכולים להפוך בוקר לערב".**

והנה בהשקפה ראשונה נראים הדברים כמוזרים, דמה ענין קרח ועדתו להבדלה במוצאי שב"ק, ולהדיא אמרו (ע' טור ס' רח"צ) דטעם ברכת מאורי האיש במוצאי שבת לזכר שנברא האור במוצאי שבת וכדאיתא בגמ' פסחים (נד) דתחילת בריאתו היה במוצאי שבת שנתן הקב"ה דעה באדם הראשון וטחן ב' אבנים זו בזו ויצא מהן אור.

אמנם הדברים מובנים לפי דברי הרמ"א (ס' רצ"ו ס'א) שפסק "ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ וטעם השפיכה דאמרינן (עירובין סב.) כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה". והנה רוב אנשים יוצאים בזה ששופכים היין לתוך קערה על השולחן ואין שופכים על הארץ ממש, אמנם במגן אברהם ציין לעיין בספר מטה משה שנתן טעם על פי קבלה **לשפוך על הארץ דייקא.**

והיינו שבמטה משה מביא מהריקנטי פר' קרח בשם זוהר הק' דבמוצאי שב"ק כל כוחות המזיקין שנסתלקו בכניסת שבת באים עכשיו בחזרה ורוצים לשוב למקומן ורוצים להתערב בכלל ישראל ולשלוט עליהו, "וישראל עבדי עובדא בהדס וביין ואמרי הבדלה ואיתפריש מינייהו וכיון דמבדלי על הכוס מאיך ההוא סיטרא ועל לדוכתיה לשאול אתר דקרח וסיעתיה תמן דכתיב וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. ואינון לא נחתין תמן עד דישראל עבדו הבדלה מנהון הבדלו מתוך העדה הזאת".

וממשיך עוד המטה משה "גם טעם שפיכת היין על דרך שהרמב"ן מביא משל למי שעשה סעודה למלך וצוה המלך לתת לפלוני לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין מן הסעודה שיספרו בשבחו ולא בגנותו, **לכן גם בכאן צריך ליתן לעדתו של קרח חלקם.**" כלומר שלכן שופכין על הארץ כיון ששם מקום עדת קרח שנבלאו בארץ, והיינו שבעת שאנו עושים הבדלה צריכים להיזהר שלא יתעורר קטרוג קרח ועדתו שעררו על ענין

תפלת הבדלה ועדת קרח

ההבדלה וכמו שהוכיח אותם משה המעט כי **הבדיל** אתכם שלא הכירו בהבדלה הנ"ל ורצו גם כהוננה. (וע"ע בישמח משה בענין זה (ד"ה בוקר ויודע ה').

וכדי להבין עוד הקשר בין קטרוג קרח להבדלה, נראה דכאשר מעיינים במחלוקת קרח כנגד משה רבינו, נראה שמילה אחת חוזרת על עצמה פעם אחר פעם, וזהו המילה "הבדלה" וכמו שהוכיח אותם משה רבינו (במדבר טז, ט) "המעט מכם כי **הבדיל** אלקי ישראל אתכם מעדת ישראל לעבוד את עבודת המשכן", ובמדרש רבה מבואר עוד יותר עה"פ בוקר ויודע ה' את אשר לו "אמר להם משה, גבולות חלק הקב"ה בעולמו, יכולים אתם לערב יום ולילה והוא שאמר הכתוב בתחלה (בראשית א) ויהי ערב ויהי בוקר **ויבדל** אלקים בין האור ובין החושך בשביל תשמישו של עולם, וכשם **שהבדיל** בין האור ובין החושך כך **הבדיל** ישראל מן האומות שנאמר **ואבדיל** אתכם מן העמים להיות לי (ויקרא כ), וכך **הבדיל** אהרן שנאמר (דברי הימים כג) **ויבדל** אהרן להקדישו קודש קדשים, אם יכולים אתם לערב אותה **הבדלה** **שהבדיל** בין האור ובין החושך אתם יכולים לבטל את זו. לכך אמר להם בוקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו". (הרי שכתב ח' פעמים המילה "הבדלה").

קרח לא היה מוכן לשמוע שיש "הבדלה" בינו לבין משה רבינו ואהרן הכהן, ומאחר שסירב להכיר בהבדלה זו, סופו היה שכפר גם בהבדלה בין ישראל לעמים וכפר בתורה ובמצוות ועשה ליצנות מהתורה ולכן דייקא במחלוקת קרח אמרו חז"ל (נדרים לט:): "עלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו לפניו 'רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם אנו מאירים ואם לאו אין אנו מאירים". וקשה להבין מה להם לשמש וירח להתערב בריב זה ולתבוע מהקב"ה על כבודו של משה רבינו יותר משאר תלונות שישראל רבו עם משה רבינו כגון במרגלים שנאמר וילונו על משה וכו' וכן בעוד תלונות שהתלוננו על משה, ועל כל אלה לא מצינו שמיחו השמש והירח ולמה כאן כן מיחו? ולפי הנ"ל ניחא (וע' בזה בספר באר יוסף לפר' קרח).

וכאשר קרח סירב לשמוע, צוה הקב"ה למשה רבינו לעשות הבדלה וכמ"ש (במדבר טז, כא) "**הבדלו** מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע". ובדרך זה נצטוינו לקדש השבת בכנסיתו וביצאתו, שכמו שיש הבדלה בין אור לחושך כמו כן יש הבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה וכמו כן יש הבדלה בין ישראל לעמים שגבולות חלק הקב"ה בעולמו, וכאשר אנו אומרים הבדלה ומכירים שגבולות שם הקב"ה בעולמו וצריכים להבדיל לצאת משבת לששת ימי המעשה, בזה אנו מתקנים טעותו של קרח שלא הבין ולא הכיר בהבדלה. זו.

והלימוד היוצא מזה שכל אחד צריך להיות חכם המכיר את מקומו לדעת מה מצבו ומקומו בעולם הזה, וכך כתב זקני הק' מטשארטקוב זי"ע בספרו גנזי ישראל (חלק ליקוטים) "מה שהשבתי לאחד ששאל, מהגבר מגוברין שתתנו פדות **והבדל** בין אנשים להגדיל רבכם כי הוא עומד למעלה על אנשים רגילים, הלא אב אחד לכולנו? והשבתי לו הלא הכל היה מאתו ית"ש ועכ"ז נראה שיש הפרש גדול בין אבנים פשוטות שנמצאות בעובי האדמה ובין אבנים טובות וכמו כן יש מתכות שונות יש ברזל ועופרת ויש כסף וזהב וזה נראה כי העיקר

תפלת הבדלה ועדת קרח

הוא מהכח שבא אחר כך ומזכך הדברים אם כי כולם ממקום אחד נוצרו, ומזה נלמד כי האדם גם כן הוא הכל תלוי בהזדככות גופו נפשו רוחו ונשמתו".

וענין הבדלה זו מוזכר גם בדברי הרמב"ם (סוף הל' שמיטה ויובל) וז"ל "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו מפני **שהובדל** לעבוד את ה' ולשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים. ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי עולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו **להבדל** לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבוד לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשוהו האלקים ופרק מעל צוארו על החשובונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים". ובהל' דעות (פר' ה הל' א) כתב הרמב"ם "כשם שהחכם ניכר במעשיו ובדעותיו והוא **מובדל** בהן משאר העם".

ומעכשיו מובנים מאוד דברי הספר בית אהרן, ודבריו הק' בנויים על יסוד דברי הזוהר הק' והמטה משה הנ"ל המובאים במגן אברהם, ובוזה מובן כפשוטו אזהרת הרמ"א לשפוך היין על הארץ דייקא.

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' במעלת עשרה הראשונים

הרגיל לפתוח פיו בדברים בטלים, ודאי "טמא הוא" בדיבור
לשון הרע וניבול פה

וְכָל כָּלִי פֶתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צְמִיד פְּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא (יט, טו)

בספר 'עבודת ישראל' לה'מגיד' מקוזניץ' (שמות, פרשת פרה), כתב וז"ל: "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא" (במדבר יט, טו). רצה לומר מי שהוא מדבר כל מה שחושק ואין לו מחסום לפיו ובודאי לא ימלט שאינו מדבר לשון הרע ורכילות וניבול פה. וזהו "וכל כלי פתוח", שפיו פתוח לדבר דברים בטלים. "אשר אין לו צמיד פתיל עליו", רצה לומר שאין לו מחסום לפיו. "טמא הוא", בודאי אדם כזה טמא הוא - שמדבר לשון הרע ורכילות וניבול פה כנ"ל, עכ"ל.

ובגליון 'מעדני הפרשה' (לרבי ישראל אהרן קלצקין שליט"א) כתב, שיתכן להוסיף בזה, שלכן האות פ' בנויה כמו תיבה סגורה עם שפה קטנה משוכה כלפי פנים כפתח קטן, שניתן לסוגרו בעת הצורך. כמו כן האות ט' שמרמז על ט'מא / ט'הור, אף היא כמו האות פ' בנויה כתיבה סגורה. אכן בסיבוב קטן יהפוך הפ' לט'. שע"י שמירת הפה וסגירתו בעת הצורך יהפוך טמא לטהור.

**וימת עם רב - זה צלפחד, לפי שדיבר לשון הרע באלהים
ובמשה**

וַיִּשְׁלַח ה' בְּעַם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל (כא, ו)

כתב ה'שפתי כהן': "וימת עם רב מישראל". בזוהר פרשת בלק אמר (ח"ג רה, ב), שזה צלפחד שהיה מזרעו של יוסף והיה רב המשפחה, ולפי שהיה עם הארץ דלא ידע אורחי דאורייתא לא מנוהו נשיא עליהם, והוא היה מן העם שדיברו באלהים ובמשה. ולזה אמרו בנותיו אבינו מת במדבר, וכי לא מת במדבר אלא הוא, אלא מת בדיבור. ולזה על אבינו טעם זרקא שהוא כמו נחש, לומר שמת על ידי נשיכת נחש, שכל המדבר לשון הרע מת על ידי הנחש, שהוא דיבר לשון הרע לפי שהיה עם הארץ, לזה אמר "וימת עם רב", עכ"ל.

*

ג דברי הזוהר יובאו בשלימות בס"ד להלן פרשת בלק.

דברי חיזוק נלהבים לשמירת הלשון מפרשת השבוע - מהגה"צ רבי שריה דיבלצקי זצוק"ל

האיש שעמל בתורה וגם שומר לשונו, זוכה להתעלות - ומתעלה עימו כל היקום!

בדרשה שנשא הגה"צ רבי שריה דיבלצקי זצ"ל (הובאה בספר 'לנפש תדרשנו' כרך ב' עמ' קפא), עורר את הציבור בזה"ל:

בפרשת השבוע מצינו ראינו כמה וכמה הוראות לאיש היהודי לעבודת ה' יתברך שמו. ראשית, הפסוק "אדם כי ימות באהל" (יט, יד), ואמרו חז"ל בברכות (סג, ב): "אדם כי ימות באהל" אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, ורצונו לומר דאין הכוונה שימית עצמו ממש דהרי "לא המתים יהללו-יה", אלא הכוונה דצריך כל אדם יותר ויותר מכוחו בקביעות לימוד התורה הקדושה וכלשון הרמב"ם ולא יתן לעיניו שינה ולעפעפיו תנומה וכו'. ודבר שני, כל כל זה אינו שווה לי אלא אם כן יהיה הפה שבו לומד תורה הק' שמור מכל חלקי דיבורים האסורים כלשון הרע ורכילות ומחלוקת ושנאת חינם ודברים בטלים ודברי חול בשבת ויו"ט, אך אם לא יהיה שמור מכל הנ"ל אז כל התורה שלו כמובן שלא שווה כלום [וכדכתב הגר"א באיגרתו], וזה מרומז בפסוק "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא יהיה". ואם יהיה אדם עומל ושמור בשני אלה, דהיינו עמל התורה ושמור לשונו, - לאיש אשר אלה לו, אז הוא עולה, ומתעלה עמו כל היקום!

הדיבור של משה רבינו ע"ה לא השפיע על הסלע כיון ששמע שאמר 'שמעו נא המורים' ולכן הוצרך להכותו

וזה מצינו וראינו גם בפרשת השבוע, דהרי כל הבריאה הייתה עבור התורה הקדושה, והתורה הק' ניתנה לישראל כדי שיקיימו אותה, וא"כ האדם המקיים התורה מעלה כל הבריאה, ובהיפוכו להיפך ח"ו. וזה מרומז במה שנחלקו המפרשים מה היה בדיוק חטאו של משה רבינו ע"ה, שנגזר עליו עבור זאת שלא יכנס לארץ, דאחד אומר עבור שאמר שמעו נא המורים ואחד אומר עבור שהיכה בסלע ולא דיבר עליו. וי"ל דהכל הוא אחד, דאם ישראל במעלה גדולה א"כ גם היקום מתעלה כאמור, והסלע יתן מימיו בדיבור וציווי בעלמא מבלי שום מעשה. אבל כאן שהסלע שמע איך שישראל נקראים בשם "המורים", א"כ גם הוא ירד ממדרגתו, וכבר הדיבור בעלמא לא השפיע עליו מאומה עד שהוצרך להכותו. וא"כ, כל אחד צריך לומר בשבילי נברא העולם, וכל אחד יכול להעלות כל היקום למדרגתו ושורשו, עכ"ל.

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

לפרשת קרח בחו"ל:

סוד ה'שיריים' שבכוחם להציל את כל העולם כולו!

בפרשת השבוע אנו לומדים על מעשה קרח ועדתו שחלקו על משה ואהרן, ועל סופם המר. ויש להתעמק ולהתבונן, מה אנחנו לומדים מן הסיפור הטראגי הזה? קרח, מנושאי הארון, ואתו עמו מאתיים וחמישים אנשים גדולים, אותם מכנה התורה הקדושה: 'נשיאי עדה', 'קריאי מועד', ו'אנשי שם', נבלעו באדמה! זה מחייב אותנו להתבונן, מה ה'לקח' שצריך לקחת מכל זה? כמובן, שענין המחלוקת הוא רע ומר, ובפרט כאשר הוא נגד צדיקים, אבל אולי יש ענין אחר, עמוק יותר, שאפשר ללמוד מכאן, אשר נוגע לחיי היום-יום שלנו, ויכול להשפיע על כל אורח חיינו לטובה.

*

מצינו בדברי חז"ל ובמדרשים תיאורים רבים על הטענות השונות שהציגו קרח ועדתו נגד משה ואהרן, אך בתורה הקדושה הכל מצטמצם בפסוק אחד: "וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּבְתוֹכְכֶם ה' וּמִדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קָהָל ה'" (טז, ג).

קרח ועדתו באים אל משה ואהרן בטענה אחת: "רב לכם!" □ "יש לכם כל כך הרבה! זה לא הוגן!" מה משיב להם משה? "רב לכם בני לוי" (טז, ז) □ לכם יש הרבה! והוא ממשיך לפרט להם על הגדולה שניתנה להם מאת ה': "כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעַדְת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו... (שם, ט).

ויש להבין את השיח שמתקיים כאן בין משה רבינו לקרח ועדתו. קרח בא בטענה כי משה ואהרן קיבלו כבוד גדולה יותר מדי והחלוקה אינה הוגנת. משה רבינו משיב כי גם לקרח ועדתו יש הרבה. ולכאורה יש להתפלא, כיצד חשב משה רבינו ליישב את ליבם בטענה שיש להם רב? הרי טענתם היא שלא מגיע למשה ואהרן את הגדולה שהם קיבלו, ומה תועיל תשובת משה "רב לכם בני לוי"?

*

אחר שנרגעו הרוחות; הסתיימה המחלוקת, המגיפה נעצרה, והוכחה בחירת אהרן על ידי המטות, מצווה הקב"ה את ישראל על מתנות הכהונה, ויש להבין את שייכות פרשת מתנות כהונה לפרשת המחלוקת של קרח?

ברש"י (יח, ח) מבאר הענין עם משל: "משל למלך שנתן שדה לאוהבו, ולא כתב, ולא חתם, ולא העלה בערכאין. בא אחד וערער על השדה. אמר לו המלך: כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך, הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין! אף כאן, לפי שבא קרח וערער כנגד

אהרן על הכהונה, בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם, ולכך נסמכה פרשה זו לכאן. ונראה לבאר בזה עוד על דרך העבודה?.

עוד צריך ביאור במצות מתנות הכהונה, מה שהן ניתנו בשמחה. וכדברי רש"י (שם): **ואני הנה נתתי לך**. בשמחה! □ לשון שמחה הוא זה, כמו "הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו". ויש להבין מה ענין השמחה דוקא במצוה זו.

*

והנה במדרש שוחר טוב (תהלים א, א) מובא מעשה של ליצנות אותו סיפר קרח לכל הקהל להסיתם נגד משה ואהרן, וכה היו דבריו:

אלמנה אחת היתה בשכונתי ועמה שתי נערות יתומות, והיתה לה שדה אחת. באה לחרוש, אמר לה משה: "לא תחרש בשור ובחמר יחדו!" (דברים כב, י). באה לזרוע, אמר לה משה: "שדך לא תזרע כלאים!" (ויקרא יט, יט). באה לקצור ולעשות ערימה, אמר לה: "הניחי לקט שכחה ופאה!" באה לעשות גורן, אמר לה: "תני תרומה ותרומת מעשר □ מעשר ראשון, ומעשר שני, ומעשר עני!" הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. מה עשתה? מכרה את השדה ולקחה שתי כבשות ללבוש מגיזותיהן, ולהנות מפירותיהן. כיון שילדו, בא אהרן ואמר לה: "תני לי את הבכורות, שכך אמר הקב"ה: כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלקיך!" (דברים טו, יט). הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. הגיע זמן גיזה וגזזה אותן, אמר לה: "תני לי את ראשית הגז, שכן אמר לי הקב"ה: וראשית גז צאנך תתן לו!" (דברים יח ד). אמרה: אין לי כח לעמוד בפני האיש הזה! אלא הרי אני שוחטת אותן ואוכלת אותן. כיון ששחטה אותן, בא אהרן ואמר לה: "תני לי הזרוע והלחיים והקבה!" אמרה לו: אף על פי ששחטתי אותן לא נצלתי מידך? הרי הן עלי חרם! אמר לה: "אם כן, תני לי הכל! שכך נאמר: כל חרם בישראל לך יהיה!" (יח, יד). נטל אותן והלך לו, והניחה בוכה היא ושתי בנותיה...

קרח היה מספר את המעשה העצוב הזה וטען: "האם הגון לעשות כך לאלמנה אומללה ועלובה?! כל כך הם עושים ותולים עצמם בקדוש ברוך הוא!"

ונראה, כי בסיפור הזה מתגלה לנו זווית עמוקה במחלוקת קרח ועדתו.

לכאורה אם נתבונן קצת לעומק בסיפורה של האלמנה האומללה המדוברת, אפשר לראות את הכל באור אחר לגמרי:

קרה אסון, ישנה אשה שבעלה נפטר בגיל צעיר, אכן מקרה מאוד מצער, אבל אתם יודעים מה? ברוך ה', הוא השאיר אחריו שתי בנות צעירות. ברחמי שמים, האלמנה לא נשארה בודדה. ולא זו בלבד. בעלה אף השאיר לה ירושה □ שדה, חלקת אדמה שהיא יכולה להתפרנס ממנה בכבוד. מכוחה היא תזכה גם לקיים כמה וכמה מצוות יקרות. בהמשך, היא תוכל למכור מהיבול, לקנות בהמות, כך תגדיל את הונה, ואף תזכה בעוד מצוות יקרות - מתנות הכהונה!

למה קרח לא ראה את הסיפור מהזווית הזאת?

לעתים ישנו טבע אצל אנשים, להרגיש קורבן. וכפי שאומרים היום: 'מקופח'. הרגשה כאילו אנחנו מופלים לרע, אחרים מקבלים את החלק הטוב, ואילו אנחנו תמיד נתקעים עם החלק הרע.

קרח הרגיש מקופח, ועל ידי טענותיו, וסיפורו העצוב, הוא ניסה להחדיר בשומעיו את רגשות הקיפוח, ולשכנע אותם כי המערכת מפלה ואינה הוגנת. אלו שמחזיקים בהנהגה לוקחים לעצמם את כל הטוב, ואילו לעם הם מחלקים שאריות... כולנו מקופחים!
זהו שורש המחלוקת של קרח!

*

בתקופה הראשונה של מלחמת העולם השנייה, היתה העיר וילנא שבליטא מדינה עצמאית, ושימשה כמקום מפלט לפליטים רבים מפולין שברחו מאימת הנאצים ימ"ש. בין השוהים בעיר בימים הטרופים ההם, היה האדמו"ר בעל האמרי שאול ממודז'יץ? זצוק"ל ששימש כמגדלור של תורה וחסידות לבני עירו. רבים מבני מקומו נהרו אז לשולחנות הטהורים שערך, ואף אנשים מחוגי המתנגדים, שבימים כתיקונם לא היו מעזים להיכנס לטיש של רב'ה חסידי, בצוק העיתים, כאשר כולם חיפשו קורטוב של חיזוק וחיות, להחיות את נפשם העייפה, אף הם נכנסו והתבשמו מהטישי"ן המרוממים של הרבי.

והנה פעם אחת, כאשר הרבי חילק שיריים כנהוג, הוא הבחין באחד השולחנות, בכמה בחורים ליטאיים שמסתכלים בתימהון על המנהג החסידי לחלק שיריים לחסידים, אותו לא ראו מעולם... הרבי פנה אליהם ואמר: "אילו היה העולם יודע את סוד השיריים, לא היתה מלחמה!" הציבור כולו נדרך לדברי הרבי. חשבו שבודאי הרבי מכוון לסודות עליונים, ואילו היו יודעים לכוון באי-אילו ייחודים עליונים שמכיר הרבי, היו מגבירים את כח הקדושה בעולם עד שכל המלחמות היו מתבטלות...

אבל הרבי המשיך והסביר: "מהו שורש כל המלחמות? שאנשים חושבים רק על עצמם, לא מספיק להם מה שכבר בידם, ונותנים עיניהם במה שיש לשני, רוצים הם שגם הוא יהיה שלהם! משום כך, הם גם בטוחים, שאף הצד שכנגד חושק במה שיש להם... וכך מתפתחות כל המלחמות. אבל אלו היו כולם חושבים בכיוון ההפוך: 'מה אני יכול לתת לשני?' אם זו היתה הגישה של אנשים בעולם, לא היו מלחמות!"

*

שורש הרגשת הקיפוח, נעוץ בכך שאדם חש בכל דבר "או אני, או הוא!". לכן, אם לחברו יש משהו טוב שאין לו, הוא מרגיש מקופח. למה יש לו את זה ולי אין?! לי מגיע יותר! כך יוצא, שהרווח של השני הופך להיות ההפסד שלו, ואילו ההפסד של השני הוא הרווח שלו.

זוהי מנטליות של מקופחים.

כאשר יעקב אבינו שלח מתנות לעשו, השיבו עשו: "יש לי רב אחי יהי לך אֲשֶׁר לְךָ" (לג, ט). יעקב אבינו עונה לו: "קח נא אֶת בְּרַכְתִּי... וְכִי יֵשׁ לִי כֹל" (שם, יא). בספרים הקדושים

דקדקו, כי עשו משתמש בלשון "רב", הוא יודע כי יש לו הרבה, אבל זה לא הכל, עדיין חסר לו! יעקב אבינו אומר "יש לי כל!" לא חסר לי כלום!

קרח חי בעולם של "יש לי רב". לכן מפריע לו הריבוי שיש לאחרים, זה כואב לו. ועל כן טען: "רב לכם כי כל העדה כולם קדושים". מה פתאום מגיע לכם כל הרוב הזה? זה שייך לנו בדיוק כמו שזה שייך לכם!

מה עונה משה רבינו לעדת קרח?

"רב לכם בני לוי!"

אני ואהרן, אין לנו 'רב', יש לנו 'כל!' לא ביקשנו כלום ואין אנו חפצים בכלום. "וְאַהֲרֹן מָה הוּא פִּי תִלְיָנוּ עָלָיו". אבל אתם, שחפצים ב'רב', הרי באמת יש לכם כל כך הרבה 'רב', רק תפתחו את העיניים ותראו!

*

העולם שלנו כולו מושתת על מערכת של "תן וקח". מי שחי בעולם בגישה של 'יש לי כל', הוא חי במימד של ה'תן', ויש אצלו מספיק, הן לעצמו והן לאחרים. מבחינתו, שום דבר הרי לא בא על חשבוננו. מה הוא מפסיד עם יתן לשני? אדרבה, הוא שמח שיש לאחרים, ואם מתאפשר לו לתת לאחרים, עליו אף להודות על כך. אך מי שחי בעולם של 'יש לי רב', הוא חי תמיד במימד של ה'קח', כי אף פעם אין לו מספיק. תמיד חסר לו, וכל הזמן הוא חש כי אחרים מרוויחים על חשבוננו. אלו חיהם של ה'מקופחים', וכמה אומללים הם...

מספרים על החפץ חיים, שבעודו ילד, אף פעם לא היה משחק בנדנדה?, הוא לא היה מסוגל שהעליה שלו תבוא על חשבון הירידה של השני...

זוהי גישה של יהודי אמיתי.

הרווחים שלי הם לא ע"י הפסד של הזולת, והרווחים של הזולת הם לא סיבה להפסד אצלי. מה שיש לי, הרי הוא כולו רווח, ומה שיש לשני □ הרי זה גם רווח עבורי! כי אני שמח בזה שיש לו!

והאדם שחי כך תמיד 'יש לו כל'!

*

בתהלים יש כמה מזמורים של בני קרח: "למנצח לבני קרח מזמור", "לבני קרח משכיל", "שיר מזמור לבני קרח", ועוד כהנה. מדוע בני קרח נטלו חלק מהותי בספר תהלים? מובא במדרש, כי לבני קרח שלא מתו, היה תפקיד חשוב במשכן, הם ניצחו על שירתם של הלויים! והמדרש מתאר איך משה ואהרן היו הולכים לשמוע את מנגינתם המיוחדת!

אצל אנשים רגילים, כאשר ישנה מחלוקת בין שני אנשים, הנפגע לא ישמח לראות את יוצאי חלציו של שונאו עולים לגדולה. על כן לכאורה היה עולה במחשבה, שלאחר שקרח ניהל התקוממות קשה נגד משה ואהרן, הם ישמרו טינה בלב כנגדו וכנגד משפחתו. אבל

לא, משה ואהרן שמחים בהצלחת בני קרח, הם מתענגים על השירה שלהם והולכים במיוחד לשמוע את מנגינתם!

*

את סוג ההתבטלות הזאת אנו רואים שוב ושוב בסיפור חייו של דוד המלך, וזה מתבטא רבות בספר תהלים.

דוד המלך אף פעם לא מחפש נקמה מאויביו, אפילו לא משונאיו הגדולים ביותר. שמעי בן גירה מקלל אותו קללה נמרצת, ודוד המלך מקבל את זה בשוויון נפש. "ה' אמר לו קלל", הוא אומר. לאחר שנהרג אבשלום בנו, שמרד כנגדו ורדפו באכזריות נוראית, דוד המלך משיב לו טובה תחת רעה ואומר מתוך צערו על מותו שבע פעמים "בני, בני, בני וכו'", וכמבואר בחז"ל שבכך הוציא את נשמתו משבעה מדורי גיהנום.

זוהי תפיסה אחרת. גישה אחרת לגמרי. אנשים רגילים מתקשים לשכוח ולסלוח, כי עסוקים הם בלהציל את כבודם האבוד. "אתה פגעת בי, אשיב לך כגמולך! אתה תשלם על כך מנה אחת אפיים, ואז נראה מי יהיה חייב למי!" והכל נובע משום שכל אחד עסוק בלדאוג לעצמו ולכבוד שלו. אבל בעולמם של צדיקים, בעולמם של מחלקי שיריים, זה בדיוק ההיפוך! העולם שלהם סובב סביב הנתונה, על כן השאלה הנשאלת היא: מה אוכל לתת, להעניק, ולעזור לזולת?

בעבורם, זו מתנה גדולה שיש להם הזדמנות לתת! ובמיוחד, כאשר הנתונה היא למישהו שהרע והזיק להם...

*

בספר שם גדולים, מובא מעשה מופלא על הגאון רבי סעדיה גאון.

בזמנו, ריש גלותא היה דוד בן זכאי, שהיה איש שנוי במחלוקת. בעקבות דין תורה של אחד מקרוביו, בו פסק רבי סעדיה כנגדו, רדף אותו ריש-גלותא את רבי סעדיה וגרם לו לסבל רב, ואף מסר אותו למלכות. בעקבות הרדיפות הנוראות שסבל, היה רבי סעדיה מוכרח לעזוב את עירו, ויצא לגלות לבגדד, שם כתב את ספרו 'אמונות ודעות ועוד חיבורים. לבסוף, אחרי מאמצים להשלים ביניהם, הוא חזר לסורא והקים שם ישיבה. זמן קצר לאחר מכן, נפטר ה'ריש גלותא', ולפליאת כל בני הקהילה, רבי סעדיה פעל בכל כוחו להושיב את בנו של רודפו על כס אביו. המאמצים הצליחו, והבן הוכתר כריש גלותא, אך כעבור זמן קצר מאז שנתמנה, נפטר ל"ע בהשאירו אחריו בן צעיר בגיל אחד-עשרה. רבי סעדיה לא נח מלסייע למשפחת הרודף אלא לקח את הילד היתום והכניסו לביתו, ואף גידל אותו כאילו היה מבניו. הוא למד איתו תורה, טיפח אותו והתמסר אליו בכל מאוודו, עד שאותו בן גדל והיה לאחד מגדולי הדור ההוא.

עוד דוגמא של צדיק שחי בתחום הנתונה!

*

בסוף הפרשה, לאחר שבני ישראל סיימו עם מחלוקתם של קרח ועדתו, התורה מצווה על מתנות כהונה, עתה מובן, שמתנות כהונה הינם כעין חוויה מתקנת למחלוקת של קרח...

קרח השתמש במתנות כהונה על מנת להחדיר בעם ישראל רגשות כעס על כמה שהם מקופחים. איך ההנהגה של משה אינה הוגנת כלפיהם ועושקת אותם מכל נכסיהם. אבל לאחר שנרגעו הרוחות, וכלל ישראל הפנימו כמה גישתו של קרח בטעות יסודה. כמה רע להרגיש מקופח, וכמה שאלו רגשות שגויים. עכשיו יודעים הם להעריך באמת את מתנות הכהונה. עתה הם מבינים כי לתת זו המתנה הכי גדולה! לכן, אין מקום מתאים יותר להזכיר את מצוות מתנת כהונה מסיום פרשת קרח!

לא זו בלבד, אלא היא מוזכרת בלשון של שמחה: "הנה נתתי לך". כי כעת בני ישראל יודעים, כי לתת זו לא רק המתנה הכי גדולה, אלא אף השמחה הכי גדולה! איזה תענוג עצום יש בנתינה! וכמה שנכון לחיות בעולם של 'יש לי כל', ולתת מתוך שמחה והתלהבות, כי הנתינה מרוממת את האדם לגבהים. כמו שבתרומות ומעשרות מצינו תדיר לשונות של תנופה והתרוממות, כי אחת מסגולותיהן של מצוות הנתינה, לרומם את הנותנים מעלה מעלה. "אֲשֶׁר יְרִימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָהּ!"

*

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה

1 - 5

בארץ הקודש: 03-929-0707 | בארה"ב: 845-356-6665 או 718-258-2008 | באנגליה: 44-

203-375-1580

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

'אשרי איש שלא ישכחך' | ביאור שורש 'חטא'

...וְהִיְתָה לְעֵדוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמִי נָדָה חֲטָאת הוּא... הוּא יִתְחַטָּא בּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהַר וְאִם לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהַר... וְהָיָה הַטְּהַר
עַל הַטְּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחַטָּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (יט, ט-כ)

את השורש חטא מצינו לגבי עצם המושג 'חטא' שכידוע זוהי עבירה בשוגג, אך מצינו גם
'קרבן חטאת' המכפר על החטא, ולכאורה היה צריך לומר 'קרבן חטא' כמו שיש 'קרבן
אשם', ולא מובן מהו השימוש של 'חטאת', וכאן מצינו שהפרה קרויה חטאת, והיא
'מחטאת' את הטמא, ורואים ש'חטא' הוא מלשון חיטוי וטהרה, וצריך להבין כיצד אותו
שורש משמש הן את צד הפגם והן את צד התיקון, ומה הקשר בין חיטוי המטהר מחטא,
לחיטוי המטהר מטומאה?

ושמעתי פעם מתלמיד חכם מופלג שאמר, שקרבן חטאת אינו כעונש לרצות על חטא,
דהיינו שיש תלונה על החוטא ועליו להביא כפרה, אלא זהו דין שצריך כפרה גם כשאין
שום תלונה על החוטא, והביא ראיה לכך מהדין ש'תינוק שנשבה' צריך להביא חטאת
אחת על החטאים שעשה, והנה פשוט שתינוק כזה שלא ידע שהוא מישראל ושהוא חייב
במצוות אין עליו שום תלונה על חטאותיו ובכל זאת צריך כפרת חטאת, עד כאן דבריו, אך
לכאורה עדיין צריך טעם על הדין הזה עצמו, למה קבעה תורה שאדם כזה זקוק לאיזה
פעולה של חיטוי וריצוי?

הסיבה לחטאים בשוגג

ונראה שהטענה על 'שוגג' היא בהקדים שטבע העולם הוא שאדם יש לו אוירה מסוימת
שבתוכה הוא חי, ומתוכה מתקדם הוא לעבר שאיפות חיו, לפעמים השאיפות הם מתוך
מה שיש לו והשיג כבר, ורוצה להמשיך להשיג את אותם קנינים ואולי אף להתקדם
ולתפתח בהם. ולפעמים השאיפות הם מתוך מה שחסר לו במצב של עכשיו, מקוה
שהעתיד יהא טוב יותר... ולכן כל אדם יש לו איזה השראה המקיפה אותו ומכוונת את
תהלוכותיו, ואדם לא רוצה שהאווירה הנבחרת הזו תופרע ותשתבש... רוצה להתעלם
מלהכיר ולהתוודע לכל מיני צרכים אחרים אשר יכריחו אותו לצאת מהאווירה הנבחרת
עליו.

והמצב הזה הוא הגורם לחטאים בשוגג, ולמשל, רוצח בשוגג מתואר בתורה כמישהו
שבא ליער לחטוב עצים ואירע שהברזל או העץ פגע באדם שהיה שם, והנה אדם זהיר
כשבא להשתמש בגרזן חושש אולי החיבור רופף... אולי יש פה אדם בסביבה... אבל כאשר
אדם מצוי בתוך אוירה ותכנית שתוך כך וכך זמן הוא כבר בבית ונהנה מהעצים שכרת,

אין לו סבלנות למחשבות הזהירות הללו, עוד לפני ששומע אותם כבר שומע קול מרגיע הטוען לו שאין פה אנשים מסביב, והחיבור די טוב, לא צריך לחשוש כל כך...

כך גם קורה עם מחלל שבת בשוגג, הוא עסוק בסידור עניניו וצרכיו, מגיע לפעולה של תיקון מסוים וחשוב, והפחד הסמוי החושש אולי זה אסור וממילא סידור עניניו ישתבש, גורם לו לחסום את החשש, להחליט שלא שמענו שדבר זה אסור, גם לא מסתבר שהוא אסור...

ה'חטא' לעומת ה'יראה'

ובקיצור, לאדם יש טבע של זהירות היכול לעורר בו חששות שונות כלפי מעשיו, וזוהי הסיבה שאנשים לא נופלים מהמטה בטעות, אלא שהאווירה שבה מקיף את עצמו גורמת לו לפחד הפוך שהעיסוק שלו ישתבש, והפחד הזה חוסם לו את הפחד של הזהירות הטבעית.

אילו היה יהודי מכניס חזק לזכרונו שכל מגמתו הוא רק לעשות רצון קונו, מוכן לוותר על כל סדריו ותכניותיו ושאיפותיו - היה מרגיש את הזהירות הטבעית ולא היה נכשל בחטא... כלומר, יהודי אינו אמור להיות במצב שאווירה דמיונית שעיצב לעצמו היא תנהל את חייו... האווירה הזו המקיפה את האדם היא המכונה 'חטא'! [ויבואר עוד בהמשך].

הגילוי של מתן תורה היה 'בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו', דהיינו, על הפנים שלנו לא צריך לראות את השאיפות והמטרות הדמיוניות שלנו, אלא צריך לראות את ה'יראה', את הזהירות לחשוב מה אומר ומצוה ה', כשיש את היראה הזו ממילא מתבטלת האווירה המכונה 'חטא'.

ולכן החוטא בשגגה צריך ש'יתוודע אליו חטאתו אשר חטא', שיתפוס את הסיבה לחטא, שיתפוס שהקיף את עצמו בהשראה שבה צייר לעצמו מה טוב בעדו, לא הקדים לחשוב מה ה' שואל ממני...

והנה רש"י בפרשת ויצא (בראשית לא, לט) על פסוק 'אנכי אחטנה' פירש ש'חטא' הוא מלשון 'חסרון', ואפשר לקשר את זה עם המבואר, כי הנה רועה לוקח את צאן הבעלים בכדי לשומרם, כל אחד מהם מדמה שהוא הולך להרוויח, וכאשר קורה שנחסרת אחת מן הצאן - אם זה על חשבון הרועה מתברר שהרועה היה בדמיון מוטעה, ואם הבעלים מפסיד מתברר שהוא היה הטועה, והנה זה הטועה הוא ה'חוטא המחטא'. והיסוד הנזכר כאן הוא המסוגל להרגיע את הכאב על כל מיני חסרונות, שכאשר יהודי מאמין שכל צרכו קצוב לו מן השמים, מלכתחילה אין לו דמיונות והשערות כלפי נכסיו ורווחיו, יש לו מבט כללי ומקיף שה' מספק לו את כל צרכיו...

ישוב השאלות

ולפי המבואר אפשר להבין למה הקרבן קרוי 'חטאת' ולא 'חטא', כי 'חטא' הוא המצב והאווירה הדמיוניים הגורמים לטעות, אבל משום מה האדם לא מרגיש שהוא במצב טעות, נראה לו שהדמיון אמת, ורק כאשר מתברר לו שהיה מצוי באווירה דמיונית, ותופס

שהדמיון הזה עדיין מקיפו - הבהירות הזו היא המכונה 'חטאת', שאדם מרגיש שהוא במצב של 'חטא'.

והיות ועצם ההבחנה הזו היא המתקנת את הטעות, לכן, היא המטהרת ומתקנת את הבעיה, וזהו הענין של 'חטוי' שהוא לשון טהרה ותיקון.

ובזה אפשר להבין גם את הענין של 'תינוק שנשבה' שצריך להביא חטאת אחת, כי גם הוא צריך להגיע להכרה שעד עכשיו היה חי באוירה של לעשות כל מה שעולה ברצונו ללא לחשוב על רצון ה', וזה טעות, ועליו להביע שמעתה עובר הוא למצב של יראה.

וכעת נשוב לענין החטאת והחטוי של פרה אדומה, שאדם שנטמא במת, כנראה משתבש אצלו ערך החיים כמו שביארנו כבר במקומות אחרים, מקבל השראה אחרת שאיפות אחרות, וזה מצב של 'חטא', ולכן צריך 'חטאת' אשר 'תחטא' אותו ותחזיר אותו למצב של היראה, שהרגש שלו טהור ומקשיב רק לרצון ה'.

פרשת פרה ודור המדבר

והנה המיקום של פרשת פרה אדומה בתורה הוא משהו מעניין, כי הפרשה הזו נאמרה לישראל לפני מתן תורה במרה - 'שם שם לו חק', או לכל המאוחר בראש חודש ניסן שהוקם המשכן כמבואר בגיטין (ס, ב) [ואולי החלק הראשון של הפרשה העוסק בסדר של שחיטת ושרפת הפרה הוא נאמר במרה, והחלק השני של טהרה מטומאת מת נאמר ביום הקמת המשכן], אך למעשה הפרשה הזו נזכרת בתורה בין פרשת קרח לפרשת מיתת מרים, ובין מעשה זה לזה עברו ל"ח שנים אשר בתורה לא מסופר כלום על מאורעות השנים הללו, מלבד מה שהיו י"ט שנים בקדש, וי"ט שנים מסובבים את הר שעיר, [כי מעשה קרח היה אחר המרגלים, [כמו שכתב רש"י בפרשת מסעי על 'ויסעו מרתמה ויחנו בקהלתה], והמיקום הזה של הפרשה נותן הרגשה כאילו שהתורה אומרת, שכל ל"ח שנים הללו היה העסק שלהם בפרשת פרה!

כי כל השנים הללו שהיו צריכים לשהות במדבר ולמות שם מחמת שלא רצו להיכנס לארץ, היה זה מעין הטהרה של פרה, שמתברר לאדם שנראה לו שהוא יודע מה טוב לו, והוא זה אשר יתכנן את עתידו ושאיפותיו, אבל האמת היא שעל מצב כזה נאמר 'עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי', דרך ה' היא שלפני כל התכניות יבסס החלטה גמורה שרצונו לעשות את רצון ה' ממנו, רק זה מה שיועיל ויטיב לו באמת, כי מאין לו לדעת מה טוב בעבורו...

מתחילים אנו את חודש תמוז שכידוע הוא ראשי תיבות 'זמני תשובה ממשמשים ובאים', אפשר כבר להיזכר במה שאומרים במוסף ראש-השנה "מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש - אשרי איש שלא ישכחך!"

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

להקדישני

להלן 'מעשה שהיה' כפי שהתפרסם בעת האחרונה. זאת חוקת התורה! כפי שנא' בפרשתנו האַמְנָתָם בִּי - לְהַקְדִּישְׁנִי!

תלמידי כתה ח' בביה"ס יהודי בשיקאגו טסו לטיול שנתי לוושינגטון. נהג אוטובוס נכרי המתין להם בנמל התעופה והיה צמוד אליהם במשך שלשת הימים הבאים. טיילו באתרים, באטרקציות ובמסלולים. לכל אורך הנסיעה התרשם הנהג מהתנהגותם המכבדת. הנערים דיברו בנחת זה עם זה, תלמידים ממושמעים לצוות, הודו לנהג בנימוס בעלייה ובירידה מן האוטובוס. זימרו בנסיעה שירים יהודים, עד שהנהג קלט מנגינות ומילים עבריות ואף הצטרף לשירתם.

כך עברו להם שלשה ימי הטיול בנעימים. הנהג התרשם מאורח חייהם של הנערים היהודים. הוא ראה שהם משתדלים להשאיר אחריהם רכב נקי, את השקיות והעטיפות משליכים לפח. הנהג רגיל לראות בני גיל זה דוחפים בעליות ובירידות, והפעם רואה נערים המכבדים זה את זה. אכן, הנהלת המוסד שמה דגש חינוכי על פיתוח הליכות נועם לצד רמה לימודית גבוהה, ומקדישה חשיבות רבה וכנה ל'בין אדם לחבירו' כתנאי משלים להצלחת 'בין אדם למקום'.

הנהג, כושי בשם מר רידיק, שמע כי הנערים מתרגשים לקראת טקס סיום כתה ח', והטיול הנוכחי מהווה גם פעילות 'גיבוש' לקראת התפזרות התלמידים בישיבות המשך בארצם ובעולם. בסוף ימי הטיול נפרדו בכבוד ממר רידיק הנהג.

כעבור שבועות מספר ערך ביה"ס 'מסיבת סיום' גדולה והדורה. התלמידים והוריהם התאספו בביה"ס לסעודת מצוה, בשילוב סיומי מסכתות, לצד צוות ביה"ס. אירוע מרגש ומושקע. קרוב לתחילת הערב, עולה אחד המורים להנחות את האירוע, ולפתע נאלם דום. מר רידיק, נהג האוטובוס הכושי, עומד בפתח לאולם, לבוש בחליפה מכובדת, ובידו זר פרחים. התלמידים זיהו אותו, והתחילו ללחוש להוריהם שזהו הנהג הוושינגטוני! המנחה הזמינו לברך את הקהל:

"מעולם לא הסעתי קבוצה כה מכבדת ומחונכת. כאשר רב לימד במהלך נסיעה - האזינו בכבוד ראש, שמרו על הניקיון ועל כבוד הזולת. שמעתי שהם מתרגשים לקראת 'מסיבת סיום' הקרובה. החלטתי: להפתיע! בררתי פרטים, טסתי מוושינגטון לשיקאגו כדי לכבד את שמחתם! גם שיריהם היו מרגשים!" מסיים הנהג דבריו ופוצח בשירה "כל העולם כולו...!", מנגינה ומילים שנקלטו בקרבו במהלך שלשת ימי הטיול... הקהל קם להריע לו בהתרגשות, והצטרפו לשירתו.

אשרי העם שככה לו! אשרי העם שה' אלוקיו! ברור לי כי חלק מהקוראים אינם מבינים את עוצמת המעשה, בהיותם חיים בתוך 'בועה' חברתית ואינם ערים לסובב אותנו. כל יהודי בעולם הינו 'נציג' של הקב"ה ושגריר העם היהודי. בוחנים אותנו בכל עת, מעשינו, דיבורינו והליכותינו. יהודי חרדי משמש 'חלון ראווה' לעולם של חיי תורה ומצוות.

תלמידים בטיול, בחורים בקניות, משפחות בנופש קיץ, בודדים בתחבורה ציבורית, במעבר חציה ובמרפאה. המתנהג בצורה בזויה אינו נדון 'לעצמו', אלא 'חרדים אינם מכבדים'. המשליך עטיפה למדרכה גורר הצהרה 'חרדים מלכלכים'. אין תכלית בטיעון 'הרי הם' לא טובים יותר'. אין בכך לפטור מאחריות. אדרבא, זה מחייב אותנו לקדש שם שמים!

אין לנו הבנה בחטא מי-מריבה. חז"ל מלמדים כי משה ואהרן נענשו מרוב מעלתם, שהקב"ה מדקדק עם קרוביו. ככל שאנו 'דתיים' יותר בעיני הבריות, 'חרדיים' ו'רבניים' יותר, כך מעשינו נבדקים ונבחנים בעיני אלוקים ואדם. בילדותי, בחו"ל, חשבתי כי יש להיזהר מ'חילול השם' רק בעיני גויי הארצות. טעות! חז"ל מתארים כי קידוש ה' וחילולו רח"ל הם בכל מקום, בבית, ברחוב, בשכונה - אף לעיני יהודים! גם מול ילדינו והורינו! אשרי זה שגדל בתורה... אוי לזה...

שנים רבות ניהלתי בס"ד תלמוד תורה, שקלט והציל, מתוך אמונה ואומץ, אף משפחות קירוב. באה משפחה מסורתית לרשום שני בנים. מה הביאם להחלטה זו? ההורים רואים ברחוב, מדי יום, שלשה אחים בדרכם לת"ת, נעימים ונכבדים, חולצות מכופתרות ופאות מסודרות. החליטו בלב שלם כי גם הם רוצים 'בנים כאלה'. שלשת האחים כלל לא מודעים שמביטים אחריהם ברחוב! ב"ה, כיום גם להורים אלה משפחה תורנית! מי ימנה הזכויות לאלפי רבבה!

נעורר שיח בכיתה על נושא מקודש זה ונקדיש זמן ומחשבה. חשוב לפתח בכיתה סימולציות ממחישות ומעשיות. נחשוב עם תלמידינו: מה אומרים השכנים על המוסד שלנו? מה מספרים עלינו המסיעים, איך מתרשמים מאתנו האורחים בבר-מצוה של חברנו לכיתה וכדו'. נעצים את השאיפה שנזכה ויכריזו עלינו "אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, פלוני שלמדו - תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו!" (יומא פו).

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות לפרשת חקת

- א. לאלו מקומות בפרשה מקומות אחרים בתורה הקרויים באותו השם (לפחות 2)?
- ב. היכן מצאנו ברש"י "פתיחה ונעילה"?
- ג. היכן מצאנו לשון "מקום גבוה" (2)? ולשון "אסיפה" או "כינוס" (לפחות 6, עי' תרגום)?
- ד. איזו לשון בפרשה הוא שמו של נחל, ובחז"ל מצאנוהו (בתוספת א') כלשון "מס", "סעודה" או "שותפות" (עי' תוס' ב"ב ח. ד"ה והלך, ר"ן נדרים סב:)?
- ה. היכן מצאנו בפרשה פה לדומם (עי' אבות פרק ה' משנה ו' וברע"ב)?

חדוותא דאפטרותא חקת (שופטים יא)

- ו. איזה מקום בהפטרה מוזכר בפרשת ויצא?
 - ז. איזו לשון בהפטרה משמעו "עד אשר תבא" (עי' רש"י בראשית י, יט)?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לפרשת קרח

- א. איזה ביטוי נאמר בפרשה במתנות כהונה, ונאמר במקומות אחרים ברחצה מן הכיור, במנחת חביתין, ובגלי הים (ירמיה ה, כב)?

"חק עולם"

בפרשתינו נאמר (יח, יא) וְזֶה לְךָ תְּרוּמַת מִתְּנֶם לְכָל תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים וּלְבַנְיָן וּלְבַנְתֶּיךָ אֶתְךָ לְחַק עוֹלָם כֹּל טְהוֹר בְּבִיתְךָ יֵאָכֵל אֹתוֹ: וְכֵן (יח, יט) כָּל תְּרוּמַת הַקֹּדֶשִׁים אֲשֶׁר יִרְיִמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַה' נְתַתִּי לְךָ וּלְבַנְיָן וּלְבַנְתֶּיךָ אֶתְךָ לְחַק עוֹלָם בְּרִית מֶלֶח עוֹלָם הוּא לְפָנַי ה' לְךָ וּלְזֶרְעֶךָ אֶתְךָ:

בחזרה ושוק נאמר (שמות כט, כז) וְקִדְשֶׁתָּ אֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוֹנֵף וְאֲשֶׁר הוֹרֵם מֵאֵיל הַמֵּלֵאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו: וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחַק עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכו'.

ובמנחות נאמר (ויקרא ו, יא) כָּל זָכָר בְּבִנְיָן אֶהְרֹן יֵאָכְלֶנָה חֶק עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאֲשֵׁי ה' וְכו'.

(שמות ל, כא) וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמְתוּ וְהֵיטָה לָהֶם חֶק עוֹלָם לוֹ וּלְזָרְעוֹ לְדֹרֹתָם:
ובמנחת חביתין נאמר (ויקרא ו, טו) וְהִכְהִין הַמָּשִׁיחַ תַּחֲתָיו מִבְּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חֶק עוֹלָם
לָהּ כָּלִיל תִּקְטָר:

ובגלי הים נאמר (ירמיה ה, כב) הָאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם ה' אִם מִפְּנֵי לֹא תַחֲלוּ אֲשֶׁר שִׁמְתִּי
חֹל גְּבוּל לַיָּם חֶק עוֹלָם וְלֹא יַעֲבְרָנָהוּ וַיִּתְגַּעְשׂוּ וְלֹא יִוָּכְלוּ וְהָמוּ גִלְיוֹ וְלֹא יַעֲבְרָנָהוּ:

ואיזה ביטוי אמור על עדת קרח ועל דור המבול (בעל הטורים)?

אֲנָשֵׁי שֵׁם

שנא' (טז, ג): "נְשִׂאֵי עֵדָה קָרְאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שֵׁם".

ועל דור המבול נאמר "(בראשית ו, ד) הַנְּפֹלִים הָיוּ בְּאָרֶץ בְּיָמֵים הָהֵם וְכוּ' הֵמָּה הַגְּבֹרִים
אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁם:

ובבעל הטורים פי' אנשי שם. בחכמה ובעושר, ונתחייבו כדור המבול אשר מעולם אנשי
השם:

והדבר מפורש בחז"ל (בראשית רבה כו, ז) "רַבִּי אֲחָא בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, קִשָּׁה
הִיא הַמַּחְלֶקֶת כְּדוֹר הַמַּבּוּל, נֶאֱמַר כָּאֵן אֲנָשֵׁי הַשָּׁם, וְנֶאֱמַר לְהֵלֶן (במדבר טז, ב): קָרְאִי מוֹעֵד
אֲנָשֵׁי שֵׁם, מֵה אֲנָשֵׁי הַשָּׁם שֶׁנֶּאֱמַר לְהֵלֶן מַחְלֶקֶת אֶף אֲנָשֵׁי שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר כָּאֵן מַחְלֶקֶת".

ב. אימתי יצאה בת קול ואמרה פסוק מן הפרשה (עי' ישעיה ו, ד)?

שעל הכתוב (ישעיה ו, ד) וַיִּנְעוּ אַמּוֹת הַסָּפִים מִקּוֹל הַקּוֹרָא וְהַבִּית יִמְלֵא עָשָׁן: פִּירִשׁׁי
מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראים והוא היה יום הרעש שנאמר בו ונסתם כאשר
נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד), בו ביום עמד עזיה להקטיר בהיכל, רעשו שמים
לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר טז)
וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו, רעשה הארץ לבולעו כסבורה דינו לבלע כקרח שערער
על הכהונה יצתה בת קול ואמרה "זָכְרוּן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא
מִזְרַע אֶהְרֵן הוּא לְהַקְטִיר קֶטֶר לְפָנַי ה' וְלֹא יִהְיֶה כְּקֶרַח וְכַעֲדָתוֹ" (שם) ולא יהיה עוד אדם
המעורר על הכהונה כקרח בבליעה, וכעדתו בשריפה, אלא "כִּפְאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לֵאמֹר"
בסנה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד) והוציאה מצורעת כשלג אף כאן צרעת פרוחה במצחו:

ומנין שדרכם של צדיקים להיות מסובלים בייסורין (ישעיה נג, יא ברש"י)?

שנא' על מלך המשיח (ישעיה נג, יא) יִצְדִּיק צְדִיק עֲבָדֵי לְרַבִּים וְעוֹנֹתָם הוּא יִסְבֵּל: ופִּירִשׁׁי
ועונותם. היה סובל כדרך כל הצדיקים שנא' אתה ובניך תשאו את עון המקדש (במדבר
יח):

ג. היכן מצאנו לשון "שר" (עי' רש"י שמות ט, יז ד"ה עודך)?

שנא' (טז, יג) הִמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאָרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ לְהִמִּיתָנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי תִשְׁתַּרְרַר עָלֵינוּ
גַּם הַשְׁתַּרְרַר:

ופירש"י (שמות ט, יז ד"ה עורך) "וכבר פירשתי בסוף ויהי מקץ, כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל, נותן התי"ו של שמוש באמצע אותיות של עיקר, כגון זו, וכגון ויסתבל החגב (קהלת יב, ה.), מגזרת סבל. כי תשתרר עלינו, מגזרת שר ונגיד. וכן משתכל הוית (דניאל ז, ח.):

ולשון "נשמה" (תרגום יונתן, ועי' רש"י חגיגה יב:)?

(טז, כב) וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְכָל בֶּשֶׂר הָאִישׁ אֶחָד יַחֲטֵא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף: וּתְרַגֵּם יוֹנָתָן אֶל אֱלֹהֵי דְשׁוּי רֵיחַ נִשְׁמָתָא בְּגוֹפֵי בְּנֵי נִשְׂא וּמְנִיָּה מְתִיבָא רֵיחָא לְכָל בְּיִשְׂרָאֵל וכו'.

וכתב רש"י (חגיגה יב: ד"ה ורוחות ונשמות) חדא היא ויש מפרשין רוח היא הנשמה העשויה בדמות הגוף, נשמה נשימה אליינ"א בלע"ז:

ד. מניין שהכהנים נהנים מתרומה טמאה להסיקה תחת תבשילם וכדומה?

שנא' (יח, ח) וַיְדַבֵּר ה' אֶל אֶהֱרֹן וְאֶנִּי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמַתִּי לְכָל קִדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמִשְׁחָה וּלְבִנְיָךְ לְחֶק עוֹלָם:

ואמרו חז"ל (שבת כה.). "דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא (במדבר יח-ח) ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואמר רחמנא לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך".

ה. איזה שם של מלאך נזכר בפרשה (תרגום יונתן, ועי' שבת נה:)?

"קצף", שנא' (יז, יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קִטְרֹת וְהוֹלֵךְ מִהֲרָה אֶל הָעֵדָה וְכִפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יֵצֵא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי ה' הַחַל הַנֶּגֶף: וּתְרַגֵּם יוֹנָתָן "אָרוֹם נִפְק מִחַבְּלָא דְאִתְּפְּלוּ בְּחוּרֵב דְּשְׁמִיָּה קֶצֶף מִן קֶדָם יִי בְּהוֹרְמָנָא שְׂרִי לְקִטְלָא".

ואמרו חז"ל (שבת נה.). "והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו וכו' (יחזקאל ט-ב) ומאן נינהו ששה אנשים, א"ר חסדא קצף אף וחימה ומשחית ומשבר ומכלה".

חדוותא דאפטרטא קרח (שמואל-א יא-יב)

ו. מנין שאם יצא ניסן ולא ירדו גשמים הוא סימן קללה (תענית פ"א משנה ז)?

"יֵצֵא נִיֶּסֶן וְלֹא יֵרְדוּ גְשָׁמִים, סִימָן קִלְלָה, שְׁנַאֲמַר (שמואל א יב) הֲלוֹא קָצִיר חֲטִים הַיּוֹם וְגו'".

ז. איזה ביטוי אמר שמואל בהפטרה, נאמר על "בית יעקב" (ישעיה ב, א), ועל ההולכים לדרוש אלוקים (שמואל-א ט, ט), ומצוי בפיוט "לכה דודי"?

הלשון (יא, יד) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם לָכוּ וְנִלְכֶה הַגְּלָגַל וּנְחַדֵּשׁ שֵׁם הַמְּלוּכָה: נאמר על "בית יעקב", (ישעיה ב, ה) בֵּית יַעֲקֹב לָכוּ וְנִלְכֶה בְּאוֹר ה':

ועל ההולכים לדרוש בנביא (שמואל-א ט, ט): לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר הָאִישׁ בְּלִכְתּוֹ
לְדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לָכוּ וְנִלְכָה עַד הָרֶאֶה כִּי לִנְבִיא הַיּוֹם יִקְרָא לְפָנִים הָרֶאֶה:
ובפיוט לכה דודי "לְקִרְאת שַׁבַּת לָכוּ וְנִלְכָה, כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה וכו'"

מלה צפונה / הרב יוסף שפר

חידה לפרשת חוקת

אבינו אבל על בן חכים,
על צאצאיו ידיו יחכים,
אם מבכה על בנים נאנקים,
וצדיק פרש ונס למרחקים.

*

מלך עקש אסר עבדיו בזיקים,
ולמסילת אדומי אחיו זקוקים,
אשת הפרסי, כהיגלות הריקים,
ושתום עין נמנע בדבר אלוקים.

*

אב ליתן בתו לא מסכים,
ואח שלא חפץ להקים,
וכלולות יתומה יהיו נפרקים.

*

אם נאבה ונשמע לשוכן שחקים,
מטוב הארץ נשבע, ונהיה צדיקים.

*

פתרון חידת 'מלה צפונה'

הפתרון: "מאן"

*

אבינו אבל על בן חכים,

ויתאבל על בנו ימים רבים: ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם (בראשית לז, לד-לה)

*

על צאצאיו ידיו יחכים,

וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי (בראשית מח, יט)

*

אם מבכה על בנים נאנקים,

רחל מבכה על בניה מאנה להנחם (ירמיה לא, יד)

*

וצדיק פרש ונס למרחקים.

וימאן ויאמר אל אשת אדניו ... (בראשית לט, ח)

*

מלך עקש אסר עבדיו בזיקים,

כבד לב פרעה מאן לשלח העם

*

ולמסילת אדומי אחיו זקוקים,

וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו

*

אשת הפרסי, כהיגלות הריקים,

ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך

*

ושתום עין נמנע בדבר אלוקים.

ויאמרו מאן בלעם הלך עמנו

*

אב ליתן בתו לא מסכים,

אם מאן ימאן אביה לתתה לו (שמות כב, טז)

*

ואח שלא חפץ להקים,

ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל

*

וכלולות יתומה יהיו נפרקים.

מיאון - בקטנה שהשיאנה אמה ואחיה

*

אם נאבה ונשמע לשוכן שחקים,

מטוב הארץ נשבע, ונהיה צדיקים.

אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו: ואם תמאנו ומריתם ... (ישעיה א, יט-כ)

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ניו יורק

דף קטו. או דלמא טעמא דע"א משום דהיא גופה דייקא. והנה ספק זו איתא גם לעיל צג:
לענין ע"א ביבמה ורבא פשטא לעיל דמיהמן ובסוגין לא איפשט הבעיא ועי' בראשונים
בזה, והנה הצד דכל נאמנות דע"א הוא דסמכינן דאשה דייקא ובמלחמה דאינה מדייקא
לא יהא נאמן וברש"י פירש דגם הע"א אינו מדייק [ודלא כתוס' בד"ה טעמא] וצ"ב למה
הוצרך רש"י לזה, ואולי כוונתו ע"ד דאיתא בנתיבות לא' א' דכל הטעם דע"א אינו נאמן
נאמן בדבר שבערוה או בדבר שבממון היינו טעמא דחיישנין דאומר בדדמי ומש"ה הוצרך
לפרש למה אינו נאמן מצד עדות דע"א, ולפ"ז בשני עדים שהתורה סמכה עליהן היינו דלא
חיישנין בתרי דאמרי בדדמי, ולפ"ז גם במלחמה שני עדים בודאי יהא נאמנים וכן משמע
מהמשך הגמ' דאפי' מאה כע"א דמי ומשמע שבשני עדים כשרים בודאי יהא נאמנים וזה דלא
כהרי"ף שכתב שגם שני עדים לא יהא נאמנים במלחמה וצ"ב, והנה ברש"י בשבת קמה:
איתא דהא דסמכו על ע"א היינו משום דבעיגונא הקילו רבנן והפקיעו הקידושין דכל
דמקדש ע"ד דרבנן מקדש, והיינו דכיון דהוי דבר שבערוה לא מהני מה שדייקא או דהוי
מלתא דעבידא לגלויי [דאין זה אומדנא דמוכח דהא לענין ממון לא מהני כמבואר לקמן
ק"ז. אלא מצד מדרשת כתובה וצ"ב לשי' הריטב"א לעיל דהוי אומדנא דמהני מה"ת א"כ
למה צריכים למדרש כתובה] והוצרך שהפקיעו הקידושין אלא דכבר הקשו מדברי הגמ'
לעיל דף צא. שצריך לחלוץ מה"ת, וברש"י שם כתב שלא הפקיעו אלא היכן שלבסוף לא
הגיע שאז רואים שדייקא או שהע"א לא שיקר [ולפ"ז היבום אינו אלא מדרבנן] אבל אם
לבסוף הגיע ונתברר שלא דייקא או ששיקר לא הפקיעו הקידושין וכעין זה איתא במאירי
לעיל פח. וע"ע בתוס' שם ד"ה מתוך, והנה אם נימא דאין זה אלא מדרבנן א"כ באותן
חמש נשים שלא האמינו אין כאן אפילו ספק ועי' לקמן קיח. שלכאו' נחלקו בזה ר"ט ור"ע
אם אוכלת בתרומה ועי' ברעק"א בזה.

*

דף קטז: ב"ש אומרים תנשא ותטול כתובתה. והנה קודם למדו מכח הק"ו וב"ה הוכיחו
להם מנחלה שע"כ אין זה רק לענין היתר נישואין שהקילו מצד עיגונא ואח"כ דנו מצד
שזהו מדרש כתובה שכל היכן שמותרת לינשא נוטלת כתובתה, והנה לענין אשה שנאמנת
לומר גרשתני בפני בעלה וכמבואר לעיל כתב המהרש"א שכלפיה הכתובה לא תהא נאמנת
ועי' בקרני ראם שתמה עליו ובאמת בשו"ע אהע"ז ריש סי' יז' הביא הרמ"א שני דיעות
בזה, ולכאו' צ"ב דמה יהא החילוק למה באמת לא תהא נאמנת לענין כתובה, ואולי ע"ד
דאיתא בר"מ בפ"י המשניות שהסביר הדין מדרש כתובה וכתב זה מבואר לפי שהוא נתן
לה רשות כשתנשא לאחר תטול כתובתה עיי"ש, ומבואר שזה היה בכלל התנאי מעיקרא
שאם תנשא תטול כתובתה ולפ"ז כשהיא אומרת גרושה והוא מכחיש, אז בודאי לא היה

זה נכלל בתוך תנאו ומש"ה אינה נוטלת הכתובה, וזה דלא כמ"ש הקודה"ע בסי' כא' הביאור
בדין מדרש כתובה עיי"ש, אלא דיש לעיין למ"ש הדמיון של הגמ' למדרש יבם.

*

דף קיז: כל מקום שהאמינה תורה ע"א הרי הוא כשנים ואין דבריו של אחד במקום שנים. ולכאור' צ"ע דלמה צריכים שהרי הוא כשנים והא בעצם ע"א אינו נאמן דהוי דבר שבערוה אלא דהקילו להאמן ע"א שמת מפני תקנת עיגונא א"כ אותו עד שאומר לא מת אין לו בכלל נאמנות וכבר עמד בזה רבינו חיים הלוי בהל' רוצח פ"ט והוכיח מזה דלהכחיש מה שהעד הראשון אמר א"צ לכח עדות והדבר צ"ב רב ובפרט למ"ש הנתיבות דע"א אינו נאמן מצד דאומר בדממי או למ"ש האחרונים דחוששין שמשקר וא"כ למה יהא יכול להכחיש, והנה הך חידושו דעולא אינו רק לאחר שהתירוהו אבל אם בא העד השני להכחיש הראשון קודם שהתירוהו אז הדין דלא תנשא וכמבואר במשנה להלן, ונחלקו הראשונים עי' בריטב"א אם נשאת אם הדין יהא תצא דע"א בהכחשה הוי כמאן דליתיה ונשאת בחזקת אשת איש או דהוי כתרי ותרי שהדין הוא שאם נשאת לאחד מעידיה שלא תצא, והדבר צ"ב דכיון שאין לה בעצם נאמנות רק להכחיש העד למה יהא כתרי ותרי ולמה לא נוקמא אחזקת אשת איש וביותר דאפילו למ"ד דתרי ותרי כמאן דאיתיה ולא מוקמנין אחזקה [עי' לעיל לא.] היינו משום דבמקום עדים לא שייך לאוקמי אחזקה אבל כאן הא העד השני אין לו בכלל נאמנות ואינו בא רק להכחיש העד ולמה לא נוקמא אחזקת אשת איש, ואם נימא דהדין דמהני ניסת לאחד מעידיה היינו משום דדייקא ומינסבא מרעא החזקת אשת א"כ אפילו בלי שהע"א אמר שמת נימא כן ועי' בתוס' כתובות כב: והדברים ארוכים ואכמ"ל.

*

דף קיח. וליפלוג ר"מ ברישא. והיינו דהמשנה קאי שבאתה הצרה להכחיש קודם שהתירוהו ובע"א דעלמא היה נאמן להכחיש אלא שנחלקו אם הצרה יכולה להכחיש [עי' בתוד"ה דכל] וזהו המ"ח בע"א אומר מת וע"א נהרג ומש"ה פריך הגמ' דנחלק גם ברישא, ור' אלעזר מת' שאה"נ שחולק גם ברישא וכמו כן בסיפא, ולפ"ז בע"א בעלמא אם נכחשו אם מת או נהרג בטל העדות [והגם שלכאור' הא ע"א נאמן וממה נפשך אחד מהן אומר מת ומוכח שהכחשה מבטל לגמרי העדות, אבל מדברי התוס' ישנים ד"ה במחלוקות שנויה שעמד על לשון המשנה זו וזו מודות וכתב שדלבריו דר"מ קאמר לכאור' מבואר שנחלקו גם בזה אם הוי הכחשה] אבל לר' יוחנן אם הצרה אומרת לא מת אינה נאמנת להכחיש שרוצה לקלקלה ולא נחלקו רק אם הוי הכחשה וכלשון המשנה הואיל וזו וזו מודים ולפ"ז המ"ח הוא גם בכל ע"א אלא נקט לרבותא דר"מ שגם בצרה הוי הכחשה ועי' בכל זה ברעק"א.

*

דף קיט: ואייתי מיעוטא דמפילות סמוך לחזקה. ועי' בריטב"א למה לא נקט מיעוטא דאין מתעברות, והנה הא שנקט סמוך לחזקה עי' בתוד"ה סיפא דבעצם חייש ר"מ למיעוטא

אפילו בלי סמוך לחזקה ולא נקט סמוך לחזקה אלא דלא להוי מיעוטא דמיעוטא, והנה בסיפא דמשנה יצאה מליאה דנחלקו אם חוששין, ולכאוי יש שם חזקת פטור וכן רובא דפטורה וכתבו התוס' וכן בתוס' ישנים בעמוד א' דת"ק סובר שכיון שיצאה מליאה איתרע החזקה ור' יהושע סבר דלא איתרע חזקה, ולכאוי נחלקו אם לעשות ריעותא בחזקה בעינן שיהא כאן חשש לחשוש מדינא ורק אז איתרע החזקה, או עצם הדבר שרואים כאן אשה מעוברת מעורר ספיקות אצל אנשים וזה גופיה כבר עושה ריעותא בחזקה ויל"ע עוד בזה.

*

דף קכ. אין מעידין אלא עד שתצא נפשו. והיינו אפילו אם הוא גוסס ורוב גוססין למיתה א"א להעיד אלא אם ראו עד שתצא נפשו ועי' בתוס' לקמן עמוד ב' ד"ה למימרא, ולכאוי צ"ע למה לא נימא דניזל בתר רוב, וכן צ"ע במים שאין להם סוף דאסורה למה לא ניזל בתר רוב, ועי' בתוס' בכורות כ: ובגליון הש"ס לקמן קכא: שזהו חומר בעריות ואולי אפשר לומר דלענין עדות בעינן או ידע או ראה וכיון שיש צד מיעוט שחיינן א"א לומר שיש לו ידיעה או ראייה שמת בודאות ושכן היה מכיון שאינו יודע רק מכח שיש רוב וממילא א"א להעיד באופן כזה נואינו דומה לרוב דהוא אביו או רוב אינן טריפות דאיתא בחולין יא. דשם אין העדות אם הוי אביו או טריפה וביותר עפ"י דברי הפלאה בכתובות טו. דשם ע"י הרוב כבר נתחזק אצלינו] ומה דאיתא לקמן דביעבד לא תצא היינו משום דאפשר לסמוך דדייקא ומינסבא, והנה במגויד באופן שנעשה טריפה דטריפה אינו חי לאחר יב' חודש דנו הראשונים אם יכולים להעיד להתירה לינשא לאחר יב' חודש דשם אינו מצד רוב אלא שזהו מציאות דאינו חי לאחר יב' חודש ועי' בתוס' הנ"ל ובקרבן אורה באריכות.

*

דף קכא. כמה גדולים דברי חכמים. ואיתא בספרים שעי"ז שחששו לחשש רחוק ולומר שהוא בחזקת חי עי"ז באמת יינצל שאם היו אומרים שמותרת לינשא אז לא היה אפשר לחיות שכל מה שחז"ל קובעים בבריאה כן נעשית, וכעין זה אמרו בשבת דף יב: אותו הלשון כמה גדולים דברי חכמים שאמרו שמא יטה שעי"ז באמת הטה, ובחת"ס איתא דמה שחכמים יש להם כח לשנות הטבע היינו משום דהקב"ה איסתכל באורייתא וברא עלמא, וכיון שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה או עם כח זה יכולים לעשות שנויים בבריאה, ועי' במהרש"א בזה בסיום המסכתא, ועי' לקמן קכא: אלא דבר שהצדיק מתעסק בו ייכשל זרעו ואיתא דלבסוף מת בנו בצמא עיי"ש בתוס' ובשטמ"ק בב"ק דף נ. כתב דבר נפלא שכל שרבי חנינא היה בעולם וטען טענה זו להקב"ה אז הקב"ה קיבל טענתו וכהנ"ל אבל לאח"כ שלא היה מי שטען טענה זו אז מת בנו בצמא.

*

דף של ספינה נזרמן לי וכל גל וגל שבא עלי. ידועים דברי הגר"מ שפירא זצ"ל כשייסד הדף היומי שעל כל גלים שיעברו על כלל ישראל יהא להם לתפוס הדף ולינצל מזה, וכדאיתא בתו"כ ואף גם זאת בהיות בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים ותמה דמה השאיר להם שלא מאס אותן וביאר שהתורה שהשאיר להם שם נשאר הקשר כמו שהיה

מקודם ואין לנו שיור רק התורה הזאת, ואמר אז שזה יאחד כל כלל ישראל כשיפגשו שני יהודים מקצוות הארץ יהא להם אותו דף שיאחד אותם עם קשר עליון דאורייתא נוחבל שכהיום הרבה קהילות עושים סדר לימוד לעצמו ההיפך מה שרצה בזה, ועי' בסיום המסכתא ת"ח מרבים שלום בעולם, ובשפ"א סוף פ' קרח איתא שחכמים שמחזיק עצמו כחכם הם מרבים מחלוקות, קרח שפקח היה, אבל תלמידי חכמים שמחזיקים עצמם כתלמידים הם המרבים שלום בעולם].

*

דף קכא: אפילו שמע מן הנשים. ופרש"י שאפילו לא בתורת עדות רק בתורת מסיח תומם לפי מהני [דיש סברא שיותר מדקדק כשיודע שזהו בתורת עדות ואינו רוצה להעיד עדות שקר] ור' יהודה הוסיף שאפילו שמע מן התינוקות ובפשטות שאפילו בקטנים מהני מסיח לפי תומו, אלא שצ"ב מה דהוסיף מן שהוא מתכוון ובין שאינו מתכוון אם קאי על קטנים דלכאו' אם אינן מסיח לפי תומו למה נקבל עדותם ונחלקו בזה הפוסקים בשו"ע אהע"ז סי' יז' עיי"ש, ולכאו' תלוי בעצם נאמנות מה שהעידו ע"א אם זה מצד דדבר שהוא עתיד לגלוי לא משקרי אינשי או מצד דאשה דייקא ומינסבא דלכאו' בקטנים לא שייך לומר שמפחד לומר שקר.

*

דף קכב. ר"ע אומר לא עפ"י אשה ולא עפ"י עבד וכו'. ומשמע שע"א ואפילו עד מפי עד מכשיר ר"ע אלא שסובר שבעינן שיהא עליו שם עד ומש"ה בעינן עד כשר, אבל במסיח לפי תומו מבואר לקמן שאפילו לר"ע כשר ואפילו גוי והגם שאין עליו עד, ולכאו' היה אפשר לומר שזהו נאמנות אחר לא בתורת עדות אלא שיש ראייה שזהו אמת, אבל עדיין צ"ע דהא מבואר לקמן דלשי' ר"ע בעינן דרישה וחקירה בעדות אשה [עי' הגרסא לפי המהרש"א שם ובהגהות הגר"א] והא במסיח לפי תומו אין כאן דרישה וחקירה, ועי' לעיל פז: דבע"א לעדות אשה בעינן שיבוא לבי"ד להעיד ובי"ד יתירו אותה [אבל בשני עדים א"צ לבוא בכלל לבי"ד להעיד] וא"כ היאך מהני מסיח לפי תומו דלא היה בפני בי"ד, וע"כ דבכל מסיח לפי תומו הכוונה שע"א שמע ממי שהיה מסיח לפי תומו ואותו עד צריך בודאי לבוא לבי"ד להעיד וגם ידרשו ויחקרו אותו [וכן מבואר ברש"י לעיל קכא: ד"ה דיון] ובעד מפי עד ג"כ העד הראשון לא העיד בבי"ד אבל אותו עד שבא להעיד ששמע מעד אחר הוא צריך לבוא לבי"ד להעיד ולהתירה ועי' ברעק"א בזה.

*

דף קכב: ורב שלום בניך. עי' במהרש"א ד' מסכתות שמסתיימים בהך מימרא ברכות נזיר יבמות כריתות, ועי' בערוך לנר ר"ת בניך ועיי"ש ביאור נפלא ד' מושגי של שלום שיש בעולם, והנה חז"ל דרשו אל תיקרי בניך אלא בוניך, דת"ח נקראים בנאים שבונים העולם עם התורה שלהם, וגם אופן הלימוד הוא באופן של בנין עוד נדבך ועוד אבן עד שיוצא מן העולם בבנין שלם היפוך מה דאיתא כפלח הרימון ריקתך ודרשו אפילו רקנין שבכם מלאים מצוות כרימון וכבר תמהו דאם מלא למה קוראים אותו ריק, ואיתא שהכוונה שאם מלאים

כרימון שכל גרעין עומד בנפרד ובבחי' ולתאווה יבקש נפרד אז אפילו אם הוא מלא מצוות אבל אם אינו באופן של בנין שבונה האדם אז נקרא ריק, והנה איתא שבכל מקום דכתיב אל תיקרי בודאי יש מכוון עם הקרי והכתיב שמתאימים ביחד וכמו כן כאן אולי הכוונה דאימת זוכים לתואר של בנים בניך כשהוא באופן של בוניך.

בריך רחמנא דמסייען ובהודאה על העבר עם בקשה על העתיד אוחילה לא-ל להתחיל ולגמור מסכת כתובות לזכות לכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אכי"ר.

סיפור

”מתוך ההפיכה” - סיפור היסטורי מופעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק קי”ד ”משלוח מפתיע לסנטור”

תקציר של שבוע שעבר:

טלפון מגיע לרמטכ”ל מרדכי מקלף באישון לילה, האלוף משה בריל מודיע על תסבוכת חמורה שחלה שמונעת אישור הרכש, האמריקאים אינם מוכנים לאשר רק כמחצית הרשימה, מלבד זאת הם לא מאשרים את הנשק המודרני והיעיל ביותר, טענתם שהרשימה מוגזמת ומתאימה למעצמה גדולה ולא למדינה בסדר גודל כשל ישראל, יש להם מחויבות כלפי יתר החברים בברית נאט”ו.

לאחר משא ומתן זועם מתברר שיד סנטור יהודי בוחשת בעניין, הוא זה שמערים את הקשיים ומציב תמורה לאישור הרשימה בשלמותה, אם ייאותר לשחרר חייל יהודי בשם מולי פלד שכלוא בכלא אי שם בלי משפט, כל הפרטים שלו נגרסו כתוצאה מכך יכול החייל הזה לשבת בכלא עד סוף ימיו כשאיש לא יודע כלל היכן הוא, הסנטור שהוא בן דודו נכנס בעובי הקורה כדי לשחררו, הוא מנצל את מעמדו החזק כדי לשחרר את החייל מיידית. משה בריל מבקש מהרמטכ”ל שיכנס את כל אלופי המטה כולל הרמטכ”ל הקודם שהיה מעורב בתיק של מולי פלד.

ישיבה סוערת מתנהלת, דעות שונות נשמעות בעניין, לבסוף הוחלט שהרמטכ”ל הקודם יגאל ידין ייצור קשר עם רב נפתלי ויגיש לו הצעת פשרה, לנהל משפט מהיר לחייל והתחייבות שלא ישב בכלא יותר משנתיים וחצי, רב נפתלי אינו מוכן להתפשר, הוא טוען שמולי פלד כבר נענש דיו, הוא במצב קשה ביותר, אם לא ישוחרר באופן מידי יש חשש שלא ישתקם לעולם, הוא אינו נוטה להגמיש את בקשתו.

לאחר שיגאל ידין נוכח שהסנטור עקשן גדול הוא נכנע ומתאם עם רב נפתלי שתוך מספר ימים ישוחרר החייל מבית כלאו, רב נפתלי אינו סומך עליו הוא מבקש צילומים ברורים שיראו את מולי פלד מצוי במגרש בקרבת בית הוריו התמונות טעונות אישור נוטריוני כדי למנוע זיוף, רק אחרי שיווכח שאכן שוחרר באופן מלא, אחרי שייצור קשר עם אמו של מולי וישמע ממנה שאכן בנה שב לבית ישחרר את רשימת הרכש כפי דרישת אנשי המשלחת.

*

מוריס לוי לחיים שלום: אם תשתחרר מהכלא הזה...אני חוזר בתשובה!

”אפשר לשאול אותך מהו סוד שמחת חייך? אנשים כאן דועכים אחרי שבוע שבועיים, החזקים יותר סוחבים ששה שבעה חודשים, רק בודדים עוברים את השנה שנתיים. איש לא שורד בבית הקברות מחיים, אפילו אני שיכול להשתחרר בכל זמן שארצה וכביכול שולט פה על האסירים, חש לא אחת בדיכאון אימים, כי אני מתחכך בצל המוות בתמידות, מידי תקופה אני נקרא לפנות גופה של אדם, זו הפריבילגיה היחידה של האסירים לברוח מעונש הכלא האין סופי, כאן לא מפריעים לאנשים להחליט כמה זמן יסבלו.

גם אתה היית בדיכאון איום, עשית לי משחק שאתה עומד למות וכמעט האמנתי לך, הייתי בטוח שתבחר מוות מחיים עלובים כאלו, אבל לפתע שינית כיוון, עשית היפוך מוחלט בתמורות חייך, כבר שבוע אתה משדר שמחה עצומה, כאילו זכית בפייס הגדול ביותר.

חיים שלום היה מופתע מהשיחה הגלויה שניהל איתו מוריס, הוא בן אדם מעניין, הוא ציפה להמשך דברי הסוהר, לאן הוא חותר להגיע.

מוריס ממשיך את שיחתו במרץ ”תן לי כמה טיפים, אולי אאמץ אותם כמשנת חיים, גם אני חייב ריענון בחיים”.

”אין לי שום עכבות לספר לך מה עובר עלי, אני חש שמחה על זה שקיבלתי אות משמים כי תשובתי התקבלה, אני כבר לא דחוי ומוקצה מחמת מיאוס כבעבר, זה משמח אותי ביותר” השיב חיים שלום כשפניו קורנות מאושר.

”דבריך לי חידה, אולי תרחיב מעט יותר” התחנן הסוהר הקשוח בפני אסירו.

”אני חושב שזה לא יהיה טוב עבורך שתשב איתי מעבר לזמן שמוקצה לך, זה עלול לעלות לך יקר מאד”, הזהיר חיים שלום את הסוהר הסקרן.

”אל דאגה, ארגנתי לעצמי כמה שעות חופשיות, לא הייתי אמור להיות כעת כאן, נשארתי בהתנדבות, בכך פטרתי את החברים שלי משמירה, כיון שאני בהתנדבות אין לי זנב שעוקב אחרי, עשיתי זאת כדי להוציא ממך מעט פרטים עליך, אתה היחיד שהצלחת לסקרן אותי על טיב מעשיך, מה לך ולכלא האיום ביותר, אתה לא מאותו חומר בנוש, יותר מדויק תת בנוש, כאן יושבים קרימינלים (פושעים) מהסוג השפל ביותר שאסור שיראו את אור היום אפילו לרגע אחד, כי הם מסכנים את הסביבה שלהם ואין דרך להגן על החברה רק בכליאתם עד סוף חייהם, אבל אתה כל כך לא דומה להם בשום פרט, שתי שאלות לי לך, אשמח אם תענה לי עליהם בקצרה.

הראשונה: על איזה חטא שפטו אותך למאסר עד למוות? השניה: איך אתה מסוגל להתרומם ממצבך המשפיל ולשמוח כאילו אתה נמצא במקום פסטורלי שמרגיע ומעניק אושר לנופשים בו?” הפציר מוריס.

”אשתדל לענות לך על קצה המזלג, לשאלתך הראשונה, הואשמתי בעריקה מצה”ל, אלא שאני אגוז קשה לפיצוח כפרתי באשמה, לא ידוע לי כלל שהתגייסתי ושירתתי בצה”ל,

ההכחשה לא הייתה אבל באופן גורף לא טענתי להם שאני יודע בידיעה ברורה שלא התחילתי רק אמרתי שאני לא יודע מכזה סיפור, יתכן שדבר כזה קרה במציאות, אבל זה לא מתחבר אלי, אל תנעץ בי עיני עגל, כאילו אמרתי את השטויות הכי גדולות, אם תהיה לך סבלנות, אבהיר לך מעט את דברי התמוהים.

לפני תקופה חליתי קשות בדלקת ריאות דו צדדית, הייתי קרוב לשערי מוות, אושפזתי בבית חולים "ביקור חולים" בירושלים לתקופה ניכרת, המחלה הזו הביאה שעברתי תהליך "בלאק אאוט" חלקים גדולים מאד של הזיכרון נעלמו ממני, לא נשאר לי שום זיכרונות מתקופת הגיוס, אני לא רואה את עצמי כחייל בצה"ל ועוד בדרגה בכירה, אבל השובים שלי משוכנעים שאני עריק מהצבא, הם הדביקו לי שם "מולי פלד" בעוד ששמי האמיתי הוא חיים שלום פינקלשטיין.

כנראה שהדמות ההיא הייתה מאד חשובה להם והם לא היו מוכנים לוותר עליה, הם גייסו את כל המי ומי לשכנע אותי לחתום על גיוס בתנאים מדהימים, אבל התנגדתי לכך מטעמים עקרוניים, אני משתייך לפלג הקנאי הקיצוני בירושלים שלא מאמינים ב"אתחלתא דגאולה" מה לי לצבא ציוני שהוא חילוני לחלוטין משפחתי לא הייתה מוכנה לצעד כזה, לא הייתי מתגייס בניגוד אמי, לכן אני חושב שיש מישהו שדומה לי מאד (כפיל) שבשבילו הם טועים בי, מישהו למעלה החליט לנקום בי ולהעביר אותי לכאן, הם איימו עלי שאם לא אתרצה להם זה יהיה סופי, אבל לא הסכמתי לכך, באישון לילה הועברתי לכאן, שמי ואישיותי נמחקו לחלוטין, הפכתי למספר (בדומה לאסירים במחנות העבודה הנאציים) ותו לא. אני יודע שיש חשבון בשמים, בתור בחור צעיר הייתי עילוי עצום, כולם צפו לי עתיד מזהיר מאד, אבל נטשתי את הדרך הטובה והגעתי כמעט לשערי כפירה רח"ל, לפיכך נענשתי בעונש כה חמור."

"לא הבנתי, אם הגעת לשערי כפירה איך נשארתי בחלק הקנאי?!" הביע מוריס פקפוק בכל הסיפור ההזוי של מס' 210.

"זו לא סתירה, יש לאדם בחירה וכשאתי בקריאת ספרים חיצוניים, אבל לא שיניתי את לבושי וחברתי" הבהיר חיים שלום.

"את זה אתה זוכר ואת היתר אתה לא זוכר?!" התפלא מוריס לזיכרון הסלקטיבי של האסיר המשונה.

חיים שלום העדיף לא לענות על השאלה הקנטרנית, הוא העביר נושא.

"עתה אעבור ברשותך לשאלתך השניה ואענה על כך בשיא הפשיטות, בזמן האחרון ראיתי חיוך משמים, אבי ז"ל הגיע משמים כדי לסחוב אותי בציציות ראשי, לא לשקוע במ"ט שערי טומאה, בחלום האחרון הוא אמר לי שבקרוב אשתחרר באורח מופלא כנגד דרך הטבע ואפילו אזכה להקים בית נאמן בישראל, הוא בירך אותי שאזכה לבנים ובני בנים שהולכים בדרך התורה, מה יכול להיות יותר משמח מזה?" סיים חיים שלום את הדרשה עם חיוך גדול.

"תרשה לי להעיר לך כמה דברים, אל תכעס על הביקורת שאני מעביר על דבריך, זה לגיטימי לחלוטין, החלק הראשון שלך לא מתקבל אצלי, הוא הזוי לחלוטין, הכלא שלנו לא משמש לכליאת עריקים, יש מספיק בתי כלא עבורם, גם העונש המירבי על עריקה הוא מספר שנים, בין שלוש לחמש שנים, תלוי באלו נסיבות, לאף עריק לא יתנו עונש כה חמור, רק אם נצרך לזה עון קרימינלי חמור ביותר שמצדיק עונש מוות, הכלא כאן נועד רק לפושעים כבדים ביותר שהחברה לא יכולה לשאת אותם.

דעתי היא, אתה לא אומר את האמת לאמיתה, אתה מסתיר רקע חמור שאתה בוש בו, גם לא נראה לי שלקית ב"בלאק אאוט" או בדמנציה (מחלת השכחה שנקראת באידיש פארקאלכקייט, או שיטיון בשפה הרפואית) לא נוח לך שאחשוד אותך לרוצח שכיר ששלח עשרה אנשים אלי קבר, אבל לא אחפור בנושא הזה, אין זה מתפקידי, לא על זה אני מקבל משכורת, הסקרנות בערה אצלי על מה ולמה קיבלת עונש כה חמור, אבל זכותך לשמור לעצמך את סודך עד אלי קבר.

החלק השני שאמרת עוד יותר לא מובן, נראה לך שיש מכאן דרך יציאה?! אם כך טעית בגדול! כאן יש כניסה ללא יציאה, אני משרת כאן כמה שנים ועדיין עוד לא היה אחד מתוך האסירים שיצא חי, כמה יצאו מכאן אבל מכוסים בסדין, הם הובלו אי שם ונקברו ללא ציון מצבה, לאסירים כאן אין "זכויות אדם" זה כלא מסווג מאד שלא ידוע עליו כלום, זה אחד הסודות השמורים במערכת, היה אסור לי לספר לך זאת, אבל היות ואני יודע שלא תלשין עלי וגם כי יש לי הערכה עצומה אליך לנוכח התקופה האחרונה בה הראית לי שיש לך סולם ערכים יהודי, לפיכך הייתי חייב לגלות לך את האמת.

עתה שאלה לי אליך, האם אתה עדיין מאמין שתצא מכאן? סיים מוריס את הרצאתו הארוכה בחיך עקום.

"אכן כן, יש לי תחושה שמקננת בליבי כי ה' שהוא בעל הכוחות כולם עילת העילות וסיבת הסיבות, שמע את קולי וזעקתי, כבר אמר נעים זמירות ישראל דוד המלך ע"ה "תבוא אנקת אסיר לפניך" הרבה בכיתי לפניו והתחרטתי לחלוטין על כל המעשים הרעים שהיו נחלת חיי, מדי יום ביומו אני מברך בברכת השחר את הברכה "מתיר אסורים" בכוונה גדולה שה' יתיר את מאסרי, אמנם זה הולך על החלק של הגוף שקם מחדש בכל יום לאחר שהיה משותק בשינה, אבל זה גם הולך על המאסר הגשמי, כפי שאנו מברכים ג' פעמים ביום בתפילת שמונה עשרה "מתיר אסורים" רק הבורא משחרר את האסירים והוא זה שכולא אותם, אין כוח בידי האדם החזק ביותר להחזיק אדם בכלא, אם לא נגזר על כך משמים. בשמיים נגזר על כל אחד בהתאם למעשיו גזירות, יש לקב"ה שליחים שמבצעים למטה את הפסק מלמעלה. אם בשמים נגזר עלי שאצא מהכלא ושאתחתן עם בת זוגתי שממתינה עלי שנים רבות, כך יהיה, אפילו שזה נוגד את רצונות אנשים רבים" סיים את דרשתו מותש לחלוטין.

"אני שומע לראשונה דברים כאלו, באתי ממשפחה טובה, אבי עליו השלום היה אדם דתי ושמר על המסורת, הוא הלך כל יום לבית הכנסת ולמד תורה כמעט כל היום, אבל

הוא עשה את טעות חיי, הוא התיישב ביפו במקום רחוק מדתיים ולכן לא שלח אותי למקום דתי שמלמדים תורה, לא היה בכל האזור שלנו בית ספר דתי, בתמימותו סבר אבי ז"ל שהוא יעניק לי בבית הכנסת בשעות שבהם אני חופשי את כל מה שאני צריך, אבל הוא לא הבין שכוח החברה החילונית חזק שבעתיים.

כל עוד הייתי ילד תמים הייתה לאבי השפעה עלי, הייתי מגיע כל יום לבית הכנסת ללמוד איתו חומש משניות ודינים, אחרי זה נתן לי טעימות בגמ', אבל ככל שהתבגרתי וראיתי את החיים הקלילים של החברים שחיים חיי דרור ואלו אני ילד אומלל ביותר שלא נהנה מהחיים אפילו בגרוש אחד אף פינוק קל לא נתן לי, מה שחשתי במשך כל היום, אבא שניצב מעלי בלי להרפות, הוא מפקד ומצווה ולא נותן לי מרווח נשימה, הוא רוטן בלא הרף שאני לא לומד מספיק ומחפש תענוגות אסורים, לא הבנתי מה הוא רוצה מחיי? למה אני שונה מחברי שיש להם חיים קלים, איש לא עומד בדרכם והם נהנים מהעולם במלוא החופניים.

התחלתי לשנוא את כל הדת והמסורת, ככל שבגרתי יותר התרחקתי יותר ויותר, עד שכמעט הפכתי לאפיקורס במוצהר, אחרי פטירת אבי ז"ל בפתאומיות אני סובל ממנו שבעתיים, אי אפשר לברוח ממנו, הוא מגיע אלי בחלומות ומפחיד אותי, מדי כמה שבועות הוא בא אלי בחלום ומזהיר אותי לחזור בתשובה ולהתפטר מהתפקיד הזה, אני מתעורר עם הרבה סיוטים, אבל קשה לי לעזוב את התפקיד הזה, כבר התרגלתי אליו ולא אוהב שוב להתחיל הכל מחדש.

אבל עכשיו אחרי מה שאמרת לי אומר לך בכנות, אם החלק השני שאמרת לי יתקיים ובדרך כלל היא תשתחרר מהמקום, אני עוזב את המקום מיידית, אחפש בלי נדר את עצמי, אולי אלך ללמוד באיזו מסגרת של ישיבה או בבית כנסת ואשמע שיעורים אצל רב בית הכנסת שסמוך לביתי, בלי נדר אתחיל לשמור שבת באורח מלא ואניח תפילין בכל יום, אתה תהיה בשבילי אות מהשמיים כי ישנה השגחה פרטית שמנהלת כל אדם באופן אישי, אין אדם שחי לעצמו, הוא מנוהל ומנווט מלמעלה, רק שיש לו בחירה חופשית לבחור בטוב או חלילה וחס ברע" את המילים האחרונות סיים מוריס לוי כשידיו קפוצות כלפי מעלה כשבועה.

שמחה עצומה אחזה בחיים שלום לשמע דברי מוריס לוי.

"מי יודע, אולי נשלחתי משמים לכאן, כדי להחזירך בתשובה, איש מאתנו לא יודע איך בדיוק הוא פועל למטה, יתכן שנבחרתי להיות השליח להשיבך לצור מחצבתך ויד מכוונת מלמעלה בחרה שבדיוק אתה תהיה הסוהר שלי ושכללל ייווצר עמך קשר, דבר שאתה בעצמך אומר שכאן זה לא מציאותי, והנה התרחש הדבר נוצר בינינו קשר.

"אם כן המתן לאות שיגיע משמים, בקרוב ממש תגלה ששחררתי מהכלא, אין לי מושג איך זה יקרה אבל ברור לי שזה יקרה" הביע חיים שלום את דבריו באופטימיות מוחלטת.

"אשריך שגם במקום כזה אתה מחזיק את עצמך איתן, עד כדי שאין לך כל ספק בחלומות שלך, אני חש שהחלומות שלך משתלבים עם החלומות הרבים שפוקדים אותי, אבי ז"ל

מאז שנפטר אינו מניח לי לנפשי, הוא עושה לי את המוות שאעזוב את המקום, אלא שהיצר הרע לא נותן לי מנוח, הוא לא מניח לי לעשות תשובה, אבל עתה אם אקבל את האות הזה משמים, בלי נדר אעשה את הצעד הגדול הזה, לא אשוב להיות חלק מהמערכת המרושעת שמתעמרת בחיי אדם.”

הוא תופס נשימה ולפתע משנה כיוון. ”בעצם הדבר לא פשוט, גם אם תעלם באופן פתאומי, מניין לי שאלו שמחפשים את רעתך לא דואגים לשלוח אותך לעולם שכולו טוב, איך אדע ששחררת מהכלא או מהעולם, הרי לא תניח לי פתק על כך?”
”יש כזה דבר ששולחים אסירים לעולם שכולו טוב?” התחלחל חיים שלום מעצם המחשבה המזוויעה.

”כן ישנם הרבה כאלה, ישנה יד נעלמת שדואגת שלא יאריכו ימים במקום הזה, יש לי חשד על כמה שהורעלו למוות, אולי גם אתה תהיה מבין אלו?” מוריס נראה מאד רציני.
”הנה בא היצר הרע להסיג אותך מהתוכנית הטובה, לפני רגע כמעט נשבעת לחזור בתשובה, מה אכפת לך לתת לבורא עולם להחזירך בתשובה גם בלי אות מוחש מהשמים, עצם זה שלא תראה אותי בניגוד לכל האסירים שנותרה גופתם הדוממת עדות שמתו על מיטתם, היעלמותי הפתאומית תהווה לך דוגמה כעין סילוקו של אליהו הנביא ז”ל שעלה בסערה לשמים ודיה כדי לעורר את מחשבת התשובה כי יש אדון לבריאה” סיים חיים שלום את דבריו.

”השיחה שלך זעזעה אותי לחלוטין, אתה צודק לחלוטין בכל דבריך, די לי בכך שאם אתה נעלם בקרוב בצורה מסתורית, אני מבטיח לך שאני חוזר בתשובה, בו ביום אגיש את התפטרותי מהשירות, דבר זה יחשב לך כזכות או בעולם הזה או לעולם הבא” סיים מוריס את דבריו בהחלטיות.

ביקור מפתיע ביותר.

רב נפתלי הרטשטיין הגיע אל משרדו השוכן ב”ריבר סייד” אחרי תפילת שחרית וסעודה קלה, לאחר לימוד בחברותא עם חמיו משך שעתיים רצופות, זה שנים שרב נפתלי קובע שיעור עיון עם חמיו שמפולפל מאד בלימוד, הם למדו גמ’ בעיון רב, היה להם קביעות הספק של כעמוד ליום, הם לא ויתרו על השיעור, אפילו בימי שישי הקצרים ובמוצאי שבתות, שבעה ימים שבועיים הניבו הספק עצום של לימוד סוגיא עם המפרשים העיקריים, כך סיימו מסכתות בזה אחר זה.

גם באותו יום למדו בהתמדה את השיעור עליו לא ויתרו בשום פנים ואופן, גם אם היו סיבות רציניות שכביכול הצדיקו דחיה קלה, רב נפתלי נלחם בעיקשות, לא לוותר אפילו על יום אחד, אפילו כשהיה חולה עם גריפה (שפעת) רצינית ביותר, כשלא היה מסוגל להוציא כמעט הגה מהפה, אבל על סדר הלימוד לא ויתר, הוא למד בחירוף נפש,

השיעולים המחניקים והחולשה שפשטה בכל הגוף לא מנעו את הלימוד עד שסיימו את החובה היומית.

חבריו למפלגה לא התרעמו על נוהגו שגרם לו להתחיל את סדר יומו מאוחר יחסית, כמעט בשעות הצהריים, כי התפוקה שהוציא במשך הזמן ששהה במשרד הקטן עם צוות שכלל שני מזכירים ומנהל לשכה [ניהודים חרדים] נמרצים ביותר, עקפו השיגים של סנטורים אחרים שהיו וורקהוליסטים (חולי עבודה) מובהקים שהתחילו מבקר השכם עד לשעות המאוחרות ביום. רב נפתלי דגל בהשקעה של 60 שניות בדקה מנוצלות עד לפרט האחרון, מה שהביא לסגירת נושאים במהירות הבזק, כך הצליח בשעות מועטות מה שאחרים מרחו בימים שלימים.

גם באותו יום הגיע למשרד רק לאחר שגמר חובתו היומית לגבוהה, רק עתה יש לו את הרשות להתעסק בצורכי הכלל, בשעה 11 הגיע למשרד כשהוא שופע עליצות רבה, הייתה לו סיבה טובה לכך, היום סיים עם חמיו את מסכת הוריות מסכת קשה ביותר ובעיון רב, המילים המתוקות של הסיום התרוננו בקרבו, כשם שזכיתי לסיים מסכת זו כך אזכה לסיים את כל המסכתות של הש"ס והעיקר לדעת אותם על בוריים עברו המחשבות בראשו. הוא נשק למזוזה הענקית שתלתה בשערי דלת משרדו, מנסה לפתוח את הדלת, להפתעתו הוא מוצא את הדלת פתוחה, מישהו ביקר במשרד מי זה יכול להיות?

בבוקר השכם הייתה נכנסת מנקה כושית שהייתה שוטפת את המשרד ונועלת את הדלת היטב, מעולם לא הותירה את הדלת פתוחה, אך הפעם הדלת לא הייתה נעולה, לא זאת בלבד, ברגע שנכנס אל חדרו גילה כי המשרד מבולגן כראוי, יד נסתרת בחשה בכל המסמכים ופיזרה אותם על גבי הרצפה, השולחן נראה אחרי פוגרום, נראה שהמבקר המרושע עשה זאת בכוונה, הוא רצה שאיש לא יסתפק שעשה ביקור מאד לא ידידותי, הוא דאג להותיר עקיבות גסים על כל צעד ושעל, סיגריות זולות ביותר שעושו נותרו במאפרה וחלק הושלך על גבי הרצפה.

כחמישה עשר סיגריות עושו בעת הביקור הפתאומי, זה אומר שהיו כמה מבקרים במשרד והם שהו זמן רב. קלסרים שהיו סדורים בסדר מופתי על גבי המדפים הושלכו לכל עבר, כמה מהם הושחתו ללא תקנה, הנזקים היו רבים, אבל הם לא ידעו כי רב נפתלי לא סמך על ניסים, לא היה מסמך אחד במשרדו שלא עשה לו העתק, את הגיבויים שמר בכספת מיוחדת ששכר מחברת בת ששייכת ל"ברינקס".

טובי עורכי הדין שהיו להם מסמכים מסווגים דאגו לשכור תאים מיוחדים בכספות, כדי להפקיד שם את מה שצריך לשמירה מיוחדת. רב נפתלי לא עשה סלקציה במסמכים, כל קלסר במשרדו היה לו תאום, הוא לא ויתר על אף מסמך, לעולם אי אפשר לדעת מתי יגיע לשימוש, למעשה פעולה זו הייתה מיותרת לחלוטין, לרב נפתלי היה זיכרון פנומנלי, הוא לא שכח דבר כל מה שראה צילם בזיכרונו עד ליומו האחרון.

חבילה קטנה ארוזה בקרטון חום דוחה הונחה באמצע השולחן, היה כתוב עליה בכתב מרושל "וורי אימפורטנט" (דחוף ביותר) רב נפתלי חשש לפתוח את החבילה שמא יש בה

חומר שעלול להפלילו, אסור שיהיו עליו טביעות אצבעותיו, הוא החליט להזעיק את הפוליס (משטרה) כעבור מספר דקות הגיעו שני בלשים בלבוש אזרחי ושוטר עוטה מדים לבדוק את העניין.

הם עטו כפפות כדי לא לטשטש עקבות, הם פתחו את החבילה, היה בה גזיר עיתון של ”ניו יורק טיימס” דמותו של הסנטור הייתה מוצבת במרכז, קריאה חטופה גילתה כי הכתבה מלאה השמצות מהסוג הגרוע ביותר שניתן על הדעת, הכתב תיאר את דמותו של הסנטור כאדם שפל שמעורב בפלילים, היו רמזים גסים לקשרים עם המאפיה ועוד גופים עבריינים.

עיני הבלשים נפערו בתימהון, מתי יצאה מהדורה זו? סיפור כה סנסציוני היה צריך לצבור תאוצה ולהכות הדים בציבוריות, איך זה שאיש לא יודע מהכתבה המשמיצה? הצצה נוספת גילתה שזוהי מהדורת דמה, זיפן מוצלח נשכר לזייף תצלום של עיתון שיצא כביכול מטעם ”ניו יורק טיימס” מגמת המכתב להפיל פחד על הסנטור. הם לא היו צריכים להתאמץ הרבה, מכתב נוסף היה מצורף לעיתון מוקלד במכונת כתיבה, השולח מזהיר את הסנטור כי אם לא יעזוב את המטלה האחרונה שנטל על עצמו, יושמץ ב”ניו יורק טיימס” בעוד יומיים שלושה, הכותב הזהיר את הסנטור שבכתבה שתודפס בעיתון יוסיפו עוד השמצות כהנה וכהנה שיקעקעו את דמותו הציבורית לחלוטין.

הבלשים נטלו את כל הפריטים לבדיקה מעבדתית מהירה כדי לעלות על הפושעים לפני שיספיקו להפיק זממם, הם שאלו מהסנטור אם הוא מעוניין לשכור שומרי ראש, בתור סנטור מגיעה לו הזכות לכך במחירים נוחים.

”אין צורך, הגיב רב נפתלי, אם אני ראוי לשמירה אקבל זאת מאת הבורא יתברך, באם חלילה וחס לא ”שווא שקד שומר”.

אנשי הבולשת נעצו בו עיני עגל, הם לא הצליחו לרדת לדעתו, אבל אי אפשר להצמיד שומר אם הוא לא מעוניין בכך, הם נפרדו ממנו בלחיצה ידידותית כשהם נותנים לו מס’ טלפון חירום.

רב נפתלי לא איבד רגע הוא ידע את המספר של האלוף צ’רה צור הוא צלצל אליו ובלי הקדמות הודיע לו.

”תודה על המתנה החמודה ששלחתם לי, אני מאד נהנה מהכתבה המחמיאה בעיתון ”ניו יורק טיימס” אין ספק זה עיתון מכובד וזה מרגש, אני אפצה אתכם כנגד, אשלח לעיתון ”ג’רוזלם פוסט” כתבה מחמיאה עליכם, יש לי מסמכים מעניינים לפרסם שם, תדעו לכם שיש לי קשרים עם העיתון, אם אתם תתחכמו איתי, כבר מחר העיתון ידווח על כל הסיפור עם מולי פלד כולל תצלום שלו וגם עדויות שונות מתוך הקלטות שבידיי”.

”מר נפתלי אתה סתם חושד בכשרים, ידי המשלחת לא במעל, אין לי מושג מי עשה זאת, אבל אני מתחייב בפניך שהשחרור יוצא לאור ממש בימים הקרובים, קיבלתי את אישור המטכ”ל לכך, אנא ממך הקפא לבינתיים את האיומים שלך, באמונה שאיש לא ינסה להשחיר את פניך, באם חלילה וחס יש איזה מטורף שרוצה לעשות זאת, מדינת ישראל תתחייב לך שהיא תפרסם הכחשה גורפת לכתבה המזוהמת הזו, אנו נפרסם כנגד כתבה

אוהדת מאד עליך ועל כל הפעולות השונות שהוצאת לאור בשנים האחרונות". התחייב האלוף כמעט בתקיעת כף
"אוקי אני מחכה ממכם לאות חיובי על השחרור הקרוב" סיים רב נפתלי את שיחתו עם האלוף.

סיפורים על מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל / הרב אליעזר קרביץ

סיפורים נפלאים על מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל (10) - נרשם לפני פטירתו של מרן

א.

סיפר לי הרב דרמר על אחד שכשבע שנים לא זכה להיפקד בזרע של קיימא. וזכה לשהות הרבה במחיצת מרן. ובין השנים האלו שעדיין לא נפקד, שוחח ע"כ עם מרן. ומרן אמר לו מה אתה מוטרד כ"כ, גם אם זה הולך לאט, בעזרת ד' עוד יהיו לך עשרה ילדים. ואכן כעבור שבע שנים אשתו התחילה ללדת ילדים. ובגיל ארבעים ושתיים בערך היו להם 8 ילדים. ודיברו ע"כ שהנה היא מתחילה להתבגר ומה עם הברכה של מרן שבירך שיהי' להם עשרה ילדים. ואכן בס"ד כעבור תקופה זכתה ללדת תאומים, והיום יש להם ב"ה עשרה ילדים.

ב.

בעלון זכרון צבי (לעילוי נשמת הגאון ר' צבי כהן זצ"ל רב בית הכנסת אהל אברהם בסוף גיליון 40) מובא שסיפר מפי בעל המעשה שסיפר לו שנולד לו והחליט לקרוא לו משה מרדכי וניגש לשאול את רבינו הגר"ח קניבסקי האם זה שם טוב, והשיב לו מרן, זה שם טוב, ותכוון על משה מרדכי אפשטיין. רק לאחר זמן התברר לבעל הברית שיום הברית שבו קרא לבנו משה מרדכי, היה יום הזכרון של הגאון הגדול ר' משה מרדכי אפשטיין ראש ישיבת כנסת ישראל ורבה של סלבודקה.

ג.

שלחו אלי מתוך שיעורו היומי של רב מרכז העיר בני ברק הגאון רבי יהודה אריה דינר שסיפר לי אחד ששמע מבעל מעשה היה אברך שחיכה ברשב"ם לפני שבועות להיכנס לרבינו ר' חיים קניבסקי לקבל ברכה לפני שבועות לפניו היה אברך עם שני אמריקאים עם כיפה קטנטנה הם גם רצו להיכנס לקבל ברכה הם דיברו ביניהם והוא לא הבין מילה ממה שהם דיברו וכשהם חיכו שם בחדר חיצון היה שם ספר באנגלית על ר' חיים קניבסקי האברך שהיה איתם כנראה הסביר להם שהספר הוא מכר רב פתאום אמרו להם להיכנס אז האברך הזה עם שני האמריקאים נכנסים לר' חיים לפני שהוא הסתכל עליהם הוא אמר לנכד תוציא את הגויים מפה מזל שהם לא יודעים כלום אז הוא עשה כאילו הוא בירך והם יצאו אחרי יומיים האברך הזה שסיפר לי את הסיפור פגש את אותו אברך שהיה עם האמריקאים הללו והוא שאל אותו מה קרה שם? אז הוא סיפר לו ששני האמריקאים האלו היו אבא ובן האבא עשה גיור רפורמי והבן עשה גיור טוב אז האבא היה גוי למעשה ר' חיים הרגיש שיש גוי בחדר אנחנו לא מרגישים שום דבר (כך סיפר הגרי"א דינר בשיעורו היומי).

ד.

בגיליון בדרכו אמונה, גיליון קכה' טבת תשפ"ב פרסמו שהתקבל למערכת, מעשה נורא הוד שהיה לאחרונה בקודש פנימה, וזה המעשה, רבינו כתב מכתב למען תלמוד תורה חשוב, וביקש שיסייעו בעדם, מנהלי הת"ת הציגו המכתב ונדיבי עם הזילו תרומתם, אך שהגיעו לנדיב מסוים הוא התעקש שרוצה להכנס לרבינו ולשאל כמה לתרום, וכך עשו, נכנסו הנדיב ומנהלי הת"ת קמיה רבינו ושאלו כמה יתרום, רבינו השיב במפתיע: פחות משווה פרוטה, ויהי הדבר לפלא גדול, ושאלו שוב הרי רבינו כתב מכתב למען הת"ת שיסייעו בעדם ומחזק ידיהם אז למה שלא יתרום הנדיב לת"ת, אך רבינו עמד בתוקף ואמר שלא יתרום מאומה, כשיצאו מהקודש פנימה אמר הנדיב במבוכה: כספי אינו כשר והגיע בדרכים אסורות, ורציתי לקבל מעין גושפנקא מכך שרבינו יגיד לי כמה לתרום מכספי שהוא אינו כשר, אך לצערי לא הצלחתי, הנוכחים עמדו מרוגשים לראות רוח הקודש הגלויה של רבינו, ויהי המקום לחרדת קודש.

ה.

הערב ליל ראש חודש שבט תשפ"ב הייתי בחתונה, וסיפרו לי דבר נפלא על מרן שקשור לחתונה הזו. הבחור שמתחתן הערב, הוא בחור מבוגר מעל גיל 30, ונכנס למרן לפני הרבה זמן שהוא רוצה להתחתן, ובתחילה בירכו מרן ברכה והצלחה. חזר וביקש החתן ממרן, מה לעשות כדי לזכות להתחתן, אני מבוגר, אמר לו מרן שיעשה סיום הש"ס ויזכה להתחתן. יצא הבחור והתחיל לחשוב, אוי איך אני יעשה סיום הש"ס, זה כבד עלי, מה אני עכשיו ישב וילמד כל היום, ואז החליט שיסדר לעצמו את הסדרים שיכול ללמוד ויתחיל את הש"ס עד שיסיים, לפני זמן עשה סיום הש"ס עם סעודה גדולה. באותו ערב מיד לאחר הסיום הש"ס, הציעו לו שידוך את הכלה הזאת, שהערב היתה החתונה בס"ד ביניהם.

ו.

אברך בכולל מורשה ודעת (גרטלר) סיפר לי (בחודש אדר א' תשפ"ב) על עצמו שלפני כשלוש שנים נפטרה לו בת בגיל חודשיים. ועוד לפני הקבורה בא לבית מרן לספר לו על הטרגדיה, ולשאל אם להמתין לחמיו שיבוא מחוץ לארץ ועוד, ומרן בירך אותם שיזכו לתאומים. ומאז התחיל לעודד משפחות שעברו ל"ע כאלו טרגדיות, לחזקם ולעזור במה שיכול. לפני קצת יותר משנה, נולד להם בן זכר, ובתוך ימי ההנקה, נפקדה שוב ועתה נולד להם בן זכר נוסף, שהרופאים לא ידעו אפילו איך לחשב כ"כ ממתני היא בה-ן.. זה ממש אחד אחרי השני. והתקיים ברכת מרן שיזכו לעוד שני בנים.